

T A R T A L O M

▶ 3	BOGDÁN LÁSZLÓ Vaszilij Bogdanov: Robert Lowell históriái (versek)
▶ 10	HALMAI TAMÁS Belső utak vándora, A kard alkímiája, A szerelem Atlantisza, Impresszió, Jazz, Blues, Nirinjan Kaur énekel, Katarzis, Karnevál (versek)
▶ 13	HORKAY HÖRCHER FERENC Csillagközi párbeszéd, Rehab, A királynő hazatér (versek)
▶ 16	ANTAL BALÁZS Sóvárgás (elbeszélés)
▶ 24	GYŐRI ORSOLYA MÁSHOL Más üzemmódban, A betelepülő balladája (Tánclépés idegen ütemre), MÁSKÉPP Variációk a magányra (versek)
▶ 27	BIRTALAN FERENC Szép nap ez, Narajama, Ilonka néni (versek)
▶ 29	DÁVID PÉTER Fekete, Vissza, Kikapcsolják (versek)
▶ 31	BÁLINT SZILÁRD Semmi, Szürke, Fekete (versek)
▶ 33	CZAKÓ GÁBOR Dávid herceg és térkép (elbeszélés)
▶ 35	NAGY ZOPÁN Szédülések, rigmusok... (versek)
▶ 37	HÉTVÁRI ANDREA Jelenés, Kollázs, Madártoll (versek)
▶ 39	CSOMBOR RITA Összehangolt támadás, Az én erdőm, Utoljára (versek)
▶ 42	KONTRA FERENC Fenn a Zangyalon (elbeszélés)
▶ 47	ZALÁN TIBOR Önmagától elváló, Vers az életről (versek)
PAPÍRHAJÓ	
▶ 51	ACSAI ROLAND Felhőnjárók (regényrészlet)
▶ 53	AYHAN GÖKHAN Ma van a leggonoszabbak napja, Rosszkedv-folyosó, Kilincsfül, Geri és én a folyosó négyzetein sétálunk, Geri meglátogat (versek)

▶ 55	MIKLYA ZSOLT Búcsú a Dunától, Nagy kalap Nagykeréken (versek)
▶ 58	MÉSZÖLY ÁGNES Még komiszabb kamaszok – Beszélgetés Kalapos Évával és Mán-Várhegyi Rékával
▶ 61	MOLNÁR KRISZTINA RITA Levél Sohaországból, avagy szegény ellenségeink, Pán Péter és Hook kapitány – James Matthew Barrie: Pán Péter (kritika)
MŰHELY	
▶ 65	MARKÓ BÉLA A Hargitától a Maguráig – A transzszilvanizmus időszerűségéről (esszé)
▶ 70	PÉCSI GYÖRGYI Köztéték: az ember halála – Szilágyi Domokos: Öregek könyve (1976) (tanulmány)
▶ 78	MOLNÁR ZSÓFIA Tömegszállítás versben, lélekben, Szibériában/Írott írók-ok(?): játékból, önvédelemből – Bogdán László: Vaszilij Bogdanov verseiről (tanulmány)
*	
▶ 85	TUROC MARGIT Aki tükröt tartott a XIX. századnak – Jankó János (Tótkomlós, 1833 – Budapest 1896) festő- és grafikusművész kiállítása (tanulmány)
▶ 91	BOROS JUDIT Jankó János, festő és rajzoló, Munkácsy barátja (tanulmány)
SZÍNHÁZ	
▶ 97	VÖRÖS ISTVÁN Pisztoly az asztalon (dráma)
FIGYELŐ	
▶ 121	KOLOZSI ORSOLYA A melankólia végtelen tájai – Tóth Krisztina: Világadapter (kritika)
▶ 123	FODOR GYÖRGY Telitalálat – Acsai Roland: Szívhajítók (kritika)
▶ 125	ARTZT TÍMEA A só allegóriájának lejárása – Nádas Péter: Az élet sója (kritika)
▶ 127	ZSEMBERY BORBÁLA A kocsmától a templomig – Milbacher Róbert: Szűz Mária jegyese (kritika)
▶ 130	BERTHA ZOLTÁN Erdélyi sors- és identitáskérdések – Dani Erzsébet: Identitásgyarmatosítás Erdélyben (kritika)

Lapunk a következő internetcímen érhető el:
www.barkaonline.hu

BOGDÁN LÁSZLÓ ◀

15.

Az utolsó kerengő

Két öregember, sötét szobában.
A kandalló tőlt, bíbor fényei
dühödt árnyakat írnak a falra,
utolsó remény, ama mennyei
akár változó láz varázsa őket,
semhétük mögött fehér nyitfák,
zöldbe robban az orosz erdő,
míg teájukat sürcsölve isszák,
foguk között kockacukorral,
és mintha falra lenne festve,
éjszakába vált lusta az este.
És megmordul most a fehér korall
a komódon. Sikrázik, mintha jelt
adna, de újra mindent elfelejt.

Vaszilij Bogdanov

Vaszilij Bogdanov: Robert Lowell históriái

1. Vendéglőben

Hosszas egyeztetések után, egy washingtoni vendéglőben találkozunk. Vejem visz el kocsin. Tapintatosan magamra hagy. Néhány percig idegesen firkálok a szalvétára. Talán rosszul értettem a helyszín megjelölését? Talán mégsem jön el? Miért is jönne? Nem elég, hogy megírta, angolra fordított verseimhez, beretva-gyors halála előtt, hódoló előszavát? Hát ki vagyok én, akinek a kedvéért kibújjon koporsójából, feladva megszenvedett, de bizonynyal megérdemelt mennyei magányát? A história kerekai forognak nélküle is. Jár a mókuserék. Nincs megállás.

2. Égi árny

A pincérek összefont karral, kihívóan néznek –, ebben az órában még üres a vendéglő, egyikük végül megsajnál, sántikálva odajön. Kávét rendelek, dupla whiskyt, jéggel. Távolodik a vendéglő hihetetlenül kitáguló terében, vakító sivatagban, majd váratlanul, mintha a földből, az üres asztalok közül nőne ki, megjelenik a költő árnya és megölel. De amikor meg akarom veregetni a vállát, a levegőbe vész a kezem. Felemelem a poharam. Széttárja karjait. „Ő nem ihat – magyarázza szomorúan. – Nincs keze, amivel szájához emelje poharát, szája sincsen, tulajdonképpen ő sincs, nem akarna megtéveszteni, ő momentán csak egy légies illúzió. Égi árny.”

3. A titokzatos arc

Milyen lehet a borogyinói ősz? Milyen lehet a tél Szuzdálban? A napfogyatkozás Normandiában? Milyen lehet egy délután a kertben, kedves hársfája alatt, amikor elcsendesedik minden, csak a fekete rigók suhannak ide-oda, az Isten élő táviratai, s a Ladoga-tavon távolodik egy fehér vitorla? Falánk darazsak köröznak a borospohár körül, és a málnabokrok felől tétova zúgás hallatszik. Összekeverednek a helyszínek. A tajgában van megint, és a kavargó hópelyhek között, az ónszínű égen, ismét megjelenik az arc. Évtizedek óta kísérti. Már az óceán hullámai közül is kirajzolódott, ott vibrált a párizsi utcán, London vöröstéglás házai között és a Néva-parton is követte. Mit akart vajon?

4. Segíthet-e a vers?

Minden bizonytalan, mozgásban van, közel az óceán, közel a kés is. Egy naplemente Bostonban, amikor a nap eltűnik a meseházak között, s a terjengő homályban az elveszettek árnyai köröznak kétségbeesetten. S én ablakomból kitekintve verset mormolok az Unió halottaiért. Magára gondolok. Mit csinál vajon a messzi Péterváron, szomorú arcát vodkaspohara tükrében hosszan elnézegetve? A bronzlovas megnő. Árnya a városra vetül. Életünkben sok a közös vonás, a hátrálások, a menekülések, mintha lenne hova hátrálni, lenne hova menekülni? Valami végleg elvesz. Lehet, hogy nem is volt meg soha. A bizonytalanságérzet tobzódásai. A hezitálások, a visszavont *nemek*, az eltagadott *igenek*. Segíthet-e a vers?

5. Senki

Magunkra maradunk mindenképpen, ha egy nővel is a kalodában, annál rosszabb. A sűrű erdőből ki nem jutunk többé, didereghetünk vasárnap hajnalán. Gyűlnek az üres üvegek a balkonon, éjszaka, jól hallhatóan mozog közöttük Senki, az orosz mesék hőse. Mióta fordítom verseit, az én balkonomon is megjelenik. Kíváncsian nézeget befele. Ott áll az ágyam mellett is, amikor, mostanában, egyre ritkábban, ölelkezek egy nővel, aki megvet és lenéz, s ezen már nem változtathat semmi. A bizalmatlanság jóvátehetetlen. És mégis elveszek benne, pillanatokra,

* A versekben Robert-Lowell-címek és -idézetek találhatók. – Vaszilij Bogdanov jegyzete.

** *Amint a versekből is világosan kiderül, a ciklus nagyapám amerikai tartózkodása alatt íródott, 1979 telén. Érdekes módon a létezéséről nem tudtunk, noha washingtoni titléte alatt több akkor írott versét felolvasta, vagy ideadta nekünk. Hogy a Lowell-ciklussal miért tett kivételt, nem is sejtem. Tény, hogy intenzíven tanulmányozta Robert Lowell életművét, hálás volt a költőnek, amiért az orosz költészetben szinte ismeretlen biográfikus költészetét elemző, érthető előszót írt versei angol nyelvű gyűjteményéhez. Sajnos már nem találkozhattak, Lowell 1977-ben tragikus hirtelenséggel elhunyt. A vizionárius versek, követve a jellegzetes, szonettre emlékeztető, 14 soros Lowell-versformát, a Történelem kötetéből, mintegy megpróbálja egy idegen tükörben szemlélni önmagát, elképzelni, hogyan is láthatta őt, az ismeretlen pétervári költőt, Lowell. – Tatjana Bogdanova*

mintha repülnék ilyenkor, hullámozó búzamezők fölött,
és látom Senki figyelmes arcát. De hát mit láthat egy árny,
aki minden bizonnyal nem is létezik, csak egy fikció,
egy illúzió, egy absztrakció, mint jelenleg én?

6. *A cella*

Azok a bostoni telek. Szél fúj. A börtöncellában ülök megint,
amit te megúsztál, messzi, orosz barátom.
Hópelyhek kavarnak a levegőben. Zúg az óceán.
Nézem anyámat, haja kibomlik, a tengernek vallja meg,
hogyan akar halni. A cellában elmosódik az arca,
de hallom átkait, örökké hallom. Fogja a kezem
a tengerparton. Hullámra hullám. Nem engedi el soha,
miközben a sereg bombázza a német városokat,
s én lelkiismereti okokból megtagadom a szolgálatot.
Öt hónap a cellában. A priccs, a kübli, a plafon, hazudozó
repedései. Ezra ketrecében könnyebb lett volna?
Huszonhárom év múlva, a tiltakozó tömegben,
a Pentagon előtt rémlik fel újra, reflektorfény vándorol
a szürke falon, s egy madár füttyög az ablak négyszögében.

7. *Vaszipilij Bogdanov verse*

A petrovszki fák. Igor, Dimitrij, Aljosa, Vologya,
Iván és öreganyó. Egy nyírfa külön.
Két rák az öböl homokjában. Jégzajlás a Néván.
Az Izsák híd égése. Sziklák Normandiában. Üvölt az óceán.
Két kisfiú, térdig homokban. Közel a háború.
Vörös zászlók hullámoznak a diadalív árnyékában.
Jön a hír az apa és a fivér hősi haláláról.
Mankóikat dühödten rázzák a veteránok.
Lángol az ősi kastély a tűzben. Anyád benne ég.
A szibériai égen feltűnik a hatalmas óra. Mutatói
a tizenkettesen állnak. Nők forognak el hajnali fényben,
combjuk nyakad körül. Léna jön a reggeli teával.
Sír egy fekete rigó. Halott barátod új alakban.
Szűnünk egy miccenésre. Nincs menekvés.

8. *Kérdések*

Milyen lehet diktatúrában élni? Nincs összehasonlítási alapom.
Orwell, Szolzsenyicin, Camus lázadó embere,
Szalamov kolimai történetei. A félelem, a rettegés, az undor
ott kerengőznek a sorközkben, mondataid zengő átjáróiban,
az utalásokban, az allúziókban, a sejtetésekben,
a versek között kanyargó el-elvesző, eltévedő,

hihetetlen történetekben... Hó hull valahol
Szibéria ősrétegeiben. A végtelen járatokban,
ugrásra készen várakoznak a démonok és a föld alatt –
ahogyan a bányarémekekről szóló, döbbenetes képzelgésedben
el is hangzik –, *a szovjet pokolban* siránkoznak az elkárhozottak.
Hetekig verseidben élek. Tétován felrémlik, mégiscsak
meg kellene ismerkednünk, el kéne utaznom Szentpétervárra,
hogyan együtt nézhessük, amint az öböl felett felkel a nap.

9. *A halál testmelege*

Metaforái vakító fényénél látom a szögesdrótokat.
Verebek hintáznak rajtuk. *A legfőbb érték az ember* –
olvasható a felirat a Gulág szigetcsoport légereinek
kapui felett. *A munka szabaddá tesz* – rémlik fel
egy másik tábla és őrzöngök, whiskys poharammal
a kezemben, ingerel a történelem cinizmusa.
Hogyan lehet ép elmével túlélni a zsarnokságot?
Barátaink halálát? A halál kerengését, testmelegét?
Mégiscsak el kell utaznom Pétervárra,
megnézni a bronzlovast, a rakpartot, a Névát,
az Admiralitás tűhegyes, égbe fúródó tornyát,
a Ladoga-tavat, a Mars mezőt, a Nyári kert szobrait.
Az Anyicskov híd lovakat megfékező szoboralakjait...
Télen kellene odautaznom, hogy elmehessünk a szigetekre szánon.

10. *Eljő az emlékezés ideje...*

Messzire ragadott a ló, elmaradt Cerszkóje Szelo.
Nyáron kellene odautaznom, hogy kimehessünk Petrovszkba
és együtt hallgathassuk, egymás mellett heverve az örömfűben,
(miért nem örömfű, miért?) az orosz föld panaszhangjait.
Kobzosok, igricek, hegedősök. Itt mindég volt miért sírni,
de örülni is. Mégiscsak tavasszal kellene érkezniem,
amikor zöldbe robban a kerted és énekelnek a fekete rigók,
és a duruzsoló számovár elringat. Ennyi az élet.
Halott barátait idéznél, Ahmatovát, Tinjanovot, Zoscsenkot.
Néznénk a hullámozó Ladoga-tavat, így hullámozott
háromszáz esztendeje is, amikor egy férfi
elképzelte ezt a várost, az ingoványon, és rázta a láz.
Ősszel kellene ideérnem mégis, amikor sárga levelek
forognak a levegőben, s eljő az emlékezés ideje.

11. *Kezem kalimpált, mint egy rák ollója*

Szavai, a nekem írott, vagy soha le nem írt, csak rögtönzött,
kitalált, de mindenesetre, ha nem is fennhangon –

hiszen nem volt szája, hangja, tán ő sem volt –,
de valamiképpen mégiscsak elhangzó versei
mélyen elbűvöltek és meghatottak. Elismerésem jeléül
dadogva kezdtem dicsérni empátiáját, beleérző képességét,
érzékenységét és meg akartam ragadni a kezét,
hogyan megrázzam. Elfelejtettem, hogy keze sincs!
Kezem áthatolt az ő vélt kezén, s mint egy rák ollója
kalimpált a levegőben. A pincérek megdöbbenve
bámulhatták, ahogyan felállva, jobb kezem előrenyújtva,
vakon tapogatózok, mintha keresnék valamit.
„Az öreg megőrült” – hallottam, erre ő búsan legyintett. –
„Ez már ilyen!” – És szertefoszlott a levegőben.

12. Az ajánlat

Hogy hogyan értem ki az utcára, már nem tudom.
Bizonyára fizettem, a pincér a nagy borra való láttán,
udvariasan segítette fel bundámat. Fejembe nyomtam a kucsmát,
igyekeztem lassan lépegetni, de így is imbolyoghattam,
mint egy süllyedő hajó. Az utcán a hideg kissé magamhoz térített,
s noha égi árnyam eltűnt, még mindig éreztem jelenlétét.
Dideregtem a láztól, a dupla whiskytől, az érzelmek rohamától,
egyre bizarr verseit mormoltam, hát ilyennek láthatott?
En voltam és mégsem én. Estélyi ruhás hölgyek szállottak ki
a taxikból, a vendéglő előtt, s frakkos férfiak karján lejtettek tova.
Két fiatal prostituált is leszólított. „Csodát teszünk veled, bácsika –
mondották. – Meglátod, csodát teszünk... Csak száz dollár,
csupán száz... Ne légy fukar, utolsó ajándékaid vagyunk...”
Legyintettem és tovább botladozva leintettem egy taxit.

13. Az útítárs

Mielőtt beszállhattam volna a taxiba, öreg rabbi lépett mellém,
„Merre megy? – érdeklődött. – Elvinne-e egy darabon?”
Bólintottam és bementem a címet. „Ő is arra megy –
derült fel és suttogva kérdezte – „mi bánt, mért vagyok szomorú?”
„Honnan veszi, hogy szomorú vagyok? – ingattam a fejem. –
Fáradt is lehetek, nem? Öreg vagyok már. Elfáradtam.”
„Maga orosz? – kérdezte felcsillanó szemmel. – Rögtön tudtam.
Egy amerikai fel sem vett volna taxijába, félt volna tőlem.
De az oroszok mások. Van szívük. És nem félnek soha senkitől.”
„Ha csak egymástól nem – szakítottam félbe gorombán. –
Maga mikor jött el onnan? Még az első háború előtt, nem?”
„A polgárháború idején – rázkódott össze és elfordult. –
Amikor már elviselhetetlenné vált az élet, Zsitomírban.
Egymást követték a pogromok. Tombolt a terror!”

14. A honvágy

Otthon a kandalló előtt, mert meghívtam teára,
kedvetlenül jegyeztem meg: „idealizálja az oroszokat,
noha a *fekete százak* tagjai között is sok volt az orosz,
és ezek a tomboló, őrült terroristák, a bolsevikok előhírnökei
akarták számtalanszor meggyilkolni, nem?”
„Maga ezt nem érti, Vaszilij Ivanovics” – sóhajtott. –
„Ha közelebbről nézem az egészet, vagy megálmodom
az éjszakát, amikor ránk gyújtották a zsinagógát,
ahova előlük menekültünk, ráz a gyűlölet,
és megátkozom őket, különféle halálneveket jósolva nekik,
de ha felébredek, vagy imádkozom és megnyugszom,
újra érzem az orosz nyírfaerdők vadító, tavaszi illatát,
és honvágyam van, uram, bármennyire is furcsa,
oda vágyom vissza, ahonnan elüldöztek...”

15. Az utolsó kerengő

Két öregember, sötét szobában.
A kandalló rőt, bíbor fényei
dühödt árnyakat írnak a falra,
utolsó remény, ama mennyei”
akár váltóláz rázza őket,
szemhéjuk mögött fehér nyírfák,
zöldbe robban az orosz erdő,
míg teájukat szűrösölve isszák,
foguk között kockacukorral,
és mintha falra lenne festve,
éjszakába vált lustán az este.
És megmozdul most a fehér korall,
a komódon. Szikrázik, mintha jelt
adna, de úgymint elfelejt.

Belső utak vándora

Mindennap másik istent
más metafizikát
amit megismert
imádni nekilát

így járja végig
a transzcendencia szobáit
katarzisok kísértik
életfogytáig

minden várja – s mi még!
világgá mondaná
ha majd kilép
a szabad ég alá

A kard alkímiája

Acsai Rolandnak

Mikor a toll kettéhasítja
a csendet szóra és papírra
se varázsló se vátesz:
az írnok szamuráj lesz

A szerelem Atlantisza

Energiák anarchiája
hajtja a testet tiszta szenvedélyek
s a szerelem Atlantiszába
egy lélekvesztőn visszatér a lélek

Impresszió

Odahagytuk Föníciát
jöttünk Édenből Avalonból
de a mágiás franciák
Fauré Satie Ravel még hazagondol
és nagyobb fény zuhog át próbaképpen
a szemerkélő napsütésen
és jeleket fog Atlantiszból
Debussy és a cisz-moll

Jazz

Atlantisz felett verdes így
a madárban a szív

boldogan bonyolultan
hihetetlennek bizonyultan
s gyönyörűen

hetedhétret próbás ütem

Blues

Másfél akkord
más alkalmakkor
fél se
de soha olyan dallam
hogy a világ fájdalma
bele ne férne

Nirinjan Kaur énekel

Madárnyi repülés elég
hogy ne zuhanjon le az ég

Katarzis

Aki a világból kilát
s emlékszik minden életére
tudja hogy a világ
egy katarzis kiterjedése

Karnevál

Mindig ha a térbe kilép
arcot arcvonást ölt magára
személy lesz és személyiség
épp csak a lelkét hagyja hátra

milyen merev milyen magányos
akár a többi
míg eljön a nap mikor önmagához
késő lesz hazajönni

HORKAY HÖRCHER FERENC ◀

Csillagközi párbeszéd

A női kórterem a baleseti sebészeten
egy januári vasárnap késő délután
olyan, mint egy Parti Nagy-darab:
a legpörébben mutatja meg a lényegét.

Aki itt van, beteg és öreg: mozgásszervi
sérüléssel került ide, frissen operáltak,
fáj a teste, mégis mind megpróbál bolondozni,
bár figyelmük a fiziológiai funkciókra szűkült.

Minden ágy egy-egy különálló égitest,
bolygó, nap, meteor, saját törvényei szerint röpül.
És mégis, a teremtő különös kegyelméből, olykor
a betegek intergalaktikus párbeszédbe elegyednek.

Anyát a fal mellé tolták, hogy el ne tűnjön
egy elvarázsolt pillanatban. Itt vészeli át
a hosszú éjjeleket, a nappalt, a lázakat. Míg
teste lobog, lelke élet és halál közt ellebeg.

A testi gyötrelmek különös módon formálják
át a személyiségét. Anya újból gyermek,
nézi a többi beteget, csúfolódik rajtuk, az
ápolókat brigantiknak tartja, csal és cselezik.

A szeme fehérje sárga, a lába duzzadt, pangó,
ödémás, amíg a járókerettel kiér a vécébe,
fonnyadt felkarján érzed, mennyire lefogyott,
nem érti, mi mindent kell még elviselnie.

Az ételek az éjjeliszekrényen. Enyhe, édes
rothadásszag lengi be a termet, elkeveredve
a megtört női test pállott kipárolgásaival.
Ők már minden szégyenérzetet levetkőztek.

Jön az ápolófiú, fellibbenti a hálóingeiket,
hasba szúrja őket, „Nagyon finoman csinálja!”

megdicsérik érte, meg is köszönik neki,
elvégre csinálhatta volna fájdalmasabban is.

Minden látogató feszeng, ügyetlen.
Csak a gyerekek természetesen, ők nem
félnek, csak szókimondóan követelőznek.
majd megijednek a szivárgó seb látványától.

A dolgozók világa varázslatos, rejtett világ,
egy másik tejútrendszer, a rejtett dimenzió,
férfiak és nők fehér egyenruhában, mintha
már angyalok lennének, fogadás félúton.

A kórházból mindenki menekülne. Nincs,
aki szeretné ezt a szúrós szagú homályt,
ahol a törvény felfeslik, s láthatóvá
válik az emberi világ igazi csúnyája.

Rehab

A dombok közé épült szanatórium parkja
a januári vasárnap délutánban fehéren világít.
A buszmegállótól bő tíz perc a séta,
közben fokozatosan hangolódok rá arra
az életritmusra, mely odabent vár majd.

Anya a járókeretre támaszkodva kabátját
próbálja magára venni, az erkélyre nem
mer kilépni, végül tolokocsin gurítom
ki bűnös módon egy cigarettát elszívni.

Ablakuk a szomszéd erdős dombra nyílik,
a hó beborít mindent, mint egy gyermekkori
álom. Varázshegy, mondom anyának, ahogy
tolom vissza a merész térkezelésű, nagy ívű
megoldásokkal tervezett főépületbe. A felül-
világított előtérben tolokocsis élő emberi
torzók forgolódnak csendesen.

Anya magát nézi a tágas lift hatalmas
tükrében. Elfelejtette berakni a fogsorát,
a haja felkopott, nem tetszik magának.

De a látogatás végére mintha kezdene
magához térni, már mosolyog, viccel is,
mire elbúcsúzom tőle. Este telefonok

sorozata, távoli város, szerelmi dráma,
pedig semmi más, csak ami szokott
történni, az egyiket elhagyja a másik,
ezért szenved, de neki kell szakítania is.
Aztán meginog, visszatérne, de kegyetlen
beszélgetőtárs vagyok, azt tanácsolom,
semmiképp ne menjen. A szakítás után
a gyázmunkát el kell végezni, hogy
túljusson rajta valahogy az ember.

A királynő hazatér

A szanatóriumi korszak már régen véget ért.
Délután később sötétedik, ahogy a kutyát
sétáltatom, hallok a madarak hangján,
a tavasz közeledik. De ettől csak nehezebb
lett minden, számára és számomra is.
A lakás két szobáját tudja használni csak,
járókerettel elég ezt is bejárnia, s mert
távollétében a konyhát felújítottuk,
nem minden tárgya került vissza a helyére,
még jobban elbizonytalanodott a világ.

S nemcsak odakint, tudatában is össze-
zavarodtak a dolgok, nem érnek össze,
mintha fogócskát játszanának, úgy cikáznak
a belső térben az egymás elől menekülő
emlékek. Az éjszakai ágybavizelés szégyellni
való kín. Öltözés, mosdás, reggeli, egyedül
nagyjából megoldhatatlan. A hétköznapi
feladatok végrehajtásához is segítségre
szorul. Ennél is nehezebben szokja azonban,
hogy királynői pozícióját föl kellene adnia.
Elvégre egy beteg mégsem uralkodhat.
Elvégre egy királynő betegen is uralkodó.

Sóvárgás

Bekanyarodott a buszfordulóba és a felső ágán megállította Barilla az autót. Lekapcsolta a motort. Kinyitotta az ajtót, kiszállt a kocsiból. Lassan, tétován mozgott, mint akinek rengeteg ideje van. Vagy mint aki máris elmélázott. Becsukta az ajtót. Nekidőlt a kocsi oldalának. Karba fonta a két kezét maga előtt. Nagy levegőt vett.

A nap betűzött a völgykatlanba a dombkarima erdejének foghíjain át. A fák sustorgó recsegése visszhangzott odalent. A madarak rikoltozása. A blokkházak körben a katlan oldalán meg az aljban, a málló betonút mellett tátongva hallgattak sötét ablakaikkal. Mögöttük a kertek hol porig kiszikkadva, hol burjánzó zölden szaladtak föl a meredek derekára. Némelyik tovább.

Barilla a gyorsan suhanó felhőket figyelte, ahogy kikapaszzkodnak a túlnani erdő mögül és átvitorláznak a telep fölött, és közben arcok alakját veszik föl. Azoknak arcát, akik itt éltek és haltak lent alattuk és innen bámultak feléjük fölfelé, vagy innen füttyültek rájuk egész életükben.

A bitumen fölött vibrált a hőség. A világ odébb-odébbmozdult a levegő kicsi billentyűinek rezgéseitől. Kinyitotta a kocsiajtót. Az anyósülés elől kihalászta a műanyagkannát. Letekerte a kupakját, hátrahajtott fejjel ivott belőle. Megtörülte a száját a keze fejével.

Az út odáig emelkedett mögötte a házak között a völgy egyetlen bejáratától. Legalábbis az egyetlentől, amelyen jármű közlekedhetett. Elnézte a madarakat, ahogy egy ablak hűlt helyén berepülnek. A nyílás túloldalán a domboldal látszott. Végiglátott a lapostetős házak során, ahogy hol az útra hajolva, hol meg hátrahőkölve tőle tántorogtak, mint a részegek. Vagy mint a csorba fogak az ínyben a végső elrothadás meg kipergés előtt. Köhentett. A világ mozgott, a telep nem. Gyom verte föl a forduló mellett az olajlerakat követ.

Amikor teleszívta magát a kietlen katlan látványával meg levegőjével, Barilla rágyújtott. Lassan szívta végig a cigarettát. A földre szegezte a tekintetét, a betonra a lába előtt. Amikor a végére ért, még felnézett. Elpöckölte a csikket és beszállt az autóba.

Mire a lomoshoz visszaért a telepről a városba vezető úton, már esett. Az erdő zöldje rögtön elborult. Leparkolt a nagy, kitárt kétszárnyú ajtó meg a tornác előtt. A segédje kijött elé. Barilla a nyakát behúzza szaladt fedezékbe.

Odabent félhomály lett a kinti borulástól. A polcok útvesztője hűvöset árasztott. A polcokon a sok, valahol már megunt holmi. A pénztárpult fölött halványan világított a színes égősor. A kávégep összes kicsi ledje. A hűtő, amiből az üdítőt árulták. Különben az üzlet mélyéről csak a derengés. A segéd kisszéket állított a tornác féltetője alá, onnan figyelte a vihart.

A busz nem állt be, csak félrehúzódott a műúton. A sofőr lekászálódott és a kézításkáját az eső elől a feje fölé tartva iparkodott be oda hozzájuk. Barilla lefőzte neki a kávé. A segéd a hűtőből kis üveg narancslét vett elő. Odatette a sofőr keze ügyébe, a pénztárgép elé. Azután hátrament a polcok között, és eltűnt valamerre a homályban. A sofőr felkönyökölt a pultra és a kávéját kavargatta.

Vannak még olyan nagy poszterek, mint valamikor, Bari? Olyan tájképesek, amit darabokból lehetett a falra ragasztani?, kérdezte Barillától, Tudod, mint a tapétát, csak ez kép. Régen voltak ezek, hogy tengerpart, meg erdő. No, csak tudod. Tudom, bólintott rá Barilla. Lehet még olyant kapni? Mindent lehet kapni, felelte Barilla. Gyártanak még olyat? Mindent gyártanak. Kellene nekem valamilyen. Most festetünk majd. Örülne neki a feleségem. Vannak gyártók, mondta Barilla, Mindjárt megnézzük a neten. Azt most nehezen, szólalt meg a bolt hátuljában a segéd. Előrejtött.

Megint elment, mondta, viharban elmegy mindig. Barilla bólintott. Ki fogom nézni neked, ha visszajön, mondta a sofőrnek. Meglepetésnek akarom, mondta a sofőr. Befizetem valahová a feleségem. Aztán felragasztatom a festővel. Jó ötlet, bólintott rá Barilla. Akkor majd beszélünk róla még, mondta a sofőr.

Másnap Barilla, ahogy ereszkedett befelé a serpentinén, a nagy kanyarban megállt. Kiszállt, átlépte a szalagkorlátot, a meredek lejtőn az avarban gázolt tovább. Az első sor fa mögött csak tönkök, derékban elfűrészelt csonkok, sűrű bozót meg sarjú mindenfelé. Alatta kitárult a telep. A napszítta, rikító falak. A sötét üregek az ablakok meg az ajtók helyén. Körülötte harsogva visszhangzott a domboldal, a maradék erdő. Elővette a telefonját. Készített egypár képet.

Már majdnem visszaért az autóhoz, amikor a másik odaért. Lassan ereszkedett a serpentinén. Amikor meglátta a leparkolt autót a tűkanyar kellős közepén, akkorát fékezett, hogy a kocsi nagyot nyekkent. Aztán rátenyerelt a dudára. Barilla serényen lépte át a korlátot. Egyből intett a másiknak, hogy kerülje ki. Előzzön, menjen. Az még egyet dudált. A kormány mögül mutogatott neki. Barilla nem értette.

Beszállt az autóba, gyújtást adott. Éppen csak előregurult, kitette az indexet, jobbra húzódott. Ami azt illeti, csak néhány centit. Az út keskeny volt. A szegély helyén mindjárt a szalagkorlát. Az autós akkor már kikerülte. Barilla megint megállt.

Visszalábalt a kanyar könyökébe. Ahonnan kilátott. Alatta az autó addigra beért a telepre. Ráment a hídra, de amikor a szakadáshoz ért, visszatolatott, és a keréknyomokban döcögve kikerülte a patakon át. Lassan hajtott az utcán. Visszhangzott a motor hangja. A telep utcái körgyűrűkben futottak. Középen széles volt a műút, máshol eleve keskenyebb. Néhol kövekre töredezett az aszfalt. Barilla elnézte az autót, ahogy ezen meg azon az utcán is megtesz egy kört. Egy felet. Egy negyed. Néhol kitakarták a házak. Egyszer-kétszer olyan sokára jött elő a takarásból, hogy azalatt meg is állhatott. Kiszállhatott a vezető. De aztán, úgy látszik, visszaült végül.

Megvárta, amíg az autós megunja odalent a föl-le gurigázást. Fordultában a serpentinre fölfelé kapaszkodva is elhajtott mellette. Addigra Barilla már a kocsiiban ült és hagyta befelé gurulni. Nem akart odanézni a másik autóra, de nem bírta megállni. Furcsa arcú férfi vezetett. Az előbb még az ijedtségre lehetett fogni. Hogy nem stimmel vele valami. A férfi odabiccenett neki. A szeme nagyon keskeny, nagyon hosszú vízszintes vonal a homloka alatt. Barilla lassan, megfontoltan bólintott a másik autó vezetőjének.

Amikor a platós Nissan beállt a lomos elé, Barilla a pult alól sört bontott Szmöre embereinek. Szmöre meg ő kimentek, megnézték a rakományt. A segéd utánuk ment. Aztán az emberek is a sörükkel. A hevenyészve felpakolt holmit kenderkötelekkel meg hevederszíjakkal rögzítették a platóhoz. Szmöréék még a telepen, de azt Barilla mindjárt látta, nem sok hiányzik az egésznek, hogy leboruljon. A segéd meg is mondta. Csak idáig hoztam úgyis, vont vállat Szmöre az egészre.

Hogy álltok, tesó?, kérdezte Barilla. Lassan megleszünk, felelte Szmöre. Ez mind marad nálam?, kérdezte megint Barilla. Szmöre hallgatott egy sort. Nem könnyű dolog ez, mondta végül. Azt hittem pedig, hogy könnyű. De egyáltalán nem könnyű. Itt van ez a nagy dög fotel. Érzem benne a szagát. Is-ten bizony tudom, hogy behugyozott abba hányszor. De akkor is. Elgondolni, hogy idegené legyen? Közben meg otthon sem tarthatom. Erika száz méterről kiszagolná a pisát. Aztán kinek adjam oda így? Hát nézd, mondta lassan Barilla, ha kiteszed a garázsba, kiszellőzik. Ha betesszük itt a raktárba, nemsoká boltszaga lesz. Aztán meg olyan, amilyen az új gazdájáé.

Nem tudom még, testvérem, nem tudom, hogy legyen, csóválta a fejét Szmöre. Nem is kell, mondta Barilla, egyelőre lerakjuk itt. Amúgy sincsen ahova vigyed. Ha úgy döntesz, kell, elviszed. Jöhetsz érte bármikor. Ha azt mondod, adjam el, akkor meg eladom. Ennyi. Szmöre bólintott. Hátra kéne akkor oda parkolni, mondta a segéd és az épület végébe mutatott.

Amíg a segéd meg a két ember lerakodtak és behordták a holmit, Barilla meg Szmöre lassan megkerülték a boltot. Roba hazajön a héten, mondta közben Barilla, Kiviszem majd hozzátok. Meg a sírhoz. Mi van már vele meg az asszonnyal?, kérdezte Szmöre. Majd megkérdezed tőle, mondta Barilla,

ugyanolyan unokatestvéred, mint nekem. Szmöre a fejét csóválta, Mi lett belőlünk, bazmeg? A fele banda Németbe, Osztrákba, azt se tudjuk, kikkel meg hogy élnek. Ez is, ki tudja, kit szedett össze Dortmund mellett, vagy hol? Barilla nem szólt semmit. Aztán azt mondta, és mi kiket szedtünk össze idehaza? Ti majd rendbe jöttök, mondta egy idő után Szmöre, Helga rendes asszony. Hozzánk meg tudod, hogy mindig jöhetsz. Jól elvagyok itt, legyintett Barilla. Szmöre bólintott. Végül azt mondta, bárhogya is van, meg ugye akármekkora faszok is, apámat nem bírnám elgondolni a testvérei nélkül. Barilla meg azt, hogy én az enyémet igen. Amikor eljött az Alföldről, az neki olyan messze volt, mint Dortmund minékünk.

Visszaértek előre. Szmöre nagyot sóhajtott. Úgy mondd nekem ezeket, tesó, minthogyha szerinted semmi volna a távolság. Meg az elszakadás. Közben meg te még mindig kijársz oda. Hunyorgott, mint aki viccelni próbál. Mindennap ott vagy, mi? Barilla fogta az autóból a műanyagkannát, bement a boltba a távoli sarokba állított ötvenliteres szódásballonhoz, teleeresztette a kannát. Megbillentette a ballont, hogy mennyi van még benne. Szmöre azt mondta, ne haragudj, tesó, semmi közöm nincs hozzá. Barilla nem szólt semmit.

A kutyámat keresem, mondta az autós Barillának a rákövetkező nap. Barilla már ott állt az autója mellett a buszfordulóban, amikor ez az ember megint felbukkant. Ahogy elérte a telep elejét, lelassított. Letekerte az ablakot maga mellett. Kikönyökölt rajta. Elnézett a szétfutó utcák felé. Egyenesen behajtott a buszfordulóba. A mögött volt a bánya központi épülete. A fűz levelei a tetőről belógtak a tábla elé, nem lehetett kiolvasni tőle a vállalat nevét. A bal kéz felőli ágán hajtott el valameddig, azután félrekormányozta az autót. Barilla azt mondta magában, mostanra jutott el addig, hogy a szabályok nem mindenhol érvényesek. Leállította a motort, kiszállt, odament Barillához.

A fél arca le volt bénulva a férfinak. Beszédkor a szája bal széle mozgott csak. A másik oldalt a szája vágata elnyúlt egészen hosszan a belapult fején. A sarka résnyire nyitva volt. Vagy talán inkább nem ért egészen össze. A jobb szeme egyfolytában hunyorgott. Mint aki embóliát kapott, amitől elhaltak az idegek az arcában.

Nem látott erre kóborolni egy ilyen kutyát? Megmutatta a lapot a kezében. A sok másolástól már csak valami szürkésfekete folt látszott a fénykép helyén. Bujkál itt egy jó csomó, felelte Barilla, de ilyenkor nem jönnek elő. A férfi csípőre tett kézzel hallgatta. Körülkémlt, beharapta a száját. Csak bal oldalt. Ez egy értékes állat, mondta, fajkutyá. Díjakat nyert nekem. A gyerekeim nagyon odavanak. Majd csak hazamegy, mondta Barilla, ha éhes lesz. A férfi csíkos inget viselt. Mellényt. Kordnadrágot. A lábán fehér, bebujós bőrcipő. Az orra már kezdett pikkelyesre kopni.

Nem magával találkozta valamilyen nap?, kérdezte a férfi. Fent a kanyarban, bökött a mutatóujjával fölfelé. Barilla azt felelte neki, hogy könnyen lehet. Nem nagyon sokan járnak erre. Maga gyakran jár ide?, kérdezte megint a másik. Barilla lebígyesztette a szája szélét, minthogyha megbecsülné. Amikor tehetem, válaszolta. Azt hallottam, van itt egy kutyatelep. Barilla ránézett, felvonta a szemöldökét. Ahol kutyákat képeznek ki viadalokra. Itt?, kérdezte Barilla. A férfi bólintott. Illegális viadalokra. Tudja, attól tartok, hogy a kutyámat ellopták, mondta a férfi. Azt én tudnám, tűnődött el Barilla. Honna tudná? Észrevenném. Ahhoz gyakran vagyok itt. Hogyan? Mihez?, kérdezte a férfi zavarodottan.

Akkor kanyarodott be a menetrend szerinti járat a serpentinről a házak közé. Busz is jár erre?, kérdezte a férfi, azon a hídon át? Napjában kétszer, mondta Barilla, Pont átfér a jó sávon. Kell hozzá egy kis kurázi, mondta a férfi. Most még igen, jövőre már nemigen, bólintott Barilla, Meghalt Máli néni is a múlt héten. A férfi felvonta a szemöldökét, és bólintott, mint aki megértette. Létezik olyan hely errefele, ahol még csak cigányok sincsenek?, kérdezte. Talán mosolygott. Cigányok azok vannak, vont vállat Barilla.

A bányairoda földszintjén az íróasztalokat otthagyták az irodákban. Néhol papirostul. Némelyik helyiségben mindjárt az ajtónyílást állták el hosszában. Minthogyha valaki megpróbálkozott volna kitolni onnan. De feladta. Máshol meg látszott, hogy nekiestek fejszével, fűrésszel. A vasszekrényeket is csak felborongatni bírták. Mostanra meg el is felejtette mindenki, hogy ezek itt vannak.

Barilla ismerősen mozgott a folyosókon. A mosdóban peregtek a csempék. A csapokat letörték, a csöveket kiszerelték. Az egyik vécésészét kirángatták a helyéről. Barilla belepöcsentett a helyén a lyukba. Persze nem tudta megmosni a kezét. Se megtörölni.

Megkereste az alagsori lépcsőt és lement. Előkereste a lakat kulcsát a karikáról, amit a segéddel csináltatott. Az inge zsebéből kicsi zseblámpát vett elő és felkattintotta. A vasajtó mögött a csupasz betonon szőrös hernyók tekeregtek. Barilla a kislámpával világítva ellépdelt közöttük az öltözőszekrényekig. Megkereste a magáét. Valaki filctollal felírta a szekrénye ajtajára, hogy Magilla Gorilla. Addigra Simon is megérkezett. Egyedül csak a ring volt kivilágítva a helyiség közepén. Meg Simon felkarján világított a tetoválas, amit a javítóban karcoltak rá. Barilla nem mert az arcába nézni. A csorba fogú cigány fiú volt a legerősebb a telepen. És nem kímélte a kisebbeket sem, amikor összeeresztették az edzésen valamelyikkel. Odafordult a szekrényéhez. Nehezen mozdult az ajtó. Lökődögni, taszigálni, rángatni kezdte. Akkor átnyúlt előtte a tetovált kéz, és megragadta az ajtót és feltépte. A nagy, vastag, szőrös hernyók Barilla arcába omlottak.

Barilla izzadtan ült fel a fotelágyban. A lomos emeletén fullasztó meleg volt. A huzat, amit a kis emeleti ablakokkal lehetett kelteni, semmit nem ért. A ventilátor se, amit a fotelágy mellé állított. Kikelt a paplan alól. Villant gyújtott. Az összeszegelt osz lapokkal fedett padló is langyos volt. Akkor látta, hogy a ventilátor leállt. Kihúzta a dugóját a hosszabbítóból. Lemászott a létrán a boltba. Odalent is lámpát gyújtott. Megkereste a polcokon a többi ventilátort. A kisebbeket. Fogott kettőt, és felvitte magával. Egyszerre csak egyet, mert a létrán különben nem tudott kapaszkodni. Azután visszajött a másikért.

Rágyújtott. Elnézte a kopár, csupasz, fehérre meszelt, elkoszolódott falat. Eltűnődött. Elővette a telefonját. Végigpörgette a képeket. Odament a kisablakhoz, hogy kipöckölje a csikket. Kinézett. Diszko fénykarikái pásztázták a sötét égbolt alját. Talán a telepről lőttek fel oda. Vagy talán egy másíkról.

Az egyik nap Barillát lent a telepen érte az eső. Ott állt a fordulóban a kocsija mellett. Nem szállt be és nem ment fedezékbe sem. Minden szürkére változott körülötte hosszú percekre. Megvárta, amíg eláll és újra felsüt a nap. Azalatt begurult a fordulóba szemből, a bal oldali ágán az autó. Megállt. A félarcú férfi nem szállt ki, ameddig tartott. Barillát egy kicsit zavarta. De megvárta, hogy elmúljon belőle. Lehunyta a szemét. Elmúlt. Kinyitotta, mert látni akart. Visszament bele.

A félarcú kiszállt és odament hozzá. Már nem esett. A férfi biccentett neki. Az ingzsebéből cigarettát vett elő. Odakínálta. Aztán a tüzet is. Megázott, mondta Barillának. Megtalálta a kutyát?, kérdezte ő. Még nem.

Az eperfáról hernyók potyogtak a kirepedt betonra. Az akácok kisujjnyi tüskéket növesztettek. Szél susogott a lombok között. A borulás lassan átgomolygott a völgykatlan fölött és kisütött mögüle a nap.

Magáé a turkáló a serpentin aljában, ugye?, kérdezte a férfi. Barilla bólintott. Hallottam már hírért, mondta a férfi, Hogy mennyi mindent lehet találni, ha az ember jól keres. Kitenné ott ezt a hirdetést? Barilla kezébe nyomta a lapot, amit már egyszer megmutatott neki. Talán egy kicsit még rosszabb volt a kép. Jutalmat is adok megtalálónak, látja, mondta a férfi, Csak szúrja ki egy rajzszeeggel, legyen szíves.

Én is kereskedő voltam, mondta aztán, de a betegségem miatt fel kellett adnom a boltot. Most meg már rokkantnyugdíjas vagyok. Aztán csak ez a kutyám van. Ő a mindenem. Meg a gyerekeim. Együtt szoktuk vinni kiállításokra. Versenyekre, úgy értem. Sok díjat is nyert Buksi már nekem. Barilla bólintott. Csöndben szívták végig a cigarettát.

Azért fura helyen nyitott lomost. Jól megy az üzlet egy ilyen helyen? Barilla biccentett a fejével. Valamikor kocsmának épült, mondta, az volt az Elágazás kocsmá. Híres hely volt. Négyfelől hozták a buszok a bányászokat reggel, este. Ott várták be az átszállást. Akkor is, ha egyből jó járatot fogtak. Hallgatott egy sort. Vállat vont, amikor folytatta. Az elágazás két végén már semmi sincsen. A harmadikon még van valami. Meg ugye a város a negyedikén. Az olcsó holmi jól jön mindenkinek. Akkor is, ha már használta valaki a múltban.

Látom, magának minden a múltból szól, mondta a férfi egy idő után. Viccelni próbált, a múltból él, folytatta, mikor mindenki a jelent hajtja meg a jövőt. Olyasmivel nem tudok foglalkozni, ami sincsen, mondta Barilla.

Szmöre leparkolt a raktárajtó elé. Az emberek rakodni kezdtek. Barilla, ahogy meglátta, azt mondta, rossz kedved van. Azt hittem, a temetés után majd könnyebb lesz, mondta Szmöre, de ez most még annál is sokkal rosszabb. Szegény nagyanyám, bazmeg, csak erre tudok gondolni. Hogy egyedül ott kint a semmiben. Sehol egy ember se. Ő meg mégiscsak asszony volt. Nő. Hogy mit élhetett át éjszaka egymagában? Télen?

Ők nem olyanok voltak, mint amilyenek mi vagyunk, mondta Barilla, Nem a biztonságos életre rendezkedtek ők be. Átélték a háborút. Tudták, hogy annál jobb minden. Meg aztán az én apám anyja minden szomszéddal rosszba volt. Úgyhogy könnyebb lett neki, amikor kihaltak mellőle. Máli mama nem ilyen volt, mondta Szmöre, ő olyan volt, mint Vikus mamánk. Jóba' volt ezekkel. Összejártak. Együtt építették a telepet végül is valamikor, mondta Barilla. Igen, bólintott rá Szmöre, és akkor vénkorában meg azt is meglátta, hogy amit együtt építettek, az most mind a szeme előtt megy tönkre. Benne volt az egész élete. És kész, ennyi volt, mondta, és pattintott egyet az ujjával.

Szerintem mást gondoltak ők erről az egésze, vont vállat Barilla. Mi mást?, kérdezte Szmöre. Az apámnak az anyja például mindig tudta, hogy nem tart sokáig az egész. Hogy vége lesz. Hogy a kommunistáknak egyszer csak lőnek majd, és akkor az egésze kiderül végre, hogy nem is igaz. És akkor el is tűnik. Az apád anyja paraszt volt, mondta Szmöre, parasztfaluban, nem bányatelepen. Máli mama más volt. Más volt, igen, bólintott Barilla, de panaszkodott neked egyszer is? Mondta, hogy fél? Nem mondta ő, mondta Szmöre. Hát apádnak mondta?, kérdezte tovább Barilla. Szmöre nem mondott semmit. Na, látod, mondta Barilla.

Nem látom, rázta meg a fejét Szmöre, Csak azt látom, hogy basztam szegényre életében. El kellett volna vinnem innen. Neked?, kérdezte Barilla, Nem apádnak? Vagy a testvéreinek? Hagyjad már, legyintett rá Szmöre, Apám meg a bátyjai, ja. Majd azok.

Barilla még a híd előtt félreállt. Ráfordult az erdei útra, begurult a fák közé. Fogta a fényképezőgépet és kiszállt. A gép pántját a csuklójára húzta. Ahogy lelépett a csapásról, a cipője az avarba süppedt.

A domb oldalában lábalt fölfelé a meredeken, jó nagy surrogással. Hamar kimelegedett az erdő fojtó, párás melegében. Ahogy följebb ért, körbe-körbefordult. Azután ment tovább, még följebb, egyre magasabbra.

A nagy, derékszőgű kanyar fölötti partoldalon járt. A szerpentin magasabb oldalán. A kanyar fölött kőfaltöltés tartotta a partot. Kisétált a fal peremére. Bekapcsolta a fényképezőgépet és elkezdett kattintgatni. Olyan magasról abban a tiszta időben odalátszottak a havas hegycsúcsok valahonnét nagyon messziről. Odaatról, Szlovákiából. Barilla éppen elmondta magában, hogy az úgysem fog látszani, nincs olyan a felbontás meg a lencse az ő gépén, de azért egyre csak a horizontot vette célba. Persze azért kattintott másra is.

Már lent járt a kocsiánál, amikor észrevette a félarcú férfit. Az nem látta meg őt. Bentebb állt a sűrűben, átellenben azzal, amerre Barilla ment fel és jött le most vissza. És valahova másfele nézett. Lassan mozgott, mint hogyha erőlködne. Vagy lopakodna. Elosont egy fáig. Ott aztán váratlanul térdre rogyott. Akárki látja akkor onnan, ahonnan Barilla, azt hiszi, zokog. Barilla észrevétlen akart autóba szállni. És nagyon gyorsan.

Barilla meg a segéd estefeje még körüljártak, ellenőrizték a fémvázashullámlémez ajtókat elől, hátul, meg a melléképületeken. Az egyikből a segéd kitolta a kismotorját. Az ötvenkilós zsákot a táppal felegyensúlyozták ketten a csomagtartóra. Rákötözték. Nem ránt ez el téged?, kérdezte Barilla. Dehogyan ránt, felelte a segéd, már hány éve így hurcolom. Jól bírod, mondta Barilla, műszak után még egy műszak a telepen. Mit csináljak, a tenyésztésből nem tudunk megélni.

Mért nem nevezel be a viadalra velük?, kérdezte Barilla. Kacsintott. A segéd értette. Ja, bólintott rá, még csak az kéne. Nem akarsz te végre pénzt keresni?, ugratta tovább Barilla. A segéd ráhunyorgott, mondták már nekem, hogy te benne vagy ebben. De eddig azt hittem, hogy csak dumálnak. Barilla meglepődött. Én? A segéd bólintott. Ja. Komolyan. A kutyaviadalokban?, kérdezte még mindig gyanakodva Barilla. Senki se hiszi el, hogy te ebből megélsz, bökött a fejével a boltra a segéd, itt, a semmi közepén. Komolyan? Ezt mondják? Ezt. Az anyjuknak a picsáját!, mondta Barilla. Én már mindent

tudok rólad, főnök, bólintott megint a segéd. Hunyorított. Hogy a viadalokat a bányaieroda alagsorában rendezed. Ja, bólintott rá Barilla, pont ott. Mért pont ott?, kérdezte aztán. Mindenki tudja, hogy mindig ott vagy kint, felelte a segéd, Hogy mint a tenyeredet, ismered az egész helyet. Ismerni éppen ismerem, bólintott Barilla.

Különben hallottam egy embertől én is, hogy ott tartják a viadalokat, mondta Barilla. Csak nem ettől?, bökött az állával a segéd a tornác fele, a tornácon az oszlopra, az oszlopon a rajszszeggel kitűzőtt hirdetemnyire. De, bólintott Barilla. Az is a kutyáját keresi. Kérdezgetett a kutyatelepedről. De nem mondtam meg neki, hogy hol van. Hohó, még az kellett volna!, bólintott rá a segéd, ismerem én ezt az ürgét. Bejött ide is egy nap, mikor nem voltál itt. Meg is ismertem mindjárt. Bolond ez. De rendesen pszichés, ahogy mondom. Tavaly még anyáméknál kereste azt a kutyát. Pálvölgyében. Micsoda?, kérdezett vissza Barilla. Pálvölgye a város átellenbeni végén volt. Járt mindenkinek a nyakára, hogy nem látták-e. Aztán meg már, hogy hova tették. Adják elő. Kattant az ürge, nem normális. Csak rá kell nézni. Én azt hittem, valami agyvérzéses dolog ez, mondta Barilla. Az, igen, bólintott a segéd, De azelőtt se volt normális, azóta meg csak még rosszabb lett. A pálvölgyiek mindent kinyomoztak róla. Onnan vitték el a mentősök, amikor végül valakinek elege lett ebből. Egy évet bent tartották a sárgaházban. Mostanra elengedték. Nincsen annak se kutyája, se macskája, se semmije. Ki tudja, nem is volt tán soha.

Másnap Barilla Robát vitte a telepre. A szerpentin a nagy kanyarban Roba azt mondta, Baszki, hova lett az erdő? Amikor beereszkedtek a völgybe, Barilla a híd előtt letért az útról az autóval és a keréknyomokat követve a patak medrén kelt át a gyér vízben a nagy kövek között. Roba meg csak kapaszkodott. Baaaaaszki, mondta megint. Beszakadt a fél sáv, magyarázta Barilla, Csak a busz megy át rajta. Ő nem félti a járgányt. Tettek egy kört a buszfordulóban. Roba megragadta a kapaszkodót, és csak bámult.

A ház előtt az út szélén állt a Nissan. Szmöre az udvaron várta őket. A két ember holmikat pakolászott a házból az udvarra. Szmöre megölelte Robát. Sokáig tartották egymást karolva. Barilla autójába ültek mind a hárman. Barilla kikanyarodott a ház elől.

Hosszú, alacsony, lapos tetős épület hátában parkolt le az út végén. Az épületet mustársárgára vakolták valamikor. Mostanra az ablakai betörték, a tetejéről levált kátránypapír egyhelyütt átbukott az ereszen és vigasztalanul göndörödve lecsüngött a tűzfal elé. Roba azt mondta, Hej, öreg, örülj, hogy ezt már nem érted meg. Barilla a kocsik hátsóháza ment. Felnyitotta a csomagtartót. Kivette a koszorút, azután lecsukta a csomagtartó fedelét. A koszorút Roba kezébe nyomta. Szmöre ment elől, mutatta az utat.

Itt bezzeg látszik az élet nyoma, mondta Roba. Ja, bólintott rá Barilla, Rendben tartják. Hétfévente jönnek, mondta Szmöre. Minek ide temették az öreglányt?, kérdezte Roba. Na, mit gondolsz?, kérdezett vissza Barilla. A férje nincs itt, mondta Roba. De a neve itt van felírva, vágta rá Szmöre, Meg hát a kisebbik fia itt van. Ja, igaz, mondta Roba, a gyereket el is felejtettem. Szmöre éppen csak megtorpant, de aztán hátra se nézve ment tovább, Barilla viszont megállt és Roba arcába nézett. Roba is megállt. Megvonta a vállát, bazmeg, hány éve nem jártam itt. Attól még tudhatnád a rokonságot, mondta Barilla. Nektek rokon, nekem meg egy név, mert még a születésem előtt meghalt, mondta Roba.

Amikor kijöttek a temetőből, visszavitték Szmörét Máli mama házához. Messziről látták a füstöt. Aztán a tüzet is meglátták. A két ember dobálta rá a holmikat. Mit csináltok?, kérdezte Barilla Szmörét. Nem tudom elgondolni a ruháit máson, tesó, mondta Szmöre, inkább ne legyen senkié. Te tudod, vont vállat Barilla. Megértesz engem?, kérdezte Szmöre. Mi is elégettük annak idején, mondta Barilla.

Amikor elbúcsúztak, Roba azt kérte, menjünk már vissza a fordulóba. Barilla csak dűnnyögött, mintha nem is egy testvér volna az anyánk. Roba hallgatott egy sort, azután azt mondta, azért ezt a mamáját én irigyeltem tőle. Amikor gríz főzött. A mi nagyanyánk milyen ízetlenre csinálta mindig. Meg az apám anyja is. Akkor már vigyorgott. Barilla is elnevette magát. Ez meg egyszer meg is mondta Vikus mamának, amikor nála voltunk, mondta Barilla, Hogy a másik mamája mennyivel jobban főz. Ott voltál akkor? Nem, rázta meg a fejét Roba. Igaz, hogy ő is vagy hatéves lehetett, tűnődött el

Barilla, Hát akkor még te? Hú, a kutyabetyárját, nagypapa hogy ordított mamával akkor. Hogy még a gyerek is észreveszi, milyen szart csinál étel helyett. Hogy legalább olyankor megerőltethetné magát, amikor nyaralni hív. Nevettek. A könnyet törülgették a szemükből a röhögéstől. Azután Roba azt mondta, na, akkor visszamegyünk? Barilla bólintott.

A forduló bal oldala felől akkorra bent állt a hurokban a másik autó. Az ablakok leeresztve. A sofőr nem volt benne. Ki az?, kérdezte Roba. Igazából nem is tudom, rázta meg a fejét Barilla, Jár mostanában ide egy faszi. A kutyáját keresi.

Csak Roba szállt ki. Alldogált az autó mellett, azután behajolt Barillához a lehúzott ablakon át. Azt hiszem, láttam valakit. Járnak erre néha, vont vállat Barilla. Nem, rázta meg a fejét Roba, Ott fön, az iskola emeletén. Az ablakban. Barilla kiszállt. Megnézte a betonig kopott épület csontvázát. Mindjárt gondoltam, hogy azt az ablakot mondod, bólintott. Roba azt mondta, de nem, komolyan mondom. Baszki, mondta Barilla, nem gondoltam, hogy ennyire kivagy. Az a lány már nincsen ott. Nem azt a lányt láttam, mondta Roba. Na, húzzunk innen, mondta Barilla és beült az autóba. Mondtam neked, hogy nem a régiek már az idegeim, szabadkozott Roba, miután beült mellé és becsatolta az övét. Mintha nem egy testvér volna az anyánk, csóválta a fejét Barilla.

Egy nappal később Barilla ugyanott találta az autót. Lassan hajtott közelebb, szemügyre vette a környéket. Egészen odagurult elé, úgy parkolt le vele szemközt, hogy a hűtők között fél méter se maradt. Kicsatolta magát és kiszállt. Az ajtót nyitva hagyta, amíg körüljárta a kocsit. Az anyósülésen kihajtott térkép, rajta filctolljelek. Az ülés alól autóstáska csuklópántja kandikált elő. Hátul levett sil-des sapka. Üres nejlonszatyor. Benyúlhatott volna a lehúzott szélvédőkön át akármiért. De nem nyúlt be. Visszament a saját autójához, elővette a kannát és ivott. Becsukta, a kulccsal is bezárta az ajtót.

A régi iskolában fejbe verte a dohszag, bár se ajtó, se ablak nem volt az épület földszintjén. A folyosó úgy festett, mint hogyha szemétlerakatnak használták volna egy időben. Máshol a mennyezeten tángott egy-egy lyuk. Abból ömlött ki minden oda alá. Az üveggyapot meg az azbeszt szigetelés. Bogarak röcögtek. A földre pergett vakolat rögei recsegték a léptei alatt. A falakon fehér négyzetek, ahol réges-régen függhetett valami.

Barilla fölment az emeletre. A fenti folyosó még sötétebb volt és még omladozóbb. Mert ennek a mennyezete ázott. Végigballagott a folyosón a termék előtt. Kitördelték az ajtó- meg az ablakkereteket, felfeszegették a parkettát majdnem mindenhol. Elért az utolsó teremig.

Nem lehetett már megállapítani, hogy milyen fajta lehetett a kutya. Hogy az egyáltalán, azt is csak a koponyájáról. Ha az ember látott már olyat. Meg persze túl nagy volt ahhoz, hogy más állat legyen. Vadnak pedig kicsi.

A férfi ott ült a félig lebomlott tetem mellett a parketta maradványai között. Maga alá húzott lábakkal. A két keze ujjait a felhúzott térdén kulcsolta össze. A szeme vörösre égett. Egészében úgy nézett ki, minthogyha az arcának a másik fele is lebénult volna. Biztos a bűztől, mondta magában Barilla.

Hát csak talált magának egyet, mondta az embernek. Buksi, motyogta a férfi. Szerintem ez nem a maga kutyája. Buksi, motyogta megint a másik. Szerintem ezt nem is lehet meglátni, hogy milyen lehetett. A férfi csak azt motyogta megint oda maga elé, hogy Buksi.

Barilla odament az ablakhoz és kinézett. Egyszer egy lány kiállt ebbe az ablakba és megmutatta a bugyiját az unokatestvéremnek. Annak a kis szarosnak. Az ott állt lent, mutatott ki az üres lyukon valahova lefele. Aztán a nagy mutogatásban vagy megcsúszott, vagy ugye kilökték, nem tudni. Nekem az osztálytársam volt ugyan, de már én se tudom. Én ott ültem, bökött az egyik sarok felé az állával. Ez meg fejjel esett a betonra. Az unokatestvérem elé. Különbem nem lett volna semmi baja se, ilyen magasságból. Visszafordult a férfihoz. Na, látja, az baj volt. Meg tragédia, mondta. Egy gyerek élete. Kettő. Háromé. Buksi, motyogta a férfi a dögnek az elporladt fülébe.

Barilla várt még egy darabig. Azután kiment a tanteremből és leballagott a lépcsőn.

Másnap Barilla a kocsijának dőlve cigarettázott, amikor a busz befordult a völgybe. A madarak elcsendesedtek. A fák rekkenései. A busz benzinszaggal töltötte meg a katlant. Megállás nélkül a fordulóhoz evickélt, elhajtott Barilla meg a Barilla kocsija mellett, megtette a fél kört, leállt a két autó

között. Az ajtó nagyot szusszant. A sofőr kiszállt. Szevasz, Bari, intett Barillának, Barilla visszaintett neki. Meleg volt. Odafont a katlan peremén megállt egy felhő. A sofőr odament Barillához. Kezet fogtak. A sofőr is rágyújtott.

Megnéztem neked a posztert, Pista, kezdte Barilla. Na, mondta a sofőr, Nem tudtam bemenni hozzád, mer' mindig van valami. Tudom, mondta Barilla, megnéztem én neked így is. Találtál valamit? Most olyat is lehet már, hogy te adod a képet. Azt tesznek rá, amit csak akarsz. Csak elég nagynek kell lennie. De már rendeltem egy rendes kamerát Németből. Jövő héten hozzák. Igen?, kérdezte a sofőr. Barilla bólintott, Én is fogok csináltatni magamnak egy ilyet. Jó, hogy eszembe juttattad, Pista. Keresni kell akkor valamit, mondta a sofőr, valami szépet. A katlan peremét fürkészte. A felszökő oldalt. Az itt-ott kilátszó homokfalat. Máshol az erdőt. Azért nem úgy, minthogyha ott lehetne az a szép valami. Igen, valami jót, mondta Barilla, amúgy is vigasztalan hely a világ. Mit?, kérdezett vissza a sofőr, ahogy eldobta és eltaposta a csikket. Azt mondtam, jól meg kell gondolni. Sokáig ott lesz a faladon. Bebaszna, hogyha le kéne vakarni, mondta a sofőr. Oszt úgy nem drágább?, kérdezte még. Mikor költöttél utoljára valamennyit is a feleségedre?, kérdezett vissza Barilla.

Barilla kinyitotta a kocsiajtót. Behajolt az anyósüléshez, kihúzta a műanyagkannát. Lecevarta a kupakját, odaadta a sofőrnek. A sofőr hátradöntött fejjel ivott. A tenyerével letörülte a kanna száját. Visszaadta Barillának. Ivott ő is. A sofőr felszállt a buszra. Nagy pisszegéssel indult a gép, záródott az ajtó. Még egy horkanás, ahogyan sebességbe rakta, azután kikerült a forduló másik ágán parkoló porlepte autót a letekert ablakaival, megtette a maradék fél kört és elhajtott. Barilla meg még végigszívta a cigijét. Arcok bámultak le rá, ahogyan keresztülúsztak a völgy fölött az égen és aztán a semmibe veszttek.

MÁSHOL Más üzemmódban

Mint több idegen puzzle, összekeverve.
Kirajzolódik egy-egy részlet, szinte
látszódik a keret, de a kép közepén
még sincs értelmes üzenet.

Helyette ott tátong egy forma-nélküli
álom. Idegen nyelvben, idegen tájon
máshogy desztillálódik, más lélek-lángon
éli meg a szellem kiugrásait.

Más szabályokat ró a köznapok éle
az emberarcra, akárha egy más Isten
faragta volna vonásaikat eleve
lazábbra-zártabbra.

Táncolod a táncot, s hibázik a ritmus.
S nincs az a kurzus, ami helyretenne.
Vizsga, honosítás, jogosítvány – átok.
Idegen nyelven sírsz: a kurva anyátok!

A betelepülő balladája (Tánc lépés idegen ütemre)

Szürke az ég alja, idegen.
Máshogy cseng a talán, igen-nem.
A gyomor legmélye ideges,
még a sav íze sem hiteles.
A rendőr megállít, s rád nevet,
igazol a papír, s hideg lel,
ismerős akcentus ingerel.
E földön Isten is nagybeteg.

Korábbi tudásod ignorált,
felejtsd el, ne őrizd diplomád.

Szép lányod nekik a legrondább,
mégis csak itt láthat iskolát,
kendő nincs, s haj takar fejformát,
sapka vagy smink teremt új hazát.
Átírták a neved, csak nem bánt?
E földön Isten is ignorált.

Helyedet nem leled egy helyben,
vándorolsz ész nélkül, hidegen.
Megpróbálsz nevetni, s e helyett
ráncot vet arcodon két szemed.
Felfakad belőlük más sebe,
(szenteket idéző rémület)
s ellátják bajodat – seb helyett.
E földön Isten is nagybeteg.

Hercegem, adj nekem levelet,
sok férged ne rágja szívemet;
kartoték-rendszered szertelen,
e földön, Istenem, nincs helyem.

MÁSKÉPP Variációk a magányra

1. Várákozás

Serpenyőben fő az ebéd. Kevés hús,
krumpli, közneven: leves. Olykor új ízt
váratlanság, fűszerezés ad ehhez.
Műsoron épp a stroke, majd vers.

A konyha vidám terep, dal
szól. A rádió dobozát nem éri
semmi vád, pótszer az, okos találmány.
S mintha szeretne

is, kitart veled. Fiad elfeledett,
ünnepnap mégis unokáidért vagy,
s remélsz. Mindig van sütemény ilyenkor.
Hátha benyitnak.

2. *Delírium*

Sört kért. Három üveg áll üresen keze mellett, vágja-e már földhöz, azon mereng. Hangosan felüvölt, hátha benyitnak. Az asszony hallgatag, itt van? Azt

mondta, hogy fogadóóra lesz, este jön, addig várjon, ebéd készen a tepsiben, csak megsütnie kell, menni fog. Állna fel, botlik, messze a sör, remeg

érte. Hol van az új? És a nyitó? Pohár? Itt semmit se talál meg. Amit ér, lelök, szétzúz. Idegen rend volt, borogatja szét. Így, részvétlenül, érdekek

nélkül semmi se fáj. Kulcs zörög, izma meg-rándul. Itt a gyerek? Rákiabál. Gyere! Hozzad már a sört! Öklét emeli, precíz, céloz, s véti el. Árnyakat

kerget, senki sehol. Hol van a lány? Hol az asszony? Évek alatt tűntek el innen? Ők tudják, mennyi idő volt. A lakás kihalt, rideg. Nincs, ki benyitna. Fáj?

3. *Már nincs számolni miért*

Bámulsz. Nyitva a gáz, s minden oldozva el. Árva vagy, gyermeked meg fogyatékkal él, túl korán született. „Orvosi műhiba” – ennyit írtak az ívre fel,

kis betűkkel, a szignót nem találtad. Ok volt, az apja lelépett rögtön. Elátkozott százszor téged előbb: alkoholista vagy, fulladj hát az italba! De

aztán hallottad, ő is drogozott utána. Egy tragédia két életet örölt szét, azt mondják, megesik. Tetted a dolgotat, vége. Nincs oxigén, segély,

csekket nem hoz a postás, telefon nem csöng, szomszéd nem zavar régen. Egyedül vagy már. Végleg készen a leltár. Gyufa, hol bujkálsz? Vársz még, hátha benyitnak? Egy frászt!

BIRTALAN FERENC ◀

Szép nap ez

akár a lány futása
haja jobbra balra lengve
hagyom a mosogatást egy pillanatra
bevésem gyöngyvarázsát a csendbe
öröm van minden mozdulatban
éreztem ilyet régen
daloló nap április van
és minden mindegy
elég hogy múlt-szépet megidézzem

jó nap ez
hiába tudom jön az este
de nézni hosszú haját
röpül ring a teste
megérte már

elhagyja a satnya fákat
újranyitom a csapat

még hallom ahogy
lépteit ünnepelik
a panelházak

Narajama

karjába vette ment a hegyre
reggel múlt dél és jött az este
könnyű volt minden hajnalálom
izzó vércsöpp cseresznyeágon

ment a hegyre ölelte karja
ne bántsa szél se betakarta

múlt az éjjel és újra reggel
isten elbújt a kegyelemmel

útját az ég kicsillagozta
nem nézett föl a pengeholdra
nehéz volt könnyű ment a hegyre
vágyakozta kireggedne

szorító karja meg ne sértse
vitte nem nézett föl az égre
könnyűek voltak mint az álom
elröpültek keselyűszárnyon

Ilonka néni

a bérkocsis utcában lakott
jártunk is nála párszor
ő hozott tojás cukrot miután sanyit temettük
de nem tudom ki volt igazán
apunak valami rokona
lehet a cifra családhoz tartozott
már nem tudhatom meg soha
ki volt az apró öregasszony
akinek örültek anyuék ha jött
mindig hozott valamit a ridikülben
a bérkocsis utcában lakott
együtt sírt velünk a temetéseken
ennyit tudok
ilonka néni
apró törékeny öregasszony
a tojás cukros ezerkilencszázötvennégyben
ülünk a nagyszobában
mindig otthonról erdélyről beszélnek
a ridikült ma is látom
de kinek volt kije
arra nem emlékszem

Fekete

kikopnak emlékeink közül a szépek
és fekete lesznek mint egy félreértett
piros tulipán

sötét foltokba folyik el a tinta
a régen verssel díszített tiszta
fehér papíron

és megbocsátásaink bűnét sem
felejtí ott a szép hűségben
megbánt hűtlenség

– de látod, hiába mind a romlás
mégiscsak összetartja itt a formát
formátlan áthajlás

ahogy maradsz Te is örökre
szűkülő koncentrikus körökben
állandó középpont

csak el ne vessz ebben a zűrzavarban
mert fekete leszek én egymagamban
mint egy fekete tulipánra hasonlító
fekete tulipán

Vissza

szerződések kölcsönök szorították és boltok
üzletek – hogy vegyen-adjon szinte kényszer
aztán az eszköz- és a forrás-gondok
aztán hogy újra elkezdni hetvenszer hétszer

menekülni innen el metróra föld alatt
vonattal párhuzamosokon a végtelenbe
és ott távol mintha seb amikor fölszakad
olyan lenne mintha egyszer csak megszületne

meztelenre öltözni hegyekbe-folyókba
beleoldódni egy naplementébe
gyűjtögetni harmatban hajnal óta
és nem látni semmit a sötétben estére

úgy lenni a tájban sehogy-semlegesnek
ahogy háttérben szoktak erdei szép fenyők
Istennel jóban mint szépapáink lehettek
ahogy szépapáink voltak vasárnap délelőtt

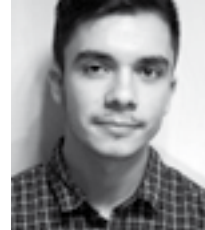
Kikapcsolják

nem tudja összerakni szívdobbanásait
ahogy a kép sem rendezett a tévén
Megszűnt a ritmus már amire várna itt
gondolni sem – hogy mi van ott valahol a végén

csak egy képpont maradt meg amit figyel
a fürdetés után reklámok ha mennek
a bal alsóban villan néha még egy pixel
a többiek egyre csak elfeketednek

és mint mikor halálról álmodik nagy néha
mintha nem lehetne várni újabb villanásra
és meg is áll a szíve egy-egy pillanatra
aztán majd visszatolják őt is a szobába

az ápolók a szobába lassan visszatolják
gondolta – a végén úgyis kikapcsolják

Semmi

M. A.

Teljes vagy.
Így egész.
Nem érint
Pusztá kéz.
Parázna
Vadállat
Nem rontja
Hab-állad.
Nem szúrnak
Késhegyek:
Melletted
Ébredek.
Beszívelak,
Kifűjlak,
Nem vagy itt,
Csak úgy: vagy.
Elmentél.
Sötét van.
Magadra
Maradtam.

Szürke

Azt hiszem, nem akarlak:
Hajadba kínos csend feszül,
Agyamból kitakarlak,
Kihűl a szív is egyedül.
Rongy, füst, por vagyok neked.
Hagyod, hitessem magammal,
Nem törődsz velem, kezéd
messzire nyúl, mint a hajnal.
Beszélj hozzám, kínozz és
nézz rám szemrebbenés nélkül.

Zsigerbe vágsz, tettetés,
 hogy csúf a széppel kibékül.
 Fehér falba süppedek.
 Hideg, tompa, mint te velem.
 Beléd dőlök: szürke szeg,
 Ez önkínzás, nem szerelem.

Fekete

Hát, sok kis gyűrött semmi
 Rakódik le rám belőled.
 Nem férfi az, csak szenny, ki
 Lábát kapkodja előled,
 Mint egy tolvaj, kit hogyha
 Rajtakapnak és részegen
 Félrebeszél, kikopta
 Eszét a karcsú félelem.
 Ebből kínos közöny lesz.
 Lassan kárhozik az este,
 Lágy huzalokba ömlesz,
 Mint elpattant ér a testbe:
 Barna, fehér, és szürke
 Megkövesedett szó a lég,
 Göndör ágról kihűlve
 Hullnak fekete gesztenyék.

CZAKÓ GÁBOR ◀

Dávid herceg és térkép

A hallgatás ura, a halál kényelmesen jár. Egyrészt ráér, másrészt útjában áll az élet. A teremtés ura. Ő, az úr, élet, nem a halál. A Mindenható életet teremtett, nem halált. Állítólag a hirtelen halál is hiába villámkodik – az Ambrose Bierce megrázó elbeszéléséből készült Bagoly folyó című szép filmben is láthattuk, midőn kivégzése előtti utolsó pillanatában a halálraítélt előtt lepergett az élete.

Dávid herceg természetesen sosem járt moziban, televízióval sem találkozhatott, mégis minduntalan régi életébe botlott a Decs-szőlőhegyi bábmészködésében.

Ismerte ugyan a betűk vetésének és aratásának tudományát, de nem olvasott beszélyeket, amerikai filmírókat pedig végképp nem, hiszen utóbbiak az ő lassú és emberi idejében még nem teremthettek meg.

Persze, Ptolemaiosz Világtérképén sem, ahol nemhogy nem szaladozott, hanem különböző színű tintákba öltözve hevert az idő.

Zömök, talpas-hasas velencei pohárból itta a virágillatú decsi szagost. Sok-sok éven át kóstolgatta. Rég rájött a virágillatra, de hogy milyen virágé, arra nem. Végül már nem is törte rajta a fejét. Vincelérje sem tudta.

A pohár a Berengár király elleni híres hadjáratból származott az országba, Lél vezérhez, s egy menyasszony hozományából került Vazul nagypapa apjához. Onnan Kálmán királyhoz, s tőle Dávidhoz, miután Kálmán fölfigyelt arra, hogy nagybátyja mennyire érdeklődik a könyvek iránt. Olykor küldött neki olvasásra súlyos, szattyánba kötött, ezüstkapcsokkal zárt köteteket, melyekben a fontos szavakat veres és arany betűk nyomatókosították. A hősöket és jeles eseményeket kicsi, színes képek is láttatták. A király gyermekkorában szerette meg Dávidot. Tőle tanult hallgatni. Ülni a Dár partján a horgászbottal, a csalizott horgot belógatni a vízbe, nézni kifelé és hallgatni befelé.

Az olvasás igazi csönd-beszéd, akár a magányos borozgatás.

Legutóbb nem könyvet küldött Kálmán úr, hanem zsírozott vászonba burkolt nagy, lapos ládát. Benne, tollpárnák ölelésében, két veres bőrrel behúzott, aranyzsinórral összekötött fatáblát. Ezek között kínai selyembe csomagolva érkezett az ajándék, a kincs. A különlegesen nagy, teleírt papiruszlapok végén egy ugyanakkora pergamen, rajta a Térkép!

A király-nevű egyiptomi tudós, Ptolemaiosz Klaudiosz térképe egészen ámulatba ejtette.

Ő, a világot csak így-úgy le lehet rajzolni? Tényleg ilyen volna? És hol van rajta Magyarország?

Félretette a papiruszokat, és szinte belebújt a különös pergamenlapba, az ezer elmúlt esztendőbe, meg Afrikába, Indiába, a világot körülötyögő tengerbe, az Urál lejtőibe: vérpára, erdőillat, rókabűz, harcosok, táncolók izzadsága lengte körül. Tenger párája is, persze, nyilván, csak azzal még sosem találkozott, így tehát...

Lassan kiismerte a térkép nyelvét, fölismerte Itáliát, az Adriát, a Feketető tengert, a Duna meredek délnek fordulását, de Magyarországot sehol nem találta. A régít se, a mostanit se.

Talán nem a térképen kell keresni?

Magyarország olyasvalami, ami nem rajzolható le? Mert nem folyók, völgyek, hegyek és lapályok alkotják, nem is erdők, meg szőlők és puszták, véletlenül sem várak, urak, kovácsok, királyok, parasztok, hanem lelkek? Emberi szívekben lakó lelkek, akik állandóan fölhorgadnak társaik ellen, mert ők jobban tudják, jobban értik, hibátlannál is tökéletesebben csinálnák?

Miért?

Mert megszámlálhatatlanul sok a magyar szó, az ember az összes ujjának segítségével sem tudja megmondani, hány van csak a lovak színére, mozgására, jellemére! Hát még a miénkre, emberekére!

És egy se titkos, az utolsó kanász is ismeri valamennyit. Ráadásul bízást vélheti, hogy ez a sereg bizony nem a királyé, hanem mind az övé! Helyesebben a királyé meg az övé is egyszerre, egyik sem vonhat gypűt, hogy eddig mind az enyém, s az enyémen túl következne a tiéd, de „enyémen túl” nem létezik! És te, ispán úr, püspök úr, nem hajthatjátok el az én szavaimat! Még a puruttya bolondéit sem veheti el maga a király úr sem! Nem bizony, én sem a tiéteket, mert úgyis visszajönnek! És persze, ott is maradnak, és itthon is lesznek, mert minden szónak ezer otthona és ezer gazdája van.

Egy szavunkról sem mondhatunk le, nem lökhetjük mór, bizánci, vagy fennus tömlöc-likba, nem csapathatjuk le a fejét, mert a szavak halhatatlanok.

Valóban? Vagy mégsem, de nincs ember, aki dönthetne sorsukról. A koronának sincs hatalma fölöttük. Talán csak a Mindenhatónak...

Magyarország a szavak ura, ezért az élet maga? Ezért irtóznak a magyar beszédetől némely idegnek, mert érzik, hogy erő lakik benne, ami az övékében, még a szent liturgia nyelvén, a latinban sincs? A nyelv az ország ereje? Ha például a német császárokon múlna, megtiltanák a magyar szót, hogy végre erőre vegyenek rajtunk?

Ivott egy korty decsi szagost észpezsdtőnek. Mert ennek a bornak ez a tulajdonsága, noha nem bozsog-pezsog, mint némely borvizek, mégis titkos benső erő buzgatja-bizgeti. Akár a szavakat. Nyilván benső ereje adja az illatát.

Bizony, bőven akadnak illatos szavak is, itt van rögtön maga az *illat*, amely illan, akár az ibolyavirág röpke lehelete a tavaszi lebegő-levegőben. Ellentétben a *szalonnaszírral*, meg a parázs fölött lomhán terjengő *szagáéval*.

És vannak fájdalmas-kemények, mint a *ver*, a *vér*, a *zár*, a *vár* és a hasonlók...

Szóval, Dávid herceg azért volt herceg, az Árpádok nemes fájának hajtása, hogy örökké az ország dolgain emődjön-rágódjon, akkor is, ha úton-útfélen terjesztette, hogy ő nem ártja magát ilyesmibe, elég baja van nélküle is szegény hazának. Így is élt. Tényleg és őszintén kerülte a politikát, de királyfi volt, tehát a gondok tudták, hol keressék, akár a jósök, a csodaír-kereskedők, meg Álmos öcskös, aki kamasz létére is szűküllötte a horvát királyok trónusát, és...

No, nem!

Még gondolatban sem folytatta, mert semmiség volt kiszámítani a következő politikai lépéseket. Dávidot világ életében riasztotta a könnyűség. Mit ér az élet, ha tétje a *gyüttmőnt* szél, ahogy a Duna mentén formálták a szót, a jövő-menő huzat, a sehonnan sehová tartó, a semmi, ami olyan, akár a többi semmi.

Mit tesz királynak lenni, ha az embernek csak a mulandó rang és a hatalom jár az eszében? Ha hiába Géza úr fia, igazán fejedelmi gondolat sosem látogatja? Itt megtorpant: a fejedelmi gondolat eszerint csak alkalmi vendég?

Mi terem a koronák kupolája alatt? Annyit biztosan tudunk, hogy a korona aranya kifelé ragyog, mert kívülről éri a fény. Világosság nélkül az arany nem különbözik a koromtól.

De vajon ki látta belülről a koronát? Ki vizsgálta onnan? Milyen ott, a csontkoponya és az aranyburok közt, a külvilág fénye nélkül? Árnyék, nyirok és hajzsír-szag trágyája, amelyben legdúsabban az önzés, a bujaság meg a butaság terem?

Gond és félelem? Mi maradt a termésből az országos jégverés után? Ki lesz a következő összeesküvő?

Ismét a térképre tévedt a tekintete, a rárajzolt folyókra-tengerekre, az országok, népek nevére és évezredekre, aztán ősenek, Lél vezérnek a poharára – ha jól megnézzük, inkább üvegkelyhére –, meg a harmatos hasú korsóra, melyet a szolgálólány frissen töltött meg a pincében, és a kőoszlopra állította a diófa alsó ágain lengedező keszkenő árnyékába. A pohárral együtt, amit az imént elmosott, mert gazdája igen kényes volt a tisztaságra. Ráadásul Dávid úr magányos ivó volt, utálta, ha muslincák által járt helyre kellett illesztenie ajkát. Most is megvizsgálta, hogy tiszta-e, száraz-e, majd szokása szerint megtörölte, s úgy tette maga elé.

A pohár – a herceg szórakozott mozdulata folytán – a térképnek éppen arra a helyén került, ahol Magyarországnak kellett lennie.

Dávid elnevette magát.

– No, no!

Szédülések, rigmusok...

Sol Invictus

Arany Lion harcos Marssal
Perzsa-kék fátylas Holdat bámul
Holló-menyasszony Merkúrral kúr
Vén Héliosz hét Nymphussal

Szatern Pater zordan horkant
Mithrász-rítus zajlik éppen
Nagy kígyós-bot fürgén ébred
S megrázkódik minden sírhant

Vénusz felé ágas kígyók
Bikapata mellbe vágva
Villám hatol az oltárba
S fény-lázások a holdsarlók

Sugár-korona fáklya-korbács
Gyűrűk (szem-érmek): beavatás!

*

Lycaeninae

Tűzlepkék raja
Szellemek násza
Rázkódva lángol
Mithrász ruhája

Szikraként pattant
Szikla testéből
Szent-estbe révült
Szentély tüzetől

Ősbarlang-szájból
Ökölnyi fáklyák
Lángoló lepkék
Az éjjelt rágják

*

Feriatum

Fehér kendő fut a tájban
Képzeleti havazásban
Szürke kendős dérpalástban
Fut az ónos kőbor-áram
Lila ábránd fut a tájban
Kényszerzubbony ködruhában

Gyűrött árnyak futnak százan
Térdig mellig szájig sárban
Mocskos kendő fut magában
Tépett sötét álruhában
Alvadt-véres ázott zsákban
Futok futok: belső tájban

Jelenés

*Csontváry Kosztka Tivadar:
A Nagy Tarpatak völgye a Tátrában
1904–1905, olaj, vászon, 236 x 400 cm
Magyar Nemzeti Galéria, Budapest*

Pulzál a lomb, mert rajta felejtette
a mindenség a gyújtófényeket,
és kézbe veszi, mint egy skatulyát,
amiben foszfort, szikrát rejteget,

mindegy neki, hogy gyémánt vagy kavics,
a súlyuk így is egyformán nehéz,
ha agavé és ciprus közt sétálva
egyszer véletlen épp a mélybe néz,

csillagok helyett kövek hullanak,
árnyékok, fény és hajnalmaradék,
felvillan, lobog, aztán megpihen,

s mielőtt bárhol, bármit mondanék,
megérkezik, hogy újra estét hintsen,
öröktől fogva jelenés az Isten.

Kollázs

Kigyúl az ég, majd ismét elsötétül,
akár villogó téli ablakok,
amelyet felkapcsolt és ismét elhagyott
az értő mozdulat, de nem találja végül,

éppen úgy, ilyen határozottan
és mégis nagyon vakon és sután,
ahogy reggelre ismét délután
fodrozódik, az estében is ott van,

akár a hullám állandó kottája,
 hogy behúz a mélybe, és amit kidob
 magából, kavics, csiga, visszarántja,

mert egy másik szebb vagy mindig jobb,
 maga sem tudja, hány részlet marad,
 megkésett mozaik minden pillanat.

Madártoll

*Csontvári Kosztka Tivadar:
 A magányos cédrus
 1907, olaj, vászon, 194 x 248 cm
 Janus Pannonius Múzeum, Pécs*

Mesterműveknek mondott alkotást
 felülmúl az, hogy fényes és ezüstös,
 könnyű, puha, s a lélegző levél
 így is, úgy is mind körötte röpdös,

a forgatagban egyre lebegőbb
 angyal, felhő és hegy mögül az Isten,
 pamutszál mind a készülő egészéből,
 mindenki várja, hogy reá tekintsen

külső burok és mégis lényege,
 a váza itt e fölfejlő szövetnek,
 gerle, csuszka, rigó és benne még,

mit előbb-utóbb úgyis visszavesznek,
 hiába küzd és kapálózik, hárít,
 a nagy egészben a név már nem számít.

Összehangolt támadás

Zoknid a varrás mentén szakadt volt.
 Ahogy lépkedtél, örvénybe fonódtak
 körülötted a levegő részecskéi.
 Nem is lépkedtél, inkább törtél
 előre a gravitációs meződben,
 ahová mindenkit beszippantottál,
 ha későn ugrott félre.

Virággal töltött zacskókat
 tartottam belső zsebeimben,
 hátha megvédenek a
 gonosz emberektől,
 vagy legalábbis tőled.

A lépcsőfordulóban nevelkedett
 fél-sejtések csakhamar önálló életre keltek.
 Beköltöztek a szabad testnyílásaimba,
 szaporodni kezdtek,
 mint a kertbe szánalomból
 kidobott madárpókok,
 hogy aztán egy alkalmas pillanatban
 összehangolt támadást indíthassanak
 a gyomor környékén található izmok ellen.

Az idegrendszeremben lappangó
 legutolsó képek tanúsága szerint
 egy juhbélbe tömködtél minket.

Buborékhegyek között ébredtem.
 A negyvenfokos rodeó közben
 megláttam magamon, ami rólad hiányzott.

Az én erdőm

Súlya volt minden ágnak, ami az út fölött bókolt.
Tudtad, hogy melyik alatt kezdődhetne az új fejezet,
halhatatlanságunk kérgekből összehordott szentélye.

Tíz körmünkkel írtuk ezt a történetet,
vaddisznókból téptük ki az élet utolsó darabjait,
hogy sose kelljen elhagynunk az ismerős tájat.

Mozdulataink kezdetben darabosak voltak,
félszegen suttoztunk, és szemeinket becsuktuk,
miközben az őzekből belénk távozott az utolsó lehelet.

Azt hittük, a fák velünk beszélnek, nekünk dalolnak,
de csak hörgés és csattogás kísérte lakmározásunk,
a szagunk megfojtotta lassanként az évelő virágokat.

A cserjék száradni kezdtek, a bogarak hátukra fordulva
merevedtek bele a hitehagyott éjszakába, ami úgy
kúszott a növények közé, ahogy a szorongás lepi meg

az áldozattá magasztosult vadnyulakat.
A fák kérgeit lassanként lekapartuk,
vérünkkel jelöltünk meg minden lombhullatót.

Úgy hatoltunk egyre mélyebben az erdőbe, ahogy
a fenyők tűlevelei fúródtak körmeink alá,
míg végül felsérttetted a szemhéjamat.

Tudtam, hogy halandóságom összegyűjtött
bizonyítékai mellett elférnek az erdő maradványai.
De neked ott már nincs helyed.

Utoljára

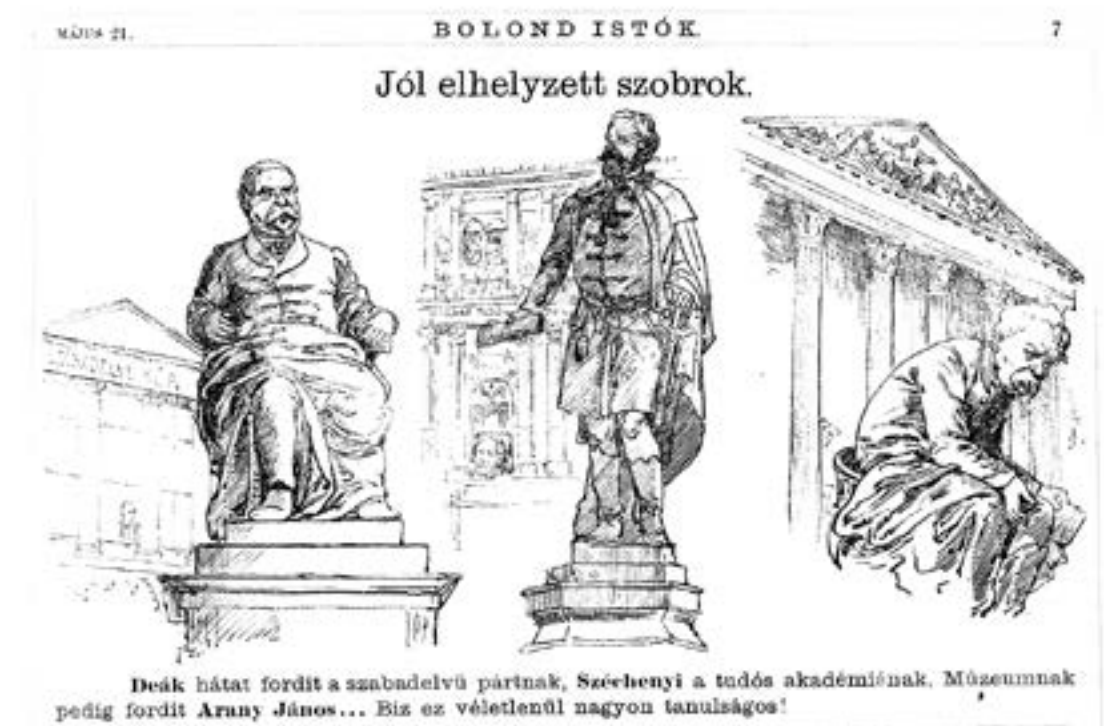
Ismét feljöttél az emeletre.
Személyes tragédiánk
meghúzódott a lépcső
repedéseiben, mint ahogy
a lépések elől menekülő hangyák.

Valami szakvéleményt kértél,
és azt, hogy magyarázzam meg
a zöngétlen perceink értelmét.

Azonnal papírra akartad
vésetni velem sérelmeidet,
de a szavak engedelmes
katonaként visszavonultak
kettőnk sivatagába.

Egyszerre voltunk
frontvonal,
lövészárok,
géppuska
és tarkón lőtt hadifogoly.

Néma áhítattal
utoljára földeltelek el,
gyászszertartás nélkül.

Fenn a Zangyalon

Zubáj másodikos volt, amikor az apját üzemű baleset érte az autógyárban. Beszorult a karosszéria alá, aztán amikor a félig összeszerelt kocsit felemelte az automatadarú, szabályosan kettészakadt a teste.

Az anyja nevelte, az apja vendégmunkás volt Frankfurtban, és csak nyáron jött haza mindig egy hónapra. Irigylésre méltó, boldog gyermekkor volt egészen addig a napig.

Már csak hetek voltak hátra a szünidőig, és annyira tanult, annyira akart bizonyítani, számolta a napokat, ha majd hazajön az apja, büszkén mutassa a bizonyítványát, és akkor maga mellé ülteti az autóban, mennek majd ketten a vörös limuzinnal a strandra.

Akkor nagyon együtt éreztünk vele, a barátunk volt, és észre sem vettük, mikor távolodtunk el tőle, vagy inkább mikor zárkózott annyira magába, hogy már képtelen volt velünk lépést tartani. Aztán egy idő után megszoktuk, hogy az anyja folyton sírt, feketében járt, lefogyott. Zubáj pedig ellenkezőleg, rohamosan hízni kezdett. Sokkal később tudtuk meg, hogy a gyógyszerek mellékhatása volt, amit az anyja nem volt hajlandó szedni, a fiával viszont szedette, hogy legalább ő ne sírjon. Úgyhogy sosem derült ki, valójában mitől rekedt meg a fejlődésben, a gyógyszerektől vagy az anyja örületes sírógör-cseitől. Mi nem értettük, mi történik vele. Negyedikben már úgy kezdte az évet, hogy képtelen volt koncentrálni, nem írta meg a házi feladatokat, és az év végén megbukott.

Zubájt ettől kezdve úgy kezelték az iskolában, mint valami félkegyelműt, kiközösítették, az öltözőben lehugyozták a ruháit. Később azt mondták, infantilis marad. Mi pedig tudomásul vettük, hogy az apja haláláig úgy fejlődött, mint mi, aztán ott maradt a harmadikosok színvonalán, mi pedig elhagytuk. Legalábbis szellemileg. Mert valójában növekedett ő is, nem etették már gyógyszerekkel, nem hízott tovább; nyurga, csontos gyerek lett hirtelen, de mindig maradt a tekintetében valami furcsa gyanakvás, hogy mi már nem fogadjuk be, és talán félelem is volt benne, mintha attól tartott volna, hogy mindenki őt akarja bántani. Ezt úgy próbálta ellensúlyozni, hogy drága ruhákat vett magának, rugós biciklit, fekete bőrkabátot, bakancsot. Mert mindig sok pénze volt. Dolgozott az anyja, és nagyon ügyelt arra, hogy a fiát ne különböztessék meg. Ráadásul az apja után járadékot kapott a német vállalatól egészen addig, amíg nagykorú nem lett.

Minden osztályt kétszer járt, de a saját korosztályához ragaszkodott mégis, akár olyan áron is, hogy folyton ő fizetett, bárkinek bármit, mozijegyet, mert nem ment volna vele senki, vagy üdítőt, fagy-laltot, mert senki sem mutatkozott volna vele az utcán. Aztán fűnek-fának kölcsönadta a lemezeit. Majd a lányokat vette célba, azoknak mutogatta a hifi-tornyát a lemezjátszóval, erősítővel, magnóval, hangfalakkal. Azok persze kinevették a háta mögött, mert azzal dicsekedett, hogy megvette a Duran Duran legújabb lemezét, szívesen odaadja annak, aki elmegy hozzá. Pedig megmondták neki, hogyan kellene ezt helyesebben kiejteni, de neki csak durrandurran maradt.

A tornaóra szokás szerint a focipálya körbefutásával kezdődött. Ez volt az első tavaszi nap, amikor végre kiszabadult az osztály a szabadba. Nekünk lyukasóránk volt, és ott heverésztünk a lelátó pad-jain. Unottan néztük a kis klapcokat, hogy esetlenkednek a gypsésél buckáin. Mi már nyolcadiko-sok voltunk, és akkor tűnt csak fel, hogy Zubáj is ott bukdácsol köztük, a nagy melák, mintha csak utánozná a kisebbeket szellemekben és fizikailag egyaránt. Talán mert naponta őket látta, fel sem fogta, hogy neki már a korát tekintve be kellett volna fejeznie az általános iskolát. Talán éppen akkor kapcsolt, amikor észrevett bennünket, hogy ott cigizünk sunyiban.

Mi van, már nem is köszönsz nekünk, szólt valaki utána, ahogy elfutott a tizenegyes vonala men-tén. Azért tűnt fel éppen a vonal, mert éppen akkor húzták a vonalakat madzaggal meg botokkal a

focisták, lassan kezdődtek az edzések, egy hét múlva pedig a selejtezők. Míg tartott a tornaóra, ők is félrehúzódtak a lelátó padjaira, tartottak egy kis pihenőt. A tornatanár ekkor a felezővonal közepére állt, a nyakában lógó sípjába fűjt, most már elég a poroszkálásból, megálltak a gyerekek szanaszét a pálya szélén.

Gyertek szépen ide, álljatok tornasorba, gyorsabban. Elég az ügyetlenkedésből. Az hiányozna még, hogy a frissen felszórt vonalat a pályán szétapossátok! Meg még azt a kartonládát is rúgja nekem fel ott valaki útközben!

Zubáj éppen ott jött el mellette, talán úgy értette, hogy az utasítás neki szól. Mi csak annyit lát-tunk, hogy jobb belsővel sikerült telibe találnia, tiszta erőből, hogy a mészpor úgy suhant fel a leve-gőbe, és robbant fel, mint az atombomba. Nagyjából két méter magasan jókora fehér színű gombát formázott, mint valami természeti tünemény, aztán szépen széthavazta a doboz a tartalmát egészen a középvonalig.

Hosszan krákogtak, köpködtek, és a szemükből törülgették a mészport, akik a közelben voltak.

Azonnal a csaphoz, ordított a tornatanár, gyerünk az öltözőhöz, mossátok meg az arcotokat, öb-lítsétek a szemeteket!

Ez a szófogadó, szelíd, nagyra nőtt melák ötödikben már az iskola bolondja lett, aki folyton elsírta magát, ha kinevették.

Évek teltek el, és nem is jártam arrafelé, ahol Zubájék laktak. Véletlenül találkoztam vele. Abban a folyószéli utcában árultak nagyon olcsó alkatrészeket, egymás mellett álltak ilyen üzletek, jobb híján lehetett csak így nevezni őket, régebben talán kovácsműhelyek voltak meg lepukkant barakkok, mos-tanság pedig a rozsdás dróttól a lopott dísztárcsáig mindenfélét árultak itt.

Zubáj azt mondta, semmit sem változtam, és ugyanúgy beszélt hozzám, mintha csak ötödikben váltunk volna el. És most folytattuk az utunkat hozzájuk, mert ragaszkodott hozzá, hogy megnéz-zem, mire vitte, igazi gazdasági udvart épített fel.

Először meglepődtem a változáson, hogy ilyen emberformája lett, és teljesen normálisan viselke-dik. De miért is ne, gyerekkorában is csak mi csúfoltuk, nem bántott ő senkit.

Tolta a biciklit, és közben magabiztosan mesélte, hogy senki sem vette őt komolyan, pedig legbelül nagyon is tudta, hogy mindenki hülyének nézi, de arra is emlékszik, hogy az óvodában milyen jó barátok voltunk.

Bólogattam kényszeredetten, mit tudtam volna mondani.

Közben találkozunk a szomszédal. Megjátszotta a mogorvát. Elfördította a fejét, hogy ne kelljen köszönnie.

De most sem sokan állnak szóba velem a régiek közül, az emberekben rögződik az előítélet, nem tudják elfogadni a változást, hogy még én is vihetem valamire. Csak azok járnak hozzám, akikkel üzletelek. Ők tudják, hogy becsületes üzleteket kötök, és nálam csak első osztályú áru van.

Ekkor döngve becsukódott mögöttem a vaskapu. Hirtelen tudatosodott bennem, hogy ez csapda-helyzet, igazából azt sem tudom, hova kerültem, nincs már mögöttem menekülési útvonal, és akihez gyanútlanul betértem, otthon van ezen a terepen a farönknek támasztott fejszével, a különböző mére-tű bozótvágókkal, melyeknek ekkor pillantottam meg a frissen fent élét, és most tapasztaltam meg elő-ször, hogyan kezdődik egy pánikroham egy zárt, ismeretlen térben. A legjobb védekezés a kérdés.

Mit csinálsz tulajdonképpen?

Mintha élvezte volna, hogy így berezeltem, mintha tudta volna, hogy a bizonytalanság a legjobb fegyver. Fogta a fejszét, hátrasuhintotta, és fent, a levegőben pörgött párat a feje fölött, aztán elkapta. Cirkuszban látni ilyen mutatványt, no meg vagány favágók kezében.

Már nem vagyok kövér, hanem izmos.

Elhiszem anélkül is, hogy felnégyelnél.

Csak vágok egy éket, mert úgy látom, kilazult az egyik retesz.

A fogpiszkálót is ezzel csinálod?

Nem, dehogy, csak előttem akartam villogni.

Még mindig nem jöttem rá, milyen rémségekkel foglalkozol ebben a bádoggal bélelt udvarban.

Dobolok a falakon.

Ehhez kell ilyen golyóálló kezelábas?

Akkor legyen meglepetés. Ha még nem is hallottál róla, akkor meg kell nézned.

Voltak ugyan közös ismerőseink még iskolás korunkból, de már régen jártam erre felé, és senki sem beszélt róla.

A lakóházra emlékeztem. Volt elől egy virágoskert, és az udvar hátsó felében melléképületek, a mögött pedig erdős árterület, és valahol a nyárfák lombja mögött sejteni lehetett a folyót. Most viszont a hátsó rész fenyegető, bokros kuszaságra hasonlított, iszalaggal benőve, ahova szomszédok sem látnak be.

Széttárta a karját, mint aki a birodalma határához érkezett, és nagyon büszke arra, amit teremtett. Nyilván jórészt saját kétkezi munkájával.

Megtakarítottam egy kis pénzt abból, ami apám után járt.

A beton alapokon a fém oszlopok drótketreceteket tartottak. A hátsó részüket egy közös palatető fedte, elől pedig mindegyiknek külön kifutója volt.

Jó vastag rácsok, hogy ne tudják szétrágni. Alul is tágas helyet hagytam, hogy könnyű legyen tisztítani. Minden este lemosom kompresszoros locsolócsővel, a szennyvizet elvezeti a burkolat alatti csatorna a folyóba.

Mégis mik ezek?

Nem szeretnek a tűző napon. Mindegyiknek fedett odúja van.

Mindegyiknek külön?

Persze, mert ha összeereszteném őket, akkor kárt tennének egymás bundájában.

Kireteszelte az egyik ketrecet. Bement a tető alá, és kihúzott egy ládát. Zsákszerű anyaggal volt bélelve, és kiemelt egy plüssállatkát.

A legifjabbak.

Erre nem számítottam, most én lettem infantilis, mint akit visszarántottak a saját gyerekvilágába. Ilyen puha kis lényt, ennyire kedves kis állatot még sosem láttam, legszívesebben azt mondtam volna, hogy adja nekem, azonnal hazaviszem, nekem éppen egy ilyen kellene. Érdeklődő tekintettel nézett körbe, okos és életrevaló volt, mindig azt nézte, merrefelé lehetne elszökni. Felül acélkék, lejjebb grafitzürke volt, a pehelyszőr a fején és a fülén világoskékén fénylett.

Meg lehet simogatni?

Amikor ilyen kicsik, nagyon megtévesztőek, szelídnek tűnnek, de ezek akkor sem kiskutyák. Itt kell megfogni! De vigyázz, mert nagyon ügyes, és ha elfut, többé sosem kerül elő.

Ekkor láttam meg Zubáj karját, ahogy felemelte a csöppséget, mindenütt hegek, kaparások, sebek, sőt, mindenfelé indázó varrásnyomok tarkították, mintha divatos tetoválások lettek volna.

De hát ezek harapnak. Mégis megéri?

Már kétszer kaptam vérmérgezést. Látod, az ott az egyik tenyészállat, most előmerészkedett, pedig fél az idegenektől, azokkal már tényleg vigyázni kell. Három éve vettem a felnőtt tenyészállatokat fenn a Zangyalon egy gazdától. Nála beváltak, jó üzletet csinált a kékrókákkal.

Nem találtál valami veszélytelenebb elfoglaltságot?

Van ennél veszélyesebb szakma is. Most már megéri. Nekem ezek az állatok még kedvesek is, engem ismernek. Egyébként is, miféle előítélet munkál az emberekben? Nekik semmi sem normális, ami eltérő.

Kifizetődik?

A bundájukból meg lehet élni. A kékrókák november végére prémérettek. Első osztályú alapanyag lesz belőlük, most jól megnőttek. Talán már én is jobban értek hozzá. A nagyobb testtömeg miatt azonban nagyobb méretű szárítófákat kellett vennem.

Nézegettem ezt a gyönyörű, rendben tartott, különös állatot. Zord telek jutottak róla az eszembe, ahogy vágtnak a hóban, és mintha a havat le sem ráznák le magukról, megülne rajtuk hamvasan, és dús farkukon még fel is fénylene. Tartásuk volt, mint akik tudják magukról, hogy milyen értékesek. Még képen sem láttam kékrókákat. Bár csak szelídebbek lennének.

Akkor már értettem, hogy miért a magas bádogkerítés, nem árt, ha minél átláthatatlanabb, mert ha itt kerülnek le róluk az értékes szőrmék, az nem közszemlére való látvány. Akkor néztem körbe, hogy itt féltető és szárítórudak vannak, a csűrben cementkádak és mindenféle rozsdamentes eszközök.

Azokat nem mutatom meg. Inkább az állatokat nézegetsd. Látod, akkor válik szét az alom, amikor vedleni kezdenek, amikor cserélik a bundájukat igazira. Egészen megváltoznak hirtelen, a régi kiskutyás aranyosságukat felváltja a gyanakvás, megnyúlik a fejük, a folyton szaglászó vadászorruk. Áttérnek a húsról. Főtt húst esznek, lúdynyakat, pulykaszárnnyat hozok a vágóhídról, kevés disznóhúst is, csakis főve kapják, mert a nyers húrok romlékonyak a napon, meg aztán, ki tudja, milyen betegségeket hordoznak. Főzéssel a baktériumok elpusztulnak. Az etetésüket ilyen egyszerűen oldottam meg, csak betolom az alumíniumtálcát a résen át, aztán ugyanezzel a nyéllel visszahúrom.

Közben egyfolytában mesélt a tenyésztésről, ahogy sétáltunk kifelé, hogy olyan gyümölcsöket gyűjtöget a hegyen, fenn a Zangyalon, melyek a rókák természetes környezetében is előfordulnak: berkenyét, galagonyát, vadalmát, somot, szedret, iszalagszőlőt, vackort, gesztenyét, áfonyát, egest, kökényt, ilyen a desszertjük, de esznek zöldségfélét is. Meglepett, hogy ilyen komoly fiatalember lett, milyen könnyedén és érthetően meséli el azt, amivel foglalkozik, érdekesen és szenvedélyesen, kiragad egy olyan világba, amit eddig nem ismertem. Közben mentünk vissza, a vaskapu felé. Elénk tárult a színes nyári virágokkal kert és az utcát elválasztó mályvasövény, a vészjósó cinterem után igazi paradicsomi látványt nyújtott.

Miért nem hívod be a barátodat, kérdezett ránk egy női hang a teraszról. Frissen őrölt kávé főztem, még nem hűlt ki.

A liliummal teli láda takarásában észre sem vettem, megálltunk egy pillanatra, ekkor már felismerem az anyját, az árnyékban ült könnyű selyempongyában egy fűzfavesszőből font karosszékekben, mellette az asztalon széles zománcos bögre állt, és egy könyvet hajtott be éppen az ölében. Keskeny szája, mint a penge, mindig is ilyen szögletes vonásai voltak, az arca sápadt és ráncatlan, mintha nem múlt volna rajta az idő.

Most már szabadkozom, sietnem kellett. Varez barátom csak két utcával lakott arrább, kisebb-nagyobb javításokat szokott elvégezni a gépemen. Már legalább félórát várt rám.

Nem tartott sokáig, amíg kicserélt egy alkatrészt, és a látogatásom a sarki könyököltben végződött. Már a városban sem maradt egyetlen békebeli kocsmám sem, talán ez maradt az utolsó hely, ahol még találkozhattak, szólhattak egymáshoz az ismerősök. Még a dohos, erjedt szag is régi kártyapartik otthonosságát árasztotta.

A rókás fickót, hogy ismerem-e? Mit kerestél ott? Valami nagyon nincs nála rendben. A szomszédja panaszkodik rá, már többször feljelentette a bűz miatt. Rókákat tart, micsoda elmeháborodott!

Ezért még nem kellene ennyire elítélni. Láttam disznóólakat is abban az utcában. Nem lehet, hogy azok jobban büzlenek?

Még véded? Hát nem tudod, hogy együtt él az anyjával?

Elég sok embert ismerek, aki együtt él az anyjával, jegyeztem meg halkán, mert most már elültette bennem a kíváncsiságot, hogy miből ered az ellenérzés, mit vétett ez a szerencsétlen Zubáj.

Mindenki látja őket, alsóneműben kávéznak a teraszon, körülrajkák virágokkal, úgy élnek, mint valami szerelmespár.

Milyen egyszerűen látják itt a dolgokat, gondoltam magamban, de hangosan csak annyit mondtam, hogy az osztálytársam volt, gyerekkora óta kora óta ismerem, akkor még a nevét is csak selypítve tudta kimondani, Zubáznak hívják, de kiskorában nem tudta kimondani az r-t, ezért Zubájnak csúfolták. Úgy látszik, a gúnyneve ráragadt. Amilyen érzéketlenek erre felé, talán még így is szólítják.

Azt még megértem, hogy a gyerekek kegyetlenek, verekednek, elszedik a gyengébbek uzsonnáját, de azóta visszavonhatatlanul felnőttem.

Vareznek meséltem róla, hogy legalább próbálja másként is látni, ne ilyen primitív előítéletekkel, mint a többiek, akik itt könyökölnek a kocsmában.

Amikor Zubáj apja meghalt, annyira félt mindentől, hogy nem maradt meg egyedül a szobájában, nincs senkiük, az anyja odavette az ágyába maga mellé, csak úgy tudott elaludni. Tudom, hogy mennyit kínlódott, hogy túltegye magát az apja halálán, és látom most, hogy mennyit dolgozik. És igazából az sem érdekel, ha még mindig nem tud egyedül aludni, akkor sem fogom megvetni érte. Az emberek hajlamosak elhamarkodottan ítélni. A szomszédok addig is elfeledkeznek a saját bajuk-

ról, amíg valaki mást szapulnak. Zubáj tökéletesen alkalmas erre, mert sosem tudta magát megvédeni, fizikailag sem, és most úgy látom, a pletykák ellen sem.

Mintha nem is akarta volna megérteni, Varez makacsul hallgatott, miközben kortyolgatta a sörét, aztán közönnel csak annyit mondott, hogy jobban is meggondolhatnám, ki mellett állok ki.

Nem akartam már győzködni semmiről, hogy a saját családjában is szétnézhetne. Nem akartam, hogy egy kocsmában, sörözés közben veszekedésbe csapjon át a beszélgetésünk. Igyekeztem másfelé terelni a figyelmét, hogy ne ezzel váljunk el.

Nem is hoztuk többet szóba.

Majd jövök hamarosan megint, ha elromlik a gépem.

De nem lett vele semmi gond, az új alkatrészt bevált, hónapok múltak el, és megfeledkeztem róla is, Zubájról is.

November volt már, kikészítettem a mentaleveleket, valami nátha miatt ki sem tettem napokig a lábam, tevizet forraltam éppen, amikor csörgött a telefon. Zubáj hívott. Mert történt valami. Szaggattottan, töredezetten mesélte el, nem volt türelme a szakkifejezéseken gondolkodni, csak közölni akarta, hogy mi történt, mert neki számít, hogy valakinek elmondja. Egyik reggel, amikor a ketrecekhez ment, látta, hogy minden csupa vér, úgy feküdtek egymás mellett, mintha őt vádolnák, néztek rá, és a szemükből patakokban folyt a vér, előbb csak úgy, mintha sírtak volna, aztán nyüsztettek, és lassan iszonyú kínok között elvéreztek a kékrókák. Az állatorvos szerint patkánymérget adtak nekik.

Miért mondod többes számban?

Mert bárki lehetett a szomszédból, az utcából, és az is lehet, hogy többen jöttek. Iszapos csizmanyomokat láttam, a folyó felől jöttek be éjszaka. Ismerték a helyet, valószínűleg mérgezett húst adtak nekik, láttam a maradványait. A furgonba raktam a rókáimat. Kerestem nekik egy mély sziklarést az erdőben. Majd szabadok lesznek újra, fenn a Zangyalon.

Mikor történt ez?

Egy hónapja múlt lassan.

Miért csak most szólsz?

Néhány embertől elköszönök.

Hogyhogy elköszönsz?

Sokkal korábban rá kellett volna jönnöm, hogy innen el kell mennünk. Az állatokkal könnyebb, mint az emberekkel. Egy osztrák farmon fogok dolgozni, jól megfizetik, fenn az Alpokban, ott nem kell sokat beszélni. Soha többé nem jövünk vissza.

Aztán egy lélegzetnyi suhanás maradt a vonalban, mintha más nem is maradt volna ott, csak a szél.

ZALÁN TIBOR ◀

Önmagától elváló

Sötétségben egyedül A táv
olságok feloldódtak az ü
vegkristályok rácsai között
Előrenyújtom a kezem s az
orromat érintem vele Te
hát ott vagyok én nem itt ahol
lenni hittem magamat Így ki
szolgáltatottjává váltam egy

magától szintén elválónak
akinek a szándékait nem
ismerhetem kezében lehet
kés vagy bárd de lehet egy csokor
vérehulló fecskefű Hogy mi
talán nem is annyira fontos
A felismerés azonban hogy
csak a sötétség bizonyosság
az egyedüliség kétsége

nyüsztésre kényszerít Egyed
üllétem ilyen formában hogy
sohasem lehetek egyedül
amíg én vagyok a sötétben
és nincs rajta kívül semmi más
csak egy magától elvált vala
kim aki a testi részét ná
lam hagyta különben hogyan ér
inthetném meg a saját orrom

Ez el kell vezessen a felis
merésig gyilkosom és felmag
asztalóm csak én lehetek ha
egyedül és sötétben az ü
veg kristályrácsai között haj
ladozva kerülgetve saját
lépteimet hogy kétszer mégse
lépjek ugyanabba a nyomba
mert akkor Herakleitosz meg

hazudtolva és homokpartként
omlik alá minden filozóf
ia amit eddig összehord
tak egy rossz lépés az üveg kris
tályrácsai között mégsem egy
orr megérintése mellesleg
aki elváltságunkban a mi
énk de a sötétben idegen
entitás csak taknyos alkatrész

Lehet hogy közben álmodtam vad
fenyvesek mélyén tűz mellett ül
ve De nem visszahozható az
álom hiába alszanak zöld
hangárok mélyén a rakéták
kiket a halált szétszórni rend
szerezített a rend azonban
honnan tudhatnám álmodtam-e
zöld hangárok mélyén a halált

szétszóró rakétákat vagy űk
álmodtak engem aki jár az
orra után A fű szaga át
üt a csenden ami körülvesz
i a keresőt vagy a magát
ól elvált Ezek már a haj
nal kutyái és a halál ma
darai kint az ég peremén
billegetve közöttük fényes

kondenzcsíkokat húz a förte
lem Egyedül Lét a sötétben
Sötét tél az egyedülségben
Könnyen fölcserélhető szavak
rég elveszített jelentéssel
Új lapot nyitni már meddő pró
bálkozás A becsukott könyvek
ben lidércek laknak Ők szopják
a torkom átverő jégcsapot

Csak megyek az orrom után a
a sötétben Hanyatt Mozdulatlan
Az idő mozdonya elüti
a kutyákat és a madarak
at toll és szőr kereng a dereng
ésben Nem akarok mindig hal
álról írni Nem Az önmagá
tól elváltó rám mered az ab
lak üvegén túlról s tovább áll

Vers az életről

Ha nem akarok mindig a hal
álról írni hát akkor ne írj
ak mondja a főszerkesztő írj
ak az életről Jó hát írok
az életről Csakhogy az élet
túl messze van a halálhoz kép
est és túlságosan is leegy
szerűsíti a dolgokat hogy
nincs Csak a látszatával játszunk

mi is magunkat élőknek ti
tuláló égjárók Papucsom
felhő és hegyeket lépek nagy
életkedvemben és a hegyek
visszalépnek így megint csak mar
adok egyhelyben Az élet leh
et egyhelyben járás mint a kat
onaságnál parancsszóra is
ten alaki szemléljén ahol

vigyázzmenetben csattogunk el
az Magas előtt mert nincs jelen
Múltunk sara fröcsköl surranónk
alól Ringlispilre emlékszem
az életből meg csattogó sár
ga fejű madárra a fa törzs
én kúszva fel meg a tóparton
sütkérező békákra siklók
ra nagyanyám vadgalambleves

ére meg keresztanyám rántott
ájára Valaki hegedül
mert a vadludak tizenkétvon
alas kottákra telepedtek
Mellkasom feltépem hogy a szív
emet érje a Nap Apám lap
átnyeléből átszivárog él
etembe a vér A vér az él
et és én az életről írok

A boldogságot villával lap
átolják elénk mint a marha
répát A sínek bekanyarod

ACSAI ROLAND ◀

Felhőnjárók

(regényrészlet)

– Lor nagyon szomorú lesz, ha tudomást szerez a történekről – piszkálta meg cipője orrával a kislány a havat, és eszébe jutott, milyen rossz állapotban hagyta magára a védelmezőt. *Talán már ő sem él* – suhant át fején a sötét gondolat, de gyorsan elhessentette. Élnie kell. Ráadásul jó kezekben hagyta a férfit. Jid nagyon erős, és szereti őt. Gondját fogja viselni. Még a halálból is visszahozná.

A levágott fej szeme kinyílt, és nem sokkal később követte a száj is:

– Sokan elpusztultunk.

A kislány és a szarvas rémulten hátraszökkentek.

– Már nem élek, csak úgy beszélek, ahogy a száraz ágak zörögnek a szélben. De ki tudja, mi a szél? Talán a lélek szél és a szélcsend is egyben. Emlékeztek a Sötétség Napjára?

– Arra, amikor elfelejtetett feljönni a nap? – kérdezte a lány. – Hogyne emlékeznénk.

– Az a nap azért volt olyan sötét, mert gyász borult a világra. Az égenjárók minden védelmezőt elpusztítottak Loron és rajtam kívül. Minden egykori angyalt. Tizenketten voltunk összesen. Tíz angyal halála túl nagy veszteség volt az univerzum számára. Most már csak Lor maradt, mert velem is végeztek.

– Ez rettenetes – kapott lila ajkához a kislány. – Mi lett a felhőnjárókkal?

– Nem tudom. Az istenek támadásakor elmenekültek. Talán elrejtőztek valahová. Ma érkezett egy fiú. Az utolsó állomásra. Én fogadtam, de mielőtt továbbállhattunk volna, végeztek velem.

– Hol a fiú? – kapta fel a fejét a kislány.

– A Világfán.

– Hol találjuk azt a fát?

– Oda csak a hollók juthatnak fel. A levegőben lebeg. Bízatok abban, hogy majd ő megtalál benneteket! – mondta a fej, aztán becsukódott a szája, és nem szólalt meg többé.

A kislány leroskadt a felhősíkra, és maga elé meredt. A felhőszarvas úgy feküdt, hogy a gidája láthassa a lányt.

– Ha én már nem születhetek meg, szeretném végignézni, ahogy te világot látsz – mondta Kirónak.

– Látni fogod – mondta Kiró, és ha a szarvasgidák tudnának mosolyogni, mosolyra húzódott volna a szája.

– Mikor fogsz megszületni?

– Azt nem tudom. Miért várod annyira?

– Mert a te születésseddel, mintha egy kicsit én is megszületnék – vallotta be a lány. – Mit csináljunk vele? – mutatott a fejre. – El kéne temetni.

– A hollók majd felviszik a Világfára. Tudják a dolgukat – felelte Kiró, aztán a távolba nézett. A kislány követte pillantását. Talán arrafelé majd megtalálják a lejáratot a földre, megleglik a bőröndöt, és benne a titkot.

Szárnysuhogás jelezte a hollók közeledtét.

Némán repültek, káromlás nélkül, mint egy sötét felhő, csak vörös szemük villogott. A védelmező fejéért jöttek, hogy elvigye a Világfa ágai közé, ahol azt remélték, végső nyughelye lesz.

A Világfa egykor a világ dinamójaként működött, és törzse a mérleg nyelve volt, ami ha időnként ki is lengett jobbra vagy balra, mindig visszaállt a középpontba. Utána a hollóknak köszönhetően szentély lett belőle és kriptá, ahová a hősök kerültek.

Valamikor a Világfa kötötte össze a földet az alvilággal és a mennyyel. Ez biztosított átjárást a világok között, amikor az emberek hitvilága szerint erre még szükség volt. Ez volt a fa fénykora. Több

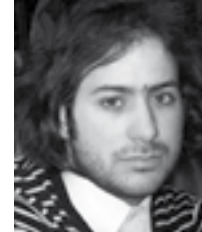
nak a gyönyör istállóí fel
é Föléd mered árvaságom
csorog le meztelen válladra
A rétből kiszakad egy kiált
ás mert nincsen élet rétek nél
kül s a tavak sora is csak él

et-biztatás Letakarom a
viszály kígyójának a fejét
mert mégiscsak harmóniában
nő a nyugalom virága a
Holdig vagy tovább és még tovább
ahol a rend pörpatvara zaj
lik A zsiráfok lelegelték
a legmagasabb ágakon ül
dögélő s hárfázó angyalok

at Most az égből csönd van csak egy
föltévedett cigány cincogtatja
ott keserű hegedűjén az
élet nyúlós bús notáját Ro
bog a vonat velem A sínek
mellett fehér kövek kuporgó
kísértetek viczorogják a
nevetést felém Kikapcsolom
az öveket teljes mellszéles

séggel adom át magam a szél
nek A boldogság dióban lak
ik Az élet leveri feltör
i és megzabálja a héját
meg parasztkandallóban éget
i el A füst elkanyarodik
a folyó felé s ott belehal
a kis fehér kérészek táncá
ba-ba sír nádfonatú kosár

ban Az életről írni kemény
pengeváltás a sátánnal ak
ár a fürgeteggel Végignyúl
ik egy árnyék a szivárványon
a mögé szervezni a szava
kat Otthont verni a játszótér
homokjában Szomszédok műany
ag kacsa pockos homokozó
lapát és füstölgő nyári jég

AYHAN GÖKHAN ◀

nép mitológiájában is megjelent és sok kultúra képzeletvilágában létezett. De mióta az emberek nem hittek semmiben azon a sárgolyón kívül, amin éltek, azon a kenyéren kívül, amit megettek, és azon a pénzen kívül, amivel ezt a kenyeret megvették, a Világfa súlytalanná vált, könnyebbé egy pihetólnál.

Egy nap eloldozta gyökereit, és fellebegett az égbe.

Az istenek úgy vélték, a fa halott, és nem törődtek vele, csak a hollók hittek az erejében. Ők őrizték az emlékét, és egy kolóniájuk, ami mindig a fa ágai között fészkel, hűségesen követte az égbe.

A kislány és a felhőszarvas tisztelettudóan félrehúzódtak, hogy ne zavarják a madarakat, ezeket a feketeruhás gyászhuszárokat. A hollók leszálltak, karmaik közé vették a levágott fejet, majd ugyanolyan hangtalanul eltűntek, ahogy érkeztek. Felszálltak terhükkel, hogy lassú, ütemes szárnycsapásokkal felvigyék a fa legmagasabb ágai közé.

A fiú felébredt. Lassan felült és szétnézett. Mintha hajnal lett volna, a levegő rózsaszínű volt, sűrű és édes.

Elúszott az arca előtt egy felhőfoszlány. Kicsi volt, nem nagyobb egy eltévedt leheletnél. A fiú utánnyúlt, két ujjá közé fogta, és tanulmányozni kezdte.

Kiderült, hogy nem is felhőfoszlány, hanem egy apró felhőlény.

Talán egy vándorló lélek, ami elindult a csillagok közül, hogy a földön új testet keressen magának. A felhőpamacs méltatlankodva csipogni kezdett, és a fiú mosolyogva útjára engedte.

Az volt az a pillanat, amikor a hollók megjelentek.

A fiú észrevette őket, és a szemével követte a madarakat, amik az egyik felső ágra akasztották a levágott fejet, mint egy bizarr karácsonyfagömböt. A fiú akkor jött rá, hogy a fekete foltok, amiket fészkeknek vélt, valójában koponyák, és a hollófészkek a fakorona közepén kaptak helyet, valamint az alsóbb, vastagabb ágakon.

A fiúnak akkor jutott eszébe a tojás, és a kezére nézett. Elkerekedett a szeme a megdöbbenéstől. Amíg aludt, a tojás megnőtt, legalább négyszer akkora lett, mint volt, és a tojásformáját is elvesztette. Gömb alakúvá vált. Vékony, izzó csíkok jelentek meg a héjon, amit hirtelen puhának érzett, mintha eltűnt volna belőle a mész, és a tojás a vonalak mentén szétnyílt, mint egy virág, hogy a kelyhéből egy tollas, repülni tudó holló pattanjon ki.

– A te hollód vagyok – káromta. – Amíg aludtál, egyek lettünk. Nem tudom, hogyan történhetett. Talán a könnyeidtől, amik a tojásba szívódtak – folytatta a tájékoztatást a madár, miután vastag és erős csőrén kettőt fent az ágon. – Tudod, hogy nem sós ízű a könnyed, hanem édes?

– Nem tudtam. Én sósnak éreztem. Hogy érted azt, hogy egyek lettünk?

– Hosszú lenne elmagyarázni, inkább megmutatom – ugrott fel a holló, és a csőrét előreszegezve egyenesen belerepült a megrökönyödött fiú mellkasába.

A fiú kidülledt szemmel bámult maga elé, és felszaladt a szemöldöke, mint akinek megakadt valami a légcsövén. A tüdejéből se be, se ki nem jutott a levegő. Látása elsötétedett, és mintha gyorsított felvételen nézné, képek peregtek a szeme előtt.

Egy város. Egy épület. Talán kórház. Egy kórterem. Fehér. Egy fehér ágy. Műszerek. Szélben hajladozó fák. Egy ismeretlen nő. Egy ismeretlen világ.

Amikor a holló széttárta szárnyait a mellkasában, mintha a szíve robbant volna fel, és a fiú hátából két fekete szárny tört elő, még a ruháját is átszakította. A fiú megérintette a tollakat, mint aki nem akarja elhinni, ami történik vele.

Behunyta a szemét, mire újra kinyitotta, a holló ismét ott ült előtte, és tollázkodott. A fiú hátáról eltűntek az óriás szárnyak.

– Egyek vagyunk – pislogott rá a holló.

– Repülni is tudok?

– Persze! Amilyen magasra és messzire csak akarsz.

– Mik voltak azok a képek, amiket láttam? – rázta meg a fiú a fejét, mintha fel akarna ébredni.

– Emlékképek abból az időből, amikor még nem volt emlékezeted. Talán nem is a te emlékeid voltak, hanem az anyádéi.

– Nem akarok emlékezni semmire. Új életet akarok. Ha nem a földön, akkor itt, a felhők között. Téged hogy hívnak? – kérdezte a fiú.

– Holló.

– Akkor máától fogva nekem is ez lesz a nevem.

Ma van a leggonoszabbak napja

Mondtam Gerinek, hogy ma van a leggonoszabbak napja, ezért menjünk ki a tablettakeserű tetőre éjjel, vigyünk magunkkal egy másmilyen-takarót, ne foglalkozzunk a hűvös idővel, mert az idő hűvöse sem foglalkozik velünk, vegyünk le egy csillagot odafentről, tegyük alá a másmilyen-takarót idelentnek, nyomkodjuk össze az egyik szárát, üljünk a csillag mellkasára, ha asztmás, húzzuk ki a szőrszálakat a fényes orrlyukából, utána csináljunk úgy, mintha itt se lennénk, mintha senki se lenne itt úgy.
– Csak nézzük legsokáig a csillagokat, mondta Geri.

Rosszkedv-folyosó

A folyosón balra,
kezdődik a rosszkedv. Egy,
meg egy, meg egy
lépdelő rosszkedv falja

fel egy, meg egy, meg egy-
szerre a minket.
Téged és engem, hogy mondjam:
min-ket.

Kilincsfül

Fekete kilincsek úsznak a hatalmas
kórházegyetemben. Képzeletemben
a kórház-sötét, mint a kilincsek fekete

zsírja. A nővérke disznófülnek
hívja
őket. Geri szerint
kihallgatnak, de szerintem téves
a Geri-szerint.

A fülzsírtól
nem hallanak
meg.

Nem halnak meg
Geri szerint.

Geri és én a folyosó négyzetein sétálunk

Labirintusbolygó.

Geri meglátogat

Geri néha-néha-néha meglátogat.
Lufiszerű-lufik-zsinórja lebeg
az ablakon túlra.

MIKLYA ZSOLT ◀

Búcsú a Dunától

Búcsúsétát tettünk a parton
öten, kiránduló család,
valaki kutyát sétáltatva
pórázon ballagott odább,
a kerékpárút sárga csíkján
belül egy mountain bike szaladt,
s túl a sárgán, a szürkepiszkos
vízen lomha uszály haladt.

A srácok megint hintáztatták
a móló végi kis hajót,
s ringott véle ezernyi hullám,
mosva a parti homokot,
hol tegnap büszke várunk épült,
mára már nyoma sem maradt,
és álltunk ringatózó csöndben
a szürkepiszkos ég alatt.

De hirtelen, észre se vettük
eddig, felhők gyűltek fölénk,
és rohanva, bőszen kergetőzve
űzték a délutáni fényt,
mely túl, a fellegvár palánkján
ijedten villant még egyet,
s már a cseppeket érezhettük,
ahogy az eső megeredt.

Ömlött a szürke le a földre,
mindenki fedél után futott,
nekünk egy talponálló mélyén
egy talpalatnyi hely jutott,
odébb a Dreher-sátor előtt
a koncerttér is kiürült,
hol az előbb még annyi ember
sörmarketing-zenére ült.

Ám a zenekar most is fújja,
bocsánat, inkább pengeti,
s a hangfalak az égdübörgést,
fémhordó-ritmust rengetik,
mígnem elcsitul fönt, mi itt lent
újult erővel feldübög,
és a sörtér nyitott porondján
szürkepiszkos tömeg nyüzsg,

mintha semmi sem történt volna,
pedig a napfény felragyog,
és a folyó szürke vizére
egy szivárványív mosolyog
magasról, mint egy festett díszlet,
végig a fellegvár fölött,
hová most régi pompájában
az égi udvar költözött.

És várjátékot rögtönöznek
fényruhás hölgyek és urak,
s még a szürkepiszkos folyó is
mint régi pórcseléd, mulat,
habot csurrant hát az idő is,
szürke korsaján fény-habot,
s ahogy oldalán földre csordul,
mi elbúcsúzunk a folyótól:
Viszontlátásra! Jó Napot!

Nagy kalap nagy keréken

Találkoztam egy Kata-lánnyal.
Klinkertéglán tipegett
nagy kalapban, hosszú nyakkal,
azt hittem, elszáll egy gyöngymadárral.

Átkelt a klinkertéglás úton,
a bicikliboltba ment
csipkeszélű szoknyájában,
huncut mosollyal, akár a húgom,

perdült egyet a boltajtóban,
s eltűnt a biciklik közt
piros trottórcipős lábbal.
Meggvárom, amíg kijön, gondoltam.

Ácsorogtam és nézelődtem,
de a Kata-lány nem jött,
se biciklivel, se anélkül.
Megnézem, gondoltam, de még nem

indultam el, csak ácsorogtam
és váraкоztam, hátha
mégis kísétál az a lány,
s a fényes téglán nagyot toppant.

Aztán csak álltam, tátott szájjal.
Kigurult a Kata-lány,
nagy keréken, kis keréken,
egy igazi velocipéden

gurult a klinkertéglás úton,
kinyíltak a spaletták,
megálltak a járókelők,
s nevetve nézték, hogy Kata szárnyal.

► MÉSZÖLY ÁGNES

Még komiszabb kamaszok

Beszélgetés Kalapos Évával és Mán-Várhegyi Rékával

Van kamaszgyereked? Akkor tudod, milyen elveszteni a kontrollt. A kisebb problémák sorában is valahol a jelentéktelenebbek között van, hogy mit olvas majd nem felnőtt gyermekünk – aki, ha épp sikeresen vettük az utóbbi tizenöt évben bizonyos akadályokat, úgynevezett Minőségi Irodalom Fogyasztóvá cseperedett. A kiadók természetesen tisztában vannak vele, hogy a tizenévesek (szülei) jelentős vásárlói erőt jelentenek, és meg is próbálják kiszolgálni az igényeket, amelyek... Amelyek milyenek is?

Mészöly Ágnes: – *Mindketten jó érzéssel találjátok meg azokat a témákat, amelyeket szívesen olvasnak a mai tizenévesek. Mennyiben hasonlít ez a tematika, mondjuk, a tizenöt-húsz évvel ezelőtti kamaszirodalom felvetéseihez?*

Kalapos Éva: – Hogy őszinte legyek, én sose tudtam igazán különbséget tenni. Persze, a mai tizenévesek a digitális forradalom elsőszülöttei, akik merőben más díszletek és eszközök között élik az életüket, mint mi anno, de úgy érzem, a problémáik ugyanazok. Barátokat akarnak szerezni, szerelemre vágynak, meg szeretnék ismerni magukat, kíváncsiak a személyiségükre, a testükre, a reakcióikra, próbálják megtalálni a céljaikat és a helyüket a világban. Bizonyos szempontból sokkal nehezebb dolguk van, mint nekünk volt, millió elvárás nehezedik rájuk, a szülőknek és a tanároknak egyre kevesebb idejük jut a gyerek problémáival foglalkozni. Az író-olvasó találkozókön fájdalmasan sok elmagányosodott gyereket látok, és ha egy szóban kellene válaszolnom a kérdésre, talán ezt mondanám: én most az elmagányosodó tizenéveseknek próbálok írni, hogy érezzék, nincsenek egyedül, hiába is érzik úgy az ezer Facebook-ismerősük és az okostelefonjaik dacára.

Mán-Várhegyi Réka: – Nehéz válaszolni a kérdésre, mert én tudatosan próbálok nem kapcsolódni a kamaszirodalom aktuális trendjeihez, mint ahogy az sem motivál,

Kalapos Éva

Mán-Várhegyi Réka

énem jól szórakozott volna. De azért nem mentem visszafelé az időben, inkább azzal a gondolattal játszottam el, hogy érezném magam most kamaszként. Ugyanezekkel a problémákkal – tetszeni akarás, kiközösítés, a többiek véleményének fontossága – mi is meg kellett küzdjünk, de az internet és az öndokumentálás révén most a kamaszok állandó felügyeletet gyakorolnak egymáson. Tehát, hogy a kettővel ezelőtti mondatot pontosítsam: a regényt valójában egy mostani képzelt tinédzsermagamnak írtam, remélve, hogy rajta kívül lesznek még olvasók, akiknek tetszeni fog.

M. Á. : – *A tetszés, az egy dolog... fontos dolog, persze, hiszen az irodalomnak mégiscsak van valamiféle szórakoztató funkciója is. Am a szülők, pedagógusok, irodalmárok és a kiadók nem kevésbé tartják fontosnak a könyvek lélekemelő- és építő funkcióját. A didaxis manapság nem komor szentenciákkal próbál jellemes ifjút nevelni gyermekeinkből, hanem, mondjuk, bevállalás, merésznék tűnő témaválasztással (sokszor nem is annyira), indirekt érték közvetítéssel. Mi a véleményetek erről a trendről?*

K. É. : – Mint olyan szerző, aki fontos témát dolgozott fel a legutóbbi regényében – internetes megfélemlítés –, több oldalról is megközelíthetem a témát. ☺ Egyrészt teljesen egyetértek azzal, hogy csak azért, mert egy téma fontos, nem kell „köré írni” egy könyvet. Az ilyesmi nem szokott túl jól elsülni, mert az olvasók pontosan érzik, ha ki akarják oktatni őket, és úgy dobják le a könyvet fél perc alatt, mint a forró sült krumplit. A másik oldalról viszont én kezdettől fogva úgy álltam az ifjúsági irodalomhoz, hogy szeretnék ezekről a „fontos” – vagy inkább komoly – témákról beszélni, részben, mert nem nagyon találkoztam hasonló próbálkozással, részben, mert nekem anno rengeteget segített volna egy-egy ilyen könyv. Nem akartam egyik regényben se megmondani a tutit, nincs is hozzá jogom, ahhoz azonban van, hogy kérdéseket, témákat vessek fel, amelyek beszélgetésre és gondolkodásra késztetnek. Anno imádtam beszélgetni az anyukámmal, a nagyimmal a mai napig órákat tudunk végigdumálni mindenféléről, nem is beszélve a barátaimmal rendezett trécsmaratonokról. Azt szerettem volna elérni, hogy azok, akiknek a könyveim szólnak, ugyanolyan éhséget érezzenek erre, mint én, mert klasszisokkal könnyebb feldolgozni mindent, ha az ember megtanul megosztani (nem a Facebook-on). Szóval a lényeg, hogy engem íróként izgatnak ezek a problémák, és állati szerencse, hogy emellett még aktuálisak is.

M-V. R. : – Örülök, hogy vannak olyan könyvek, amelyek számomra is szimpatikus értékeket közvetítenek. De ha ez az elsődleges cél, akkor a didaxis könnyen meglátszik, és az máris ad némi fűrészpörizt a könyvnek. Az a legszerencsésebb író és olvasó szempontjából egyaránt, ha előbbi azt és olyat ír, amihez a leginkább kedve van. Akkor nem lehet annyira rémes a végeredmény. Egyébként az én könyvem is beállt az érték közvetítő könyvek sorába, amennyiben megfogalmazódik benne olyasmi, hogy hé, annyira nem is menő a menőség. Törekedtem rá, hogy ez ne vaskos tanulságként jelenjen

hogy az aktuálisnak tartott kamasztémákat feldolgozam. Persze ezek a szempontok, témák akkor is megjelennek a szövegeimben, ha nem tartom őket szem előtt. Kamaszként sokféle könyvet imádtam, többek között az egyes szám első személyben íródó kamaszregényeket, főleg, ha az érzelencunamin kívül volt bennük humor és némi értelem is. Az eddig egyetlen kamaszregényem esetében én elsősorban olyasmit akartam írni, amin az egykori tinédzser-

MOLNÁR KRISZTINA RITA ◀

Levél Sohaországból, avagy szegény ellenségeink, Pán Péter és Hook kapitány

James Matthew Barrie: Pán Péter

Lassan egy éve, hogy végre magyarul is megjelent James Matthew Barrie skót dráma- és regényíró világhírűvé lett *Pán Péter* című regényének teljes szövege. Számtalan átdolgozás látott eddig is napvilágot, nem beszélve a színpadi, a film- és rajzfimváltozatokról. De a teljes magyar nyelvű fordítás mindaddig váratott magára. Kár. És öröm, hogy most végre a kezünkbe vehetjük. Én legalábbis örültem neki. Mióta ismerem, azóta nyugtalanít ez a népszerű mesealak. A gyerekeim szerették, nekem pedig új volt, hiszen az én gyerekkoromból kimaradt.

Nyugtalanított és néha idegesített – bevallom, a Pán Pétert, illetve amennyit ismertem belőle, ügyes átíratnak tartottam. Hiszen a világirodalomból nem egy árnyékát veszített hőst ismerünk. Angliában pedig hamar népszerű lett az olvasók körében Adelbert von Chamisso 1813-ban írt romantikus meséje, a *Schlemihl Péter csodálatos története*. Barrie nyilván jól ismerte a szóban forgó munkát. Chamisso szintén Péter keresztnévet viselő főhőse, aki a romantika alapélményének megfelelően a világban mindenütt idegennek érzi magát, a szerző bevallása szerint a saját maga és barátja gyerekeinek szórakoztatására született meg. Peter Schlemihl, aki egy soha ki nem fogyó, arannyal teli erszényért adja el árnyékát, méghozzá egy titokzatos és sűrű idegennek – aki természetesen nem más, mint maga a gonosz –, egész életére szerencsétlenné válik. Az emberek félnek tőle vagy kigúnyolják – vagyis kívül reked a társadalmon. De nem Chamisso az első, aki árnyéktalan hőst teremt. A képzet, hogy az árnyék az ember második énjének szerepét tölti be – amit aztán Jung személyiségtana az énbé integrálatlan „árnyékszemélyiség” terminussal jelöl –, így aki elveszíti, a lelkét is elveszíti vele, az ősi és a természeti népeknél egyaránt ismert. A nagy ókori mítoszok alvilágképe is árnyakkal népes. Platón ideatanának árnyait sem hagyhatjuk figyelmen kívül, ha a valóság és az árnyak világának kapcsolatát vizsgáljuk – ahogy teszi azt Pán Péter meséje is.

Mert Pán Péter teljes története a valóság definíciójának kérdését veti fel. Mindenesetre töprengésre készíti az olvasót, melyik világ a valóságosabb: az odahagyott, erős keretek közé szorított mindennapjait élő, késő-viktoriánus kori London a Kensington-kerttel, valamint Wendy és testvérei önfeladtnak igazán nem nevezhető családja, vagy a nyílt, életre, halálra menő küzdelmek, a tiszta beszéd helyszíne, a színes, eseményektől pezsgő sziget, Sohaország. És persze az is eldöntendő ezek után, hogy kik élnek árny-életet, és kik léteznek a fényben.

Alexandra, Budapest, 2015

meg, hanem inkább életkönnyítő jó tanácsként, amit el lehet fogadni, de legyinteni is lehet rá, és ettől függetlenül élvezni a történetet. Ugyanakkor a gyerekeknek vagy a kamaszoknak szóló könyvek esetében a szerzők önkéntelenül is értékeket próbálnak közvetíteni, nemcsak az általad említett lélekemelő trend részeként, de ez így van már régóta, és így is lesz sokáig. Bele van kódolva a műfajba, és ha valaki ki akarja ezt kerülni, annak nincs könnyű dolga.

K. É. : – Bennem ez fordítva volt: a D.A.C.-ot azért kezdtem el írni, mert volt egy történet a fejemben, és volt egy csomó olyan, tizenéveseket érintő probléma, amiről szerintem baromi kevés szó esik úgy általában. Nem megoldásokat akartam kínálni a sorozatban – szerintem nem is tettem –, hanem kérdéseket felvetni, amelyekről utána beszélgethet az olvasó a barátaival, a szülőjével, a tanárával; a könyv csak annyiban segít, hogy megmutatja, nincs egyedül a vívódásaival. A kiadóm nagyon jól ráértett, hogy arról tudok élvezhetően írni, ami érdekel, ahogy szerintem minden író így van ezzel. Ezért nagyon tudatosan igyekszem erre fókuszálni, amikor írok, és ha rajtakapom magam, hogy fel-emelt ujjal akarnék állni valamihez, próbálok azonnal reflektálni rá, kvázi kiröhögöm a saját papolásumat, a srácok pedig szerencsére érteni és többségükben szeretni látszanak ezt.

M. Á. : – *Ahogy azt a nyelvet is, amellyel az olvasóitokat megszólíthatok. A tizenévesek kifejezőmódjának imitálása szinte kötelező a kortárs youngadults irodalomban – de nem érzitek egy cseppet veszélyesnek ezt a trendet? Hiszen a szleng vihangyorsan változik: ami idén menő szöveg, jövőre ultragáz. Hogyan lehet így, ha nem is örökörvényűt, de többé-kevésbé maradandót alkotni? És hogyan juthat el a nyelvhasználati szempontból túl nagy erőfeszítésre nem kényszerített kamaszokhoz a „komoly” szövegekhez?*

M.-V. R. : – Ami a szleng imitálását illeti, egyetértek, a túl aktuális szleng néhány év alatt, sőt, akár néhány hónap alatt avittá tehet egy szöveget. De egy kamaszkönyv szerzője valamilyen szinten mégis kénytelen szlenget használni, ha nem akar átesni az avitt ló másik oldalára. Erre persze nincs recept, írói döntés, hogy ki mit enged meg magának. Én ebben is „a kevesebb több” elvét vallom. Abból indulok ki, hogy ha egy könyvet olvasok, elvárom, hogy annak a nyelve letisztult legyen, stílusosan és nyelvtanilag rendbe legyen rakva, pedig tudom, az élőbeszédben jóval több hibát ejtünk, nem fejezünk be mondatokat, szavakat ismétlünk, stb. Ha egy szöveg ezt az élőbeszédet egy az egyben követi, akkor nem életszerű lesz, hanem pongyola. Ugyanez a helyzet a szlenggel is: a szövegben néhány kifejezés is elég, hogy jelezze, a beszélő lazább nyelvet használ. Ezt az olvasók többnyire megértik. Tisztességesen megszerkesztett, stílusosan rendben lévő szövegektől pedig egyáltalán nincs messze a „komoly” szövegek világa. Legalábbis nem a nyelv fog a megértés útjába állni.

K. É. : – Ez szerintem is így van, egy szöveg nem attól lesz idejétmúlt vagy igénytelen, hogy sok benne a szleng, hanem ha az ilyen kifejezések rá vannak erőltetve, ha érződik az izzadságszag. És igen, a túlzott élőbeszédszerűség sem jó, ez ugyanaz, mint amikor a való életben látunk egy szituációt, de hiába próbálnánk egy az egyben leírni, a papír már ledobja magáról, mert ami a valóságban egy erőteljes helyzet, a szövegben túlzásnak tűnik. Persze valamennyi szlengre szükség van, ma már egy chatelés leírása nélkül nehéz elképzelni például egy tiniregényt, mert annyira a sajátjuk ez a kommunikációs forma, de amikor a szerző túl sokat akar, azon az olvasó hamar átlát. Az első D.A.C.-ban sok angol kifejezést használtam, a srácok nehezményezték, el is hagytam, mert én is éreztem, hogy kiveti magából a szöveg. Az utóbbi időben már igazából nem is figyelek ennyire tudatosan a nyelviségre, írom, ahogy jön, Flóra beszél a fejemben a maga kis „vágom”-jaival és „cuki”-jaival, én pedig lejegyzem. Hogy mennyire maradandó? Megint Fellegi kisasszonyt idézve: „gőzöm sincs”, de amíg a témák, amelyekről ír az ember, fontosak, márpedig azt hiszem, száz év múlva is azok lesznek, addig a körítés majdnem mindegy (mármint, ha minőségi, természetesen). Legfeljebb akkorra ugyanolyan érdekes lesz, hogyan beszéltek a mai tinik, amilyen érdekes nekem most egy pöttyös könyv nyelvhasználatát – kicsit tényleg avitt, de szórakoztat és megérint. És ez már elég.

Különös egybeesés, hogy a Biblia apostolainak csodálatos gyógyító képessége az árnyékukra is kiterjedt. Az Apostolok cselekedetei pedig épp Péter apostolt nevezi néven az árnyékukkal gyógyítók közül:

„Még a beteget is kivitték az utcára, hordágyra fektették őket, hogy ha Péter arra megy, legalább az árnyéka érje egyiket-másikat.” *ApCsel 5,15*

A figyelemfelkeltően szép, kék borítójú könyvet jó volt kézbe venni, kíváncsi is voltam az illusztrációkra. Tudtam róla – de a kötet végén el is olvasható –, hogy Pán Péter kedvéért elsajátította a Barrie korabeli, Anna Atkins angol botanikus és fotográfus által művészi szinten művelt fotográfiai eljárás, a cianotípiá, vagyis „kékkép” technikáját is. A művelet során a képet a fény rögzíti, és a kék alapon fehér vonalakból kialakuló, a kötetben domináns színek rendkívül érzékenyen harmonizálnak a szöveg alapkérdésével, az éjszakai árnyékvilágban és a fényben élő szereplők dualizmusával. A képek grafikus részleteket is megjelenítenek, és ezek az apró, allúziókat hordozó rajzok, különösen a kötet első, Londonban játszódó részének – *Pán Péter a Kensington-kertben* – befogadásában nagy segítségére vannak az olvasónak. Arról ugyanis még nem esett szó, hogy a kötet két kötet összedolgozása révén (J. M. Berrie: *Peter Pan in Kensington Gardens*, 1906, J. M. Berrie: *Peter and Wendy*, 1911.) jött létre. A fordítói munka igazán elismerésre méltó, hiszen be kell vallanom, az első rész olvasása közben többször is kísértésbe estem, vagyis majdnem abbahagytam a könyvet. Aztán legyőzve a túlbonyolított, zavaros mondatokat, a sokszor negédes, a meseszerűséget körülményesen erőltető bekezdéseket, folytattam. Így tapasztalnom kellett, hogy az első és a második rész stílusa merőben eltér, a Péter és Wendy történetét író Barrie egy másik Barrie, mint akivel a Kensington-kertben megismerkedtem. Igen, a Kensington-kertben, ahol az író meséje megszületett a parkban játszó Davies gyerekek kedvéért. Talán nem véletlen, hogy a fojtogató, késő-viktoriánus Londonból Sohaországba jutva szabadul fel a szerző mondatszerkesztése, a narráció, hogy itt enged meg magának egyre több önreflektív, akár ironikus megjegyzést – ezzel hangsúlyozva szereplői és az író szinte határtalan – néhol infantilis – szabadságát.

A kissé körülményes szöveggel szemben az első rész képei azonnal bevonják az olvasót a kora XX. századi Londonba. A finom Mary Poppins-utalások a két mű közti kapcsolatra is rámutatnak, arra, hogy ebből a világból, a betarthatatlan szabályrendszerek közé szorult létből egyedül fölfelé van szabadulás, repülni léggömbbel, tündérporral vagy esernyővel, csak el innen.

De vissza a szöveghez. A stílus, a Kensington-kert stílusa valóban nehézkes. Annyira, hogy az olvasóban felmerül a kérdés, kiknek is szól a szöveg. És nem a jól ismert életkori határookra gondolok, nem az a kérdés, hogy 3–6 vagy 6–12 éveseknek, kamasz, esetleg felnőtt olvasóközönségnek íródott-e. A szerző ugyanis mintha magának mesélne. Nem törődve szövege befogadhatóságával, néhol követhetetlen tündér-szövevénnel vigasztalódik, máskor pszichológiai ismeretterjesztő könyvbe illő megállapításokat tesz. A századfordulón persze már nem kötelező érvénnyel tartoznak az olvasó nehézségei a szerzőre. A történetmondás nehézségei ebben az esetben mégis mintha a történet helyszínéből való kiszakadás nehézségeiből adódnának. Ahogyan a formálisan szabályos, közelről teljességgel működésképtelen és éretlen személyiségű felnőttekkel terhelt családból is nehezebb kibonyolódni, és önálló útra kelni. Az elbeszélő épp így botladozik, keresgélve az utat a tündérmese, a XIX. századi realista és az önreflektív modern próza határmezsgyéin.

Nem csoda, hogy a szöveg nehezen bontakozik ki. Bár origója, a minden tisztességes történetben fellelhető jó öreg vándormotívumban, a kertben található. De a Kensington-kert mindennapjait olyan szigorú szabályok irányítják, hogy nincs más választása, mint kettős életet élni. Nappal és éjjel más világ kel életre kerítése mögött. A szimbólumokban gazdag kertben látható és láthatatlan lények élnek, közülük egyesek – természetesen azok, akik nem veszítették el a hitüket – képesek repülni, és Barrie nem mulasztja el a megidézett Shelley képében önarcképét is megrajzolni, mondván: „*a költők sosem nőnek fel egészen.*”

Ahogy a főszereplő Darling-család sem olyan, amilyennek látszik. A társadalmi formák által előírt elvárásoknak lelke mélyén se Mr., se Mrs. Darling nem képes megfelelni. Pedig nagyon igyekeznek. Darling papa mindent megtesz, hogy felelősségteljes férfiú benyomását keltse. Kiszámítja a kiadásokat, látszólag előrelátóan még a gyerekbetegségek költségét is megtervezi, valójában alkalmatlan mind az apa-, mind a férfiszerpre. Nem csoda, hogy Darling mama soha nem képes teljes odaadással megcsókolni őt. Boldogtalan, milyen is lehetne egy fel nem nőtt férfi mellett, akit saját gyerekei lepleznek

le: „*A papa egy gyáva nyúl!*” Mrs. Darling is szívesen kirepülne az ablakon, ha tehetné, a valóság számára sem jelent beteljesülést. Hogy ő mennyire felnőtt személyiség, illetve mennyire nem az, azt talán az mutatja, hogy kicsukja Pán Péter árnyékát, azaz megfosztja lényének egy részétől, így aztán képes megcsókolni is. Mert Pán Péter lenyűgözi őt is. Ahogy szinte minden nőnemű lényt a környezetében.

És hát akkor lássuk csak, miféle alak is Pán Péter.

Hogy ősi, hogy természetközeli, hogy félig ember, félig csodás lény, már beszélő neve is elárulja. De mitől is nem lesz egészen férfi? Egy gyerekkori traumától. Attól, hogy miután elkószál, az édesanyja nem vár rá a végtelenségig, hogy végül egy másik kisfiúval vigasztalódik. Ugyanis Péter halogatja a visszatérést. És ez a *végzetes halogatás* az a rendkívül fontos tulajdonság, ami képtelenné teszi arra, hogy valaha is felnőjön. Hogy *felelősséget vállaljon*. Hogy *képes legyen emlékezni*. Hogy *képes legyen együttérezni*. Személyisége mindezekből következően rendkívül *narcisztikus*, hiszen még amikor segít Wendynek és testvéreinek, hogy ne zuhanjanak le repülés közben, akkor is „*csak a saját ügyessége érdekli, nem az, hogy megment egy emberéletet.*” Hiú és lenyűgöző – hiszen semmihez nem kötődik eléggé –, épp ezért képes arra is, hogy saját érdekében úgy hízelegjen és olyan hangon, „*aminek eddig még egyetlen nő sem volt képes ellenállni.*”

Tulajdonképpen meg kell állapítanunk, hogy Pán Péter személyiségrajza – ami az eddig ismert feldolgozásokból jóval felületesebben, bár a lényegét sűrítve ismerhető meg – elég súlyos körképnek felel meg. Nyilván nem véletlen, hogy 1983-ban Dan Kiley pszichológus Pán Péter-szindrómának nevezte el azt a mára széles társadalmi méretekben megjelenő személyiségproblémát, amitől a felnőtt nem tudó és nem akaró, sorsukért felelősséget nem vállaló, családot nem alapító harmic-negyven év körüli – többségükben férfi – páciensek és környezetük szenvednek. A féktelen szabadság, a kamaszévek korszaka rögzül állandó életformaként ezeknél az embereknél. Barrie tehát – különös lényként felmutatva, és különösségét tulajdonképpen pszichológiailag megindokolva – egy olyan alakot teremt művében, akinek a személyisége tömeges mértékben figyelhető meg alig száz évvel később a valóságban. Úgy gondolom, a *Pán Péter* már csak ezért is figyelemre méltó írás.

Ráadásul még nem is került szóba Hook kapitány, aki Pán Péter ősellensége Sohaországban. És mint ősellenség, nem csupán ellentétes, hanem párhuzamos személyiségjegyeket is hordoz Pán Péterrel. És ez a személyiség máshonnan is ismerős. Barrie kortársa, L. Frank Baum meseregénye, az 1900-ban megjelent *Óz, a nagy varázsló* legalább annyira széles körben vált népszerűvé, mint a *Pán Péter*. Ebben nyilván jelentős szerepe van az 1939-es megfilmesítésnek. Figyelemre méltó, hogy a film épp a II. világháború kitörésének évében jelent meg, abban az évben, amikor a korszak három nagy diktátora, Hitler, Sztálin és Mussolini már megjelent a valóság monumentális színpadán. Hogy mi a közös Ózban és Hook kapitányban? Épp az, mint a három említett és rettegett történelmi alakban. A szorongató gyerekkor. Bár Carl Gustav Jung a diktátorok személyiségéről őt kérdező újságírónak azt nyilatkozta, hogy a bántalmazott gyerek, a brutális apa jelenléte önmagában kevés ahhoz, hogy valakiből diktátor váljon, tény, hogy a két vizsgált meseregény szereplője csakúgy, mint a három diktátor, felnőttkoráig feldolgozatlan gyerekkori traumákat hordoz – és kompenzál rettenetes módon.

Hook verbális és fizikai erőt, Óz hatalmat és hatalmasságot – ha úgy tetszik, monumentalitást – demonstrál. A félelemkeltés, a megfélemlítés a legfőbb eszközük, az, hogy – fizikai vagy lelki – agressziójuk tulajdonképpen önvédelem, vagyis a bennük élő szorongó kisfiú félelmeinek projekciója, maximum száanalomra készíti a gyengébb lelkűeket, de felmentésüket nem teszi lehetővé. Szembetűnő, hogy a diktátorok századának hajnalán megszülető két emblematisz mesealak is épp a diktátorok személyiségjegyeit viseli. Mint ahogy az is, hogy a szabad lelkű, lelkiismerettel nem rendelkező Pán Péter, legyőzve ellenségét, átmenetileg magára ölti Hook jellemvonásait és modorát. A paternalizálódott és kissé sértődött Wendy legnagyobb ámulatára.

Hogy Barrie meseregénye száz év alatt hogy vált valósággá? Hogy a visszavarrt árnyék miért nem interiorizálódott? Hogy hogyan lehetséges az, hogy a XIX. század álszent valósága elől menekülő XX. század hogy hozta létre gyereklelkű nők és soha fel nem növő Pán Péterek tömegét, akik a csillámporban bízva élnek Sohaországban?

Ki tudja a választ erre a sok kérdésre?

Egy biztos. Nem árthat meg, ha Barrie meseregényének tükrében keresgélünk kezdjük a válaszokat.

MARKÓ BÉLA ◀

A Hargitától a Maguráig

A transzszilvanizmus időszerűségéről

Az itt élő népek természetesen a saját nyelvükön nevezik meg ezt a történelemben időnként külön országgként működő, máskor egzotikus régióknak, néha pedig hadizsákmánynak tekintett vidéket: magyarul Erdély, németül Siebenbürgen, románul meg Ardeal. Közismert ezeknek az elnevezéseknek az etimológiája is, a honfoglaló magyarok Erdőelvének mondták, vagyis erdőn túli tartományként határozták meg, az építő szászok hét várral vagy várossal jelölték, míg a román név valószínűleg a magyarból ered, de van egy saját népi származtatása is. Viszont a románok használják ugyanakkor, ma már a mindennapokban is a közös latin országnevet: Transsylvania, amely a magyar Erdély szó megfelelője, mégis multikulturális kisugárzása van. Nem akarok most etimológiai fejtegetésekbe bocsátkozni, nem olyan bonyolult ez az egész, csupán azt akartam érzékeltetni, hogy az *erdélyi* és *transzszilván* egymás tükörfordításai ugyan, mégsem célszerű egybemosni a kettőt, és érvényes ez az *erdélyiségre*, illetve a *transzszilvanizmusra* is. Egyébként is attól tartok, hogy ma még ugyanazon a földrajzi helyen van egy Erdély, egy Siebenbürgen meg egy Ardeal, és az a kérdés, hogy lesz-e ebből a jövőben egy közös Transsylvania, vagy pedig a lassan eltűnő szászok és svábok után a magyar Erdély is afféle couleur locale marad csak, esetleg az sem. Visszatekintve, nemcsak a magyar irodalomban mutatható ki számos alkotó „erdélyisége”, hanem vitathatatlanul vannak jelentős román írók is, akik eltérően Kárpátokon túli, franciás műveltségű, de levantei szellemiségű kortársaiktól, valamilyen németes szemléletet próbáltak átplántálni a román kultúrába, és erre talán Lucian Blagát kellene példaként említenünk. Mint ahogy a romániai né-

metek is hozzáadtak egy sajátos látásmódot az össznémet irodalomhoz – ha van ilyen –, és azt hiszem, Herta Müller Nobel-díja, a mindenkori diktatúrák természetének leírása mellett, ennek is köszönhető.

Azért fontos ez a különbségtétel, mert Mikes Kelemen vagy Kemény Zsigmond erdélyisége, de a Tamási Aroné, Áprily Lajosé, Kuncz Aladáré, Dsida Jenőé is nehézség nélkül elemezhető a magyar irodalmon belül, még a multikulturális környezetre sem kell feltétlenül utalni egy ilyen elemzésben, elegendő a más táj, más történelem, másfajta társadalmi berendezkedés felől megközelíteni az erdélyi magyar írókat. Sőt, az irodalom köréből sem kell mindenképpen kilépni ehhez, nem muszáj politikai kontextusba helyezni elemzésünket. Csakhogy egyáltalán nem vagyok biztos benne, hogy ily módon tényleg meg fogjuk érteni azt a *transzszilván* üzenetet, amelyet Kós Károly a *Kiáltó Szóban* nem irodalmi ars poetikaként, hanem politikai hitvallásként fogalmazott meg, látszólag csupán az új történelmi helyzetben a magyar nemzetben belül is önállóságra kényszerülő egyik erdélyi népről, a magyarokról – és a magyarokhoz – szólva, de tulajdonképpen egész Erdély különleges státusát hangsúlyozva, hiszen a magyarok autonómiája nyilvánvalóan maga után vonná a románok és németek helyzetének valamilyen újragondolását is. Bár a *transzszilvanizmust* nem Kós Károly találta ki, általános eszme volt ez a huszadik század elején, és a kortársak közül is ugyanúgy köthetnénk Bánffy Miklóshoz vagy másokhoz, mégsem erőltetett ezt a – művészeti, irodalmi és politikai – ideológiává terebélyesedett gondolatot a *Varju nemzetiség* írójától eredeztetni. Ő ugyanis sokoldalú munkásságában végig megpróbálta érvényesíte-

ni ezt a felismerést, és a transzszilvanizmussal sokat foglalkozó Pomogáts Béla joggal állítja, hogy: „A transzszilvanista történelemfelfogást a legnagyobb publicisztikai hatékonysággal és művészi erővel Kós Károly 1929-ben Kolozsvárott közreadott *Erdély – Kultúrtörténeti vázlat* című népszerű munkája fejtette ki. Kós úgy ábrázolta Erdélyt, mint sajátos földrajzi, történelmi és kulturális egységet, amelynek népei: a magyarok, románok és szászok nemcsak »anyanemzeteikkel« tartottak fenn szoros kulturális rokonságot, hanem az együttélés több évszázados hagyományai folytán élénk művelődési kapcsolatba kerültek egymással is. A három erdélyi nép viszonylagos egyensúlya hozta létre autonóm kulturális fejlődésük lehetőségét”. (Az *erdélyi gondolat: a Történelmi láttelepek* című kötetben, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2015.) Idézi is Pomogáts Béla Kós Károly tömör meghatározását: „... a különböző eredetű és különböző fajok lelkébe plántált, egymástól sok tekintetben élesen különböző kultúrákra a százados állandó együttvaló élet, érintkezés, közös sors, közös öröm és baj közös lelki élményei is rányomták a maguk konszolidáló bélyegét, mely a fejedelmi korban a szellemi élet demokratikus kiszélesedése és népi megmélyülése korában válik immár feltűnően észrevehetővé”. (*Erdély – Kultúrtörténeti vázlat*)

Ismétlem, nem célozom ezúttal egy politikai Erdély-koncepciót felvázolni, de számomra egyértelmű, hogy már Kós Károlyék megszólalásai sem szárazható szét teljesen az irodalmi vagy politikai láttelep és jövőkép. Igaza van Elek Tibornak: a két világháború között „...óhatatlanul bekövetkezett az ideológiagyártás és az irodalomteremtés, az ideológusi és az írói szerepek összecsiszása, összekeveredése”. (Az *önmetaforák születése és alkonya: a Helyzettudat és önismeret* című kötetben, Felsőmagyarország Kiadó – Tevan Kiadó, 1997.) Legfeljebb azt tehetnénk hozzá ehhez a megállapításhoz, hogy sem az erdélyi, sem általában a magyar közéletben nem kivételes ez a „keveredés”, számos példát lehetne felhozni rá, viszont Elek Tibor nagyon is pontosan rámutat, hogy kisebbségi helyzetben, ha a politikai és irodalmi beszédmód nem válik szét, nagy a veszélye annak, hogy a „romanticizmus” és a „hamis pártos” uralja a közbeszédet. Ez Erdélyben is megfigyelhető, de a transzszilvanizmus véleményem szerint jóval több, mint írói-irodalmi látomás, mert egy gyakorlatias, szerencsés esetben meg

is valósítható programot is körvonalaznak Kós Károlyék. A Kiáltó Szó írói hevületű szövegét mindig együtt kellene olvasni igazság szerint Zágoni István és Paál Árpád politikai programjával, mert csak így egész a kép, és a szerzők szándéka szerint is egybetartoznak ezek a művek.

Utólag visszanézve: Erdély volt és van, viszont Siebenbürgen egyre inkább csak volt, míg Ardeal volt, van és nyilvánvalóan lesz is. De mi van Transsylvániával és (többek közt) a Kós Károly-i transzszilvanizmussal? Feltámasztható-e, hasznosítható-e ma, amikor a román politikusok úgy készülnek az 1918-as Gyulafehérvári Román Nemzetgyűlés százéves évfordulójának megünneplésére, hogy máris látszik, a magyarokat szeretnék kifelejteni ebből a száz esztendőből, miközben általában is lanyhul az etnikumközi viszonyokról való gondolkodás Európában, és a minden „izmusok” közül számomra legrokon-szenvesebbről, a transzszilvanizmusról még vitázni sem vitázik mostanában senki? Nostalgiaival kell visszagondolnom a kilencvenes évek végére, a kétezres évek elejére is, amikor Molnár Gusztávék transzszilvanistának tekinthető folyóirat-kezdeményezése, a Provincia, ha mást nem, legalább ellenkezést tudott csíholni. Bár itt-ott egyetértést is, még román értelmiségi körökben is, ezt ismerjük el utólag! Pedig éppen hogy időszzerű lehetne ma ez a téma abban az Európában, amelynek talán a jövője is ezen múlik: a regionális sajátosságok és közös érdekek tartós egybehangelésén. Ugyancsak Pomogáts Béla idéz a Korunk 1997. augusztusi számában (*Transzszilvanizmus és európaiság*) Szentimrei Jenő 1925-ös írásából (*Szempontok a megírandó Erdély történetéhez*): „Erdély nemcsak földrajzi, de igenis gazdasági és politikai egység egyszersmind, amelynek összefüggése nyugatra éppúgy, mint keletre hosszú századok alatt sem tudott kohéziós erővé izmosodni, s legközelebbi nagyobb egységének éppen ezért nem Romániát s nem is Magyarországot, hanem Közép-Európát s távolabb: az Európai Egyesült Államokat tudom csak elképzelni”. Egyébként az említett Korunk-számnál maradván még egy pillanatig: kétségtelen, hogy az Erdély-témát 1989 után legkövetkezetesebben a Korunk vetette fel újra meg újra, és megpróbálta az ezzel kapcsolatos dilemmákat bevinni az összmagyar gondolkodásba azáltal, hogy erdélyi szerzők mellett magyarországiakat is meg-szólaltatott mindahányszor. Nem véletlen, hogy

az új folyam alapító főszerkesztője, Kántor Lajos könyvet (vagy inkább: könyveket) is szentelt ennek a kérdésnek, és a három erdélyi sorsot (Gaál Gábor, Szabédi László, Szilágyi Domokos) egymás mellett és egymásban tükrözött esszé-regényének, a *Konglomerátnak* a címét máig az egyik legtalálhatóbb metaforának érzem arra, hogy milyen – vagy: milyen legyen – Erdély. Igen, a transzszilvanizmus a konglomerát vagy konglomerátum vállalása. (A Britannica Hungarica szerint: „...más néven kavicskő, a kőzetanyag olyan szilárdra cementált üledékes kőzet, amely 2 mm átmérőjűnél nagyobb, lekerekített darabokból áll”, és persze az ilyen konglomerátumnak az elegyes változata társítható Erdellyel: „a kavics tömeg heterogén ásványi összetételű, gyengén osztályozott, a cementanyag bőséges”, bár lehet, a „cementanyaggal” mégsem állunk olyan jól.) Nos, azt gondolom, hogy Erdély vállalása íróknak vagy politikusnak egyaránt – a Kuncz Aladár által szervezett, Berde Mária írásával indított *Vallani és vállalni* vitára is visszautalva – nem csupán az erdélyi magyar sajátosságok vállalását jelenti, hanem a tágabb értelemben vett transzszilvanizmusét is. A konglomerátumét. Ez az a Rubicon, amelyet a két világháború között ki átlépett, ki nem, attól függetlenül, hogy az erdélyi jelleg minden fontos íróknál fellelhető. Viszont nem mind vállalták a transzszilván jövőt, illetve nem mind bíztak benne, és hát, sajnos, máig nem bizonyosodott be, hogy kinek is volt igaza, hívőknek-e vagy hitetleneknek úgymond.

De mit is kellene értenünk a transzszilvanizmusig el nem jutó, tehát ideológia-mentes művészeti vagy irodalmi erdélyiségen? Egyáltalán vannak-e olyan sajátosságai ennek a régióknak, amelyek például Magyarországtól megkülönböztetik? Történelmileg természetesen vannak, hiszen elég hosszú ideig többé-kevésbé független államisággal is rendelkezett, ám csodálatos módon ez nem vezetett a nyelv és kultúra szétfejlődéséhez, ami természetesen mindannyiunkat feljogosít, hogy erősebbnek tartsuk a nemzeti kohéziót, vagyis a centripetális vonzásokat a centrifugális taszításoknál. Nem is hiszem, hogy ebben kételkedhetne valaki. Petőfi Sándornak, Arany Jánosnak, Ady Endrének vagy József Attilának ugyanúgy megértjük minden szavát, és ami ennél is fontosabb, mind ugyanazt értjük abból, amit mondanak, nincsenek megértési és értelmezési nehézségeink. Erdélyiség mégis van,

és érdekes módon ez nem feltétlenül a transzszilvanizmus előszobája, hanem sokszor éppen annak az ellentéte. Az erdélyiség ugyanis többnyire idegenséget jelent az irodalomban akkor, amikor magyarországi író próbálja megfogalmazni, de gyakran akkor is, amikor erdélyi író beszél róla. A debreceni Csokonai Vitéz Mihály tudtommal Marosvásárhelyen sohasem járt, de a *Marosvásárhelyi gondolatok*ban meglepően időtállóan ragadja meg ennek az idegenségnek a lényegét, azt a közérzetet, amely jóval később, a két világháború között maguknál az erdélyieknél egyfajta folyamatos, már-már metafizikus szorongássá szublimálódik: „Te vagy hát, óh Maros jámbor magyar vára, / Hol összefut a jó s a gonosz határa: / Te vagy a pont, melynél a vadság eltűnik, / Te vagy, hol az ember érezni megszűnik. / Vigyázz! Mert közel van a homálynak partja, / Elnyel, ha az észnek fénye meg nem tartja, / Akinek díszére építsél templomot, / És a vakság ellen hányj több-több ostromot.” Ha mai félelmeinkről kellene beszélnünk, természetesen meg tudnánk nevezni a racionális okokat, de egyenesen mellbevágó, hogy már több, mint kétszáz esztendővel ezelőtt, látszólag egészen más történelmi és demográfiai kontextusban hogyan – milyen „korszerűen” – szorong Csokonai Vitéz Mihály. Fel kell tennünk ilyenkor a kérdést, hogy vajon miért nem sikerült évszázadok alatt sem gyógyírt találni erre az erdélyi és Erdély miatti szorongásra. A válasz ott van, ahol az a bizonyos választóvonal: lehet-e, kell-e vállalni a nyelvek, kultúrák folytonos horzsolódásától, néha ütközésétől vérző transzszilván valóságot is, vagy csak a tündéri erdélyiséget? Megint csak magyarországi íróhoz fordulok, bő évszázaddal későbből, Babits Mihályhoz, aki kezdő tanárként három évet élt Fogarason, 1908 és 1911 között, és 1937-ben írt visszaemlékezésének (*Keresztül-kasul az életemen*) Fogaras című fejezetében ki is mondja a kulcsszót: *idegenség*: „Itt voltam a világ végén. Túlnan már a Balkán kezdődött, az idegenség. Sőt, ez is már egy kicsit Balkán volt. Már Balkán, de egyúttal még Erdély, tündérváros. A Jókai, a Jósika, a Kemény Zsigmond, a Cserei Mihály Erdélye. Létezik-e vajon valami külön »transzszilván« jelleg a tájakban, van-e igazán egységes hangulata ennek a szerencsétlen tartománynak? Nemrég olvastam egy cikket az Erdélyi Helikonban, melynek írója tagadja ezt. Talán, mint erdélyi ember, nem érzi már az erdélyiséget, mint ahogy nem érezzük a

levegő ízét, amelyet beszívunk. Én, aki messziről jöttem Erdélybe, halálomig őrzöm magamban az erdélyi táj félreismerehetetlen és semmihez sem hasonlító hangulatát, mely úgy különbözik az én Dunántúloomtól, mint a barna a kéktől.” (Érdekes ez a színekkel való különbségtétel, Verlaine közhírt, a betűk színével játszó versét olvasva, gyermekkoromban én is szívesen képzeltem el behunyt szemmel egy-egy szó színét, előszeretettel országokét és népekét, de máig nem felejtmem, nálam Magyarország éppen hogy fényes világosbarna volt, Erdély komor kékeszöld, míg Románia lila talán. Játék persze, de éppen betűkről, szavakról, mondatokról beszélünk: irodalomról.) Micsoda végletek már egy rövid babitsi szövegben is: hol tündérbert Erdély, hol szerencsétlen tartomány. És milyen igaz számunkra mindkettő! Hány és hány idézettel lehetne még bizonygatni, hogy John Paget-től Tolnai Lajosig és tovább, egészen máig, újból és újból nekirugaszkodtak sokan az erdélyiség misztériumának, számos találó leírással, de végső soron mégis féleredménnyel. Ugyanis kevesen jutottak el a Babits Mihály által is jelzett idegenség-érzet megfektetéséhez. A Dunántúlon született költő érezhette magát idegennek Fogarason, és tanártársaitól tudjuk, hogy valóban idegenül mozgott ott – nem is mozgott, inkább bezárkózott, ha tehette – három éven át, viszont az ízig-vérig erdélyi Áprily Lajos miért lett volna idegen? Holott az volt. Legerdélyibb költőnknek tartom, de ez az erdélyiség pontosan a már említett szorongásból táplálkozik, ezt próbálja oldani akkor is, amikor allegóriát ír (*Az irisórai szarvas*), vagy amikor himnikus tavasz-köszöntőt (*Március*). Ám nem sikerül otthonná tennie azt a helyet, ahol született, nevelkedett, és ahol Magyarországra való kitelepüléséig élt, alkotott. Nála figyelhető meg talán a legjobban, hogy a szülőföldről nem lesz egy pillanatig sem haza, a remekül megformált versben mindig felbukkan, kulcspozícióban, egy-egy idegen szó, mint az *evoé*, vagy akár egy név, például *Aletta van der Maet*, aki végig idegen maradt, talán a házsongárdi temetőben is (*Tavasz a házsongárdi temetőben*). Idegennek lenni otthon? Ez így politikai kérdésköltségnek is tűnhet, de nem az, hanem nagyon sokszor magas hőfokon izzó irodalom, hiszen egy alapvető létproblémát próbál megválaszolni. Így van ez a sokszor és sokak által tájékozónak degradált Áprily Lajosnál is, de ugyanazt az életérzést mutatják Dsida Jenő szintén hibát-

lan formájú hosszúversei (*Kőborló délután kedves kutyámmal; Miért borultak le az angyalok Viola előtt*), a kétségbeesett és tulajdonképpen reménytelen vágyakozást a boldogságra, a harmóniára, arra a pillanatra, amikor a tér és az idő együtt otthonná, netán hazává válik. Ez a pillanat sem Áprilynál, sem Dsidánál nem jön el soha. Folytathatnám az idegenség íróinak sorát egészen Bodor Ádám egyedülálló prózájáig, amely kivételességében is jól beilleszthető ebbe az erdélyi vonulatba. Bizonyos értelemben konglomerátum az ő világa is. Furcsa táj: olyan különös elnevezésekkel találkozunk, mint Sinistra, Verhovina, Zangezur, de a szereplők neve is kevert: Andrej Bodor, Géza Huttera, Béla Bundasian, megcsillan itt-ott egy magyar keresztnév vagy vezetéknev, egy-egy magyar ékezet, de az egész együtt mégis szorongatóan idegen. Ez nem a magyar Erdély, amelynek egyszerűen csak sajátos ízei, színei, illatai vannak a magyar glóbusz más régióihoz képest, ez már valóban az a konglomerátum, amelyről Kántor Lajos is beszél, de Bodor Ádám természetesen nem ideológus, ő csak halálos pontossággal megjeleníti az idegenséget, megszüntetni nem tudhatja, csak visszanéz rá, most már máshonnan, mint egy idő után Áprily Lajos is egyébként.

A transzszilván gondolatig ők is eljutnak tulajdonképpen, hiszen Áprily Lajos nagy programverse 1923-ból, a nem véletlenül Kós Károlynak dedikált *Tetőn* látszólag megleti az otthont a völgybeli idegenséggel szemben („Ott lenn: zibongott még a völgy a láztól. / Itt fenn: fehér sajttal kínált a pásztor”), de a jelképes „tető” valójában az idegenség kiterjesztése, mert a vers üzenete szerint csak ott lehetünk otthon Erdélyben, ahol mindannyian látogatók vagyunk valamiképpen, fent a hegyen: „Távol, hol már a hó királya hódít, / az ég lengette örök lobogóit. // Tekintetem szárnyat repesve bontott, / átöleltem a hullám-horizontot // s tetőit, többet száznál és ezernél – / s titokzatos szót mondtam akkor: Erdély...” Talán nem túlzás azt állítani, hogy van az irodalomban magyar Erdély, és van transzszilván Erdély. Áprily Lajos markánsan jeleníti meg a magyar Erdélyt látványként és zeneként is, de van mondanivalója a transzszilván Erdélyről is, számára ez korántsem tautológia, viszont „titokzatos szóként” érzékeli mindezt, nem tudja feloldani, és bár nagyon közel van ahhoz, hogy megfektse a titkot, végül is feladja, elmegy innen. Tamási Áron is elmegy később, ő viszont művei-

ben már eleve csak Erdély egyik nagy szigetéről, a Székelyföldről ír, ahol nem kell vállalni a konglomerátumot, hiszen a már-már színmagyar Székelyföld múltjában és jelenében is otthonosságot kínál, még akkor is, ha ezt az otthont elfoglalta egy idegen hatalom. Éppen ezért Tamási Áron is szembesül ugyan ideológiai kényszerekkel, és a Vásárhelyi Találkozó szervezőjeként meg elnökeként ideig-óráig nagyon is pragmatikus politikusnak bizonyul, de az ideológiát az irodalommal csak ritkán téveszti össze, ami egyébként oly jellemző az erdélyi írók többségére. Ő is politizál, de idillbe torkolló vagy metafizikus távlatokra nyíló novellái, regényei nem transzszilvánok, „csak” székelyek, amennyiben van bátorságunk különbséget tenni a kétfajta szemlélet között.

Számomra nem kétséges, hogy az igazán transzszilvanista író valóban Kós Károly, aki a magyar Erdély mellett minden értelemben vállalja a multikulturális Erdélyt, a konglomerátumot, mert vállalja a felelősséget is. Nem mintha mások felelőtlenek lennének, de eltérően azoktól, akik Erdély szépségét az otthonosság és idegenség folyamatos keveredésében látják, abban a patetikus szorongásban, amely író számára még akár ihlető erővel is bírhat, viszont előbb-utóbb lemondáshoz vezet, Kós Károly megkísérli ennek az ellentmondásnak a feloldását. És nem egyedül ő természetesen, hanem még sokan mások, akik nem csupán erdélyiek, hanem transzszilvánok is tudnak lenni, például Bánffy Miklós is. Tamási Áronhoz hasonlóan Kós Károly is megteremt a maga mitológiáját, de ennek „szent hegye” nem a Hargita, hanem a Magura. Fogalmam sincs, hogy ennek az utóbbinak geológiai van-e valami köze a Kántor Lajos által metaforaként használt konglomerátumhoz, de történelmileg mindenképpen van, hiszen míg a Székelyföld egyértelműen erdélyi magyar, addig a Kalotaszegnek erős magyar jellege mellett román sajátosságai is vannak. Transzszilván, mondhatnánk. Mindenképpen magán hordozza az együttélés jegyeit, de azokat a sebeket is, amelyeket románok és magyarok ejtettek egymáson Transsylvániában az évszázadok során. Kós Károly építész, írói, grafikus munkásságának eredetiségét az adja, hogy a jellegénél fogva színpompás szecessziót transzszilvánna teszi, egyszerű, célratoró és kemény az is, amit kőből, de az is, amit papíron betűkből vagy vonalakból teremt. A régi Erdélyre támaszkodva nemcsak az

itteni magyaroknak, hanem a románoknak és németeknek is kínált egy új imázst, amely ugyan nem tudta később felülírni az egymás tagadásán alapuló jelképrendszereket, de a háttérben mégis ott munkál mindannyiunkban, részévé lett közös emlékezetünknek. Ám mindez ki is teljesedhet, el is enyészhet a közeli vagy távolabbi jövőben. Nehéz egyelőre megválaszolni a kérdést, hogy tényleg időszerű-e a transzszilvanizmus, vagy a két világháború közti magyar értelmiségiek kétségbeesése szülte csupán, pillanatnyi vigaszt. Szorongás és idegenség: ezek erdélyi irodalmunk fontos jellemzői. Lehet így élni, sőt, írni is, hasonló közérzettel, mint amikor egy idegen várost azért szeret meg az ember, mert előnyeit élvezheti, hibáiért viszont nem haragszik, hiszen nem az ő hibái ezek, és nem tartozik felelősséggel miattuk. Bevallom, időnként így éreztem magam én is például Bukarestben, amikor huzamosabban ott laktam. Erdély viszont a miénk is, és nem fogadható el, hogy valamiféle átutazóként, lenyűgözve szemléljük sokszínűségét, de ne vállaljunk felelősséget sebhelyeikért. Tamási Áront parafrázálva, nem az a kérdés, hogy ebben a pillanatban igazán otthon érezzük-e magunkat Erdélyben, hanem hogy akarjuk-e valahol, valamikor otthon érezni magunkat. Amire, valljuk be, mégiscsak itt van a legnagyobb esélyünk, ebben a hol Erdélynek, hol Ardealnak, hol Siebenbürgennek nevezett Transsylvániában. Bízunk kellene abban, hogy a konglomerátum is lehet tökéletes – talán a tudomány számára nem, az irodalomban igen –, mert ellenkező esetben, ahogy Márai Sándor felemlegeti *Hamu és lélek* című marosvásárhelyi útjegyzetében 1942-ben, úgy kellene eljárnunk, mint egykor Bolyai Farkas: „...ez a szellemi ezermester, a lángész önkritikájával, idejében elégette verseit, s egy maga faragta pohárban gyűjtötte össze az elhamvadt szellemi zsöngék porait. A kehelyre, latinul, ezt írta: »Ha valami nem éri el a tökéletet, hamuvá esik« – s ezt szívleljük meg költők és matematikusok.” Meg politikusok is, teszem hozzá én. Mert sem író, sem politikus, sem más erdélyi értelmiségi a felelősséget másokra nem háríthatja azért, hogy lesz-e valamikor ebből a sínylódó Erdélyből irodalmi és politikai értelemben véve: Transsylvania. Ismétlem, fogalmam sincs, hogy időszerű-e ma a transzszilvanizmus. De Európa súlyos dilemmáin, azok lehetséges megoldásán gondolkodva, állítom, hogy időszerű lehetne.

► PÉCSI GYÖRGYI

Közjáték: az ember halála

Szilágyi Domokos: Öregek könyve (1976)

1976-ban, pár nappal a költő halála után jelenik meg Szilágyi Domokos öregekről szóló verseskötete Plugor Sándor tusrajzaival, Plugor társszerzőségével. A borítólapon *Plugor Sándor, Szilágyi Domokos – Öregek könyve*; a belső főcímlapon pedig *Öregek könyve. Plugor Sándor rajzai, Szilágyi Domokos verse* szerepel. Szokatlan, hogy a kiadói ajánlás – feltehetően a szerkesztő, Csiki László pár sora – egy Plugor-rajz körülírásaként a borítóra kerül: „Halála felé haladtában az öreg mintha élete dolgaival találkozónék – épül az élet elemeiből a halotti beszéd, talán példázatként, hogy még elmúlni sem olyan nagyon egyszerű. S a halálról szóló sorok mellett arcok állnak, kedves tárgyak között. A kép, igazi természetéhez híven, megjeleníti mindazt, amitől szavaival elválni készül.” Az ajánlás megelőlegezi a vers és a rajzok dialogicitását, de valódi, a kötetegészen végig fönntartott párbeszédet kevésbé érzékelünk. Plugor rajzai egyneműek, a húsz rajzból csak két rajzon látható két emberalak (férfi és asszony), a többi tizenhét rajz egyalakos, az ő öregeiből keserűség, bánat, magány, elhagyatottság, fáradtság, törődöttség árad, a megtört tekintetekből a reménytelen jövőtlenség. Statikus figurák, mozdulataik lelassultak vagy fölfüggesztődtek: magukba roskadtak, kezüket ölükbe ejtve ülnek, az asztalra hajtják fejüket, céltalanul néznek a semmibe, nincs cselekvés, vagy ha mégis (borotválkozás, újságolvasás), nem valódi produktív tevékenység. Megadták magukat, kiegyeztek fölöslegességükkel. Szilágyi halál körüli szövegét viszont dinamikus átjárják az intenzív érzelmek, a textus igen változatos, elégikus és játékos, humoros, ironikus, belenyugvó és lázadó, a halállal való kiegyezés *előtti* lélekállapotot idézik meg. Talán ezért, hogy a szöveg-kép oldalpáron

Plugor rajzai kerültek a hangsúlyos jobb oldalra, a vers pedig a hangsúlytalan balra (általában fordítva szokott lenni), a rajzok komolyságukkal ellenpontozzák a vers dinamizmusát, sőt, játékoságát. A szigorúan kép–szöveg komponálta kötet a szerzők zsánerrajzaival kezdődik: bal oldalon Plugor önportréja, munka közben, állvány előtt áll, de kifordul és szembenéz, a páratlan oldalon Szilágyi, kissé elfordulva szemben ül, a távolba réved. Mellette kézírásos szövege, lefokozóan önironikus záró sorral: „A tandíj / csak ennyi: / az ember mögött / mindig ott / a Semmi.” Ezzel a gesztussal óhatatlanul is – bár talányosan – megemelkedik az alkotók pozíciója, s fölmerülhet a kérdés, hogy kik a hangsúlyosabbak: a könyv tárgyai, a halál közelségébe került öregek, vagy az alkotók, akik közös műalkotást hoztak létre. Ráadásul a könyv megjelenésekor – a természetes halálhoz képest – mindketten fiatalok, Plugor 36, Szilágyi 38 éves, nemzedékkel ifjabbak a könyvbéli öregeknél.

Vári Attila úgy emlékszik, hogy a verset egy akkortájt megjelenő könyv inspirálta: „Napi szemtanúja voltam, amikor Kolozsváron, gyakorlatilag élete utolsó nagy munkáját, az *Öregek könyvét* megírta. Hogy miért született meg? – megjelent a *Kriterion Könyvkiadónál* Bukarestben egy könyv, amelyben öreg írók portréi voltak, és XY írt hozzá egy szöveget. Minden portréhoz. Én életemben ilyen dühösnek, ilyen őrzöngő hangulatban nem láttam Sziszt, lapozott és jegyzett, érdemes megnézni, megvan a könyv minden lapja húzva, jegyezve. [...] Ez volt a kiindulópont, amikor elkezdett az *Öregek könyvével* foglalkozni.”¹ Szilágyit valóban dühítette az öreg

¹ Albert Zsuzsa összeáll.: *Legenda Szilágyi Domokosról*. Forrás, 2000/12. <http://www.forrasfolyoirat.hu/0012/albert.html>

írók védett korra apelláló álságos megbecsülése², de ha valamennyire is közrejátszott az említett kötet, az *Öregek könyvét* nem az ő bosszantásukra írta. Plugor Sándor dodonai rövidegű emlékezésében³ megemlíti, hogy jóval korábban, évtizednyi ötletelés után született meg a közös kötet terve, a vershez tartozó rajzokat pedig, melyek egy részét Plugor még a hatvanas években készítette, s melyekkel a fölbomló, pusztulásra ítélt paraszti világnak akart emléket állítani és jellemző arcait átmenteni, közösen válogatták ki. Nagy Mária, a költő élettársa megerősíti, hogy Szilágyi a verset halála évében a marosvásárhelyi elmekórházban írta, ahol 1970-től évente eltöltött néhány hetet – részben igazolnia kellett, hogy rendszeres orvosi kezelésben részesül, hogy megkapja rokkantnyugdíját, részben pedig valóban szüksége volt pihenésre, tartósan az összeroppanás szélén állt, az alkohol, a gyógyszer, a túlfeszített munka, megoldatlan magánéleti kudarca, lelki közérzete, gyenge fizikai állapota miatt: „Sokat írt bent a klinikán, magával vitte az írógépet is, a pszichológusnőnek a szobájában dolgozott, délután és éjszaka. [...] Az *Öregek könyve* szintén Vásárhelyen íródott, a klinikán. Nekem részletekben, lapokban vagy levélben küldte. [...] Már régen nála voltak a Plugor rajzai. Nagyon szerette ezeket a rajzokat. Ha a kezébe került, mindig föl-

² Ilia Mihálynak küldött levelében Szilágyi említést tesz az öreg írók könyvéről: „1975.ápr.3. Kvár / E hó 25-re előjegyeztem magam a marosvásárhelyi kies tébolydában. Semmi porcikám nem kívánja, de köll a papíros, júniusban vár a bizottság. [...] Dolgozni dolgozom, de annak 80%-a fordítás. Eredetiből akkor sem élnek meg, ha olyan termékeny volnék, mint Paskándi. (Ami azt illeti, ő sem nagyon ugrálhatott éppen.) Mióta a Játékokat visszadobta az Ig Szó (és én továbbpasszoltam), nem is próbálkoztam verssel. Már passzolni sincs hova. [ti. Tiszatáj-ügy, Ilia] ha egy-egy könyvről írok, azonnómó visszakapom. Legutóbb a mi aggmenházi faliújságunkat péccztem ki (Marosi Ildikó-Erdélyi Lajos: Közelképek. 20 romániai magyar író. Kriterion, Buk., 1974. – Ismered? Megküldjem?) – már visszaadta A Hét, Utunk, Előre, Korunk, mondván: ne bántuk az élő klasszikusokat. Pedig a könyv isteni kórkép, s én a cikkben úgy agyondicsérem, hogy makulányi szidnivaló sem marad, Pletykában terjed. Már a szerzők is kértek belőle echt példányt.” – Ilia Mihály szíves engedélyével.

³ „Az évek múltak... Hallgattunk sokatmondóan, mert tudtuk, nagy kérdőjel a Boldogság. Ha szólunk, inkább a hétköznapi apró örömeiről és gondjairól. És egy ötlet – a Sziszt ötlete: csináljunk könyvet az Öregeknek... (Ez a játék jó tíz évig tartott.) ...és találkozzunk és hallgattunk, és levelet írtunk – és hallgattunk... A könyv már kész volt (a nyomdában). Ő telefonon hívott, valamit mondani akart. Nem talált otthon... Ezt nagyon sajnálom” Plugor Sándor: *Könyvet az öregeknek* [1985]. In: Kántor Lajos szerk.: *A költő (rég és új) életei*. Kriterion, 2008, 246.

buzdult, hogy meg kellene már írni, mert milyen régen megígérte Pösönek. (P. S. – Plugor Sándor beceneve.) Aztán 75 tavaszán meglett, a júniusi Utunkban meg is jelent. Itthon előszedtük a rajzokat, szétteregtük a földön (több rajz volt, mint amennyi a kötetben megjelent), s ő sorba rakta a rajzokat és a kézirattal együtt elküldte a Kriterionhoz. '76-ban lett meg a kötet.”⁴

A vers sorainak, talányos sorszámozásának pedig egyszerű a magyarázata. A hetvenes években a *Kriterion Kiadó* verseskötetet rendelt a költőtől⁵, melynek terjedelmét egy egész nyomdai ívben jelölte meg. Szilágyi Domokos kiszámolta, hogy az összesen 700 sor, s így a címmel együtt pontosan 700 sor terjedelmű egyetlen könyv-verse írt. S hogy ránézésre is igazolva legyen a szerződés teljesítése, a verssorokat játékosan meg is számoztta.

Az *Öregek könyve* az *Emeletek*... mellett a költő legterjedelmesebb verses műve, de az *Emeletek*... montázskonstrukciójával szemben egyívű költemény. Műfaját nehéz meghatározni, bölcseleti szerepvers, tablóvá teljesedő életkép, költőien szólva: „hatalmas szimfónia” (Szakolczay Lajos); témája a természetes öregség viszonya a természetes halálhoz.

Maga a halál, a meghalás régtől súlyos kérdés a költő számára, a hatvanas években a mártírhálál, áldozati halál, erőszakos halál tematizálódik verseiben, a hetvenes években inkább a halál ontológiai értelmezhetősége, illetve a költőhalál és a személyes halál. Sokféle módon közelít a halálhoz Szilágyi, de egy szokványos halálforma rendre hiányzik lírájából: a leggyakoribb, a természetes halál.

Életművének korábbi szakaszaiban csak elvétve találunk az öregséggel és természetes halállal foglalkozó verset. Első kötetében két zsánerben idézte fel az öregeket, a *Keresztvetők* és a *Kocsmái öregek* címűekben. Az előbbiben fiatalos, hetyke hévvel szólítja meg a „szírom vagy kóró”-kezű öregasszonyokat, és a kor sematikus, ateista elvárásának is megfelelően az „odaát” helyett az evilági nyüzsgő életre figyelmezteti őket: „földközbe került a menny, / és földre szállt a túlvilág / és föld alá a félelem, // és önműködő gépsorok / gyártják már az üdvözlést – / – né-

⁴ Szakolczay Lajos: Olyan csendesen jársz, mint a halál. Szilágyi Domokosról Nagy Máriával. In: *Uő, Párbeszéd és perbeszéd*. Magyar Napló, 2010, 307.

⁵ Albert, i.m.

nikék, koros férfiak, / *ebben* hinni, az sem kevés”. A *Kocsmái öregek* viszont mentes az agitációtól, harmonikus életkép a kocsmában üldögélő, tulajdonképpen a saját halálukra váró öregekről. Váltakozó (7/6, 6/7) szótagszámú dalban, a legteljesebb lírai részvétellel tiszteleg a munkában megfáradt öregek előtt. Az élet múlásának természeteti törvényét eufemizálva tömör metaforával érzékelteti: „tegnapjaik sokulnak, / fogynak holnapjaik, / a hold veszti ezüstjét, / a nap már nem vakít.”, a személyes élet búcsúzását az Ómagyar Mária-siralom intertextusa enyhíti: „viráguk világa: / nyüzsgő lányok, fiúk: / világuk világa: / fátylas szembogaruk.”, s persze, ekkor még (1961-es versek) nem a halálba ballagnak a bácsikák, hanem csak hazaballagnak a kocsmából.

A *Garabonciás* (1967) kötet *Takarják be nagyapát* dialogikus szabadverse viszont egy öregember kórházi haldoklását kíméletlenül nyersen írja körül. A mottó Mózes I. könyvéből a bibliai Noé történetének részlete: az ősatya, megrészegülve a bortól, magát kitakarva elaludt. Egyik fia, Khám kinevette, a másik kettő, Sém és Jáfet azonban „háttal menve takarják be atyjok mezítelenségét”. A Szilágyi-versben a fiatal lány is kitakarva pillantja meg a kórházban magatehetetlenül fekvő, haldokló nagyapját („talán melege volt, talán tisztába akarták tenni, mint a csecsemőt; talán csak nem bírta magára húzni a takarót béna kezével”), megriad, segítségért sikoltozik, kéri, takarják el a szemérmét, de a kórházi környezet rendre cinikusan megtagadja: „Na és? Magának is meg kell szoknia.” A tradíció rendje szerint a fiú nem láthatja atyja mezítelenségét, a lány még kevésbé. A test mezítelensége tabu, az Őszövségben felismerik a tabut, a szakrális törvényt és érvényesítik. A modern világban (kórházban) azonban nem („a főorvos már a folyosón hisztizik”). Számukra a haldokló öregember nem ember, nincs sorsa, múltja, személyisége, közössége, csak dolog („ágytálak bűzlöttek, katéter kanyargott, pisis nagyapát tettek tisztába rózsikanővérek”). Az öregember egyedül haldoklik, részvételen, személytelen környezetben, haldoklása éppúgy medikalizált esemény, mint a tüdőgyulladás. A vers beszélőjének lázadó lírai részvéte egyrészt a dologként haldokló öregember felé irányul, másrészt a „szüzek szüze” (bibliai intertextus) felé, aki kivételként fölismeri a törvényt – „le nem vetkezik az X-sugarak előtt, s röntgen-képén inggombok kereklenek” –, de a kielezett határhelyzetben ő sem tudja érvényesí-

teni. Ezért vált át egyes számról többesre a költő („és rohanunk és könnyörgünk, hogy takarják le nagyapát”), s oldja föl a szimbólumot – a sokszor idézett – nyílt üzenetben: „jaj, nagyapa, hát nem azt hitted te is, hogy eszme nélkül értelmetlen az értelem, és eszmény nélkül világtalan a világ”. A vers zárása megerősíti a történet szimbólum voltát, és fenntartja a jelen ambivalenciáját: „és megjön ő hozzá a galamb estennen, és ímé leszkasztott olajlevél vala szájában.”, ti. a Bibliában az Úr megjutalmazza – kimenti a vízözönből – a törvénytisztelő Noét és családját, de nyitva marad a kérdés, hogy mai eszménytelen világunkban is helyreáll-e a világrend.

Az *Öregek könyvében* nem szimbólum a halál és a meghalás, és nem etikai értelemben kísérli meg a költő értelmezni, körülírni az öregemberek halálfogalmát, halálhoz való viszonyát. A vers olyan hétköznapi, egyszerű öregek hol egyes, hol többes számú nagymonológjaiból épül, akik túljutottak életük biológiai, társadalmilag aktív szakaszán, s evilági dolguk mindössze annyi, hogy bevárják személyes halálukat, idejük, figyelmük arra korlátozódik, hogy fölkészítsék magukat az életből való kilépésre. A vers öregjeit nem belső nyugtalanság, soha meg nem elégedés hajtotta életük során; nem hoztak létre a családjukon túlmutató emberi közösség számára érzékelhető teljesítményt, szokványos „átlag” életet éltek, utódokat nemzetek, gyermekeket neveltek, azaz fönntartották az élet folytonosságát.

Irodalmunkban páratlan az a lírai részvétellel, szeretettel, melegséggel, s egyúttal szociográfiai egzaktussággal és borzongató lélektani pontossággal megrajzolt öregek-kép, ahogyan a költő testi-lelki nyavalyáikkal, aggodalmaikkal, ösztönös-tudatos reakcióikkal együtt megrajzolja az öregség karakterét. Kivételesen „megszűnik itt a korábbi Szilágyi-líra lényegi anyagszerűtlensége, a konkrét, empirikus valóság rétegén túlemlkedő, általánosító-filozofikus hangoltsága. Tapint-ható, testközelen ábrázolt figurák árasztják a biológiai és lelki emberség egységes melegét.”⁶ Aprólékos, megrendítő részletezéssel tárul fel az öreg test elgyengülése, fizikai ernyedése, leépülése: „Jaj, májam, epém, beleim, / / tudom, vesém, lépem, szívem, / tört sugarú szemem, szemöldök-ívem, / szemöldök-íjam, nyíl nélküli / (a nyíl be-

lém hatolt, testemet öli), / szem-ínyem, fényekre fakó – / szemöldök-íjam, a nyíl nélküli / lelkem öli, / öli testem”. A test előbb lesz készen a halálra, mint a hol ösztönösen, hol tudatosan reflektáló Én – „Testem lassúdadon / ellenséggemmé válik” –, s ez az öregek legnehezebben elfogadható, kezelhető drámája: az Énnek akkor kell az emberi élet legnehezebb határhelyzetével szembenéznie, amikor fizikai teherbíró képessége a legesendőbb. A halál a legnehezebb határhelyzete az ember életének, mert ismeretlen és megragadhatatlan. A halálról nincs tapasztalati tudása az élőnek, aki megélte a halált, az már nem tudja tapasztalatát továbbadni, halálélményét elmesélni, mert mindig csak mellettünk halnak meg (Heidegger). Ugyanakkor, ha nem is az öregek tudnak legtöbbet a halálról, de legjobban ők érzik, tudják a halál valóságosságát, tudják, hogy nem elvont fogalom, hanem egy belátható időn belül megvalósuló konkrét és ismeretlen valami. A halál bekövetkezte utánról viszont nekik is csak annyi a tapasztalati tudásuk, hogy a test (tetem) visszatér a földbe, amelyből vétetett, az Én pedig... nos, hogy az Énnel vagy az Énből mi lesz, az már világkép, hit, értelmezés kérdése.

A monológ-láncban egyszerű, iskolázatlan emberek (Plugor rajzain parasztemberek) mérik föl önmagukat. Életük utolsó szakaszában számvetést készítenek, mit adtak és mit kaptak az az élettől. Amit kaptak: egész áldozatos életükért, küzdelmükért az utódok életében megtestesülő örömet. Már nem az élettel szemben van elszámolnivalójuk, folyamatosan kilöködnek az élők világából, egyre inkább tiszta egzisztenciaként magában a létben állnak. Előbb a család hagyja el őket (fiak, unokák ritkán jönnek, bár az irántuk érzett aggodalom még marad), fokozatosan megszűnik minden, holnapra irányuló tevékenységük, el kell fogadniuk, hogy környezetük is fölkészül a nélkülük való élet folytatására: „Talán már meg is szoktuk / ennenmagunk hiányát. / Rászoktattak, / akik máris mindent elvégeznek / (hiába mondják, hogy *helyettünk*): *nélkülünk*.” „Az ész felmérte már a törvényt. Tudomásul is vette. Az ösztön azonban nem képes erre. Felfelé költözve van még ereje a tiltakozásra. S míg a ráció egyre inkább harmonizálni látszik az egyetemes világrenddel, az ösztön *gátolni igyekszik* az egyre közeledő feloldást.”⁷ Fizikailag, szellemi-

leg, lelkileg elgyöngyülve, támaszra, segítségre szorulva viaskodik az Én önmagával, hogy jöjjön bár a nyugalmat hozó halál, de amint közelséget érzi, máris könnyörgésbe csap át: csak most az egyszer ne. „Miért ragaszkodunk ahhoz, ami fáj? / Mert a fájdalom is: élet. / Virág a fájvirág is. / Mégis nehéz a válás önmagunktól”.

Keserű tűnődések, önsiratások, dinamikus, derűs történetek, rapszodikus, csapongó nekiiramodások, megcsendesülések, a rebbenő remény és a szorongásos rettenet érzelmi kavalkádjából épül a megrendítő, mélyen emberi önbúcsúztató. Az előbeszéd szaggatott ritmusa érzékelteti a lélekben zajló drámát: hosszú, többszörösen alárendelt, majd csonka, sőt, egyszavas mondatok és szabálytalan hosszúságú sorok váltakoznak, hol tiszta rímek, asszonáncok zárják a verssorokat, hol pedig a hagyományos líraiság minden elemét nélkülöző prózavers textusa szaggatódik szét szabálytalan sorokra. A vers enyhe pátoszába banalitások („élet nyugdíjaisai”), vendégszövegek, idézetek törnek meg. Petőfi-, Arany-verssorok és más intertextusok tűnnek fel, hogy megszeli-dít-sék, humanizálják a megismerhetetlennel szembeni szorongást. Emlékek törnek elő, az ifjúság kuplédala, csecsemőírási, gyermekmondóka, táncszók emléke; groteszk ironia, játékos önironia (saját temetésük elképzelt látványa) oldja a félelmet. A lemondáshoz, a halál elfogadásához hozzásegítenek a hagyomány kialakult rítusai (az utolsó mosakodás, borotválkozás, az ünnepi fehér ing felöltése), majd a verstestbe csak lazán illeszkedő, váratlanul fölbukkanó bájosan groteszk boszorkánytörténet, a mese, a szó mágiája kíséri utolsó útjára az öregeket. A vers befejezésében pedig megtörténik a halál engesztelő elfogadása: „Pihenhetünk, / élettől-, büntől-, örömtől-szabadultak / föld alatti súlytalanságban / feledve jövőt, jelent, múltat.” – s legvégül egy talányos vendégszöveg zárja le a monológsort: „[Heine a halálos ágyon:] / »Isten nekem megbocsát: / az a mestersége«”.

Az *Öregek könyve* mély főhajtás, tiszteletadás azok előtt az öregemberek, öregasszonyok előtt, akik becsülettel, lelkiismeretes munkával éltek le az életüket, de öregkorukra, halálukra szívszorítóan magukra maradtak. Az öreg test hanyatlását, az életből való kikopást mély életismerettel mesélik el az „öregek”, szintén megrendítő és meggyőző, ahogyan gyötrődve viaskodnak az elfogadhatatlan elfogadásával: félelem, szorongás,

6 Bertha Zoltán: Szilágyi Domokos. In uő: Gond és mű. Széphalom, 1994, 202.

7 Monostori Imre: „Az ember mögött mindig ott a semmi” [1978] Felsőmagyarország, 2000. 109.

belátás, önbátorítás, tréfálkozás, emlékidézés, önirónia, nekilóduló érzelmek, fásultság – természetes emberi reakciók.

Az öregek halálán túlra vonatkozó víziója, és az „élet és halál” értelmezése azonban kérdéseket vet föl: kinek az élet-, halál- és világertelmezését meséli el a vers? A költő Szilágyi Domokost, vagy a Szilágyi víziója szerinti öregeket? Az *Öregek könyve* szerepvers, a szerepversben a szerep voltaképpen karakteresen megkonstruált lírai én, de a költői én nem föltétlenül azonos a szereppel, nagy távolságok is lehetnek a szerepben beszélő költő és a költő valóságos lírai énje között, ahogy erre Szilágyinál is láthatunk példát. Leginkább a *Kényszerleszállásban* azonosul a szereppel, az ördögöcske alakjában felfokozhatja lázadását, tiltakozását, *A próféta* és a *Napforduló* szerepeivel viszont csak részben azonosul, a szerep részben kritikai szemléletének eszköze, részben belső bizonytalanságának, kételyeinek kifejezője. Az *Öregek könyvében* azonban, ahogy erre Cs. Gyimesi Éva is rámutat, egymásra csúszkál a versbeli szerep és a valóságos költői szubjektum: „előadásmódjában [...] átütnek olykor a szerepből ki-kibúvó lírai szubjektum gondolati absztrakciói és költői játéka. [...] Azon a természetközeli, ám mégis szűk életvilágon, amelyben a fizikai lét fenntartásával és a testi bajokkal küszködő öregség e vers szerint pillanatról pillanatra araszolgat, mindig a most-nak kiszolgáltatva, időnként messze túlnéz a valódi költői szubjektum, ezért az egységes nézőpont hiánya egyenetlenné teszi a kompozíciót.”⁸ Az olyan modoros, vagy tagadhatatlanul szilágyis költői kiszólások, mint a „Jaj, istenségnek bárgyú szelleme, / jaj, elmúlásnak szúrós kelleme – / jaj, szárnyalás fölséges szelleme – / szeszélyes, mint minden fönségesé!”, „Leélni egy életet a / növekedő halállal. / Ez a legeslegkevesebb, / mit az ember / – tetszik vagy sem – / elvállal. / Móríká a halál, / kellemkedik. / Mindegy pedig.” megzökentik az imitációs monológot, némely ponton pedig Szilágyi halál-víziója olyannyira eluralja a verset, hogy nem föltétlenül tudjuk elkülöníteni az „öregek” szerepében és a szerepen kívül megszólaló költő halál- és létértelmezését.

Szilágyi az „öregek” szerephez ragaszkodva igyekszik redukált életértelmezést és halálvíziót konstruálni a költeményben, de egyvalami föltű-

nően hiányzik. A verset inspiráló rajzokon Plugor Sándor szülőfaluja olyan öreg parasztembereinek állított emléket, akik tradicionális életet éltek – és, tegyük hozzá, feltehetően a hatvanas években még erős kohézióval bírt a tradíció a városokban is, bizonytalanság az egyházi/vallási közösség tradíciója is. (A költő is lelkészcsaládban született, ő is, ahogy Ingmar Bergman írja egy helyütt, hozzászólt a halálhoz, hisz a lelkész folyton keresztelt, esketett, temetett.) A rajzokon és a versben viszont különösen szembeötlő, hogy a halál keresztényi értelemben egyáltalán nem jelenik meg. A versbeli öregek nem gondolnak a lélek megtisztulására, Istenre, jóllehet hagyományos keresztényi (keresztényi) értelmezés szerint a lélek halálában közvetlenül az Úr színe elé kerül. Nem valószínű, hogy a hatvanas-hetvenes évek öregjei metafizikailag, vallásilag kiüresedettek lettek volna (a tapasztalat szerint is az ember a halál közelségében fogékonyabbá válik a transzcendenciára). Itt Szilágyi nyilvánvalóan saját ateizmusát, vallásellenességét előlegezi meg az öregeknek: „Képzeletünk valahol botlott, / s estében talált ki mennyet-poklot, / így lett az ész eretneke – / az ész eretneke a vallás, / és csak amolyan »áthallás«, / hogy odafönn / vagy odalenn / szeretnek-e.”

S ahogyan a versben újradefiniálja az életet és a halált, az is jellegzetesen Szilágyi Domokos-i: „az élet: két nemlét között ütközet” – írta a *Haláltánc-szvitben* (*Búcsú a trópusoktól*, 1969), most, a valóságos költő, kiszólva a versből, nyomatékkal megismétli: „múltunk sincs, jövőnk se lesz, / mint ahogy nem volt sem *azelőtt*: / nem lesz sem *azután*”. Az elszólás nyilvánvalóan anakronizmus, mert a versben majd éppen hogy „engedményt tesz” Szilágyi, hisz kegyetlenség lenne az öregeket totálisan megfosztani a halál utáni létezés reményétől, számukra tehát nyitva hagy egy kiskaput: „élni az öntudatlanságot / halál után, / mint éltük / születés előtt”.

Az öregek tudják, hogy a test visszatér a földbe, lebomlik szerves és szervetlen anyaggá (a Biblia szerint porból lett és porrá lesz), talajjá válik, és ekként – az anyagmegmaradás törvénye szerint – részt vesz a természet örök körforgásában. Blaszfémiával: „jó trágya leszek”, vagy költőien: a síron sarjú, búza, új élet és vackorfa nő, amelyre csintalan gyermekek másznak. Az emberből pedig mindaz, ami nem dologi, nem a „tetem” maga – hagyományos fogalmaink szerint: a lélek –, szintén jelen marad, kétféle formában, az

anyagmegmaradás törvénye szerint eszmei-erkölcsi örökségként: a másokra testált öröm által, az utódoknak teremtett továbbélhető világ folytonosságában, a továbbörökített reményben – így válik értelmessé a személyes halál – és jelen marad, tovább él az Én egyfajta naiv transzcendentális értelemben is. Mivel az evilági élet előtt és után is van valamilyen létezése az embernek, de ez a valamilyen létezés semmiképpen nem transzcendens, Szilágyi az ember transzcendentális vágyakozását a kegyelmet hozó alvásba jelöli meg: „Aludni, aludni, / aludni csudajó [...] A legeslegutolsó nyugdij / már kiparcelláztatott nekem. / Nekünk. / Pihenhettünk.” Ez a halálértelmezés leginkább – a költő utolsó éveiben többször is megidézt – Csokonainál ismerős. Csokonai a felvilágosodás racionalisztikus hite szerint elutasítja a keresztény transzcendenciát, de a természettel harmóniában álló transzcendentalist elfogadja. Az *álom* című nagy gondolati versében az emberi létezést három szakaszra osztja, evilági életre, az életet megelőző és az életet követő szakaszra. Evilági életünk előtt és halálunk után alszunk, halálunk után testünk szétporlad és az anyagmegmaradás törvénye szerint tovább élteti a természetet: „A koporsó után éppen azt képzelem, / Ami bölcsőm előtt történt vala velem: / Aluszm, jó álom, mehelyst elenyészek / s élőből egy rakás minerále leszek”.

Ezzel a huszárvágással a költő az *Öregek könyvében* – mint József Attila versében az ügyeskedő macska – egyszerre fog kint s bent egeret. Szilágyi Domokos – ahogy talán egész nemzedéke – racionalis ateista volt és maradt, s különösen elutasította a kereszténység transzcendenciáját. Amikor küzdött Istennel, akkor is tagadta (ezt másutt fejtem ki), olyannyira, hogy még itt, az öregek tudatába sem engedi be a vallásos/keresztényi válasz legszelídebb betüremkedését sem. De a metafizikai szomjúság őt is gyötörte, a hetvenes évek verseiben már maga is egyfajta metafizikán túli metafizikát keresett, a kereséstartalálást a nehezen dekódolható „határ”, „végtelen”, „felezőidő” – Heidegger- és Rilke-közei – fogalmakkal írja körül. Nagyon leegyszerűsítve Szilágyi elfogadta/belátta/felismerte, hogy a dologi élettel és dologi halállal nem befejeződik az a valami, amit életnek hívunk, hanem csak abbamarad, de hogy mi van a határon túl, arra neki is csak kérdései voltak: „Bejártam a bejáratot, / s tudni szeretném, mi van ott, / ott, a be-

járhatóan túl.” (*Zsoltár, vigasztalan – Tengerparti lakodalom*, 1978). Ahogy ateizmusát, úgy ekkori létbölcseleti, létfilozófiai, ontológiai dilemmáit sem terhelhette rá közvetlenül az öregekre, helyette olyan közéleti kiegyezést ajánl, amely nem mond ellen a metafizikán túli metafizika víziójának sem, és nem idegen az egyszerű, a hétköznapi, mindennapi embereinek világképétől: a természet törvényei szerint hagyja meg az örök élet kegyelmét („aludni csuda jó”).

De továbbra is kérdés marad, hogy a monológokban hol, meddig rejtőzik s mutatkozik meg a költő, és honnantól a szerep?

Cs. Gyimesi Éva pontosan veszi észre, hogy az *Öregek könyvének* élet- és halálképe idegen a költőre jellemző élet- és halálképtől, de – egyéb kitűnő meglátásai mellett – ezen a ponton véleményem szerint félreérti a verset, ugyanis azt feltételezi, hogy a valóságos és a szerepben beszélő költői én lefedi egymást. „A költemény egyébként sem hordoz kiélezett tragikus konfliktust, mint-hogy túlnyomóan az emberi élet és halál értékét egyaránt lefokozó biológiuma csökkenti a személyes létezés önértékét, az anyagi körforgásba zárt emberi élet szabadsága és egyéni rendeltetése föl sem merül, inkább a fájdalmas kiszolgáltatottság domborodik ki, melyből maga a halál hoz szabadulást. Ezért az *Öregek könyvében* valójában nincs is etikai tétje: az így felfogott halál előtt fölösleges az éthosz erőfeszítése az önösszeszedésre, a méltóságra. És a feszültségnek ez a teljes hiánya már a katarzis feltételeit is eleve kizárja a versből. Különösképpen feltűnő, mennyire jelentőség nélküli, feszültségmentes probléma itt az emberi élet végessége, ha a költő utolsó éveiben keletkezett más költeményeinek az összefüggésébe helyezzük. Mert sem a megismerő értelem, sem a lélek számára nem oly magától értetődő az átmenetiség, az elmúlás végzete, hogy ne jelentene kihívást: a céltudatos elme, a beteljesedést, harmóniát kereső szellem újra meg újra élesen ütközik a véges létezés korlátaiba. Hol a racionalis megismerés igényével, hol a végső bizonyosság iránti lelkes szomjúsággal, szüntelenül ostrom alatt tartja a költő a »határokat«, melyeket a végesség jelent az ember számára. Ez az a lázadás, amely igazán méltó az öntudatos szellemhez, aki nem mondott le lényegi tartalmáról, a szabadságról.”⁹ Cs. Gyimesi Éva valójában Szilágyi Domokos ekkori vívódását, gyötörődését és halál-

⁸ Cs. Gyimesi Éva: *Álom és értelem*. Szilágyi Domokos lírai létértelmezése. Kriterion, 1990, 104.

⁹ Cs. Gyimesi, 143.

képét kéri számon a versen, holott Szilágyi nem a saját, személyes haláldilemmáit fogalmazta meg, nem az „öntudatos”, a végső kérdéseken gyötrődő intellektusét és szabadságáért lázadóét, hanem a hétköznapi, a mindennapi emberét (még akkor is, ha ki-kiszól a szerepből). Heideggeri fogalommal: az „akárkiét”. „Az akárki élete, ahogyan minden élet – ld. a Heidegger által idézett Ivan Iljics halála c. elbeszélést – alapjában véve iszonyú. Filozófiailag ez azt jelenti, hogy az akárki tehermentesítési stratégiái ellenére semmi okunk sincs a mindennapi létet a tulajdonképpeni létezéssel szembeállítva valami »könnyebbnek« vagy »kellemesebbnek« tekinteni.”¹⁰ Szilágyi Domokos is azt koncipiálja az *Öregek könyvében* – költészetében nem először –, hogy az ember életének legnagyobb kihívása a halál (maga az élet sem más, mint közeledés a halál felé: „Leélni egy életet a / növekedő halállal.”), és iszonyú – ez mélyen humánus tartalma a versnek –, hogy az öregeknek akkor kell megszenvedniük a halállal való szembenézést, amikor fizikailag a leginkább kiszolgáltatottjai testüknek: „izzadok és vacog fogam, / a levegőt kaparászom, markolom, fogom – / akkor kezdődik a baj, ha érzi magát az ember, / érzi, / hogy van szíve, / van tüdeje, / van mája / s így tovább: / érzi a *testet*, amely nemsokára *tetem* lesz, / ó, erőt erőt erőt / a *türelemhez*!” A versben a költő pontosan azt írja körül, hogy a végesség-végtelenség kérdését az „akárki” is fölteszi magának, bár nem a filozófia vagy a költészet nyelvén, hanem a hétköznapiakén (mi történik velem, miután meghalok?’, ’hogyan lesz, amikor éppen meghalok?’ ’hogyan lesz nélkülem a világ?’), hogy a hétköznapi ember halála nem „kellemesebb” vagy feszültségmentesebb, mint az öntudatos szellemé – és a vers gyönyörűen artikulálja is azt az érzelmi magasfeszültséget, amit a halállal való szembenézés involvál.

Szilágyi Domokos az *Öregek könyvét* nem sokkal öngyilkossága előtt írta, s halála után mindössze néhány nappal jött ki a kész kötet a nyomdából. A kötet megírása és a költő halála között oly rövid az idő, hogy kézenfekvő a föltevés – különösen a tragikus öngyilkosság fényében –, a költeményben tulajdonképpen a saját élet-búcsúját írta meg. De tekinthetünk-e így a műre? „Az *Öregek könyve* a legszemélyesebb és

legkegyetlenebb könyvek egyike – benne a költő önmagát élve temeti el, és nincs hite saját megváltásához sem. [...] Amit a könyv megjelenít, az örökkévaló-nélküliség, egy befordított tükör: elfordulás önmagától, tőlünk és a szubsztanciális létől.”¹¹ (Mészáros F. István). „Fölösleges a további találgatás: az *Öregek könyve* testamentszerű kinyilatkoztatás lett. Búcsúvers élők és holtak dolgairól – figyelmeztetés minden élőnek.”¹² (Szakolczay Lajos). Monostori Imre is, bár „mintegy utolsó üzenetben” ránk testálódott műnek mondja, végső meghatározásában azonban körültekintő: „Kényelmes álláspont volna kizárólag valamiféle előre megjósolt sorsnak, »kiszámított« önelemzésnek, élveboncolásnak a produktumaként látni ezt a versépítményt; ám ugyanilyen hiba volna kizárni az érezhetően jelen lévő személyességet, és pusztán csak egy elvont tárgyilagosságra törekvő létfilozófiai fejtegetésként értelmezni.”¹³ Bertha Zoltán hasonlóan korlátozottan tekinti költői önvallozásának, és az „őszikék” közé sorolja: „Az öregek monológja Szilágyi Domokos beleképzeléses önvallozása. A pszichikai ambivalenciát, ösztön és ész ellentétes rugózását racionális filozófiai látás fogja össze, személyes és egyetemes összhangja. Ez a halk harmónia határozza meg a költő »őszikéit« is. Az óriási, sokkoló életviadalok utáni lecsillapodottságban gyógyszernek hiszi a földet, »Mert nagyon elég volt«”¹⁴ (ez utóbbi verssor: 1974 – *Tengerparti lakodalom*, 1978).

Bizonyos, hogy az *Öregek* könyve dilemmás könyv, a költő személyes önvallozása is, meg nem is. Szilágyi Domokos – aki magát „az elmúlás reménytelen szerelme”-ének nevezte – költészete nyilvános indulásától valamiképpen halál körüli költészet is. A hetvenes években különösen célra tartottan foglalkoztatja a „megtanulhatatlan” személyes halál, és a halál ontológiai mibenléte. Elveszítette a világ rendezettségébe vetett hitét (*Búcsú a trópusoktól* kötet), értelmezése szerint nemcsak a költészet, a költőszerep, de maga a halál is valamiképpen rendezetlenné vált: „de most már van klinikai halál (/ az erkölcsiről nem is szólva) ember legyen a t / alpán képzett hullajelölt aki választani tud j / ószagú isten ide is betört az osztályozás” (*Hogyan írjunk verset* –

Búcsú a trópusoktól, 1969), ezért hát: „disce mori: tanulj meghalni / ki tanít meg a halálra? / sejtjeid elhalnak öröklött tudás szerint / a gyilkolást jól megtanultuk / jaj / a halálra ki tanít meg? / ki tanít meg a meghalásra?” – írja (*Nem tanítottak meg – Fagyöngy*, 1971).

Szilágyi Domokos „tanulja a halált” (személyes halált, mártírhalt, költőhalt), s mintegy közjátékként tanulja a természetes halált is.

Az *Öregek könyve* szívszorítóan komoly könyv is, de játék is. Évek óta magánál tartja Plugor Sándor rajzait, évtizede foglalkoztatja az öregkor és az élet biológiai rendje szerint bekövetkező halál, a kiadói felkérés pedig remek kihívás egyrészt a téma földolgozására, másrészt – a költő másik lételemére – a játékra. Egyszemélyes költőversenyt indít, tud-e pontosan egy ívnyi érvényes verset írni (némi tautológiával sikerül), és *eljátszik* a gondolattal, milyen lehet azoknak az „egyszerű” embereknek a halálképzete és magához a meghaláshoz való viszonya, akiknek nem fájdalom, szenvedés, kín az élet, és nem gyógyszer a föld (*Vád, Circumdederunt*, 1974). A költő a monológban többnyire hitelesen szólaltja meg az öregeket, de nem kevészer gyanúsán kibeszél a versből, ahogy erre Cs. Gyimesi Éva is rámutatott. „Gyanús” az öregek halálon túli életvíziója, ateizmusa, gyanús a sok-sok nyelvi játék, nyelvi lelemény, sziporka, szófacsarítás is, és játékgyanús a vers talányos – egyébként a szövegelőzményhez nem kapcsolódó – zárása is: „[Heine a halálos ágyon: »Isten nékem megbocsát: / az a mestersége.«]” – magabiztos, tagadó hetykeség, a transzcendens ismételt elutasítása: ha netán volna is Isten (aminthogy nincs, mert csak „az ész eretneksége a vallás”, azaz hiba, rossz működés), úgyis megbocsát, mert „az a mestersége”, tehát minden előzetes töredelem, gyónás, túlra gondolás fölösleges.

A vers – és a költő – tanúsága szerint bárkivel történik is meg, a halál, a meghalás iszonyú, fölzaklató. De lehet-e értelmes, értelmessé tehető-e a halál? A vers legnagyobb meglepetése, hogy Szilágyi Domokos az *Öregek könyvében* megbékélő, engesztelő választ ad. A válasza igen, mégpedig etikai indoklással. „Mi örömet tartogat még az élet? / (Tartogat-e valamit egyáltalán?) / A mások örömet, / örömeinkből fakadtak örömeit / (az öröm megmaradásának elve, / ha mi már meg nem maradhatunk).” – az élettől való elválás fájdalmas ugyan, de ha az ember megteremtette az élet folytonosságát és folytathatóságát, a beteljesített életre következő halál már értelmes, ezért elfogadható és megbékélhető. Az *Öregek könyve* „poéma, rekviem az emberért, a születésre méltó, az életre hivatott és halálra ítélt emberért. S tragikus szépsége éppen az, hogy a halál pitvarából visszapillantó szem nem a végső sötétség kábító nyugalomát keresi, hanem a búcsúzás önkínzó fegyelmével a végleg elhagyandó értékeken pihen meg utolszor.”¹⁵

És még egyszer: tekinthetjük-e a költő személyes élet-búcsújának, lírai végrendeletének az *Öregek könyvét*, vagy a kései versek közt leginkább ezt tekinthetjük-e annak? Szilágyi Domokosnak nem ez a válasza az életre és a halálra, de ezt az élet- és halálértelmezést is érvényesnek tudja. Élete utolsó éveiben hallatlan feszültségben élt, a kései verseket olvasva azonban azt is láthatjuk, hogy belső feszültsége „kétesélyes” volt: vonzotta a halál, szenvedett, számos versében föladta az életet, ugyanakkor számos verséből sugárzik az életszeretet, s éppen ekkortájt játszik a legfölszabadultabban. Az *Öregek könyve* komoly és játékos személyes, lírai vallomás, tragikus szépsége, hogy *eljátszik* azzal a sorslehetőséggel, amelyik a leggyakoribb, ám amivel önmagára vonatkoztatva valószínűleg már nem számolt.

¹⁰ Bartók Imre: Heidegger a végességről. In: Első Század, 2008/2., 106-107.

http://epa.oszk.hu/01600/01639/00005/pdf/elsoaszad_2008_2_035-096.pdf

¹¹ Mészáros F. István: *Öregek könyve*. ef-lapok, 1986/11-12.

¹² Szakolczay Lajos: *Öregek könyve*. [1977] In uő.: Erdélyi ősz. Napkút, 2006, 183.

¹³ Monostori, 105.

¹⁴ Bertha, 203.

¹⁵ Láng Gusztáv: Eleresztve a Semmi ágát. *Öregek könyve*. In: Igaz Szó, 1977/7., 79.

► MOLNÁR ZSÓFIA

Tömegszállítás versben, lélekben, Szibériában/Írott írómás-ok(?): játékból, önvédelemből

Bogdán László Vaszilij Bogdanov verseiről

*Költemények izgatták őket,
de hogy miért, máig talány.
(Vaszilij Bogdanov: A szökhés)*

Hogy miért izgató a költészet, és hogy ki számára, mikor válik (mégis) perverzé az iránta való érdeklődés, az is tétje Bogdán László két recens kötetének. *Az illuzionista és a szörnyeteg*¹ és a *Ricardo Reis Szibériában*² lábjegyzetekben szokatlanul gazdag versgyűjtemények. Mielőtt azonban nyelvi anyaguk vizsgálatára sor kerülhet, további tárgyi-tartalmi, külsődleges magyarázatot kívánnak; egyenként is, kapcsolódási pontjaikat illetően pedig még inkább. „[C]sak az igazán művészi lényeg / maradandó, mely a testben (forma) lélekkel (tartalom) / rendelkezik” – állít saját mércét az *Emigránsok* ciklus XXI., *Vaszilij Kandinszkij*-ről szóló verse (I. Sz.).

Mondhatni, Fernando Pessoa a felelőtlen azért, hogy míg a tárgyalt kötetek bemutatón sorban az említett, sepsiszentgyörgyi illetőségű költő, újságíró, Bogdán László jelent meg, a borítókön mindkétszer Vaszilij Bogdanov neve szerepel. Távolabbról már az úgynevezett nyugati irodalmi kánonnal való összehangzás hozható fel. Ennek kialakításába, Harold Bloom kritikus szerint, 26 alkotó tört utat; az ezoterikus társaság tagjai között ott a „portugál

Próteuszként”³ aposztrofálható poéta, Pessoa is. Az 1888–1935 között élt szerző *ars poeticája* „egyben az énelvesztés, énkeresés, énhasadás és énfelcserélés sokszoros katalizmaiban vergődő egész modern költészeté.”⁴ Neki „[v]an vagy hetvenhárom / heteronimája. Alteregók..., / hasonmások. Képzelt költők, konkrét múzeum” (I. Sz./*Emigránsok XXII: Eliezer Kamenezky*). Kissé ironikus hangoltságú, ám „hiteles” értesülésre Bogdanov tesz szert így – miután Bogdán, a magyar nyelvű biografikus költészet kudarcát felmérve,⁵ szerepvers iránti érdeklődésében⁶ maga fordult Pessoa habitusa felé, saját *Doppelgängert* formálva.

3 Klein László, Portugál Próteusz – Fernando Pessoa versgyűjteménye [sic!] az Írók Boltjában, <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0951/portugal-proteusz-fernando-pessoa-versgyujtemenye-az-irok-boltjaban> (hozzáférés dátuma: 2016. október 23.)

4 Somlyó György, A költőparadoxon: Fernando Pessoa = Uő, A vers – a versben, Pécs, Jelenkor, 2004, 180–196 [a PIM-DIA változatában (<http://dia.jadox.pim.hu/jetspeed/displayXhtml?offset=1&origOffset=-1&docId=829&seclid=77830&limit=10&pageSet=1>), hozzáférés dátuma: 2016. október 23.) a 181–186. oldalak hiányoznak], 191.

5 Varga Melinda, „Mindannyian Isten és a kuratóriumok kezében vagyunk” [interjú Bogdán Lászlóval], <http://www.irodalmijelen.hu/2013-okt-29-1713/mindannyian-isten-kuratoriumok-kezeben-vagyunk>, (hozzáférés dátuma: 2016. október 23.)

6 Szabó Róbert Csaba, Költői kommunák álmodója [interjú Bogdán Lászlóval], <http://www.litera.hu/hirek/koltoi-kommunak-almodoja> (hozzáférés dátuma: 2016. október 23.)

A heteronimateremtés azonban nem („egyszerű”) ál-, hanem *más* nevek létbe hívása: lényegük nem a hamisság, szélhámosság, hanem az egyenrang. Nem egy elsődleges, eredeti személy szükségyszerűen alárendelt járuléka: kidolgozott személyiségük és alkotói profiljuk, stílusbeli ismérveik vannak. A tény ugyanakkor, hogy színes és fantáziadús társaságukat egy szikár nyelvészeti szakszó mint fölérendelt fogalom tömöríti, mégsem enged eltekinteni attól, hogy otthonuk, közegük a nyelv(é). Írják őket, s elsősorban azt írják róluk, hogy/amit ők írnak. Bármilyen kecsegtető és ígéretes volna kávézóban eszmét cserélni velük vagy kölcsönkérni tőlük nehéz napokon, textualitásukban ez nem foglaltatik benne. Sajátos létezésük viszont ingyenc irodalmi metadiskurzusokat és exkurzusokat tesz lehetővé, melyek a maguk rendjén erős érveket hoznak a valóság–fikció szétszalazhatatlansága, ontológiai mégis-egyenrangúsága mellett. Ilyen Bogdán László két könyve is, melyek a különböző síkok hierarchikus elrendezésének és egymásba oltásának változatos és fordulatos, helyenként megrázó eseteit vonultatják fel.

Vaszilij Ivanovics Bogdanov tehát (Radnóti Miklós, Faludy György vagy Weöres Sándor mellett – „[i]gazán van amire hivatkozni. Nem vagyok egyedül”⁸ – főként) Pessoa én-darabjainak ihletésére születik, Bogdán Lászlótól. Kovács András Ferenc (Jack Cole? Kavafisz? Lázár René Sándor? Alekszej Pavlovics Asztrov?) kereszteli, világos logika alapján. A huszadik századi orosz költő, műfordító aztán több erdélyi verseskötetet is jegyez, sajtóbeli jelenlétét (*Bárka, Forrás, Helikon, Irodalmi Jelen, Jelenkor, Kortárs, Látó*, 2000 stb.) nem is említve. *Az illuzionista és a szörnyeteg* például a II. számot viseli, hiszen az *Összegyűjtött versek* sorát *A végzet kirakós játéka* (Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2012) nyitja. Külön, kötetnyi ciklusba szerveződnek ugyanakkor az *Arcok a forradalmi menetoszlop-ból* (Sepsiszentgyörgy, ARTprinter, 2012), melyek

8 Lövetei László László, Az én útvesztői [levélinterjú Bogdán Lászlóval], <http://www.hargitakiado.ro/arcep.php?c=MTc> (hozzáférés dátuma: 2016. október 27.)

a vele kortárs orosz kultúra nagyjainak állítanak hűpotüposzisz(-szerű) emléket.

A szemle nem volna teljes Bogdán László könyve, a *Ricardo Reis Tahitiin (versek és regény)* – Arad, Irodalmi Jelen, 2009 – nélkül. Fernando Pessoa egyik legnevesebb heteronimája, a portugál orvos Reis ugyanis ebben az egzotikus szövegben alapítja meg azt a „költői kommunát”

vagy „a líra falanszterét”, amelynek tagjai Bogdanovot szibériai száműzöttsége idején egy dalnokverseny erejéig felkeresik, és füzetében hagyják kézjegyüket. Ezt a ciklust tartalmazza aztán a második vizsgált gyűjtemény. A tisztánlátás végett fontos megjegyezni, hogy az orosz szerző maga is „mintha regényt tervezne” (*R.R./A hiábavalóságok könyve*, jegyzet) ciklusa szereplőinek felsorolásakor. A Gauguin szigetén letelepített csoport tehát idő múltán, mondhatni, alkotót cserél, vagy legalábbis immár ketten szövik külső-belső történetüket. „Megint úgy érzem magam, mint egy kitalált sze-

mély, / akit valaki elképzelt, megkonstruálta az életét” (*R.R./Én, az idegen*) – Bogdanov lidércnyomása nem is tűnik alaptalannak.

Bogdán és ő, a portugál atyamesterrel és heteronimáival ellentétben, nem találkoznak, előbbi azonban „tolmácsolja”, magyarra, utóbbinak *Az illuzionista és a szörnyeteg*ben található verseit. „Mert a tolmácsoktól, / nem tudom, miért, / de tartok és félek, / soha nem azt fordítják, / amit mondok” – hangzik a kötetnek a szerepkörre vonatkozó talán legexplicitebb vélekedése (*I.Sz./Román ábrándok I: Az indulás*); hozzá kell tenni, nem Bogdanov vagy lírai éne(i) valamelyikének) szájából. A *Ricardo Reis Szibériában* már minden kultúra- vagy nyelvközvetítői névtől eloldva áll; „[a]z anonim fordító” csupán rövid bevezetését szignálja. A létezésrétegek elkülönítését tovább nehezíti, hogy a kolóniában nemcsak különböző (és José Saramago 1984-es, Nobel-díjas regénye, a *Ricardo Reis halálának éve* nyomán például esetenként akár többszörös) fikcióból támadt szereplők, értsd heteronimák, hanem biografikus szerzők: Borges vagy Ho-

Mentor Könyvek, Marosvásárhely, 2015

ward Phillips Lovecraft, a *horror fiction* jeles művelője is feltűnnek.

Ebben a komplex konfigurációban hivatottak Tatjana Bogdanovának, az orosz költő unokájának, egyetemi tanár filológusnak a jegyzetei – részben a kritikai kiadás apparátusa – eligazítani. Szólama az olvasottak folyamatos előbontogatását, desiffrozását valósítja meg: próza és kritikai diskurzus. Értelmezésre elsősorban nem is a költői eszközök, képek várnak („hajaj, a keresztek, a keresztek, / a szimbólumok...” – sőt a *A menekülő 3: A vörös kereszt előtt* című versben »I.Sz.« az én), hanem a szereplők és helyzetek. Ezek magyarázata nélkül ugyanis a líra teljesen a játszó személyek és színhelyek ismeretlenségének frusztrációjába vész. Frappáns elnevezés az így létrejövő konstrukcióra a „magyarázó regény” összetétel.⁹ Amit a két kötet irodalom- és kultúrtörténeti, történelmi téren megmozgat, az rendkívüli gazdagságú – és nagyon nehéz. Olyannyira, hogy attól helyenként már súlytalan.

Az 1895 és 1982 között pályát futó Bogdanov sorsa a huszadik századi orosz értelmiségi típusa lehetne: a fikció szerint nagyhercegi családba születik; anyját, apját és testvérét a szovjet forradalom és az első világháború viszi el, ő maga Párizsban éli az emigránsok és avantgárd művészeti mozgalmak képviselőinek életét. „[A] boguljubovói templom, / a kijevi nagykapu, / a szeretet, / amit csak itt[hon] érezni / ennyire intenzíven, / a szolidaritás, / a barátságok, / Anna [Ahmatova] szőke nevetése, / Bulgakov szégyenlős mosolya” (*I.Sz./Normandiai sziklák* 6) végül feleségével–műsájával, a támogató, attitűdjét is hangoló Lénával együtt hazahozzák „növényi népünk” körébe, „didergő orosz honunkba”, „égni... a szégyen szovjet éjjelében”. Ott ugyanis „[á]tvették a hatalmat a bolsevikok, / s indult az örökös polka, / az idülten véres mazurka..., / kiépül / a kommunista halál-barokk” (*I.Sz./Amikor először és utoljára láthattam Lenint*). A publikáció tiltása, műfordítói honoráriumából való nyomorgás, a fenyegetések a második világháború idejére végül a szibériai tajgába, nomád vogul törzs körébe űzik Bogdanov családját. Élete második felében újra szót kap, egy küldöttséggel Romániába és Jugoszláviába is eljut az Írószövetség vendégeként, öregségében pedig, Amerikába férjhez ment lánya révén, rápillanthat az ottani művészeti színterekre, könyvpiacra.

⁹ Uo.

Egy ilyen nagy ív szöveges tanúinak az értő olvasása mindenképp feltételez némi háttértudást. A helyzet akkor válik különösen bonyolulttá és sokat kérővé, amikor a szereplő–költő létét a költő–„fordító” rendhagyóan sok hitelesítő tényezővel, epizóddal, átvétellel kívánja kellően alábástyázni: nemcsak irodalmárok barátságával, hanem társművészek ivócimboraságával is – „többkezes költői játékként” bökverset faragtat az asztaltársasággal (*R.R./Az eltűnő kocsmá*, jegyzet). Halmozott áttételt eredményez, amikor a színek, formák, alkotói lehetőségek bűvöletében Bogdanov nemcsak fennálló (bár a könyv megjelenésével kortárs magyar olvasók számára talán ismeretlen) orosz templomok díszítéséről ír ekphrasziszt, hanem maga is „szarkasztikus triptichont” állít, megverssel költemények ihlette zenedarabot (*I.Sz./Az elátkozott hely. Schumann: Erdei képek*), „képzelt miniaturát” (*I. Sz./Középkori metszet II*), illetve „képtelen kalandként” olyan vizuális művészeti alkotást is, amely a maga rendjén irodalmi szöveg illusztrációjaként készült (*I.Sz./Ördögök*). Nem is beszélve haikui-ról vagy rubáiról, azaz a japán vagy perzsa költészeti hagyományból átvett versformákról (*I.Sz./Három haiku; Az éjszaka*), melyekben szintén kipróbálja magát, unokája szerint „hajlékonysága és nyughatatlan szelleme, lankadatlan kísérletező kedve” bizonyítékaként.

Ennek szélsőséges esetét jelenti a *Ricardo Reis*-ciklus, melyet a költő tehát termékeny szibériai vándorévei során vet papírra – utal rá az életműkiadás második kötete a korszak többi versének közreadásakor. A ciklus bevezetője a maga során ugyanakkor a „teljes életmű” megjelentetésének szándékáról tudósít, látható, a két kiadvány egymásra mutat, viszonyuk komplementer. Ami azonban *Az illuzionista és a szörnyetegben* csupán a témák egyike, az a másikban központi szervezővé lép elő. Kétségtelen, az én feldarabolódásáról, megsokszorozódásáról, „tömegszállássá” válásáról beszélnek mind Bogdanov saját alkotásai, mind a neki írott költemények. Utóbbiak vagy explicite tematizálják ezt a súlyos jelenséget/kortünetet/irodalmi divatot, vagy egyszerűen létezésük tényével, azaz a beleélő képesség révén, mellyel az orosz költő mindannyiuk hangját keresi, átveszi, hogy magának üzenjen. Ungvári László Zsolt finom megfigyelése szerint „[n]em a korabeli nyelvi megformáltság és időbeli elhelyezés által vesznek fel itt változó alakot a köl-

tői többszörözés révén születő alakmások..., hanem az életrajzukhoz és kulcsverseikhez kötődő, emlékező lírai átlényegítésben, amely nem a nyelvezetre összpontosít elsősorban, hanem a gondolati ívre”.¹⁰ Pontosan ezeket az ideákat, motívumokat nehéz utánagondolni, ha az olvasó az idézetekben vagy Bogdán korábbi költészetében nem jártas, ez pedig némiképp csökkenti azt az autonóm esztétikai élvezetet, amelyet a két kötet az olvasójának nyújtani tud.

Tizennégy zöngé fekvésének, intonációjának érző hallgatása, az együltreazonálás ugyanis nemcsak laikust, de szakembert is próbáló feladat, adva lévén ezek széttartása is. A sorban Pessoa és ismerőse, a hírhedt Aleister Crowley okkultista, aztán az előbbi alteregói, végül az említett Borges és Lovecraft szerzők állnak. Nem vitás, sokat ígérő csoport az övék, összeverbuválásuk ötletes, *szellemes* („súg a túlvilágról, és ismeretlen kéz fogta, láthatatlan toll jegyzi be Vaszilij Bogdanov szibériai füzetébe” – *A vendég*; „versei a másvilágról”, „jelentései egy párhuzamos világból”), fantáziadús. Olvasói benyomások alapján azonban túlzottan színes ahhoz, hogy három-három vers véges számú során át mindaz a lírai ajándék megérkezessen, melyet pedig a szereplőket korábban „előolvasó”, így már jól ismerő szerző bizonyára lelkesedéssel, módszeresen, szeretettel előkészített. Nehéz út vezet az egyes versekig, néhány prózadarabig; ennek mentén pedig, legalábbis bizonyos szakaszokon, az a veszély riaszt, hogy a kötet üzenete a koncepció megértéséig jut, majd kifulladás – illetve hogy az összeszerkesztésre fordítandó alkotói energia beárnyékolja az egyes műalkotások saját fényét, és a kétségtelenül ott rejtőz finom üzenet kidolgozása helyett bizonyos pontokon axiomatikus rögzítésére vagy pusztán kérdésfelvetésre futja csak („Eszköz vagyok egy vak szándék kezében”; „vagyok, vagy mégsem vagyok?”; „A sorsod valakik bemérték”; „hisz minden relatív, tudod!”;

alkalmi vers” (lásd *I.Sz./A lángoló hídhoz* írt lábjegyzetet). Ennek igazsága nemcsak az orosz költő javítgató (és a kényszerű szóbeli megőrzés – *par coeur* megtanult, óvott textusok – miatt is) változatokkal operáló habitusában merül ki, hanem számos költeményére talál, helyenként az egyetemes igény rovására. Tulajdonképpen az eddigi, zömében külsődleges magyarázatok is ennek az „egész galaktikának”¹² legfőbb sajátosságait: kivételes sokrétűségét, illetve az irodalmi, művészeti térre való ujjongó nyitottságát („Nem tartóztatja meg magát a hivatkozásoktól és az idézésektől sem” – *I.Sz./Boszorkányszombat*, lábjegyzet) kívánták szemléltetni, mindennek a befogadótól azonban sokat kérő oldalát feltárni. A belső, megformáltságbeli pozitívumok most következő tárgyalása ékesen szól a két kötet eddig is érintett nagyszerűsége mellett.

¹⁰ Ungvári László Zsolt, Egyetlen arc az idő vetítővásznán: Bogdán László költészetéről, <http://www.barkaonline.hu/kritika/3367--az-id-vetivasznan> (hozzáférés dátuma: 2016. október 27.)

„Nincs bocsánat!”, „Vaszilij Bogdanov, az árnyak költője”). Ennek a nehézkességnek a feloldását szolgálják a költő unokájától származó hűséges, tónusukban hiteles, egységes szerkesztői jegyzetek, melyek nagy száma azonban hasonlóan az autonómia sérülékeny pontjaira világíthat rá.

Ide kapcsolható az életrajzi szövegek nagy száma is (költészetfelfogásában „centrális pont a biográfia” – magyarázó jegyzet a *I.Sz./Tűkör* című vershez). Az események gyakori rögzítése – „versei többségénél... a történetmondói, az elbeszélői modalitás a meghatározó”¹¹ – valószínűleg hasonlóan azt a célt is szolgálja, hogy Vaszilij Bogdanov pályája összeálljon. A valóban bámulatos, szimpatikus, (művész)ember minden (rém)álmat egyesítő életút kidolgozása azonban valamivel kevesebb teret enged olyasmi megmutatására, ami esetlegességeken, konkrétumokon túl a mindenkori olvasót szíven és elmén találja; egyben a költői eszköztár helyenkénti szerényedéséhez is vezet. A szerzővel, illetve Eliottal mondhatni: „minden vers

alkalmi vers” (lásd *I.Sz./A lángoló hídhoz* írt lábjegyzetet). Ennek igazsága nemcsak az orosz költő javítgató (és a kényszerű szóbeli megőrzés – *par coeur* megtanult, óvott textusok – miatt is) változatokkal operáló habitusában merül ki, hanem számos költeményére talál, helyenként az egyetemes igény rovására. Tulajdonképpen az eddigi, zömében külsődleges magyarázatok is ennek az „egész galaktikának”¹² legfőbb sajátosságait: kivételes sokrétűségét, illetve az irodalmi, művészeti térre való ujjongó nyitottságát („Nem tartóztatja meg magát a hivatkozásoktól és az idézésektől sem” – *I.Sz./Boszorkányszombat*, lábjegyzet) kívánták szemléltetni, mindennek a befogadótól azonban sokat kérő oldalát feltárni. A belső, megformáltságbeli pozitívumok most következő tárgyalása ékesen szól a két kötet eddig is érintett nagyszerűsége mellett.

¹¹ Elek Tibor, „Szövegek közötti térben” (Bogdán László újabb verseiről), *Forrás*, 2008/3., 46–50, 47.

¹² Kőrösi Zoltán jellemzését Pessoa költői habitusáról l. Klein, i. m.

A motívumok szervesülése említésre került már; a kritikus ennek kapcsán találóan „magánmitológiai” beszél.¹³ A centrális kérdés, az alakmásoké, ezen belül Bogdanov és Rise egymásra írodása az utóbbi nevét viselő gyűjteményben türelmesen kidolgozott, plauzibilis. A „rám zárul énje, magába fogad” (*R.R./A másik én 2: Karneválon*) regisztrálása különösen sikeres szótalálás: előbbi tagja a kényszer börtönét, utóbbi viszont, a szeretkezések tapasztalatára használt nyelvi formula alkalmazásával, a vonzást jelöli. A könyvek egyik kulcsa ugyanakkor a *Doppelgänger*-problematikának a kontextus, a diktatúra légkörében való jelentős újraértelmezése: „Hogy van egy hasonmásom, / már régóta sejtettem. / Érdekelt volna, mire / lehetnék együtt ketten. / Szovjet-Oroszországban, / ha van egy hasonmásod, / röhögve játszhatod ki / a kretén hatóságot” (*I.Sz./A hasonmás*). A posztmodern egyik alapvető esztétikai paradigmájának, a személyiség súlytalan, bohó, mindenekelett pedig lehetséges disszeminálásának, fikcionalizálásának az értelme kap döbbenetesen más hangsúlyt, ha egy markánsan valós, testi, etikai tapasztalattal, az elhurcolást, lágert vagy kivégzést gyakorló és osztogató önkény hatásával találkozunk; itt már más a tét, a fajsúly. A *l'art pour l'art* talán művészet az életért formában állhat, ha egy heteronima, bár csak reménybelileg is, a túlélés eszköze.

Elválaszthatatlan ez a töprenkedés a művészet, nyelv hatókörének, területi meghatározottságának kérdéséről („Francia verseket írsz, / mert nem bízol az orosz költői nyelvben, / elsodorta egy múlt századi, beteges, / nyomasztóan kiürülő, lázas melakór” – *I. Sz./Emigránsok XXII: Eliezer Kamenezsky*) és a költészet hatalmának sosem szűnő firtatásától – Bogdanov mind anyanyelvének, mind poézisének bizalmat szavaz: „Jöhet immár az őszi rombolás, / őrszi a tájat bennem a varázs, / és bármikor rekonstruálható” (*I.Sz./A látvány összekavarodása*); „de te mit törödsz ezekkel, műveidben élsz tovább” (*R.R./Robert Browning Szentpéterváron VIII: A karnevál*); *A költészet hatalma, avagy a cicák születése* (*I. Sz.*) – de csak többnyire: „Semmit se tehet a szellem gyilkolás és halál ellen, / legyőzhetetlen az ellen, menthetetlen leteper” (*I.Sz./Hajnali áhítat*); „öregség, / amelytől rettegek, mert a versek sem tudják távol tartani” (*I.Sz./Hajnalok a kerti házban*).

A hasonmás életadó lényegének tárgyalása a pódium képével folytatódik – ez a metafora to-

vábbvezet, utat mutat a motívumok erős szövésű hálójá felé, melynek közvetlenül szomszédos csomópontja az illuzionista, komédiás figurája. Az egyik kötet cím „szörnyeteg” tagja szimbó-lumként alkalmas az ellentábort kitevő számtalan lehetséges antagonistát tömöríteni: az „alvilág dölyfös urát”, aki „emberi alakját felöltve, / a szovjet Kremlbe költözött” (*R.R./Mélyülő körök*); a félelmetes képzelgéseket kiváltó pókot, Akakij Akakijevicset (*I.Sz./Akakij Akakijevics cselszövései*); a Bogdanov kislányának mondott „mesében” szereplő sárkányt, amely örökké a szerelmeseket üldözi (*I.Sz./A tajgán 3: A mese*); Lovecraft polipszerű Mérhetetlen Véneit (*R.R./Árnyak az időn túlról*); vagy akár a mindkét kötetben fellelhető, ekként kapcsolóelemként működő lángdémont, az ukrán puszták alakját, akinek látogatása után az Amerika-nevelte Tatjana is perzselésnyomokat észlel washingtoni lakásukban (*R.R./A lángdémon Washingtonban*). Az illuzionista azonban a kötet címadó versben megmenti a költőt és társaságát, az előadóteremnyi hiszékenyt rászédő komédiás pedig szolidárisan üzeni meg, az összetartozást a visszajuttatott belépti díjjal is kifejezve: „költőket soha nem csapok bel” (*I.Sz./A komédiás*).

Az érzékcsalódás – már ha itt arról van, vagy arról is lehet szó – fontos alkalmi és eszközei, nem meglepő módon, a karneválok. Ahol játszhatnak – például sakkot: a fel-felbukkanó motívum a bábok révén a kiszolgáltatottságot, átírva azonban az epikureizmus szélsőségét is magába foglalja (*R.R./Mélyülő körök 2: Sakkozó száműzöttek*), szerelmeskednek (az éden vágya áthatja a hitvesi líra darabjait is), maszkot öltenek, és alkohol is fogy. Bogdanov ilyen bárról mind referenciálisan, az első szerelmet beteljesítő kamaszkori élmény verses elbeszéléstörödékekben való megörökítésével (*I.Sz./Az orosz maszkabál*), mind tágabb összefüggésben, egyetemesebb érvennyel említést tesz: „Alarcosok körülöttünk. Felpörög a karnevál” (*R.R./Robert Browning Szentpéterváron VIII: A karnevál*). Borzasztó álarcosbállá a fel nem függeszthető valóság egyik darabja, a háború lesz („Agyúit vezérli, / mint zenekart a karneválon” – *I.Sz./Bejelentkezés*). A vogul törzs sámánja gerjesztette látomás – szintén ostromról, a gyűrűbe fogott Szentpétervárról (*I.Sz./A sámán*) – ugyancsak jelenvalóvá tesz ott és akkor nem valót (vagy csak „ragályos vízió”?). A számtalan, gyakran rossz vodka hatása bizonyára hasonlíthat a révüléshez, és természetesen ahhoz is, amit Bill, a párizsi „né-

ger dzsesszzongorista” megél, aki az emlékekben, leitmotívumszerűen, „még mindig abszintját issza”, a delíriumok prototipikus origóját (*I.Sz./A vogul menyező 4: Az Új-hídon, hajnal korunkban b.*). A „vodka tükre” (*I.Sz./A vörös ruhás lány*) csak egy a sok felület közül, melyek, a költői világ következetességét reflektálva, az én (ön)vizsgálatának eszközéül kínálkoznak. A védelem, az értelem és reménység józan pillanatai: „ez a rugóként összeszorító félelem elillant... / Ez minden jel szerint / az alkimista ősmőtől örökölt / és Ricardonak [sic!] ajándékozott fekete, / varázstükör hatása lehetett” (*R.R./A vendég 5: A Mérhetetlen Vének*); *Tükör vagyok, megmutailak titeket, nem tévedhetek...* (*R.R.*); a komédiás „[t]ükröt tartott az áradatnak” (*I.Sz./A komédiás*); „Nézem... / tükörévekben magamat” (*I.Sz./Valaki integet*). A tükörkép, mint az árnyék, majd a lélek, áruba is bocsájtható (*I.Sz./Az idő útvesztője 3: A rejtőzködő*) – ez a szál nyitja az elődök és ihletők (pl. Chamisso) fordultatos sorát. A „komoly szeszek” kapcsán merül fel ugyanakkor a látszólag banális, valójában azonban sorsfordító kérdés: „Egy fél üveg bor kitarthat-e estig?” (*I.Sz./Akakij Akakijevics cselszövései*) Van-e (mármor nélkül is elviselhető valóságra) remény?

A fent vázolt motívumháló mellett, hogy a fikció sok izgalmas, színes mozzanatát villantja fel, a személyiség diktatórikus viszonyok között lehetséges integritására való intenzív rákérdezés módzatairól, képi hordozóiról beszél. Bevésődnek ezzel kapcsolatban a bogdanovi líra remek megfogalmazásbeli villanásai is, melyek fintorognak – és maradnak: „a költőket / személyükben is felelősségre vonják műveikért, / mint Argentínában a lótolvajokat” (*I.Sz./Tükör*), így lehet, hogy az „ismeretlen, megjósolhatatlan veszélyek” sora: „házkutatás, bokaficam, gutaütés, trombózis, infarktus...” (*R.R./Én, az idegen*), esetleg „Timur csapata, úttörőcsereg” támad (*I.Sz./Marilyn Monroe a moszkvai Nagyszínházban Grusenykát játssza*). A személyesség és humor ritka együttesének pillanata (*Tánya rajzfüzetéből 5.*): „A háttérben valami / zöldessárgás / szörnyeteg gomolyog. / A tavaszi szél.”

A legutóbbi idézet is sejtetheti, számos formai megoldás azonban kétségtelenné teszi, hogy Bogdán László tolmácsolása a fordítás honosító megoldásait részesíti előnyben. Számos megszövegezés kapcsolódik ugyanis a magyar irodalmi hagyományhoz – mintha csak abból nőtt volna ki. A népdalfoszlány mellett „[a]z órák össze-

vissza vernek” (*I.Sz./Egyedül*), „torz szibarita vázak” (*A koldusok*), „[h]iányod harminc év után is átjár” (*I.Sz./Az orosz maszkabál 28: Epilógus*) – olvashatja és értheti annak neveltje. A megidézett alkotókhoz való kapcsolódásnak a személynevek listázásánál, de még a közvetlen átvételnél is lényegesen szubtilisebb módja a „titokban végbe ment, halaszthatatlan csodáról” (*I.Sz./A sámán*) vagy, a Bogdanov által szintén kedvelt és fordított Rilke előtti tisztelgésnek, az évek körhintájáról említést tenni (*I.Sz./Emigránsok XXI: Vaszilij Kandinszkij*). Az orosz kultúra lenyomata aztán, hogy „[n]éha felvillan a távolban / egy-egy fehér vitorla” (*I.Sz./A legutolsó nap*). A versek megírásának idején aktuális konjunktúra egyébként a tájleírásokra is rányomja a bélyegét. A képfestés milyensége hasonlóan a gondolkodásra, habitusra gyakorolt benső hatás kifejeződése. Míg például a „bolsi demokrácia” kapcsolat szókincsbeli átvétel, külsődlegesség, a következők már sajátta lett gondolkodási sémákra, érzékelés- és értelmezésbeli sajátosságokra mutatnak: a varjúcsapat „razziáz”, „[é]gen csizma formájú felhők” úsznak, alattuk pedig „[s]zovjet vargánya, Góliát” nő (*I.Sz./Azon a télen; Szuzdáli nyár; Az óriásvargánya*). Azon így már nincs mit csodálkozni, hogy a szerencsés horgásznak kívánni „[c]sak egyet, barátom, tudod, / én szovjet aranyhal vagyok, / háromra immár nem telik...” (*I.Sz./A szovjet aranyhal*).

A komoly tartalom kifejezése, mint fentebb látható volt, változó hangnemet üt meg; a verstani megoldások hasonlóan színes képet mutatnak. Sajnos bevallottan „elfuserált” leoninusok változtatják egymást kissé kényszeresnek tűnő megoldásokkal („dac és remény verslábakon illan el”, áll a *Hajnali áhítatban* (*I.Sz.*), magyarázható tehát a helyenkénti bökkenő, például a többször is előforduló „elhurcoltak árnyai” – „múlttá vállalni” (?) asszonánc esetén) és sikerült, adekvát ötletekkel, így a szerelmi együttlétnek ölelkező rímes formába karolásával, a *Karnevál* című darab hibátlan, pattogós ütemhangsúlyos háromsorosaival.

Releváns recepciónak készülve nem hagyható érintetlenül az a sajnálatos aspektus sem, melynek említésekor legegyszerűbb volna Borcsa Jánosnak az *Arck a forradalmi menetoszlopából* című Bogdán-kötetről készült írását¹⁴ visszhangozni. A 2012-es szöveg „rengeteg” sajtóhibáról, az írás-

¹⁴ Borcsa László, Bogdán László lírai arcképcsarnoka, http://www.3szek.ro/load/cikk/53561/bogdan_laszlo_lirai_arckepcsarnoka (hozzáférés dátuma: 2016. október 23.)

¹³ Ungvári, i. m.

Aki tükröt tartott a XIX. századnak

Jankó János (Tótkomlós, 1833 – Budapest, 1896)
festő- és grafikusművész kiállítása

Jankó János szűcsmesternek és Tomka Zsuzsannának két gyermeke született. Az első az apa keresztnévét kapta. Az apja kereskedőnek, az anyja papnak szánta. A fiú az elemi iskolát szülőfalujában végezte, majd Szarvasra került gimnáziumba. Tanulni nem nagy kedve volt, inkább rajzolt. Tehetségére felfigyelt Lányi Gusztáv rajztanár, aki első művészeti tanulmányainak atyai patrónusaként vízfestésre tanította. A szabadságharc idején a gimnáziumot bezárták. A szabadságharc bukása után Jankó visszament Szarvasra, de már nem diáknak, hanem rajztanárnak, Lányi Gusztáv mellé. Két esztendő telt Szarvason, majd Eperjesre ment német nyelvet tanulni, ahol mint melléktanár, rajzot is tanított. Ekkor határozta el, hogy festő lesz.

1855 őszén érkezett Pestre, rajzokkal teli albummal. Pesten bekerült a komlókerti művész társaságba, megismerkedett művészekkel és Kubinyi Ágostonnal, a Nemzeti Múzeum igazgatójával. Kubinyi pártfogásába vette, beajánlotta Marastoni Jakab rajziskolájába tanulónak, és hogy a tandíjat is fizetni tudja, a zsidóiskolába rajztanárnak. Ebben az évben már sikerrel szerepelt egy kiállításon is. Jankó eredeti vágya és szándéka az volt, hogy a bécsi művészeti akadémián gyarapítsa tudását, de ehhez nem voltak meg az anyagi lehetőségei. Nyomorúságos kis szobában lakott, alig jutott élelemhez. Ugyanakkor szorgalmasan dolgozott, csaknem minden kiállításon szerepelt.

Közben az újra megnyitott Marastoni iskolát látogatta. A *Hölgyfutár* című újság felkérte az 1858. évi műlap megfestésére. A Műegylet képet vásárolt tőle. Jankó is pályázott a Jókai által eb-

ben az esztendőben alapított *Üstökös* című humoros lap rajzolójának, és hamarosan ő lett a lap hivatalos rajzolója. A műlap népszerűsége annyira megnőtt, hogy az újságok mindegyike foglalkozik Jankó helyzetével. Álláspontjuk szerint, a Műegyletnek kell ösztöndíjjal segítenie Jankót, hogy Bécsben tanulhasson. A segítség ugyan elmaradt, de Jankónak szorgos munkával sikerült a szükséges anyagiakat előteremtenie.

1862-ben kérte fel Jankót rajzok készítésére az angol *Illustrated London News* című újság. Ugyanekkor ajánlott állandó szerződést számára Tóth Kálmán, a *Bolond Miska* című humoros lap tulajdonosa is. Jankó ezt az utóbbit fogadta el, mert ez biztosította családalapítási szándékának megvalósítását. Ebben az évben kötött házasságot Bajai Gizellával. Három gyermekét nagy gondossággal nevelte. Elemér nevű fia Münchenben tanult, szintén művészként készült.

Jankó 1864-ben végre eljutott Bécsbe, ahol a Carl Rahl névvel fémjelzett mesteriskolába jelentkezett. Itthon nem lévén művészeti oktatás, a korszak hazai festői Bécsben és Münchenben tanultak. Rahl halála után Jankó a bécsi művészeti akadémiára jelentkezett. A névkönyvek bejegyzése szerint Jankót a festészeti előkészítő évfolyamra vették fel. 1866. július végéig volt a bécsi akadémia növendéke.

Két év után visszatért Pestre, mert a család gondjai hazaszóltatták. Festői álmairól kénytelen volt lemondani, egyre ritkábban festett, annál többet rajzolt, szinte minden lapnak ő volt a legkedveltebb rajzolója. Mivel a nagyvárossá váló Budapesten nem érezte jól magát, 1872-ben házat vett Szentendrén, hogy a természet közel-

jelek rapszodikus, értelemzavaró alkalmazásáról kénytelen panaszkodni. A helyzet a *Ricardo Reis Szibériában* esetén ugyanaz.

„Olybá tűnik, mintha... költészete egyik fontos,... megoldhatatlannak tűnő problémáját transzportálná” Bogdanov–Bogdán számtalan pályatárs és irodalmi hasonmás „életébe, hogy kívülről szemlélhesse, analizálhassa, mintegy hangsúlyozva a lét helyzet [sic!] groteszk voltát.” (R.R./*Ringlispil a tajgán* 3, jegyzet) A két, orosz szerzői névvel szignált, a fentiekben vizsgált kötet egy évek óta tartó, sőt az ígéret értelmében és remélhetőleg tovább is folyó, óriási fantázia-potenciált mozgósító, hatalmasra kiterjedt és munkás költői kísérlet egy-egy újabb állomása. Ezeket, szét tartó, a befogadói éberséget próbá-

ra tevő mozzanataik ellenére, a lapjaikon átjáró szereplők, átívelő mozzanatok, a valóság–fikció paradigma szabados kezelése szervezti. Esetükben a személyiség egységére irányuló játékos kérdés (koránt sincs lezárva: „Mindenki egy példányban van jelen. / Minden egyéb csak túlzás, álom-foszlány” vs. „Bensőmben sokan élnek!” (R.R./*Robert Browning Szentpéterváron VII: Után és Az idegenek jelenléte*) – a szölamok megférnek egymás mellett) olyan idők és helyek előterében zajlik, melyekről szemtanúik azt állítják: „Nem kell túlélni ily korokat // minden áron!” (I.Sz./*Mandelstam Péterváron*) A versgyűjtemények izgalmas feszültségét a súlyos és könnyű versenként megharcolandó egyensúly tartja fenn.

Pokróc Ádám vasuti kalauz

nyájaskodásai.

Aszongya : »Tehetyi mert vasutyi,
Baross Gábor kergetyi,
Magyar állam fizetyi.«

— Az idén a böles direkció
nem kevesebb, csak kétszáznyócz-
van ezer pöngöt kötött a hóra.
Dicsekszik is véle. Hanem arrul
amugy mávossan hallgat, hogy meny-
nyit kötött a — kühóra.

— Szidják a 103-as perszóna
czukkot, mer hogy elgázolt Isasze-
gen két kis lyányt. Hagyjanak bé-
két annak a perszóna czukknak! —
elgázol az nagy kislyányokat is.

— Bizalmi szavazatot adott a pesti egyetemi diák-
ság Baross minyiszternek. Adtunk mán mink nékie kü-
lönbet.

— Aszongyák, hogy ü fegyelmessége csinyáta az
uj áru-dijszabást. Csinyáta fenyét! Hasze a »Legyes«-né
esapja föl minduntalan a bor árát.

— Forbercz, te vín kehes masinyista! Mehett!!!

sége segítse ellensúlyozni a megterhelő munkát. A vidéki élet azonban számos nehézséggel járt, ezért egy év után visszaköltöztek Pestre. Elemér fia tüdőbaja nagyon megviselte, egyre hallgatóbb lett, ő maga is sokat betegeskedett. Hiába töltött négy hetet Iglófüreden, a kúra sajnos nem használt. Rajzai gyengültek, lassan a kiadók is hűtlenek lettek hozzá.

120 évvel ezelőtt, 1896. március 29-én hunyt el. A budapesti Farkasréti temetőben síremlék őrzi emlékét.

A festőművész

Jankó János festményeit csaknem lehetetlen számba venni. Keveset festett, ráadásul képeinek jelentős része vagy elveszett, vagy lappangott már a XX. század első felében is. Utoljára az 1930-as évek első felében Takács Mária tett kísérletet a festmények számbavételére, de már ő is többnyire a Vasárnapi Ujság korabeli számainak reprodukcióit használta forrásként. Életkörülményei miatt Jankó festői pályafutása nem egyenletes és nem kiegyensúlyozott. Igyekezett ugyan másolatok segítségével Veronese színkezelését tanulmányozni, a színek kezelésében élete végéig megmutatkoztak hiányosságai. Erényei: a rajzos kvalitás, az életszerű ábrázolás, a közvetlenség és a hitelesség. Jankó éles és pontos megfigyelőképességével, mély ember- és hagyományismertével a népi zsánerképfestészetet alapozta meg. „Eredetiségben pedig nem akadt párja”, ahogyan első monográfusa, Szana Tamás írta róla.

Lelkének két fontos összetevője volt: a **romantika**, amely formalitását alakította, és a **realista megjelenítés**. Ez a kettősség egész pályáján végigvonul. Festészete jellemzően mutatja a XIX. század közepének festői erényeit és hibáit. Emberi nagyságára, művészi alázatára jellemző az a példaértékű baráti gesztusa, ahogyan téma-gazdagságát megosztotta szeretett és tisztelt tehetséges földijével, Munkácsy Mihállyal.

A XIX. század európai művészetét alapvetően a klasszicizmussal szemben álló romantika határozta meg. Az irodalom, a zene, a képzőművészet területén számos műfaji újítást hozott. Az 1830-as évek elejére a bécsi művészek már kialakították a bécsi polgári és népies életkép stíuselemeit. A romantika nálunk az irodalomban viszonylag korán jelentkezett. Vörösmarty költészetével kezdődött, majd 1825-től erősödött fel. A képzőművészet területén mintegy két évtizedes késéssel teljesedett

ki. 1840-ben ugyan megalakult a pesti Műegylet, és első kiállításán 1841-ben harminc életkép szerepelt is, ezek azonban mind külföldön élő alkotók művei voltak. A század első felében nálunk nem volt még művészképzés, így közönsége sem a képzőművészetnek. A forradalom és a szabadságharc is megakasztotta a fejlődést.

Művészeink külföldön tanultak, és elsősorban a bécsi stílusjegyek hatása alatt alkottak. A változások első közvetítője Barabás Miklós volt. Első népies életképe, *A menyasszony megérkezése* (1856) nagy sikert aratott. A korszak kedvelt romantikus témái a népies zsánerjelenetek, ünnepi események, később a cigányság karakteres megjelenítései voltak. A Műegylet 1853-as kiállításán a sok külföldi mellett a magyarok közül a szabadságharc előttiek szerepeltek (Barabás Miklós, Kovács Mihály, Weber József, Jakobey Károly, Borsos József, Újházy Ferenc, Orlai Petrics Soma), akik többnyire a bécsi biedermeier stílust képviselték. De már ott voltak a művészi demokratizmust követő fiatalok is (Than Mór, Székely Bertalan, Lotz Károly, Ligeti Antal, Telepi Károly), közöttük Jankó János. Ebben az esztendőben festette a *Világosi gyász* című történelmi képét.

Indulásakor Jankó két, egymással párhuzamosan haladó művészi hatás alá került: a magyar irodalmi **népies zsáner** és Rahl **művészi demokratizmusa** hatottak rá. Fiatalkori stílusában született *Búsuló juhász* (1854) című képe. Ez szerepelt 1855-ben az első pesti műkiállításon. A kép az 1850-es évek betyáromantikájához kapcsolódik. A téma igen kedvelt volt ebben az időben, elsősorban a népi színművek hatására. A korabeli leírásokból megtudhatjuk, hogy a juhász arca, testtartása idealizált, viselete is a népszínművek sztereotípiáinak felel meg, de ünnepi öltözetével, hanyag „eleganciájával” a bécsi biedermeier hatását is tükrözi. A kritika megdicsérte a kép egyes részleteit: „minők a férfiú lobogó öltözeke s háttérben a dudás egész alakja.” Párhuzamba állította Munkácsy *Siralomház* c. festményének főalakjával. Egy évvel korábbi alkotása *A falusi kántor lakodalmi felköszöntése* című képe. Sikérének titka, hogy megfigyelésen alapuló reális alakokat, típusokat szerepeltet a képen. Ezzel a festménnyel nyerte el a közönség mellett a szakma elismerését is.

Később ezt a témát több változatban is megrajzolta, megfestette, sőt, metszet is készült

egyikről. Hazai felkérésre, az uralkodónak készített album számára is ezt a témát dolgozta fel. A kép az emberi élet második legfontosabb fordulópontjának, a lakodalomnak azt a jelenetét eleveníti meg, amely az ünnepség legelejét képezte. Miután a vőfély kikérte a leányt a szüleitől, a násznép elkísérte őket a fiús házhoz, hogy ott a leendő ifjúasszonyt a fiú szüleinek bemutatassák. A szereplők mindegyike egyedi, egyéni karakter, amit az arckifejezések tükröznek. Különösen az asztal szélén elől ülő férfi alakja adja vissza leghitelesebben az alföldi parasztemberek tipikus karakterét.

A szereplők öltözte falusias ünnepi ruházat, megfelel a korabeli szokásoknak. A szobabelső tárgyai más és más formában és eltérő elrendezésben jelennek meg a változatokon. Akár előtanulmányoknak is gondolhatjuk ezeket a kis képeket egy nagyobb festményhez, mert más témák feldolgozása során is alkalmazta ezt az akadémiai festési gyakorlatot. A téma egyik későbbi változatán falusi házak között zajlik az esemény, és a felköszöntő alak már nem a falusi kántor, hanem maga Csokonai.

Festészetének méltatói szerint munkásságának **legtermékenyebb időszaka** az 1855 és 1860 közötti évekre esik. Ez idő alatt egymás után születtek népi zsánerképei, egyre kiforrottabb stílusban, hiteles ábrázolásban, reális életteli és tipikus alakokkal. Művészetének kedvelői nem véletlenül hasonlították Petőfihez.

1855-ben a *Pusztai jelenet* című képét mutatta be kiállításon, a következő évben a győri műkiállításon vásárolták meg az *Alföldi juhászok* és *Kocsmai jelenet* c. képét, utóbbit maga a kiállító bizottság. A *Kocsmai jelenet* rajzos változata másolatban szerepelt a békéscsabai kiállításon is. A kép mozgalmasságával, hitelességével, a szereplők csoportosításának áttekinthetőségével, ugyanakkor a nyüzsgő kocsmai hangulatot mégis érzékeltető elrendezésével, a hiteles karakterekkel arról ad hírt, hogy Jankó

jelentős és sikeres utat tett meg a másolási stúdiumoktól az önálló szemlélettel, stílussal életre keltett művekig. Nem voltak hiábavalók az országjáró témagyűjtések, sem a hagyományok feldolgozása.

Ekkor kapta első külföldi megrendelését is a berlini főposta igazgatójától egy Tisza-parti jelenet megfestésére. A kiállításban ennek rajzos változata volt látható. A rendkívül finom vonalakkal megrajzott jelenet közepén, a képsíkkal párhuzamosan kanyarog a Tisza, túlsó partján település házai látszanak. Az innenső parton, jobbra egy ház homlokzatára látunk, előtte nagy, öreg fa áll, amelynek árnyékában a falusiak körében egy juhász érkezik meg éppen, számárháton, néhány birka társaságában. A juhász ifjú alakja megszépített, akárcsak az emberi emlék. Ilyen jelenetet Jankó maga is megélhetett gyermekkorában, de maga a megrendelő is ehhez hasonlót látott Szolnokon járván, és olyan mélyen megérintette az esemény kedvessége és tisztasága, hogy magával akarta vinni ezt az élményt. Jankó egyébként a tájkép műfajával ritkán próbálkozott, a *Tiszaparti jelenetet* és az 1858-ban festett *Elhagyott híd* című képét ismerjük ebben a műfajban. Pedig számos természeti stúdiumot rajzolt, ráadásul ezek igen kvalitásos darabok.

Etnográfiai érdeklődésének termékeként négy kép született 1858-ban. A *Nógrád megyei dudás* (elveszett) a korszak romantikus irányultságának sikeres témaválasztása lett. Újra feldolgozta a menyasszony felköszöntése témát, ezúttal Csokonai alakjával. Ez a kép meghozta az egyértelmű közönségsikert is. Szintén ekkor készült a Műegylet pályázatára *Toborzás* című rajza. A következő év is sikeres volt számára, mert a Műegylet az *Alföldi mezsei virág* és a *Vén cigány és tanítványai* című festményét vásárolta meg.

Az elkövetkező években már csak kisebb képekre futotta idejéből. 1859-ből való a *Bordal* című akvarellje, valamint 1860-ból a *Népdal születése* első változata. Ez utóbbi témát több változatban is megfestette később. Ezzel a képpel zárul le Jankó legtermékenyebb festői időszaka, melynek főbb jellemzői: a népi témák iránti erős vonzódás, érzékenység, mély emberismeret, mélyes alázat a művészet és az emberek iránt. A színek kezelésében megmutatkozó, egész festészetét végigkísérő bizonytalansága a művészeti képzettség hiányával magyarázható.

A **bécsi tanulmányok után** 1866-ban Pesten telepedett le. Ekkor megpróbálkozott új, a polgári életkép műfajába tartozó témákkal is (*Údvári énekes*, *Pesti hordárok*, *Látogatóban*). A század utolsó negyedének nagy művészeti megújulásai, Párizs és München irányadó változásai nem vol-

tak rá nagy hatással, Jankó megmaradt népi zsánerfestőnek.

1877-ben történelmi témával próbálkozott, ekkor festette *Batthyány Lajos utolsó menete* (lappang) című képét. A kép igen népszerű lett, olajnyomatai még a két világháború között is láthatók voltak a kúriák falain. Ezt már csak kis képek követték: *A betyár csókja* (1878), *Pulykatolvaj* (1879), amelyek erősen realista stílusú életképek, humoros felfogásban.

A következő esztendő termékenyebb. Ekkor született *A népdal születése* c. képének pandantja, *A Rege születése* (lappang), amelynek színkezelését a korabeli kritika a Veronese-stúdiumok eredményének tartotta. Megrendelést kapott a *Laódalmi dráma* elkészítésére, amelyet 1881-ben festett meg. Ez a kép jelenti Jankó festői pályájának csúcspontját. A tragikus téma feldolgozásán Munkácsy hatása érezhető. Ez a festménye bizonyíték arra, hogy Jankó teljesen megszabadult a bécsi polgári zsánerfestészet hatásától, és eljutott a magyar zsánerfestészet jellemzőinek megteremtéséhez.

A képhez számos tanulmány után fogott hozzá. Már majdnem készen volt, amikor túl szürkének találta a színeket, és ezért átfestette világosabb tónusokkal. A kritikák kiemelték a poetikus tárgyválasztást mint értéket, a komponálást, a kép mozgalmasságát és „magyar levegőjét”. A mű sikerét bizonyítja, hogy a millenniumi kiállításon is bemutatták.

A sikert követően egymás után születtek betyár- és cigányalakjai. A *Jelenet a cigányéletből* Rahl hatása alatt született, a *Vásári jelenet* (1884) pedig szakított a teátrális komponálási móddal.

A békéscsabai vasárnapi ünnepségeket idézte meg az 1887-ben festett *Csárdás* c. képén. Szcenikája a falusi hierarchiát tükrözi hármass csoporttagolásával. Alakjai természetesen, elevenek. Korábbi sötét és tompa fényű színei kivilágosodtak, került a semleges színeket, ettől a kép kissé tarkának tűnik. Ide sorolható másik festménye, a *Birkanyírás* is, amely közvetlen előadásmódjával nyeri meg a szemlélőt.

1888-ban megfesti *A népdal születése* újabb változatát. Ezen a beállítás színpadiasabb, a tájképi elem háttérbe szorul. A kép a hagyományátadás folyamatát mutatja be, emberi és táji „alakokon” érzékelte az idő múlását. Színei erőteljesek, az ihletett hangulatok szolgálgák. A komponálás piramidális, amely Rahl hatását mu-

tatja. Ez a kép szerepelt anno a papír tízforintos bankjegy hátoldalán. Jankónak ez a legharmonikusabb képe, egyben utolsó festői műve.

A „rajztoll humoristája”

Jankó grafikai munkásságának indulásával párhuzamosan jelentek meg az első hazai élclapok, valamennyinek ő volt a kedvelt rajzolója. Az ő érdeme a magyar humoros rajz megteremtése, és negyven éven át meghatározta a műfaj fejlődését is. Rajzai korának fontos dokumentumai, tudósítást adnak a társadalom, a politika, a nép, a városlakók életének minden területéről.

Közel 75 ezer humoros rajzot készített, valamennyi rajza művészi szempontból is jelentős. Jankót a valóság érdekelte, a rajz igazsága volt fontos számára, ezért nevezték őt magyar Hogarthnak. De míg az angol Hogarthot az utca embere érdekelte, Jankót a tiszta humor vonzotta, az, amely a magyar ember optimista lelkéből fakadt. Jankó célja mindig a szembesítés volt, a dolgok és események valódi bemutatása jellemző, tipikus alakokkal. Első rajzai az *Üstökös* 1861-es évfolyamában jelentek meg.

A téma kutatója, Buzinkay Géza szerint a *karikatúra* szó két fogalmat foglal magába, más nyelvek ezeket megkülönböztetve használják. A *caricature* a *portrékarikatúrát* jelöli, a *cartoon* a *politikai jellegű rajzokra* használatos. Sőt, az angol nyelvben a *strip cartoon*=*képtörténet* és az *animated cartoon*=*rajzfilm* fogalmakat is használják az előbbieket mellett.

Európában a XIX. és XX. században jobbra a közéleti karikatúrák jelentették ezt a műfajt. A magyar karikatúra indulása óta elsősorban közéleti és ritkábban politikai indíttatású. Kezdetben francia és német mintákat követett. A magyar karikatúra sajátossága, hogy elsősorban az egyszerű falusi emberek érdekelték, ellentétben az európai karikatúra megteremtőjével, a francia Honoré Daumier-vel, aki a polgárságot rajzolta. Másik nagy francia alakját, Gustave Dorét az elvont dolgok vonzották. De a magyar mentalitás is az említett tárgyválasztást támogatta, ugyanis a politikai tevékenységet a társadalom elitjének valamiféle elkülönítő sajátosságaként tekintették, amit támadni nem volt ildomos.

Jankó humoros rajzai időrend alapján két nagy csoportra oszthatók. 1858-tól 1867-ig tartó **heroikus korszakában** „nemes intenciók születtek, hazafias szellemben”. Ennyit engedett meg

a szabadságharc leverése utáni időszak szigorú cenzúrája. Jankó számára ezek az évek a felkészülés és a műfaji sajátosságok megteremtésének éve. Ekkor készült rajzainak jellemzői a következők: többnyire nagy méretűek, a fő hangsúlyt a karakter jellemzésére helyezte, a rajz háttérét csaknem teljesen üresen hagyta. Az alakokat maga teremtette meg, ún. kontrasztos módszerrel. Hogy a különbséget jól érzékeltesse, a rajzok gyakran párban mutatják be a helyzeteket a saját maga által teremtett, fogalommal vált figurákkal (Magyar Miska – Német Miska). Vékony kontúrvonalakkal dolgozott, az árnyékolásokat sűrű, párhuzamos vonalazással oldotta meg. Rajzai a fekete és a fehér felületek kontrasztjára épülnek, közel állnak az illusztrációhoz.

Második, **érett korszaka** 1867-től 1896-ig tart. Rajzos pályájának ezt a szakaszát *portrékarikatúrák* és *politikai rajzok* jellemzik. Egyre népszerűbbek lettek rajzai, személye ismertté vált, megbízhatósága, teherbírása, szorgalma vonzotta a lapszerkesztőket. Ebben az időszakban egyszerre három-négy lapnak is dolgozott. Munkamódszere is példaértékű és egyedi volt. Mindig az előadott témához hasonló helyzeteket, eseményeket keresett a történelem vagy a Biblia történetei között, és az „összezsengésekre” épített. Az ellentéteket úgy emelte ki, hogy egy-egy komikus vonással utalt a különbségre, vagy az elbeszélésnek egy szavát fordította le rajzra. Máskor a politikusokat női ruhába öltöztette, pl. a pártpolitikusokat eladó lányként, Apponyit kérőként jelenítette meg. Megint máskor korábbi sikeres grafikákat helyezett új összefüggésekbe, pl. állatfejű, vagy állattestű emberekként rajzolta meg a politikusokat, pl. *Tisza Kálmán*, a *geszti vípera*.

1868-tól stílusváltást lehet megfigyelni a rajzain, ebben nagy szerepe volt a cseh művésznek, Karl Klieč-nek, aki a *Borsszem Jankó* című lap rajzolója volt egy évig. Klieč a prágai Veseli Listy munkatársa volt korábban, és a kiadójával történt nézeteltérése miatt vállalta el, hogy a szemgyuladásban szenvedő Jankót helyettesítse a lapnál. Jankó átvette tőle a nagyfejű, satnya testű figurákat, és kissé élesebbé, bátrabbá vált a támadása is. Felhagyott az aprólékosan részletező kidolgozással, vonalai hajlékonyabbakká, gyorsabbá váltak, rajzai frissebbek lettek. Ebben az időben készült portrékarikatúrái a politikusok arcképeinek torzított formái, amit az arányok eltolásával hozott

létre. Komikumuk a helyzetükből adódik, nem a jellemükből.

A második korszakán belül az 1880-as és 1890-es években továbbfejlesztette a rajzok kidolgozásának gyakorlatát. Míg korábban többnyire kétalakos jeleneteket rajzolt, most a többalakos kompozíciók jelentették a fő problémát számára. Meg kellett oldania az alakok optimális elrendezését, a főalak kiemelését, a jelenet mozgalmassá tételét és a helyzetből adódó humor érzékeltetését. Szakmai fejlődése során egyenként oldotta meg ezeket a problémákat. Közben rajzkészsége tökéletesedett, biztossá vált. A csoportok rajza mozgalmasabb lett. A főalakot középre helyezte, és köréje csoportosította a többi alakot, később a főalakot kitolta a rajznak a jobb vagy bal szélére, ahogyan a kifejezés kívánta. Az arcok egyénivé „nemesültek”, de megmaradtak humoros rajzoknak. A komikum megjelenítésében fontos szerepet kapott a mozdulat, amellyel a jellemző meta-kommunikációt öntötte formába. A rajz háttere üres maradt, az árnyékolás vonalai viszont változatosabbak lettek. Pályafutásának utolsó éveiben eljutott a politikai jellegű, de egyéni tendenciáktól mentes karikatúrákig.

Jankó kedvelt lapja a *Borsszem Jankó* volt. Amikor a kormány megvásárolta a lapot, létrejött az első kormánypárti vicclap, ezzel Jankó is a kormány oldalára került. Ugyanakkor természetéből következően soha nem foglalt állást a kormánypárt mellett, de más politikai vélemény mellett sem. Kiváló diplomáciai érzékkel el tudta kerülni, hogy bárkit is megsértsen. Ha pl. éppen három lap is igényt tartott Tisza Kálmánnal kapcsolatos humoros rajzra, akkor Jankó úgy rajzolta meg, hogy az ellenzékiek lapjában az ellenzék teperi le Tiszát (Bolond Istók), a másikban Tisza teperi le az ellenzékét (Üstökös), a harmadikban pedig egymást teperik le (Borsszem Jankó).

A társadalmi karikatúra történeti és kultúr-történeti értékét a társadalmi élet minősége és a karikatúra alkotója határozza meg. Nálunk a kiegyezés után született meg és önállósult ez a műfaj, és ebben is döntő szerepet játszott Jankó. 1867-ig kevés társadalmi rajza született. 1865-ben jelent meg a Liszt Ferenc hangversenyére emlékező *Emlék a Zenede jubileumi hangversenyéről* című egyszerű vonalas rajza, amely rendkívül ötletes, mert két beállításban rajzolta meg a jelene-

tet: *forte fortissimo* – *piano pianissimo*. Hermann Ottó bevonulása a képviselőházba című rajzán egy hatalmas pók hátán láthatjuk a természetkutató tudóst. A *Munkácsy Amerikában* című rajzon Munkácsy a palettáján állva ecsetjével evez be az ígéret földjére.

Jankó irodalmi illusztrációkat is készített. Rajzai között találunk témavázlatokat, festményeihez készült rajzos tanulmányokat is. Ezeken is a fekete és fehér kontrasztjára építette a kompozíciót. Finom vonalhálói mesészerűvé, lehetfinommá teszik rajzait, és lelki mélységeket tárnak fel, valósággal mesélnek alakjainak személyes életéről.

Noha Jankó János egész életében magyar festőművész akart lenni, mégis az általa kevésbé rangosnak tekintett grafikai munkássága emelte őt magas művészi rangra. Párhuzamosan két műfajban is kimagaslóan maradandót alkotott. Benne tisztelhetjük a magyar karikatúraművészet megteremtőjét és a magyar népi életképműfaj jeles úttörőjét.

Források:

Szana Tamás (1844–1908): Jankó János élete és munkái, Budapest, Athenaeum, 1899, 127, 3 p., 1 t.; 26 cm, Magyar műtörténeti monográfiák

Takács Mária: Jankó János (1833–1896), Budapest, Mérnökök Ny., 1936, 58 [6] p., 4 t.; 23 cm

M. Kiss Pál (1911–2001): Jankó János, Gyula: Békés M. Ny., 27 p., 16 t.; 21 cm, A gyulai Erkel Ferenc Múzeum kiadványai

Buzinkay Géza (1941–): A politikai karikatúra és a magyar történelem, Budapest, 2003

Buzinkay Géza (1941–): A megrajzolt vicc: a budapesti karikatúra, Budapest, 1998, Jankó János (1868–1902?) Ágai Adolf (1836–1916), Faragó József (1866–1906), Borsszem Jankó (Budapest) (1868), Micsoda város: karikatúrák a 125 éves Budapestről, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének kiállítása, [főszerk.: Sándor P. Tibor]; [...vál. és szerk. Karner Katalin, Faragó Éva]; [az anyag gyűjtésében részt vett Horváth Zsolt, Indali György, Sipos György], [a bev. tanulmányt írta Buzinkay Géza]; 1998, Budapest; FSZEK, 160, [1] p.: ill; 24 cm.

BOROS JUDIT ◀

Jankó János, festő és rajzoló, Munkácsy barátja

Jankó János egyike volt a magyar művészet legtermékenyebb alkotóinak. Rajzainak számát hozzávetőleges becsléssel 70.000–75.000-re becsüli a szakirodalom¹. Bár a maga korában alighanem a legtöbbet foglalkoztatott rajzoló volt, nevét inkább Munkácsy barátjaként találhatni meg a művészettörténeti áttekintésekben. (Kivételt képeznek természetesen a sajtóillusztrációval foglalkozó tanulmányok.) Egyike azoknak a termékeny alkotóknak, akik méltatlanul kihullottak a művészettörténeti narratíva összegzésekre törekvő rostáján. És itt termékenységen nemcsak a szám szerinti eredmény értendő, hanem az inventív rajzbéli gondolkodás, továbbá egy Magyarországon még kezdő stádiumban lévő műfaj (a karikatúra) elterjesztése és egy teljesen új (a képregény) meghonosítása, illetve a realiztikus ábrázolásmódok lehetőségeinek/viszonyának vizsgálata, az ezeket elválasztó határok átlépése, vagy a behatárolt területek intenzív formai „bela-kása”. Ez viszont azt is jelenti, hogy újra és újra a felfedezés örömeivel közelíthetjük meg életművét. Az alábbiakban egy szubjektív, teljességre nem törekvő, a szerző számára érdekes szempontok

alapján bemutatott megközelítés-felfedezés le-nyomatát veheti kezébe a tisztelt olvasó.

Jankó festőművésznek indult, majd, mivel rajzolóként egyre nagyobb népszerűsége tett szert, áttért a sajtóillusztráció területére, évtizedekig napi szinten látva el humoros, ironizáló vagy éppen gúnyos képi tartalmakkal korának élclapjait. Az 1860-as évek közönsége ugyanis már nem elégedett meg a szöveges hírekkel, elemzésekkel, hanem kifejezetten igényelte a valóság, beleértve az eseményeket is, vizuális megjelenítését. Egyre több olyan lap indult, kezdve a legsikeresebb *Vasárnapi Ujsággal*, olyan színvonalas periodikákon át, mint a *Hazánk és a Nagyvilág*, a *Hazánk s a Külföld*, a túlnyomórészt illusztrációkból álló élclapokig (*Üstökös*, *Bolond Miska*, *Bolond Istók*), amelyek megteremtették a világ befogadásának képi közegét, azt a vizuális környezetet, amely ma már csak a megőrzött lappéldányokon keresztül ismerhető meg, és amelynek jelentőségét a korban aligha tudjuk ma felmérni.

Festőként Jankó kifejezetten életképfestő akart lenni, vagyis az adott korban legmodernebb műfajt kívánta művelni, mely fokozatosan kiszorítva a történelmi képeket, a nemzeti önismeret egyik jelentős terepévé vált. Olyannyira, hogy a század hetvenes éveire már a történelem megidézése is a nagy emberek hétköznapijait bemutató történelmi zsánerekbe csúszott át. Fiatalkorát kivéve, amikor a szabadságharc idején Ferdinánd-huszárnak is jelentkezett, élete nem bővelkedett érdekes eseményekben.² Tótkomlóson született 1833-ban, Szarvason és Eperjesen végezte a

¹ Szana Tamás: Jankó János élete és munkái, Athenaeum, Bp., 1899; Takács Mária: Jankó János (1868–1902), Mérnökök Ny., Bp., 1936; M. Kiss Pál: Jankó János (1833–1896); Erkel Ferenc Múzeum, Gyula, 1961; Buzinkay Géza: Borsszem Jankó és társai. Magyar élclapok és karikatúráik a XIX. század második felében; Corvina, Bp., 1983; Thuróczy Gergely: Élclapok mostohagyermek. Jankó János és a magyar képregény kezdetei a Bolond Miskában. In: „Képes világ” Tudományos konferencia a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. Tanulmányok Budapest Múltjából XXXIX, Budapest 2014. 249–276.; Kiállítások: Jankó János emlékkiállítás, Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 1983. Rendezte, az anyagot gyűjtött Born Miklósné Turok Margit; Aki tükröt tartott a XIX. századnak. Jankó János (1833–1896) festő- és grafikusművész kiállítása. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 2016. Rendezte Turok Margit.

² Jankó életrajzához az 1. sz. jegyzetben felsorolt irodalmat használtam, kiegészítve öccse, Jankó Dániel visszaemlékezésével (Adatok Jankó János életrajzához – írta Jankó Dániel, SZM–MNG Adattár, Ielt. sz.: 5450/1954)

A geszti vipera.

Míg ez a miniszterelnök szegény. Nagyszombat felett. – Magyarország meggyűlölt.

gimnáziumot, úgy, hogy mindkét helyen rajztanítóként is működött. Élete fordulóját a Pestre költözés jelentette 1855-ben, ahol kapcsolatba került a komlókerti művésztszázadossal; megismerte Vahot Imét, Lisznyai Kálmánt, Vajda Jánost, Tóth Kálmánt, a festők közül Lotz Károlyt, Jakobey Károlyt, Ligeti Antalt és másokat. Jankó Bécsben szeretett volna tanulni, szegénysége azonban ezt nem tette lehetővé, így Kubinyi Ágoston, a Nemzeti Múzeum igazgatója segítségével elérte, hogy ingyen látogathassa Marastoni Jakab Első Magyar Festészeti Akadémiáját.

Korai, ötvenes évekbeli munkáit tekintve a megjelent monográfiák ellentmondanak egymásnak, így ezek ismertetését a Pesti Műegyletben kiállított művek felsorolásával helyettesítem, anélkül, hogy kitérnék a többi szerző által említett egyéb alkotásokra, amelyeket a korabeli sajtó híradásai ismertetnek. Egyetlen kivételt fogok

tenni: a *Búsuló betyár* esetében, de ezt is csak a Jankót Munkácsyhoz fűző kapcsolat okán.

A Pesti Műegylet katalógusában 1854–1860 között az alábbi Jankó-műveket, elsősorban olajfestményeket találjuk³ (ha egy mű több kiállításon is szerepelt, vagyis folyamatosan ki volt téve több hónapig, azt csak az első alkalommal említem, mert ez szolgál post quem terminusként a mű datálását illetően, továbbá a mű mellett jelzem, ha az nem olajfestmény volt): 1854. okt. 15 – nov. 15.: 23. *A lopott lovak*, 29. *Menyasszony hazavitele*; 1855. jan. 16 – febr. 13.: 16. *A felköszöntés a korcsmárosra*; júl. 15 – aug. 13.: 40. *Jelenet a népéletből*; okt. 16 – nov. 13.: 26. *Pusztai jelenet a népéletből*; okt. 15 – nov. 13.: 14. *Oláh cigányok*, 43. *Magyar mennyekzői jelenet* [sic!]; nov. 15 – dec. 14.: 55. *Alföldről*; 1857. aug. 18 – szept. 13.: 22. *Tájkép Fejérmegyéből*; 1858. jan. 15 – febr. 14.: 39. *Dudás Nógrád megyéből*; febr. 16 – márc. 14.: 47. *Pest külvárosi lebut vasárnapon*; május 9 – jún. 20.: 38. *Magyar tájkép*, 39. *Magyar tájkép*; jún. 22 – júl. 15.: 59. *Az elhagyott híd*;

szept. 15 – okt. 13.: 7. *A menyasszony felköszöntése*; dec. 15 – 1859. jan. 16.: 37. *Alföldi életkép*; 1859. jan. 15 – febr. 13.: 21. *Csokonai csikóbőrös kulacsos*; febr. 15 – márc. 13.: 9. *Korcsmai jelenet* (akvarell); júl. 16 – aug. 15.: 1. *A vén cigány és tanítványai*, 30. *Alföldi mezei virág*; nov. 15 – dec. 13.: 1. *Bordal* (akvarell); 1860. febr. 17 – márc. 20. (kizárólag a sorsolásra megvett művek felsorolásában): 71. *Természet után rajzolt utiképek keletéről* (12 litográfia); szept. 15 – okt. 14.: 35. *A népdal*. Takács Mária szerint *A népdal* Jankó ma legismertebb kompozíciójának, az 1888-ban festett *A népdal születése* című munkának első előképe volt, amelyet a végső változat előtt több is köve-

tett.⁴ 1860 után Jankó már nem állított ki a Pesti Műegyletben. Olajfestményei abban az akkor divatos, a biedermeier kompozíciót a Karl Rahltól tanult klasszicizáló formákkal ötvöző életképi modorban készültek, amelynek legjelentősebb pesti mesterei itthon Lotz Károly és Than Mór voltak. Figyelemreméltó, hogy Jankó témái között már az ötvenes évek végén felbukkant a polgári, pesti miliót megidéző *Pest külvárosi lebut vasárnapon* című kép. De polgári személyek láthatók a Csokonait ábrázoló kompozícióban is. Hogy már ekkor jelentős festőnek tartották, jelzi meghívása az 1857-ben a királynak ajándékozott album alkotói közé. Itt Barabás, Lotz, Szemlér, Giergl, Kiss Bálint, Orlai Petrics, Than, Vízkelety, Markó Ferenc társaságában szerepelt *A falusi kántor lakodalmi felköszöntése* című munkával.⁵

Bár a Műegylet szinte minden kiállított képét megvásárolta sorsolásra, a kapott pénz nem volt elég a megélhetéshez. Ez vezethetett oda, hogy Jankó közeledett a képes sajtóhoz, eleinte átrajzolásokkal a *Vasárnapi Ujság* 1861-ben indult „Képek a magyar népéletből” képsorozatában, majd egyre inkább önálló munkákkal is. Illusztrációkat készített irodalmi művekhez, és a hatvanas években gyakran közölt karakterrajzokat azokban az elsősorban ismeretközlő, enciklopedikus jellegű lapokban is, amelyek lassan a *Vasárnapi Ujság* riválisaivá nőttek ki magukat (*Magyarország és a Nagyvilág*, *Hazánk s a Külföld*, *Képes Világ*, *Tarka Világ*), de 1870-től a *Divat* mellékleteit is ő rajzolta. Rajzait „erőteljes karakterteremtő képesség, némi iróniától sem mentes realizmus jellemzi, (...) – különösen a társadalom perifériáján élő csoportokat meglevenítő képein” – írja Révész Emese⁶, aki úgy véli, hogy Jankó kifejezésbeli kvalitásai leginkább az alakos rajzokban, és főként a városi típusok megjelenítésében mutatkoztak meg: „A hatvanas évektől mind gyakrabban jelennek meg a nagyvárosi élet névtelen figurái, a házaló zsidó, a pesti hordár, sorsjegy-árusok, női pincérek, tejes asszonyok, fiákeresek – ezek a falusi, pusztai jelenetekénél is realisabb képet nyújtottak az ábrázoltakról.”⁷ Ez az erőteljes jellemábrázoló készség, amely alkalmas

volt a humoros, néha ironikus jelenetek átütő hatású megteremtésére, tette alkalmassá Jankót arra, hogy a sorra megjelenő élcslapok legjelentősebb karikaturistájává váljék a XIX. század második felében.

Elsőként Jókai indított *Nagy tükrök* címmel (1856–1858) egy humoros lapot, amelynek sikere nyomán 1858-ban ugyanő létrehozta az *Üstökös*t, a magyar élcslapirodalom egyik legsikeresebb vállalkozását (1858–1918). Míg az előzményben csak elvétve voltak rajzok – feltehetően ezek némelyikét is Jankó készítette –, az *Üstökös*ben 1861 után ezek száma megsokasodott, a képi humor egyre nagyobb szerepet kapott a lapban, különösen miután Jókai megnyerte Jankót állandó munkatársnak. „Jókai humora Jankó karikatúráiban talált méltó szintű és jellegű rajzos megjelenítésre. Nemcsak küldetésük (nemzetivé tenni egy lényegében adoptált művészeti ágat), hanem alkatuk is azonos. Jankóból éppúgy, mint Jókaiából, hiányzott a szatirikus hajlam, apadhatatlan humoruk leggazdagabb forrása a helyzetkomikum.”⁸ Jankó teremtette meg vizuálisan és tette az olvasók „személyes ismerősévé” a lap fogalommá vált alakjait, Kakas Mártont, Tallérossy Zebulont, Magyar Miskát és Német Miskát. Az *Üstökös*sel párhuzamosan dolgozott Jankó a Tóth Kálmán nevéhez fűződő *Bolond Miska* című lapnak, amelynek indulásától kezdve bezárásáig (1860–1875) legjelentősebb rajzolója volt. A lap igen széles körben foglalkozott a polgárosodó közélet eseményeivel, a nagyvárossá fejlődő Budapest sajátos figuráival, a divat jelenségeivel. Humoros rajzaiban Jankó gyakran használt mitológiai kerettémákat, irodalmi travesztiákat is.⁹ Itt jelentek meg legnagyobb számban azok a sorozatba rendezett karikatúrái is, amelyeket a comic strip és a magyar képregény megszületéseként értékelhetünk.¹⁰ Ezek között, akárcsak Jankó egydarabos rajzai között, egyaránt található politikai, társadalomkritikai vagy önmagában humoros, a komikum kedvéért rajzolt képregényeket (*Baczúr Gázi és Drucker úr különös esete*, Bolond Miska, 1861. 25. szám; *A meg nem oldott kérdés*, Bolond Miska, 1863. 23.

4 Takács 1936. 16.

5 Takács Mária: Jankó János (1833–1896). Budapest, 1936. 12–13.

6 Révész Emese: Kép, sajtó, történelem. Illusztrált sajtó Magyarországon 1850–1870 között. Budapest, 2015. 219.

7 Révész 2015. 219.

8 A magyar sajtó története. Főszerkesztő Szabolcsi Miklós. 2/1. Szerkesztő: Kosáry Domokos és Németh G. Béla, MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1985. (<http://mek.oszk.hu/04700/04727/html/389.html>)

9 Révész 2015. 144.

10 Thúróczy 2014. 249–276.

3 Szvoboda Dománszky Gabriella: A Pesti Műegylet története. Képzőművészet és nyilvánosság a XIX. században Pest-Budán. A Miskolci Egyetem kiadója, 2007. 365–468.

szám; *A kacska és a pióca*, Bolond Miska, 1874. 19. szám).

1875-ben, a *Bolond Miska* megszűnésekor, megszabadulván a heti 50-60 rajz gyakran azonnali, szinte diktálás alapján történő elkészítésének terhéől, Jankó megpróbált visszatérni az olajfestéshez. Látásmódja azonban, amely rendkívüli módon kifinomodott, és ráhangolódott a grafika fekete-fehér kontrasztjának kihasználására (gyakran élt az árnykép alkalmazásával is), a korábbiaknál is kevésbé tette alkalmassá a színek árnyalt, kompozícióépítő alkalmazására. Pedig időközben, 1864 és 1866 között – egyes szerzők szerint 1862–1866 között –, amikor anyagi helyzete megengedte, beiratkozott a bécsi képzőművészeti akadémiára is, ahol Karl Rahl tanítványaként tökéletesíthette az addigra már elég jól elsajátított rahli látásmódot.³⁹ Ehhez az időszakhoz kapcsolódik a jelen írás szerzőjét mint Munkácsy életének kutatóját kiemelten foglalkoztató kérdéskör is, Jankó és Munkácsy kapcsolata.

Bár a szakirodalom általában a Munkácsy által is Bécsben töltött félévre korlátozva említi barátságukat, biztosra vehetjük, hogy már Pestről ismerték egymást.⁴⁰ Munkácsy 1863 késő tavaszán érkezett a városba, és ugyanannak a művész körnek lett kedvelt fiatal tagja, amelyhez Jankó már évek óta tartozott. 1865 első felében mindketten a bécsi akadémiát látogatták, de semmilyen pontos forrásunk nincs arra nézvést, hogy ezen túlmenően Jankó valóban irányított volna Munkácsyt, hogy „együtt lapozták [volna] Jankó vázlatkönyveit, s Jankó tanácsokat adott [volna] nála jóval fiatalabb védencének közös ügyük, a nép életével foglalkozó képek terveihez” – ahogy forrásmegjelölés nélkül Szana Tamás írja, majd sajnos Végvári Lajos is idézi Munkácsyról publikált – amúgy rendkívül alapos – monográfiájában. Az az utóbbi félszázadban meggyökeresedett vélekedés, miszerint Munkácsy Jankótól vette volna a *Siralomház* első képi ötletét is, ugyanott bukkan fel először: „Jankó vázlatkönyvében a többi között egy siralomházi jelenet is látható volt, amely a művész szerint Munkácsynak

a *Siralomház* első ötletét adta.”⁴¹ Szana tehát, akárcsak 1936-ban Lázár Béla, csak egy vázlatkönyvben látott rajzra utal. Lázár *A Munkácsy-kérdés* című könyvében amely a Munkácsy-recepciót tárgyalja, és hosszan taglalja Székely Bertalan erősen elmarasztaló véleményét, csak annyit ír, hogy egy soha nem publikált kéziratot feljegyzésben Székely megemlíti, hogy Ágai látott egy rajzot Jankó vázlatfüzetében, amelyből Munkácsy kiindulhatott a *Siralomház* kompozíciójában.⁴² A Jankó által festett *Búsuló betyár* és annak lehetséges hatása Munkácsyra Takács Mária Jankó-monográfiájában bukkant fel először, aki pontos adatokat is közölve részletesen leírta a képet,⁴³ hozzátéve, hogy azt Jankó 1855-ben kiállította a Pesti Műegyletben. Mint láttuk, ott ilyen című kép nem szerepelt. Mivel Jankó képét mindeztidáig csak leírásból ismerjük, Takács sem reprodukálta, elképzelhető, hogy az 1855-ben bemutatott *Jelenet a népéletből* ezt a képet takarja. Kérdés marad, hogy Munkácsy hol láthatta a képet, melynek hatása inkább az 1865-ös *Búsuló betyáron*⁴⁴ érhető tetten. Takács képleírása kis eltérésekkel ráilleszthető Munkácsy képére (a méretek azonban nagyon különböznek), de ráillik akár Újházy Ferenc *Szegény legények a csárdában* címmel a *Vasárnapi Ujság* 1865. évi 26. számában közölt rajzára (képére?) is. M. Kiss Pál írja, hogy a *Hölgyfutár* híradása szerint 1855-ben Jankó két képet állított ki Győrben: *Alföldi juhászok* és *Kocsmai jelenet* címmel.⁴⁵ Utóbbi is rejtheti a Takács által *Búsuló betyár*ként leírt és lajstromozott művet. A téma, mondhatni, a levegőben volt, a betyárvilág képi feldolgozásának szakirodalma igen nagy. A Magyar Nemzeti Galéria 2010-ben rendezett *XIX. Nemzet és művészet* kiállításán látható volt egy Nyulassy Lajos nevű festő által 1840-ben festett *Ivóban* című kép, amely szintén asztalra könyö-

kölve ábrázol egy bő gatyás, szűrös legényt, de föltétlen említést érdemelnek Théodore Valério 1853-ban készült ábrázolásai⁴⁶ is. Munkácsynak évekkel később, számos újabb festői élményen és tanuláson túl saját korábbi festménye, valamint magyar és külföldi példák is eszébe járhattak, miközben a *Siralomház* kompozícióját kidolgozta. Ezt egyébként Végvári Lajos alapos *Siralomház*-elemzése is alátámasztja.⁴⁷ Hogy Jankó szeretettel és megbecsüléssel gondolt még a nyolcvanas évek végén is egykori barátjára, mutatja az a rajz, amely Munkácsyt palettáján állva ábrázolja, amint átevezi az Atlanti óceánt.⁴⁸

De térjünk vissza Jankó Jánoshoz, aki élete utolsó negyedében minden területen a lehető legtöbbet hozta ki magából. 1875 után újra elkezdett olajjal festeni, és bár képei ekkorra már kifejezetten anakronisztikusak voltak, a maguk nemében kiforrottságra, teljességre tettek szert. 1877-ben egy történelmi zsánerrel jelentkezett (*Batthyány Lajos utolsó menete*), majd ezt követően évente festett egy-két életképet. 1881–82-ben keletkezett legnagyobb méretű és sokat reprodukált képe a *Lakodalmi dráma*, amely tragikus tárgyat dolgoz fel (egy ifjú, ki önkezével vetett véget életének, holtan fekszik egy híd alatt, amelyen éppen áthalad hűtlen kedvese gazdag vőlegényével). Jankó talán azt akarta bizonyítani ezzel a művel, hogy nemcsak humoros témák

ábrázolására képes, de az érzelmek eltúlzott megjelenítése óhatatlanul a karikatúra hatását mutatja. Évekkel később, 1888-ban keletkezett *A népdal születése*, amely Takács Mária szerint utolsó és legteljesebb megnyilatkozása volt,⁴⁹ és mintegy festészete emblémájaként szerepel a XIX. század művészetét bemutató összefoglalásokban.

Rajzkészsége az évek során egyre tökéletesedett, mind pontosabban tudta pár vonallal megjeleníteni a legbonyolultabb mozdulatokat is, alakjai éppen mozgásuk által váltak élettélivé és komikussá egyszerre. Általában a helyzetkomikumra építette rajzait, amelyeknek közéleti, politikai mondanivalóját ma már csak aprólékos munkával lehet rekonstruálni. Bár M. Kiss Pál vagy Buzinkay Géza társadalom- és politikatörténeti elemzései jelentősen hozzájárultak karikatúráinak mai befogadásához⁵⁰, ma már inkább esztétikai síkon értékeljük rajzait, könnyed vonalvezetését, a sötét és világos foltok dinamikáját, az árnyékolás pontosságát csodáljuk. Takács Máriaival egyetértésben a magyar Hogarthnak nevezhetjük, mivel ma is élvezhető rajzaiból teljesen hiányzik a romantikus pátosz. Objektív, a valósághoz szigorúan ragaszkodó, annak bizonyos vonásait expresszív szándékkal kiemelő, eltúlzó ábrázolásai mögött a konkrét helyzet ismerete nélkül is érezhető a valóság tiszteletben tartásának imperatívusza.

39 Ellentmondó állításokat olvashatunk Jankó bécsi tartózkodásával kapcsolatában is. Jankó Dániel (2. sz. jegyzet) szerint 1864-ben ment Bécsbe, Takács Mária viszont azt írja, hogy mielőtt 1864-ben beiratkozott az akadémiára, két évet Rahl magániskolájában töltött. Takács 1936. 17.

40 Takács Mária is úgy véli, hogy már Pesten is barátságban lehettek. Takács 1936. 18.

41 Szana 1899. 39, 118; Végvári Lajos: Munkácsy Mihály élete és művei, Akadémiai Kiadó, 1958. 60.

42 „Ami a tárgyat illeti, azt egy Jankó-rajzból vette, melyet Ágai látott Jankónál.” Lázár Béla: A Munkácsy-kérdés, Egyetemi Ny. Budapest, 1936. 23; Ágai Adolf (1836–1916) humorista, lapszerkesztő, a Borsszem Jankó alapítója és hosszú ideig szerkesztője.

43 Takács 1936. 19. A kötethez csatolt képjegyzékben a következő adatokkal: 3. Búsuló betyár. Váson. 36/39. Szingnálnva. 1854. Bpest. dr. Fritz Jenő tul.

44 Munkácsy Mihály: Búsuló betyár [Szerelimbús szegénylegény] 1865, olaj, váson, 71,8 x 98,3 cm, j.j.l.: Munkácsy M. 1865. Déri Múzeum, Debrecen, ltsz.: DF 205. 9. 3.

45 M. Kiss Pál: Jankó János. Gyula, 1961. 8.

46 XIX. Nemzet és művészet. Kép és önkép. Magyar Nemzeti Galéria. 2010. november 5 – 2011. április 3. Katalógus azonos címmel, szerk. Király Erzsébet, Róka Enikő, Veszprémi Nóra. 339. Ezúton köszönöm Veszprémi Nórának, hogy felhívta a figyelmemet erre a műre. Szegénylegény hasonló beállításban Th. Valériónál: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Betyárok_kocsmában_és_börtönben.jpg

47 Végvári 1958. 110–118.

48 Jankó János: Munkácsy Amerikában, 1886. MMM Fotótára, szám: 24220.

49 Takács 1936. 28.

50 M. Kiss Pál 1961; Buzinkay Géza: Borsszem Jankó és társai. Magyar élapok és karikatúráik a XIX. század második felében. Corvina, Bp., 1983.

► VÖRÖS ISTVÁN

Pisztoly az asztalon

Szereplők:

ÖREG JEDLÍK (*Gusztáv*), ötvenéves
BELÜGYES (*Vojta Otcenás, magyarul Béla*), Jedlík meghalt barátjának a nevelt-fia, de csak pár évvel fiatalabb Jedlíknél, 40-es
ESZIK OTTÓ, Jedlík unokája, 12 éves
JEDLÍK NAGYMAMA (*Anna*), az öreg felesége, 45 múlt
ID. ESZIK (JEDLÍK) OTTÓ, a fiuk, a kis Ottó apja, 30 felé jár
PAP
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ (*Varga elvtársnő*), 40 körüli nő
Rendőrök, hentesegédek, vásárlók.

Helyszín egy egykor szlovákok lakta alföldi város, ahol a kolbász jelent életet és halált, gazdagságot és szegénységet. Történik az 1940-es évek második felében, amikor ez az önazonosítási pont, mint annyi más is, bizonytalanná válik.
Mivel a darab sok tekintetben a kolbász körül forog, valamiképpen meg kell oldani, hogy a kolbász szelleme jelen lehessen a színpadon. Az előadáshoz tartozzon hozzá valami állandó nemes éhség. Vágy a húsféltre.

I. FELVONÁS

ELŐHANG AZ EVÉS MŰVÉSZETÉRŐL

A rendőrségi fogda előtt.

ID. ESZIK OTTÓ *idegesen sétálgat fel-alá, néha aggodva próbál az ablakon belesni:* A csehek szerint a jó knédli elkészítése a világ legnehezebb dolga. A szegediek szerint a halászlét a legnehezebb megcsinálni. Nálunk a kolbászra esküsznek. Az a legnagyobb művészet. De ez nincs így. Sosem az étel megcsinálása a művészet, hanem a megevése. Jól megenni. Hozzáértően megenni. Úgy megenni, hogy az jóvá váljon. Fölfedezni evéssel az ételben rejlő zsenialitást. Fölfedezni evéssel a zsenialitást. Én például zseniális evő vagyok. Nem zabáló. Nagyevő vagyok. Elképesztően sokat eszem. De nem zabálok. Eszek és eszem, ugye érzik a különbséget? Falatozom és falatozok, hol így, hol úgy. Csak nem kezdtem el itt nyelvészkedni? A nyelv a disznósajtba való, bár én legjobban magában szeretem, ha kifőzzük az abaléban. Kint az udvaron a hóban állva egy nagy villával kiemelni, megsózni és úgy enni, hogy fehérebben gözölögjön, mint a hó a

lábam alatt. Persze az a hó már amúgy is sárosra van taposva, és ha nem volt elég ügyes a böllér, akkor alaposan össze is van verezve. Az élet szép.

1. jelenet LAKOSSÁGCSERE

Odabent. Napfényes rendőrségi szoba.

BELÜGYES: Hovorís po szlovenszki?
ÖREG JEDLÍK: Tudod, Vojta, hogy igen.
BELÜGYES: Vojta? Talán Béla. Én nem vagyok szlovák.
ÖREG JEDLÍK: Já taki nejszom.
BELÜGYES: Tak pre čo hovorís po szlovenszki?
ÖREG JEDLÍK: Tótok vagyunk. Vagyis a nagyapám az volt. De én nem akarok elmenni innen. A svábokat elkülditek, azt megértem, mert benne voltak a Folkszbundban, de nekünk mért kell?
BELÜGYES: Ti nem büntetésből. Ti jutalomból mehettek. A ti házatokba a csehektől kitelepített magyarok kerülnek. Ti meg az övékbe Cseszkóban. Rozumís?
ÖREG JEDLÍK: Én itt születtem, itt is akarom, hogy eltemessenek.
BELÜGYES: De itt se lesz ám jó!

ÖREG JEDLÍK: Te már tudod?
BELÜGYES: Mit bizalmaskodsz itt velem? Mind-egy, hagyjuk. Most még lehet. Végül is nem a pin-cében vagyunk, és én nem vallatlak téged.
ÖREG JEDLÍK: Miről vallatnál?
BELÜGYES: Arról, amit vagy elmondasz, vagy köl-töztök.
ÖREG JEDLÍK: Akkor elmondom.
BELÜGYES: Szavadon foglak. Maradhatsz, ha el-mondod a kolbásztok receptjét.
ÖREG JEDLÍK: Szakra, ti hcs tu klobaszu? Neked kell vagy a belügynek?
BELÜGYES: Ne szarj be! Csak nekem. Mit kezdet-nének ők ilyesmivel?
ÖREG JEDLÍK: Ahány ház, annyi recept.
BELÜGYES: Ez mellébeszélés.
ÖREG JEDLÍK: Nyugodj meg, az én receptem meg-kapod. Nem azért, mert megszaroltál. Barátságból.

2. jelenet AZ UNDORODÁS MŰVÉSZETE

Ugyanaznap otthon az öreg felesége és unokája. A gyerek vacsorázik, de nehezen csúszik a falat.

ESZIK OTTÓ: Fúj, nem kell, utálok a kolbászt!
JEDLÍK NAGYMAMA: Hogy lehet így beszélni, tu-dod te egyáltalán, a nagyapád mennyit dolgozik, hogy neked mindennap jusson kolbász?
ESZIK OTTÓ: Inkább ne dolgozzon annyit! Szeret-ném, ha többet mesélne. Kristófról, az erős em-berről vagy a zöld disznóról.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ilyen badarságokkal trak-tál? Egy disznó az nem zöld. Csak nehogy elter-jedjen, a végén még azt hiszik majd a vevőink, hogy a kolbászuromlott meg.
ESZIK OTTÓ: Nagymama, buta vagy, ez csak egy mese. Senki se veszi szó szerint.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ne beszélj már annyit evés közben.
ESZIK OTTÓ: Nem is eszek!
JEDLÍK NAGYMAMA: Elég baj az. Edd szépen a finom kolbászt, nagypapa titkos receptje alapján készült.
ESZIK OTTÓ: Nagymama, az osztálytársaim azt mondják, hogy mi gyilkosok vagyunk.
JEDLÍK NAGYMAMA *főlemeli a kezét, hogy le-keverjen neki egyet, de aztán meggondolja magát:* Mért lennének gyilkosok, micsoda ostobaság.
ESZIK OTTÓ: Mindennap megölünk egy disznót. *(Hirtelen behallatszik a késtől megrémült disznó kétségbeesett sivalkodása.)* Ez is az, ugye, a nagy-papa éppen ol?
JEDLÍK NAGYMAMA: Vedd tudomásul, hogy az osztálytársaid csak irigykednek rád, mert nekünk bőven van mit ennünk.

3. jelenet ÁLLAMOSÍTÁS

Néhány hónap, hét vagy nap múlva, kora hajnalban a hentesbolt előtt. Az öreg Jedlík érkezik, hogy kinyissa a boltot, de két belügyes, meg a Belügyes már az ajtó előtt várakozik. Az öreg zavartan ellép mellettük.

ÖREG JEDLÍK: Jó reggelt!
BELÜGYES: Szabadság, Jedlík elvtárs!
ÖREG JEDLÍK *kicsit húzódozva:* Szabadság! *(Ki-nyitja a lákatot, kitarja a bolt ajtaján a rácsot, majd kinyitja a boltajtót is.)* Hát akkor a viszontlátásra!
BELÜGYES *és társai benyomulnak a boltba:* Na, azért ilyen könnyen nem végzünk! A nép nevében!
ÖREG JEDLÍK: Hűha, itt valaki Petőfinek képze-li magát!
BELÜGYES: Kuss! Ide a kulcsokat! A pénztárt, a raktárkészletet lefoglalom. A bolt máttól kezdve a dogozó nép tulajdona. *(Két segédje, mint aki intéz-kedik, szétszóródik a boltban.)*
ÖREG JEDLÍK: Micsoda?
BELÜGYES: A bolt már nem a tiéd. Itt hátul az ol-ban és kint a tanyán a disznók, már nem a tied.
ÖREG JEDLÍK: És a pénz? Az összes pénzem benn van a kasszában.
BELÜGYES: Nem a tied semmi.
ÖREG JEDLÍK: Miből fogunk élni?
BELÜGYES: Csak maradt valamitek! Ne sajnáltasd magad, népnyzó.
ÖREG JEDLÍK: Hogy válik be a kolbászreceptem?

BELÜGYES: Nem értem, miről beszélsz.
ÖREG JEDLÍK: Legalább koszos száz forintot hadd vegyek ki a kasszából! Éhen fogunk halni.
BELÜGYES *pisztolyt ránt*: Meg ne próbáld, mert itt helyben lelőlek! El akarnád lopni a nép vagyonát?
ÖREG JEDLÍK: Szakra, cso bugye, cso bugye?
BELÜGYES: Ne káromkodj! Azt azért megmondhatom neked, mi lesz. A népbolt alkalmazottjaként itt maradsz és árulod a húst. Most aztán nézel, mi?
ÖREG JEDLÍK: Nem találok szavakat.
BELÜGYES: Az üzletvezető a fiad lesz, neki a fizetése havi ötszáz, a tied, mint alkalmazottnak négyszáz. A feleséged nem teheti be a lábát a raktárba.
ÖREG JEDLÍK: És ki fogja etetni az állatokat?
BELÜGYES: Mostantól az állami gazdasághoz tartoznak. Nem a te gondod.
ÖREG JEDLÍK: Nem félsz attól, hogy az Isten megbüntet?
BELÜGYES: Dehogy. Az Isten? Hát hol van az a híres Isten? Csak nem gondolod, hogy neki fontos a te kis kócerájod?
ÖREG JEDLÍK: Azért ez a város első számú húszüzeme volt. A kolbászunk országos híré. Megengedem, Istennek ez bolt nem fontos. De az igazság, az igen, az fontos neki.
BELÜGYES *nevet*: Úgy érzed, valami igazságtalanság ért?
ÖREG JEDLÍK: Nem is tudom. Alighanem igen. Elvették az életem teljes munkáját. *(El akar menni.)*
BELÜGYES: Hová, hová? A munkaidő reggel hattól délig, és délután négytől hatig tart. Szombaton csak a reggeli műszak van. *(Most, hogy túlesett a nehezen, hangot vált.)* Ugye nem haragszik, Guszti bátyám? Lemérne nekem 10 deka parizert? Meg a fiúknak is.
ÖREG JEDLÍK *a pulthoz lép*: Szeletben?

4. jelenet
A FEKETE DISZNÓTOR

Pár héttel később. Jedlíkék belső udvarán, ahol virágok nőnek nyáron. A pincéből egy disznót vezetnek elő. Az öreg, a fia, az unokája, segédek. A nagymama egy vájdlíngot hoz a vérnek.

ESZIK OTTÓ *a disznó elé áll. A disznó nekidönti a fejét, mint egy kutya*: Nagypapa, nem akarom, hogy megöljétek a Kocit.
ÖREG JEDLÍK: Nem mi öljük meg. Ó, dehogy. Ez a gonosz világ öli meg. Az, hogy enni kell néha valamit, az, hogy az Isten húsevőnek teremtett minket.
ESZIK OTTÓ: Hát mégis van Isten?
ÖREG JEDLÍK: Persze, hogy van. Ez tanuld meg. Isten van. Csak ők nem tudják.

ESZIK OTTÓ: Kik azok az ők?
ÖREG JEDLÍK: A gonosz világ leggonoszabbjai.
ESZIK OTTÓ: Nagypapa, nem akarom, hogy megöljétek a Kocit.
ÖREG JEDLÍK: Nem mi öljük meg. Ó, dehogy. Ez a gonosz világ öli meg. Az, hogy tartani se lenne szabad. És ha megtudják, ők ölik meg.
ESZIK OTTÓ: Ők, ők, ők! Nagypapa, mért titokzatoskodtok annyit? Vannak egyáltalán ők?
ÖREG JEDLÍK: De még mennyire, hogy vannak. Már szinte mindenünket elvették. Belőled szegény gyereket csináltak.
ESZIK OTTÓ: Ne hazudj, nagypapa! Gazdagok vagyunk. Ha tudnád, én ezt mennyire szégyellem. Nem akarok kivételezett lenni. Mivel vagyok jobb a többieknél az iskolában? Nem akarom, hogy megöljétek a Kocit.
ÖREG JEDLÍK *zavartan álldogáló embereire kiabál*: Mire vártok, csináljátok már! *(Azok ledöntik a kétségbeesetten visító malacot a lábáról.)*
BELÜGYES *fölbukkan a háttérben, zavartan álldogáló embereire kiabál*: Mire vártok, csináljátok már! *(Előjönnek, odagyűlnek a kerítéshez, de tanácstalanok, hogy mi is a parancs.)*
ESZIK OTTÓ *megpróbál a disznó és gyilkosai közé állni, az arcára fröccsen a friss disznóvér*: Nem akarom, hogy megöljétek a Kocit.
ÖREG JEDLÍK: Takarodj most már innen, kölyök!
BELÜGYES *berobban az embereivel*: Mi folyik itt? Meg akarjátok ölni azt a gyereket? Mitől véres?
ESZIK OTTÓ *sikít*: Segítség, itt vannak a gonoszok!
ÖREG JEDLÍK: Ki bántaná az unokámat?
BELÜGYES: Hát ti! Tetten értünk. Lefogtátok, és le akartátok szúrni. Épp a legjobbkor érkezünk.
ÖREG JEDLÍK: Dehogy akartuk leszúrni. Ez a disznó vére.
BELÜGYES: Szóval bevallod? Feketevágás. Gyönyörű! Beviszünk. Még ha gyilkossági kísérlet lett volna, akkor védekezhetnél szabadlábbon. De ez valóban súlyos ügy.
ÖREG JEDLÍK *hazudni szeretne valami hihetőt*: Hogy kerül ez a disznó ide? Megpróbált megszökni? Azonnal vezessétek vissza az ólba!
BELÜGYES: De hiszen ez már nem él!
ÖREG JEDLÍK *a Belügyesre néz*: Ha elpusztult, az egyedül a te bűnöd. Én nem megyek sehová.
BELÜGYES: Ez nyílt szembeszegülés az állammal. A demokráciával.
ESZIK OTTÓ: A bácsi gyilkos! Gyilkos! Segítség, gyilkosok!
ÖREG JEDLÍK: Halkabban, te!
BELÜGYES *előbb a gyereket akarja megpofozni, aztán végül az öreg arcára üt, akinek elered az orra vére*.

5. jelenet
ÁLHÍR ÉS ELHALLGATÁS

Két héttel később Jedlíkék házában.

ESZIK OTTÓ: Hová lett a nagypapa? Nem akarom, hogy megöljék a nagypapát.
JEDLÍK NAGYMAMA: Akkor nem kellett volna besúgnod!
ID. ESZIK OTTÓ: Matko, de hiszen ez csak egy gyerek. Nem tudja, mit csinál.
ESZIK OTTÓ: Ti nevis cso gyelés!
JEDLÍK NAGYMAMA: Hallod, milyen szemtelen? Ez már az ő emberük. Rögtön az első osztályban meghülyítik őket.
ID. ESZIK OTTÓ: Ne a gyereken vezesse le, ha ideges.
ESZIK OTTÓ: Hová lett a nagypapa? Nem akarom, hogy megöljék a nagypapát.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ki ölné meg, te kis ostoba?
ID. ESZIK OTTÓ: Hát ők!
ESZIK OTTÓ: Kik azok az ők? Az a bácsi, aki megpofozta a nagypapát, és elvitte a kolbászokat? Éhes vagyok, kérek egy kis kolbászt.
JEDLÍK NAGYMAMA: A kolbász egészségtelen. Főzők neked vízbegrízt.
ID. ESZIK OTTÓ: Nem hiszem, hogy bántani mennek.
JEDLÍK NAGYMAMA: Apádat? Szerintem már az összes foga ki van verve. Jó, ha él.
ID. ESZIK OTTÓ: Azt se tudjuk, hol van. Lehet, hogy nem is vitték be, hanem...
ESZIK OTTÓ: Megölték? Nem akarom, hogy megöljék a nagypapát.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ne óbégass már annyira! Nem kell, hogy az egész szomszédság megtudja.
ESZIK OTTÓ: Mindenki látja, hogy nincs itthon.
JEDLÍK NAGYMAMA: Rózsahegyre ment, a rokonokhoz.
ESZIK OTTÓ: Én is oda akarok menni. Imádom a rózsát.
JEDLÍK NAGYMAMA: Buta kisfiúkat nem engednek ám be Cseszkóba.
ID. ESZIK OTTÓ: Apámnak nem lehet baja. Tévedés volt, hogy bevitték. A disznót is odaadtuk magunktól.
ESZIK OTTÓ: Most aztán mi vagyunk szegények.
JEDLÍK NAGYMAMA: Mi sosem leszünk szegények, ezzel ne dicsekedj.
ID. ESZIK OTTÓ: Nem kéne hittanra járatni ezt a gyereket. Teljesen összezavarja, mama.
ESZIK OTTÓ: Én nem vagyok összezavarodva. Mindent értek. Le akarjátok tagadni nagypapát.
JEDLÍK NAGYMAMA: Nem tudjuk, hol van. Mindig azt csinálja. Itt hagy a szarban, aztán oldjam meg a bajokat egyedül.

6. jelenet
A KOLBÁSZ SZABADDÁ TESZ

Mosókonyhaszerű helyiség, amit vállalatokszobának használnak. A közepén ócska asztal, az egyik oldalán Jedlík, a másik oldalán a Belügyes. Az asztali lámpa Jedlík felé fordítva.

BELÜGYES: Hovorís po szlovenszki?
ÖREG JEDLÍK: Tudod, Vojta, hogy igen.
BELÜGYES: Vojta? Talán Béla. Én nem vagyok szlovák.
ÖREG JEDLÍK: Já taki nejszom. Tótok vagyunk. De én nem akarok elmenni. A svábokat elkülditek...
BELÜGYES: Ki mondta, hogy el kell innen menni? Te egy darabig nem mész innen sehová.
ÖREG JEDLÍK: Az országból?
BELÜGYES: Hát onnan se nagyon, mert ebből a pincéből nem jutsz ki élve.
ÖREG JEDLÍK: Vojta, Vojta, ha most az apád látna.
BELÜGYES: Hagyjon már az apámmal!
ÖREG JEDLÍK: Ugye, hogy hazudtál?
BELÜGYES: Nem is volt az apám, csak 10 éves koromtól nevelt. A testvéreim apja. Utáltam mindig, és így magát is utálom.
ÖREG JEDLÍK: Dehogysis, Vojta, nyugodj meg, te tisztelsz engem, csak nem tudod kimutatni. Közben már tegezni se mersz.
BELÜGYES: Guszti bátyám, igen, igen, tisztelem magát. Az apámnak a példaképe volt. Az a hentesbolt ott a színházzal szemben! Azt mondta, az a világ legjobb helye. Ha csak elmegy arrafelé, és megérzi a kiáradó szagokat, meghallja, ahogy beszélnek odabent, és hogy maga többnyire még énekel is, akkor biztos benne, hogy az a világ legjobb helye. A legjobb hely. A hely. És maga az ő legjobb barátja. *(Észbe kap.)* Űristen, az apám egy hülye volt.
ÖREG JEDLÍK: Az élet olyan, mint a kolbász. Mért nem jöttél el soha hozzánk azóta, hogy elkérted a kolbászreceptet? Megcsináltátok?
BELÜGYES: Nem volt rá szükség. Minek nekünk annyi hús? Én bent étkezem, a mama szanatóriumban van. A húgom meg az irodán kap enni.
ÖREG JEDLÍK: De este se kéne el egy jó kis kolbász?
BELÜGYES: Viszünk haza. Azt is itt csinálják. De nem túl jó.
ÖREG JEDLÍK: Mért nem adtad oda nekik a receptet?
BELÜGYES: Nem lehet jó. Ahogy ők csinálják, semmilyen recepttel nem lehet jó.
ÖREG JEDLÍK: Most már mindent értek. Akkor itt ti tényleg meg fogtok engem verni?
BELÜGYES: Szerettem volna elkerülni, de nem lehet.
ÖREG JEDLÍK: Aláírok bármit.
BELÜGYES: Az se segít.

ÖREG JEDLÍK: Titeket nem lehet megérteni.
BELÜGYES: Hiszen ez a szép. Titokzatosabbak vagyunk, mint a papok.
ÖREG JEDLÍK: Apád tényleg kommunista volt?
BELÜGYES: Olyan szeretett volna lenni, mint Gusztibátyám. De olyan nem lehetett, mert szegények voltunk. Neki kellett volna itt a kolbászkirálynak lennie. Maga megsértette a büszkeségét. Elege lett az ilyen kulákokból, mint maga.
ÖREG JEDLÍK: Sohase mondta.
BELÜGYES: Talán monдания kellett volna?
ÖREG JEDLÍK: Segíteni akartam.
BELÜGYES: Ez az. Csak azt ne! Segíteni? De most fordult a kocka. Maga fog nekem segítségért könyörögni.
ÖREG JEDLÍK: Édes Béla fiam, én már most megkérlek, hogy segíts nekem. Behoztak a rendőrségre, pedig nincs semmi bűnöm.
BELÜGYES: Mindenkiene van. És ott van a fekete-vágás is. Talán tagadja?
ÖREG JEDLÍK: Hogy tagadhatnám, hiszen már az egész disznót megettétek. Legalább jó volt?
BELÜGYES: Hogy jó-e? Nagyon. Mintha magát ettem volna. Az olyan elnyomókat, akik azt hiszik, tehetségesebbek, pedig csak nagyobb a szerencsájuk. Magát ettem, amikor a disznóját ettem. Magának már vége. Az egész Jedlik családnak vége.
ÖREG JEDLÍK: Az igaz. A fiam sajnos már rég Eszike magyarosított.
BELÜGYES: A fia áruló.
ÖREG JEDLÍK: Csak magyar, mint te, Béla.
BELÜGYES: Én tót vagyok. Ha hallgat rám, és el-takarodik a picsába az egész pereputtyával, akkor nem okozza most a bajt se magának, se a családjának, se nekem.
ÖREG JEDLÍK: Végül is mért jó pusztítani és rabolni? Ennyi erővel akár kormányozhatnátok jól is.
BELÜGYES: Guszti bátyám, Guszti bátyám, maga nagyon veszélyes elem. Talán nem kormányzunk jól? Rend van. Hús- és kenyérjegy is jut mindenkinek.
ÖREG JEDLÍK: Figyelj, fiam, én nem haragszom rád, most szépen kiengedsz innen, és elfelejtjük az egészet.
BELÜGYES: Még mit nem!
ÖREG JEDLÍK: Aztán fogod a szolgálati fegyvered, elmész a megyei párttitkárhoz, és lelövöd szépen, okosan. *(A belügyes pofon vágja. Megtántorodik, de valami önpusztító harag csak erőődik benne.)* Nem félek tőled. Nem félek tőletek. Tudod, hány állatot megöltem már életemben? Az állat ugyanúgy hal meg, mint az ember. Semmivel se könnyebb neki. Én már nem félek a haláltól. Én megettem a halált a kolbásszal meg a sonkával, amit magam csináltam. A kolbász szabaddá tesz. Csináljátok egyszer meg az anyáddal meg a húgoddal azt a kolbászt az én receptem szerint. Meglátod, segíteni fog!

7. jelenet
ÉDES KOLBÁSZ

Jedlikék konyhája.

ESZIK OTTÓ: Nagymama, elmesélem, amit az iskolában tanulunk.
JEDLÍK NAGYMAMA: Nem vagyok kíváncsi rá.
ESZIK OTTÓ: Akkor én se.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ha akarod, pár napra beteg-jelenthetünk.
ESZIK OTTÓ: De jó lenne! És akkor megtaníthat-nál főzni. Vagy annak a híres családi kolbászre-ceptnek a titkára.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ottóka, hogy te milyen édes vagy. Nincs titok. Az a titok, hogy arra kell gon-dolni, akinek csinálad.
ESZIK OTTÓ: Nem arra, akiből csinálad?
JEDLÍK NAGYMAMA: Ha bele akarsz sírni a nyers kolbásztöltelékebe, akkor jobb, ha el se kezdjük.
ESZIK OTTÓ: Én elsíratom a halottakat.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ha sokat emlegeted ezt, azt hiszem, nagyapádat síratod.
ESZIK OTTÓ: Nagyapáról azt mondták az iskolá-ban, hogy rossz ember.
JEDLÍK NAGYMAMA: Beszélt rólunk a tanító néni?
ESZIK OTTÓ: Rólunk nem, de úgy általában a gaz-dagokról.
JEDLÍK NAGYMAMA: Mi sose voltunk gazdagok. Én se szeretem őket. Akik nem ismernek se istent, se embert. Csak saját magukat. Meg a hatalmu-kat. Meg a pénzüket. Meg a haverjaikat.
ESZIK OTTÓ: Nem szabad ismernem a barátaimat?
JEDLÍK NAGYMAMA: Ottóka, te szándékosan hü-lyének tettetted magad.
ESZIK OTTÓ: Azt kéritek, hogy az iskolában ne be-széljek arról, amit itthon hallok. Akkor nem hü-lyének kell tettetnem magam?
JEDLÍK NAGYMAMA: Sajnos igazad van. Lehetet-len, hogy ilyesmi megtörténjen egy gyerekkel! Bo-csánatot kérek azért, amit mi, felnőttek csinálunk veletek, gyerekekkel!
ESZIK OTTÓ: Nagymama, én nem bocsáthatok meg a többi gyerek nevében. Inkább csináljuk meg azt a kolbászt!
JEDLÍK NAGYMAMA: Kéne hozzá 10 kiló hús.
ESZIK OTTÓ: Hát akkor ebből nem lesz semmi, ugye?
JEDLÍK NAGYMAMA: Dehogynem. Legfeljebb el-játsszuk.
ESZIK OTTÓ: Ki fogja a hús szerepét alakítani?
JEDLÍK NAGYMAMA: Senki. A levegőt fogjuk meg-darálni, befűszerezni, és végül a bélbe beletölteni.
ESZIK OTTÓ: Belünk talán van?
JEDLÍK NAGYMAMA: Nincs, de minek? Gyere, inkább darabold a húst! Nesze, itt a kés! *(Egy kép-zelt kést nyom a kezébe.)*

ESZIK OTTÓ: Késünk sincs?
JEDLÍK NAGYMAMA: Az van, csak nem akarom, hogy megvágd magad. *(Egy pillanatra elgondol-kodik, aztán kihúzza a fiókot, és a kezébe nyom egy tompa kést.)* Vágd apró kockákra a húst. Addig én főlsszerelem a darálót. *(Hozzá is fog.)*
ESZIK OTTÓ: Mit csináljak az inakkal?
JEDLÍK NAGYMAMA: Dobd a kutyának. Vagy tu-dod mit, mehet minden a kolbászba. Túl éhesek vagyunk a jó kolbászhoz.
ESZIK OTTÓ *mi közben a képzeletbeli húst darabolja:* Friss ez a hús?
JEDLÍK NAGYMAMA: A legfrissebb. Még meleg.
ESZIK OTTÓ: Jé, tényleg. Kész vagyok, nagymama.
JEDLÍK NAGYMAMA: Akkor tudod, mit, gyere ide, és daráld te. Addig én előkészítem a fűszereket.
Bors, só, paprika, egy csipet cukor, köménymag.
ESZIK OTTÓ: Cukor? A kolbászban van cukor?
JEDLÍK NAGYMAMA: Nem mindig szoktak bele-tenni, de mi most teszünk. Sokat. Édes kolbász lesz. Édes. Nagyon édes.
ESZIK OTTÓ: Mért, cukrunk van?
JEDLÍK NAGYMAMA: Nincs. De majd beletesszük a kolbászba. Meglátod, milyen jó lesz. Kész vagy a darálással?
ESZIK OTTÓ: Mindjárt.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ha nagyapád látna, azt hinné, megőrültünk.
ESZIK OTTÓ: Pedig csak éhesek vagyunk. *(Kintről zajok hallatszanak.)* Nagymama, úgy látszik, elő-került a nagypapa. *(Az ablakhoz szalad.)*
JEDLÍK NAGYMAMA: Úristen, úristen!
ESZIK OTTÓ: Az a bácsi jön, aki elvitte.
JEDLÍK NAGYMAMA: A Béla. Ő már nem adhatja vissza nagyapádat.
ESZIK OTTÓ *az üres tátra mutat:* Nagyi, tedd bele a fűszereket!
JEDLÍK NAGYMAMA: Amíg ez a hülye itt van, abba kell hagynunk a játékot.
ESZIK OTTÓ: Miféle játék? Én már kimostam a belet.
JEDLÍK NAGYMAMA: Akkor keverjük be a töltelé-ket. *(Udvariatlan kopogás az ajtón.)*
BELÜGYES *belép, anélkül, hogy megvárna, amíg be-engedik:* Mi folyik itt? Csak nem rosszkor jövök?
JEDLÍK NAGYMAMA: Béla, hol van a keresztapád?
BELÜGYES: Guszti bátyám soha nem volt a kereszt-apám.
ESZIK OTTÓ: Nekem bezzeg van keresztapám!
JEDLÍK NAGYMAMA: Minek jöttél ide? Ha jó hírt nem tudsz mondani, takarodj!
BELÜGYES: Ne olyan hevesen!
ESZIK OTTÓ *nagymamája elé ugrik:* Ne merd bán-tani a nagymamát! Őt nem adom.
BELÜGYES: Jól látom, hogy előkerült a daráló? És fűszerek. Kolbász készül?

8. jelenet
ANGYALOK A LEVEGŐBEN

JEDLÍK NAGYMAMA: Miből? Elvittétek az utolsó disznónkat. Nincs semmink. Éhezünk.
BELÜGYES: Na, azért azt én nem hinném.
JEDLÍK NAGYMAMA: Persze, mert a kuláknak mindig van valamije?
BELÜGYES: Hivatalos ügyben jöttem.
JEDLÍK NAGYMAMA: Kisunokám, jobb lesz, ha te most kimész. *(Kitessékeli a szobából.)*

8. jelenet
ANGYALOK A LEVEGŐBEN

BELÜGYES: Ez helyes döntés volt.
JEDLÍK NAGYMAMA: Minek jöttél ide, te hiéna?
BELÜGYES *leül egy székre, vigyorog:* Meg szeretném sütni a kolbászomat.
JEDLÍK NAGYMAMA *pofon vágja:* Te ízléstelen barom! Te korcs vipera! Te a szimpla kolbásztölte-léke vagy annak a hentesbandának, ami szerződ-tetett.
BELÜGYES: Velem nem lehet így beszélni, ha aka-rom, holnap elvitetlek.
JEDLÍK NAGYMAMA: Én meg, ha akarom, ma ev-vel a késsel átvágom a torkodat.
BELÜGYES: Az elvtársaim bosszút állnának értem.
JEDLÍK NAGYMAMA: Az a baj, hogy már előre bosszút álltak. Hol a férjem?
BELÜGYES: Azért jöttem, hogy beszámoljak róla.
De csalódní fogsz benne. Nagyt csalódní.
JEDLÍK NAGYMAMA: Én férfiban nem tudok csa-lódní, mert sokat nem várok tőlük.
BELÜGYES: A híres uradtól sem?
JEDLÍK NAGYMAMA: Ó, hozzád képest angyal ő, hozzád képest szép és okos, jó és erényes. Egy zseni, hozzád képest. Ha téged látlak, a kutyám ugatása ének, a kecském mekegése madárfütty. A disznórőfőgés filozófia.
BELÜGYES: Na, most akkor hangot fogunk válta-ni. Ti mindig azt hiszitek rólunk, hogy mi olyan gonoszak vagyunk. De ez rágalom, mendemonda, amit a nyugat terjeszt. Bele akarnak avatkozni az ügyeinkbe. És a nyugatot meg az a ti főpapotok mozgatja a börtönből.
JEDLÍK NAGYMAMA: Szóval papokat csuktok börtönbe?
BELÜGYES: Dehogysis, ez otromba koholmány.
JEDLÍK NAGYMAMA: Hazudsz, mint a vízfolyás. Vagyis inkább, mint a megszárt disznóból kiömlő vér.
BELÜGYES: Már megint fenyegets? Fölösleges. Én a békejobbomat nyújtom neked.
JEDLÍK NAGYMAMA: Nem szoktam férfiakkal kezét fogni.
BELÜGYES: Ugye, hogy látod, férfi vagyok. Én va-gyok az igazi férfi, nem az a kolbászhős férjed.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ne merd őt a szádra venni!

BELÜGYES: Pedig muszáj lesz. Mert van a számodra egy életmentő ajánlatom.

JEDLÍK NAGYMAMA: Számomra? Szerintem csak rajtatok múlik, elengeditek-e.

BELÜGYES: Ahogy te tévedsz! Csak rajtad.

JEDLÍK NAGYMAMA: Talán az én beleegyezésem kell ahhoz, hogy kiengedjétek? Nos, jó, akkor beleegyezem.

BELÜGYES: Belegyeztél, köszönöm. Akkor vetközz.

JEDLÍK NAGYMAMA: Te öltözz inkább, és hozd haza szegényt.

BELÜGYES: Te szereted azt az undorító gyáva alakot? Kár hűségesnek lenned hozzá. A férjed oda-bent a válásra is hajlandó lett volna, ha szabadulhat. De ilyesmit mi nem kívánunk tőle. Mi sokkal emberibbek vagyunk. Egy kis kefélessel megmentheted őt és magadat, leszállunk rólatok végleg.

JEDLÍK NAGYMAMA: Úgyse tartanád be. De egyáltalán, miért kell neked egy nagymama?

BELÜGYES: Évek óta szerelmes vagyok beléd. Azt szeretném, ha elválnál a férjedtől, hogy hozzám jöhess. Tudod, mennyit könyörögtem neki, hogy adja be a válópert?

JEDLÍK NAGYMAMA: Szóval te könyörögtél? Az előbb mintha mást mondtál volna.

BELÜGYES: Nem, nem, ő könyörgött, te valamit félreértesz. És azt is félreérted, hogy lehetőség van nemet mondani. Ha nem vetközől, majd bejönnek az embereim és levetkőztetnek.

JEDLÍK NAGYMAMA: Hogy nincs lehetőségem nemet mondani? Nem, nem, nem és nem és nem és nem és nem! *(Miközben egyre dühösebben kiabálja a maga nemjeit, föl pattan és az edényt, amibe unokájával képzeletben a kolbásztöltelékett tették, egyszerűen a belügyes fejére borítja.)*

BELÜGYES *fején az edénnyel, melyből meglepő módon paprikás, nyers kolbásztöltelék ömlik ki, rá az arcára, vállára:* Ez az egyenruha meggyalázása. Ezért hadbírótság elé kerül a férjed.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem! Ez egy csoda! Úristen, csoda, csoda történt! A tál tényleg üres volt. Te is láthattad.

BELÜGYES: Én nem látok semmit.

JEDLÍK NAGYMAMA *fölnyújtja a kezét a levegőbe, mintha valami után kapkodna:* Angyalok, köszönöm, de még ne menjetek. Szükségem van rátok!

9. jelenet

NÉZZ SZEMBE MAGADDAL!

(Kis magyar erkölcsstan)

Börtön. Az a vallatóhelyiség, ahol már jártunk.

BELÜGYES: Én ezt előre megmondtam.

ÖREG JEDLÍK: Egy szavadat se hiszem el.

BELÜGYES: Szinte önként odaadta magát.

ÖREG JEDLÍK: Szinte önként? Vagyis megerőszkoltad?

BELÜGYES: Azt ígértem neki, hogy hazaengedlek. Igazán rászolgált.

ÖREG JEDLÍK: A ribanc!

BELÜGYES: Így nem beszélhetsz a feleségedről.

ÖREG JEDLÍK: Nem a feleségem többé. El akarok válni.

BELÜGYES: Ezt majd egymás között elintézik. Odakint. De egyet mondok, ha megtudom, hogy megvered, vagy akár csak fölemlegeted neki, amit most baráti bizalommal elmeséltem, akkor utánad megyek és agyonverlek.

ÖREG JEDLÍK: Még védelmezed is? Nem akarom, hogy kiengedjete. Inkább itt verjete agyon.

BELÜGYES *lekever neki egy nagy pofont, az öreg orrából a vér a falra fröccsen:* Szó se lehet róla, hogy mi itt ingyen verjük téged. Még te biztatsz jogtalanságra? Ártatlannak bizonyultál. Akkor a népi demokrácia szabadon fog engedni.

ÖREG JEDLÍK: Ugye, hogy hazudtál? Könyörgök, Béla, mondd meg. Nem haragszom rád, csak mondd meg.

BELÜGYES: Mért Béla, mért nem Vojta? Már nem vagyunk tótok?

ÖREG JEDLÍK: Já nejszom szlovák. Magyar vagyok. Vojta, legyél a barátom.

BELÜGYES: Előbb kellett volna ezt meggondolnod. Most már késő, nem hiszünk az osztályelnyomónak. A ti korotok lejárt.

ÖREG JEDLÍK: Nekem sose volt korom. Én csak élni akartam, ahogy te is.

BELÜGYES: De helyettem éltél. Most meg én élek helyetted. Ezt vedd egész komolyan. Ha az emberemmel megüzenem, hogy érkezem, akkor te fél órán belül eltűnsz otthonról, és csak pár óra múlva jöhetsz haza. Akkor is, ha kint hóvihar van és farkasok ordítanak. Én azalatt meg a feleséged fogom baszni a forró kályha mellett. Ő is ezt akarja, hidd el.

ÖREG JEDLÍK: Megölöm.

BELÜGYES: Ugye, hogy elnyomó vagy? Egy zsarnok, aki eltapossa a felesége szabadságát. Készülődj, nemsokára hazaengedünk.

ÖREG JEDLÍK: Nem tudnád a pisztolyodat kölcsönadni? Végezni akarok magammal.

BELÜGYES: Ilyen gyenge trükknek azért nem dőlök be. Engem akarsz lelőni. Ha csakugyan őszinte a szándékom, hogy befejezed fölösleges életedet, akkor majd otthon megtalálod a módját.

ÖREG JEDLÍK: Őszinte? Igen az!

BELÜGYES: Akkor egyszerűen föl kötöd magad az ólban, ahonnan már elszökött tőled az utolsó disznód is, mert ők is a közönsben érzik jobban magukat. Hidd el, tisztább lesz itt a levegő. És ne-

ked sokkal könnyebb lesz. Tudod, az ember nem úszhatja meg a szembenézést önmagával. És akkor le kell vonnia az iszonyatos konzekvenciákat. Nem köphetjük magunkat szembe büntetlenül.

ÖREG JEDLÍK: Igazad van. Nem is tudom, mikor rontottam el az életemet. De te most felnyitottad a szemem. Lehet, hogy ti mégis jó emberek vagytok? BELÜGYES: Ezt mindenki tudja. Egy jó és igazságos társadalmat építünk. Az emberek világát.

ÖREG JEDLÍK: Ígérd meg, hogy vigyázni fogsz a feleségedre.

BELÜGYES: Szavamat adom.

10. jelenet

A GYÓNÁS

Gyóntatófülké. Hosszú kínos csend.

PAP: Ha nem szólalsz meg, gyermekem, nem tudok segíteni.

JEDLÍK NAGYMAMA: Tisztelendő úr, csoda történt.

PAP: Ezt örömmel hallok, lányom. Olyan korban élünk, amikor elkéne a csoda. Miféle csodáról beszélsz különben? Nem tudom elképzelni, hogy méltók lennének rá. Hamis reményeket táplálni pedig bűn.

JEDLÍK NAGYMAMA: Bűn, bűn, folyton evvel jön mindenki, maguk is. Az ávó is.

PAP: Vigyázz, miket beszélsz! A falnak is füle van.

JEDLÍK NAGYMAMA: Elvégre gyóntatószékben vagyunk, ahová az Isten hallgatózik le, vagy nem?

PAP: Nem bújhatunk mindig az Isten mögé. De ne haragudj, lányom, ha heves voltam. Folytasd, kérlek!

JEDLÍK NAGYMAMA: Én kérek bocsánatot, tisztelendőségedtől. Most nem szabad egymás ellen fordulnunk. Most nem. De olyan zaklatott vagyok, és annyira örülök. Csoda történt. A férjemet elhurcolta az ávó.

PAP: Kiengedték volna?

JEDLÍK NAGYMAMA: Eljött hozzám az emberük, erőszakoskodott, a tisztaságomért a férjem életét ígérte.

PAP: Micsoda szégyen, micsoda züllöttség.

JEDLÍK NAGYMAMA: Én tudok nemet mondani, ne féltsen a tisztelendő úr.

PAP: Nem mindig jó nemet mondani.

JEDLÍK NAGYMAMA: Ezt úgy értsem, hogy...

PAP: Jaj, dehogy. Nem értem, hol van itt a csoda?

JEDLÍK NAGYMAMA: A csoda. A csoda az úgy történt...

PAP: Elhagynak a szavak?

JEDLÍK NAGYMAMA: A fejére öntöttem a kolbásztöltelék.

PAP: Jézus, segíts, kinek?

JEDLÍK NAGYMAMA: Az ávosnak.

PAP: Most azt hiszed, hogy bátor voltál? Aztán meg idejössz, hogy meggyónd? Nem tudjátok ti, világi emberek, milyen nagy nyomásnak vagyunk kitéve.

JEDLÍK NAGYMAMA: Én megmondtam, hogy nem gyónni, hanem segíteni jöttem.

PAP: Hogyan segíthetnél te rajtunk, egyszerű papokon, mikor az egyház is cserbenhagy, és hogyan segíthetnél az egyházon, amikor Isten is cserbenhagyja. Vagy talán nem? Nézz szét az országban!

JEDLÍK NAGYMAMA: Nekem ilyeneket ne mondjon tisztelendőséged. Hallgasson meg végre. Itt jön ugyanis a csoda. Amikor a kolbászos vájdlingot az erőszakoskodó ávos fejére borítottam.

PAP: Csoda, hogy nem vittek be azonnal!

JEDLÍK NAGYMAMA: Erre nem is gondoltam.

Persze az is csoda. De nem erről van szó. A vájdlingban ugyanis nem volt semmi. Üres volt. És amikor a fejére öntöttem, dőlt belőle a véres hús.

PAP: Ugyan miféle csoda ez? Mint Jézus kenyér- és halszaporítása? De hát nyers disznóhúst? Nem értem.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem érti? Csoda történt. És ha egyszer lehetséges volt, akkor meg leszünk mentve.

PAP: Azért én kiszabok rád öt Miatyánkot és öt Üdvözlégyet. Máskor legyél óvatosabb ezekkel az emberekkel.

11. jelenet

EGY HULLA INDUL HAZAFELÉ

Az öreg Jedlik hazafelé tart a börtönből. Megtépett ruha, verés utáni másnaposság. Utca.

ÖREG JEDLÍK: Hogyan fogok így az asszony szemébe nézni? Aláírtam a válási papírom. Teljesen összezavartak. Nem szabad, hogy ez a papír az asszony kezébe jusson. Tökfej voltam, és ezek a buták, ostobák, barmok okosabbnak bizonyultak nálam. Állítólag nem fogják a válóperes beadványomat megmutatni neki. Most már örökké őtőlük függök. Elevenen megöltek, és egy hulla indul hazafelé élőknek szánt, sivár lakásába.

12. jelenet

OLYAN A SZAGOD, MINT A KOLBÁSZTÖLTÉKNEK

A gyóntatószékbe belül a belügyes.

BELÜGYES: Dicsértessék a Jézus Krisztus!

PAP: Mindörökké Ámen! De mit akarsz te itt, Béla? Azt hittem, pogány lettél. Vagy ahogy ti nevezi-

tek, ateista. Mintha az valami világnézet lenne. Töltsétek a kolbászba az ateizmusotokat! De a fejekbe ne akarjátok belegyömöszölni.

BELÜGYES: Tudok én egy-két olyan dolgot tisztelendőségedről, amit nem szeretne közhírré tenni. Úgyhogy jobb lesz kicsit csendesebben.

PAP: Tévedsz, nem tudhatsz semmi olyat, amiért szégyenkezнем kéne. Ti se vagytok hitetlenek, ahogy elnézem. Mindent elhiszték, amit a besúgóítok és az ügynökeitek mondanak. Ti bennük hiszték. Ha nem haragszol, én inkább Istent választom.

BELÜGYES: Bravó! Ez jó volt. Tisztelendőséged nem akárfi. Lehet, hogy jobb lenne lecsukatni?

PAP: Rám akarsz ijesztetni? Nem fog menni.

BELÜGYES: Most még nem. De majd levetítünk néhány oktatófilmet.

PAP: Ne vesztegessük az időt, mit akarsz? Ha mégis gyónnál, megteheted. Nem fogom kibeszélni a titkaidat.

BELÜGYES: Itt járt az a nő.

PAP: Nő és férfi, ennél többet nem tudok azokról, akik gyónnak.

BELÜGYES: Engem is megismert.

PAP: A szagodról. Börtönszagod van. Halálszagod. Olyan szagod van, mint a kolbásztölteléknék.

BELÜGYES: Gúnyolódik rajtam? Eldicsekedett az a kis ribanc a hőstettével?

PAP: Valami kislányt erőszakoltál meg, erre ő levágta a faszod?

BELÜGYES: Most én szabok ki ezért a szóért öt Miatyánkot. Nem akar nekünk dolgozni?

PAP: Te se akartál gyónni, tőlem se várjál semmit.

BELÜGYES: És ha meggyónok?

PAP: Utána már nem lesz erőd ilyen ajánlatra. Inkább menj innen! Húsz Miatyánk, húsz Üdvözlégy.

13. jelenet
HAZATÉRÉS?

A nagypapa belép a konyhába, a feleségét keresi, de csak a fiát meg az unokáját találja.

ÖREG JEDLÍK: Gyeny dobrí!

ID. ESZIK OTTÓ: Apa!

ESZIK OTTÓ: Nagypapa!

ÖREG JEDLÍK *komoran*: Hát anyátok hol van?

ID. ESZIK OTTÓ: A templomban.

ESZIK OTTÓ: Hoztál valami ajándékot Rózsahegyről, nagypapa?

ÖREG JEDLÍK: Ti azt mondtátok a gyerekek, hogy Rózsahegyen vagyok?

ID. ESZIK OTTÓ: Mért, mit mondtunk volna?

ÖREG JEDLÍK: És az asszony? Csak nincs valami gyónnivalója?

ID. ESZIK OTTÓ: Megverték?

ESZIK OTTÓ: Ki merte bántani a nagypapát? Azt mind összeverem.

ÖREG JEDLÍK: Anyátok el akar válni tőlem.

ID. ESZIK OTTÓ: Dehogy akar. Minden éjjel sírt. Azt hitte, nem vesszük észre, de én hallottam.

ESZIK OTTÓ: Apu, ne árulkodj a nagymamára!

ÖREG JEDLÍK: Ha nem ő akar elválni, akkor én akarok.

ID. ESZIK OTTÓ: Mit csináltak magával odabent?

ÖREG JEDLÍK: Nem is az ávón voltam. Egy kolostorban. Be akarok állni szerzetesnek.

ESZIK OTTÓ: Nagypapa, én is! Akkor ugye elmegyünk innen?

ÖREG JEDLÍK *meghallja, hogy a felesége közeledik, kézen fogja az unokáját és a másik ajtó felé indul*: El.

14. jelenet
BÖRTÖN VAGY RÓZSAHEGY?

A hidegtől kipirult arccal hazaérkezik Jedlik nagymama. Amikor meglátja a férjét, eltűnik a mosoly az arcáról. Mind a ketten zavartan és idegesen merednek egymásra. Id. Eszik az apjához lép, elkezd ki felé vonszolni az unokát.

ID. ESZIK OTTÓ: Gyere, Ottóka, hadd üdvözlőljék egymás a nagypapáék.

ESZIK OTTÓ: Tényleg nem kapok semmi ajándékot? Mindig szokott hozni valamit.

ÖREG JEDLÍK: Most nem hoztam. Onnan, ahol voltam, semmit nem lehet hozni.

JEDLÍK NAGYMAMA: Hát hol volt, Gusztó, merre járt? Mi volt Rózsahegyen?

ÖREG JEDLÍK *dühösen legyint*: Nem voltam én Rózsahegyen.

ESZIK OTTÓ: A nagypapa börtönben volt. Az egész környék azt beszéli. Az iskolában csúfoltak is miatta.

JEDLÍK NAGYMAMA: De ez hazugság, kisunokám, nem szabad elhinned. Nem ilyen a világ. Nagypád jó ember. Akkor meg mért kerülne börtönbe, nemigaz?

ESZIK OTTÓ: Nagymama, nagymama, hogy mondhatsz ilyet. Nagypapa nem jó ember. Mi nem vagyunk jó emberek. *(A nagymama megpróbálja befogni a kisfiú száját.)*

ÖREG JEDLÍK: Minek bántja azt a gyereket? Maga szerint talán jó ember vagyok? Mit értem el, mire vittem? Mindaz, amire felépítettem az életem, szart se ér már. Magukat is becsaptam. Nem akartam, de megtettem. Rossz lóra tettem, gazdag akartam lenni, szorgalmas, jó mesterember.

JEDLÍK NAGYMAMA: És az is lett.

ÖREG JEDLÍK: Az lettem, de minek? Mit érünk

vele? Mit hagytam magukra? A fiamra, az unokámra? Csak a szégyent, hogy nem vagyok jó ember. Itt ma mindenki jó ember, csak én nem vagyok az. A gyerekek igaza van. A gyerekek mindig igaza van.

ESZIK OTTÓ: Nem, nincs igazam! Dehogy van igazam! Te jó ember, vagy nagypapa, nagyon jó ember. Ne haragudj, ne haragudj, ne haragudj!

15. jelenet
A GYANÚ

A kisfiút teljesen elragadja a hisztériás roham, az apa egyszerűen karba kapja, és kiviszi, de a jelenet első fele alatt még hallani a zokogást a szomszéd szobából.

JEDLÍK NAGYMAMA: Na, ezt megint jól megcsinálta. Minek kellett fölzaklatnia azt a gyereket?

ÖREG JEDLÍK: Azt hittem, az igazság a legjobb gyógyszer.

JEDLÍK NAGYMAMA: Aztán mire, vénember, mire?

ÖREG JEDLÍK: Hát a... mire is, a hazugságra? De mi folyton hazudunk. Nemcsak ők hazudnak, mi is. Mi még többet hazudunk. Ők meg tüntető pózával mondják a maguk igazságát. Egy kitalál valamit, a többi meg utána mondja, mint az imámalom. Mi hazudunk, nem ők. Én pedig nem akarok többet hazudni.

JEDLÍK NAGYMAMA: Na, akkor jobban tette volna, ha meg se születik.

ÖREG JEDLÍK: Maga szerint én hazudós vagyok?

JEDLÍK NAGYMAMA: Dehogy, dehogy. Maga rendes ember. Én is tudom, hogy nekik van igazuk. Most és itt: nekik. Nekünk meg nincs. A mi nevünk most: kuss! A mi nevünk: szolgálj! A mi nevünk: sorakozz! A mi nevünk: senki. A mi nevünk: semmi. Kár volt a gyerekek magyarosítani. Pedig mennyire akarták! Most itt vagyunk, hogy nem vagyunk se magyarok, se tótok, se gazdagok, se szegények. Mi már nem vagyunk. Nagyon oda kell tegyük magunkat, hogy egyáltalán életben maradhassunk.

ÖREG JEDLÍK *leroskad a székre*: Akkor igaz?

JEDLÍK NAGYMAMA: Mi a fene igaz, vénember? Miről faggatózol már?

ÖREG JEDLÍK: Legalább ne ilyen ügyetlenül hazudj!

JEDLÍK NAGYMAMA: Kutyanéhez ám úgy hazudni, ha még a kérdést se értem.

ÖREG JEDLÍK: Tényleg igaz, hogy azért engedtek ki, mert te meg a Béla...

JEDLÍK NAGYMAMA: Mi van a Bélával?

ÖREG JEDLÍK: Kimondjam, azt akarja, hogy kimondjam? Nem is akartam kijönni a börtönből,

azt kértem tőlük, hogy inkább ott helyben verjenek agyon a puskatussal.

JEDLÍK NAGYMAMA: De hát miért?

ÖREG JEDLÍK: Azt hitted, nem fogom megtudni? Azt hitted, nem fogják az orrom alá dörgölni?

JEDLÍK NAGYMAMA: Maga elhiszi akár egyetlen egy szavukat is? Nekem közben azt mondták, hogy maga akar válni.

ÖREG JEDLÍK: Hát ez itt a baj. Én ugyanis tényleg beadtam a válókeresetet.

JEDLÍK NAGYMAMA: Önként adtad be talán, vénember?

ÖREG JEDLÍK: Dehogya, telebeszélték a fejem. *(Mély levegőt vesz, hogy tovább szépítse a tényt, egész a hazugságig.)* Kényszerítettek. Megzsaroltak.

JEDLÍK NAGYMAMA: Na látod, akkor az nem számít.

ÖREG JEDLÍK: Biztos? És a bíróság?

JEDLÍK NAGYMAMA: Bemész, és bejelentetted, hogy visszavonod.

ÖREG JEDLÍK: Nem merek bemenni, félek tőlük.

JEDLÍK NAGYMAMA: Te véletlenül nem lettél ott egy gyáva szar?

ÖREG JEDLÍK *elgondolkozik*: Az lettem? És mért szólítasz állandóan vénembernek?

JEDLÍK NAGYMAMA: 10 nap alatt 10 évet öregedtél.

ÖREG JEDLÍK: Te viszont, mint aki szerelmes, legalább 10 évvel fiatalabbnak látszol.

16. jelenet
A MEGYEI BÍRÓSÁGON

Egy adminisztrátornő ül az asztalánál, aki már láthatólag hosszú ideje várakoztatja az asztala előtt álldogáló Jedlikné.

JEDLÍK NAGYMAMA: Bocsánat, a világért se szeretném feltartani.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *föl se nézve a papírjai között*: Nem tart föl. Várjon egy kicsit.

JEDLÍK NAGYMAMA *téblából, hogy akkor leüljön-e vagy mihez fogjon*: Én ráérek. De nem följelentési ügyről van szó.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *ugyanúgy*: Nem?

JEDLÍK NAGYMAMA: Éppen egy kereset visszavonását szeretném kieszközölni.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: A följelentést nem lehet visszavonni.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem följelentés.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *érdeklődve felnéz*: Akkor mi?

JEDLÍK NAGYMAMA: Egy válókereset.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Hiszen maga nem is adott be válókeresetet.

JEDLÍK NAGYMAMA: Persze, nem én, a férjem.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *fölnevet*: Csak nem képze-
li, hogy maga visszavonhatja, amit a férje adott be?
JEDLÍK NAGYMAMA: Mért ne? Ő kért meg rá.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Én is ezt mondanám.
JEDLÍK NAGYMAMA *lehalkítja a hangját*: Az a hely-
zet, hogy a férjem a börtönből adta be a keresetét.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: De úgy tudom, azóta
szabadult.
JEDLÍK NAGYMAMA: Igen, hála Istennek.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Na, azért az elég sze-
mérmetlen dolog, hogy egy mai bíróságon Isten-
nek hálálkodik. Mintha nem hinne az igazság-
szolgáltatásban!
JEDLÍK NAGYMAMA: Elnézést kérek. Ez tényleg
félreérthetően hangzott.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Idejön, és a férje nevé-
ben vissza akarja vonni a válókeresetét. Arra hi-
vatkozva, hogy a börtönben adta be.
JEDLÍK NAGYMAMA: Amikor kijött, másképp lát-
ta a dolgot.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Azt el tudom képzelni.
Ha maga otthon is ilyen erőszakos, akkor azon
se csodálkoznék, ha megverte volna azt a szegény
férfit. De az erővel kicsikart vallomás nem érvé-
nyes. Erről még nem is hallott?
JEDLÍK NAGYMAMA: Erővel kicsikart? Egy szó-
val se mondtam, hogy erővel kényszerítették a vá-
lókeresete beadására.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Ha jól értem a szavait,
a helyzet még súlyosabb, mint gondoltam. Maga
azzal vádolja az államvédelmi hatóságot, erősza-
kot alkalmazott a férjével szemben annak érdeké-
ben, hogy beadja a válópert?
JEDLÍK NAGYMAMA: Dehogy, dehogy. Épp ezért
szeretném visszavonatni.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Hát azt el tudom kép-
zelni, hogy szeretné visszavonatni, de sajnos nem
lehetséges. Ha sokat erőszakoskodik, rendőrt is
hívok. Hogy képzei ezt? Egy ember végre össze-
szedi magát, hogy szakítson élete megrontójával,
egy olyan hárpíával, mint maga. Erre még a bí-
róságra is utánarohangál a beadványának, hogy
megakadályozza a szabadságát.
JEDLÍK NAGYMAMA *elsírja magát*: Ehhez nincs
joga.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Nem, nem, nem, elv-
társnő, ha itt valakinek nincs joga, az maga.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ezt készséggel elismerem. De
akkor se kéne így beszélnie. Guszti nem akar válni.
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Egész biztos ebben a
néni?
JEDLÍK NAGYMAMA: Igen... Nem... Nekem azt
mondta, nem mer bejönni. Lehet, hogy tőlem fél
valójában?
BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Ki mástól is félhetne? A
vizontlátásra!

17. jelenet
A MEGHÍVÁS

*Az öreg Jedlik idegesen tesz-vesz otthon. Ki-kibámul az
ablakon, hogy jön-e már a felesége, de váratlanul egy
rendőr toppan be. Kopogtatás nélkül lép be, és amikor
megfordul az öreg, a rendőr ott áll vele szemben.*

ÖREG JEDLÍK: Úristen, hogy kerül maga ide?
RENDŐR: Itt én kérdezek. Mért van maga még itt?
ÖREG JEDLÍK: Itt lakom, és ti hazaengedtetek.
RENDŐR: De csak feltételesen. A hadnagy úr azt
mondta, elég annyit mondanom: Most!
ÖREG JEDLÍK: Most? És miféle hadnagy úr?
RENDŐR: Hát a...
ÖREG JEDLÍK: Béla? Már értem. Ezek szerint ko-
molyan gondolta.
RENDŐR: Mi mindig mindent komolyan gondolunk.
ÖREG JEDLÍK: Elég baj az. Néha kéne tudnotok
egy kicsit lazítani is.
RENDŐR: Én csak parancsot teljesítek!
ÖREG JEDLÍK: De örömmel, igaz?
RENDŐR: Hát persze. Olyan öröm minden a mai vi-
lágban. Engem például esti iskolába is járat a nép-
hatalom. Ha leérettségizek, majd egyetemre is me-
hetek. Mikor volt lehetséges ez a maguk idejében?
ÖREG JEDLÍK: Mért, én talán eljutottam az egyetemre?
BELÜGYES *belép, meglepődik*: Maga még itt van,
Gusztai bátyám?
RENDŐR: Én mondtam, neki, hogy: Most!, de aka-
dékoskodott.
BELÜGYES: Rendben van, köszönöm, lelépni. *(A
rendőr tiszteleg, el. A belügyes az öreghez fordul.)*
Talán elfelejtetted, miben maradtunk?
ÖREG JEDLÍK: Nem maradtunk semmiben. Te
mindenfélével fenyegettél. De erre azért nem szá-
mítottam. Hogy te tényleg komolyan gondolod...
azt, amiben maradtunk. Különben is rájöttem,
hogy nincs is semmi közted meg az asszony között.
BELÜGYES: Ezt állította?
ÖREG JEDLÍK: Igen, és én hiszek neki.
BELÜGYES: A magad szempontjából igazad van.
De te nem ismered úgy az embereket, ahogy én.
Nem ismered a nőket.
ÖREG JEDLÍK: Most valahogy nem félek tőled.
Nem akarok elválni. Az asszony épp azt intézi.
BELÜGYES *felnevet*: Őt küldted a bíróságra, és azt
állítod, nem félsz?
ÖREG JEDLÍK: Nem válnék. És ide ne tedd be
többet a lábadat! Hogyan is gondoltad, hogy én
majd szépen elcsépelek, amíg te... És a fiam, meg
az unokám?
BELÜGYES: Van kulcs a hálósobádön, ha jól em-
lékszem.
ÖREG JEDLÍK *hirtelen megnyugszik, felsóhajt*: Nem
emlékszel jól. Csak egy rigli van rajta belülről.

BELÜGYES: Figyelj, most elmegyek, mert a látvá-
nyodtól elszállt az életkedvem, de ha legközelebb
megüzenem, hogy most, akkor eltakarodj innen.
Lehet, hogy csak beszélgetni akarok egy olyan iga-
zi asszonnyal, mint a feleséged. Nem kell túl félté-
kenynek lenned. A modern ember nem féltékeny.
ÖREG JEDLÍK: A boltom már a tiétek, a tanyám
már a tiétek, a pénzem a tiétek, a jövőm a tiétek.
De a feleségem nem a tiéd. A fiam anyja. A cse-
csemőként meghalt kislányom anyja. De ugyan-
olyan, mint minden nő.
BELÜGYES: Te már nem vagy szerelmes belé.
ÖREG JEDLÍK: Szeretem és tisztetem. Nem tudnék
nélküle élni.
BELÜGYES: Sose tudtad, mi az a szerelem. Neked
disznószív van a szíved helyén.
ÖREG JEDLÍK: Elvagyok már ezzel a szívvel a
hátralevő időre. Bár lehet, hogy tényleg jobb lett
volna romantikusabban élni. Ha előbb jön a ti
szovjethatalmatok, akkor talán én se ölöm min-
den erőmet a szerzésbe. Fel se fogtam, hogy elfe-
csérelem az életem.
BELÜGYES: Még jó, hogy mi felnyitottuk a szemedet.
ÖREG JEDLÍK: Néha már azt hiszem, hogy nektek
van igazatok. Kár, hogy nem beszélgettünk ko-
rábban, amikor még normális ember voltál.
BELÜGYES: De akkor meg te nem voltál az.
ÖREG JEDLÍK: Azt mondom neked, gyere el vásár-
nap ebédre hozzánk. Akkor beszélgethetsz egy
kicsit az asszonnyal, anélkül...
BELÜGYES: Hát maga elhitte, hogy én csak beszél-
getni akarok...?
ÖREG JEDLÍK: Azt mondtad.
BELÜGYES: Mondom, hogy semmi érzéke nincs a
szerelemhez. De rendben, elfogadom a meghívást.

FÜGGÖNY

II. FELVONÁS

18. jelenet
KI A FŐNÖK?

*A hentesboltban. Épp a reggeli csúcsforgalom ér véget,
az utolsó vendég távozik. Jedlik fia egyedül állta a sarat a
boltban, most fáradtan dől a falnak. Az ajtó becsukódik.*

ID. ESZIK OTTÓ: A viszontlátásra! *(Cigaretta-
gyújt.)* Apa nélkül ez nagyon nehéz. De hát te
vagy a főnöke, szólj rá, hogy be kell járni akkor
is, ha már nem övé a bolt. Nem szólhatok rá az
apámra. Akkor terád fognak rád pirítani. Persze
akkor mi van, a boltot már nem vehetik el. Hát

mi lenne, kirúgnak. Apa egyedül ebben a bolt-
ban? Az nagy botrány lenne. Főleg, ha ugyanúgy
járna be, mint most. De hogy micsoda szar árut
kapunk! A disznókat a tanyáról is, meg innen is
átvitték az állami hizlaldába. Hentesbolt hús nél-
kül. A kolbász, mint a darab fa. A tőkehús bűdös.
A szafaládé szinte folyik. Megértem apát, ha nem
akar bejárni. Én ugyan nem fogok rászólni. Nem
is szólhatnék. Mindent meg kell tenni, hogy ne
kerüljön börtönbe újra. Na, akkor be kell járnia
mégis. Hiszen így munkakerülő, és azt mosta-
nában büntetik. Viszont úgy intézik, hogy lénye-
gében mindenkinek legyen munkája. Az persze
nem rossz. Nem akarnak ők rosszat, de minden
olyan szarul sül el nekik. A sarkamra kell álljak!
Most én vagyok apám főnöke. Az azért valami.
Sose hittem volna, hogy ezt megéri!

19. jelenet
MÁR PARANC SOLHATUNK AZ APÁINKNAK

Belép a Belügyes.

BELÜGYES: Szabadság!
ID. ESZIK OTTÓ: Tiszteletem, főhadnagy elvtárs!
BELÜGYES: Csak hadnagy. De azért örülök, hogy rá-
áll már a szája az elvtárs megszólításra! Na, milyen
érzés főnöknek lenni? *(Körülnéz, úgy tesz, mintha
valamin meglepődne.)* De hol van a beosztottja?
ID. ESZIK OTTÓ: Öö... hát... hátul.
BELÜGYES: Hol hátul? Újra kérem, hol van az
apja?
ID. ESZIK OTTÓ: Apám...
BELÜGYES: Na, ki vele, disszidált, mi? Átszökött a
jugókhoz?
ID. ESZIK OTTÓ: Dehogy, dehogy, ilyesmiről szó
sincs. Egyszerűen csak nem volt jól, és nem tudott
bejönni.
BELÜGYES. Különös, mert amíg a sajátja volt a bolt,
egy napot se mulasztott negyven év alatt.
ID. ESZIK OTTÓ: A mai nap volt az első alkalom.
BELÜGYES: Én nem így tudom. Azt jelentették,
hogy még egyszer se látták a boltban. De a fize-
tését meg fölvenné, ugye? Azért meg is kell ám
dolgozni.
ID. ESZIK OTTÓ: Elvégeztem én helyette a mun-
kát.
BELÜGYES: Úgy értsem, ide elég egy eladó? Ha ez
így van, akkor az apádat máris kirúgom.
ID. ESZIK OTTÓ: Dehogy elég, reggel kilenc óra,
és már alig állok a lábamon a fáradtságtól.
BELÜGYES: Mért falazol neki? Te vagy a főnök,
öcskös!
ID. ESZIK OTTÓ: Nem parancsolhatok a saját
apámnak!

BELÜGYES: De! Mi már parancsolhatunk az apáinknak. Ez azért csak jó, nem?

ID. ESZIK OTTÓ: Nem vágytam sose ilyesmire.

BELÜGYES: De most megkaptad ajándékba. Mi a vágyaidat is kitaláljuk! Mi találjuk ki a vágyaidat! Na, mire vársz még? Azonnal indulsz, és behozod ide az alárendeltet dolgozni. Ha félórán belül nincs itt, mind a ketten ki vagytok rúgva.

ID. ESZIK OTTÓ: De hiszen rajtad... illetve a főhadnagy elvtárson kívül nincs szakképzett hentes a városban. Mármint, aki szabdlábon lenne.

BELÜGYES: A szakértelem csak amolyan kulák babona, te kis hülye! Fuss, hozd az apádat, ha nem akarod, hogy én vitessem be. Ja, és nem tegezhetsz soha.

ID. ESZIK OTTÓ: Bocsánat, főhadnagy elvtárs. (El.)

20. jelenet
ÉHSÉG

A templom ugyanakkor. Bejön a pap, láthatólag fölzaklattott állapotban van, körülnéz, mint aki menedéket keres, aztán beül a gyóntatófülkébe, és behúzza a függőnyt. Nem sokkal később beesik a templomba Eszik Ottó is, kezében iskolatáska, a köpenye kicsit zilált. Észreveszi, hogy van valaki a gyóntatófülkében. Ott keres menedéket.

ESZIK OTTÓ: Dicsértessék a Jézus Krisztus!

PAP: Most nincs gyóntatás! És te nem voltál még elsőáldozó.

ESZIK OTTÓ: Nem gyónni akarok. De valakivel beszélnem kell.

PAP: Ott van az apád, a nagyszüleid.

ESZIK OTTÓ: Beküldtek az iskolába.

PAP: Megszöktél az iskolából? Ebből nagy bajod lehet.

ESZIK OTTÓ: Eljöttem. Olyan rémálmaim voltak az éjszaka, hogy nem tudtam figyelni.

PAP: Mit álmodtál, kisfiam?

ESZIK OTTÓ: Anyámról.

PAP: Álmodban láttad az anyádat?

ESZIK OTTÓ: Ha csak láttam volna...

PAP: Hány éves vagy te, kisfiam?

ESZIK OTTÓ: Tizenkettő.

PAP: Meztelen volt?

ESZIK OTTÓ: Ha csak meztelen lett volna!

PAP: Mi volt?

ESZIK OTTÓ: Halott.

PAP: De hiszen azt eddig is tudtad már, hogy nem él.

ESZIK OTTÓ: Egészen kicsi volt, mint egy madár.

PAP: Madár?

ESZIK OTTÓ: Mint egy kacsa, mondjuk akkora. És meg volt sültve.

PAP: Várj egy picit, hadd imádkozzam értetek.

ESZIK OTTÓ egy lélegzetnyi szünetet tart, bentről imádkozás mormogása hallatszik ki: Kivettem az

egyik lábszárát, és rágcáslni kezdtem azt a majdnem feketére sült húst.

PAP: Nagyon nehéz nekem ez a beszélgetés. Napok óta alig ettem.

ESZIK OTTÓ: Borzalmas volt inkább, mint jóllakató. És gusztustalan. Aztán, ahogy a kacsa belső szerveit szoktam, amíg még volt kacsánk, letépkedtem a kis apró, drága szerveit sorra a gerincéről. Utoljára a tüdejét tölttem a számba.

PAP: Nem tudom eldönteni, te vagy szörnyeteg, vagy a nevelőid?

ESZIK OTTÓ: Hányingerem van. Éhes vagyok.

PAP: Bocsáss meg, kisfiam, te nem tehetsz semmiről, várj itt, mindjárt hozok neked egy szelet kenyeret.

ESZIK OTTÓ: Nem szeretem a kenyeret. Inkább azt kérném, hogy néha imádkozzon értem. Nem bírok ki még egy ilyen álmot.

PAP: Persze. Imádkozom. Már eddig is imádkoztam. De most mars vissza az iskolába!

ESZIK OTTÓ kipattan a gyóntatófülkéből, köszönés nélkül távozik

21. jelenet
MINDENKI PÓTOLHATÓ

Az öreg Jedlik üres tekintettel ül odahaza a szobai nagyasztalnál. Mozdulatlan, nem csinál semmit, maga elé mered. Váratlanul beront a fia, de olyan erős a némaság a szobában, hogy annak ellenére, hogy sürgős mondani-valója lenne, egy ideig nem tud megszólalni.

ID. ESZIK OTTÓ.sokára, és szinte fuldokolva: Apám...

ÖREG JEDLÍK: Mért nem vagy a boltban?

ID. ESZIK OTTÓ: Be kell jönnie, mert mind a ketőnket kirúgnak.

ÖREG JEDLÍK: Ne hidd el! Nem tudnak nélkülünk a bolttal mit kezdeni!

ID. ESZIK OTTÓ: Ezt meg apám ne higgye el. Mindenki pótolható.

ÖREG JEDLÍK: Szóval azt mondod, eljárt fölöttem az idő. De te még megpróbálhatsz alkalmazkodni.

ID. ESZIK OTTÓ: Ne beszéljen így, édesapám. Nekem nagy szükségem van magára. Jöjjön már, alig bírok egyedül helyt állni a boltban.

ÖREG JEDLÍK: Nagy a forgalom?

ID. ESZIK OTTÓ: Most van egy kis szünet, azért tudtam eljönni. De reggelente mindig nagyon sokan vannak. És a déli zárás előtt is szoktak jönni.

ÖREG JEDLÍK: Jóformán nincs is áru.

ID. ESZIK OTTÓ: És ami van is, csapnivaló. Viszont nincs más. A csemegében szalámijuk sincs. Ránk fanyalodnak. Nekem az utóbbi időben már nincs gusztusom húst enni.

ÖREG JEDLIK: Én viszont meg akarom kóstolni az állami szafaládét. (Mind a ketten el, már-már jó hangulatban.)

22. jelenet
A HENTESBOLT RÉME

A Belügyes egyedül van a hentesboltban. Szolgáltatja a kolbászt, összerázkódik.

BELÜGYES: Hát ez tényleg szar. Csupa penész. (Levesz egy pár kolbászt a kámpóról, beleharap, aztán a sarokba dobja. Levesz egy másikat, az utolsót, azt is megharapja, aztán belerúg.) Na, Guszti bátyám? Nem tetszik a rendszer? Nem ízlik az új kolbász? (A kámpóról leemeli az egyetlen nagyobb darab csontos húst, a tőkére teszi, és a bárdal össze-vissza csapkodja, vagdossa.) Nem jó itt? Talán nem jó ez az ország? Mi mutatunk példát az egész világnak! (Kinéz az ablakon.) Húha! Máris jönnek! Egész ügyes főnök ez az Ottó. (Lelöki a földre a megmaradt húsdarabot, aztán ráborítja a felmosóvödör tartalmát, a felmosórongy szűrőjén a húsról csapódik. Tétovázva körülnéz, aztán a hátsó ajtón át el.)

23. jelenet
HÁLA ISTENNEK, NEM ISMERTEM
A SZERELMET

Jedlikéknél. A nagymama meglepődve, értetlenül és kicsit aggodva keresi a férjét.

JEDLÍK NAGYMAMA: Guszto, Guszto, kgye sztye? (Nyugtalanul keresztülmegy a szobán, kint-ről kiabál.) Guszto! Guszti bácsi! (Egy másik ajtón visszajön.) Ottó! Te is itthon vagy, fiam? Mintha a hangodat hallottam volna!

BELÜGYES.besomfordál azon az ajtón: Huhú!

JEDLÍK NAGYMAMA: Pre cso sztye tak veseli? Az előbb majd megette a fene, most meg bújócskázik? Hát a férfiakon se tudja kiismerni magát az ember. (A Belügyesnek ütközik háttal.) Na végre! Már azt hittem, belehal ebbe az államosításba. (Megfordul, meglepődve veszi észre, hogy tévedett. Gyorsan hátrébb lép, igyekszik rendbe szedni a ruháját.) Bocsánat! Már megint maga?

BELÜGYES: Guszti bátyámat keresem. Nincs itthon?

JEDLÍK NAGYMAMA: Tessék a hentesboltban keresni. És ha megbocsát, még rengeteg a dolgom. A férjem hamarosan hazajön ebédre.

BELÜGYES: Hogy oda ne rohanjak! A mintafeleség! Mintha minden olyan nagy rendben menne ebben a családban, és nem derült volna ki, hogy egy csődtőmeg az egész. Hát nem válófélben vagytok?

JEDLÍK NAGYMAMA: Minden férfi megérdemli, hogy elváljon tőle a felesége. Undorító szörnyetegek. BELÜGYES: Szeretem, ha így beszélsz. Föláll tőle... a hátamon a szőr. Beleborzongok.

JEDLÍK NAGYMAMA: Maga, ezredes úr...

BELÜGYES: Csak főhadnagy.

JEDLÍK NAGYMAMA: Maga, őrnagy úr, nem tudom, mit akar egy öregasszonytól. Már elmúltam 45 éves.

BELÜGYES: Tízet letagadhatnál. És akkor máris fiatalabb vagy nálam. Én tűnök öregnek, mert most az egész város gondját én viszem a vállamon. És ha csak egyetlen városban nem győzedelmeskedik a szocializmus, akkor megbukott. Így viszont én roppanok össze a teher alatt. Csak néhány jó szóra van szükségem, mást nem akarok tőled, becsületes ember vagyok én, másképp azonnal lapátra is kerülnék. El se tudjátok képzelni, ti, egyszerű emberek, mit jelent a szocialista erkölcs! Aki azt betartja, az olyan, mintha egész évben börtöt tartana.

JEDLÍK NAGYMAMA: Hát ne csináld, ha nehezedre esik!

BELÜGYES: Ez az! Ez az! Végre tegezel. De jó is. Te vagy a város legszebb nője. A fogaid fehérek, mint...

JEDLÍK NAGYMAMA: Na, mint mi? Most mondd, most legyél okos. Ha szépen udvarolsz, akkor leülhetünk beszélgetni. Milyenek a fogaim, he? Akarod, hogy rád vicsorítsak? Van hátul egy aranyfog is. Kettő meg leghátul hiányzik. Biztos, hogy erre a szájra vágysz? Mondd meg nekem, mért beszéled rá a férjemet, hogy beadja a válópert!

BELÜGYES: A szád piros, mintha épp nyers kolbásztölteleket zabáltál volna. A melled csak elképzelni tudom, de a ruha alatt úgy tűnik, mintha a bal nagyobb lenne, mint a másik. A kisebb, gondolom, kerek, mint valami boldog kenyér, a nagyobbik pedig vidám, mint egy zsemlecipő.

JEDLÍK NAGYMAMA: Te mégiscsak tudsz udvarolni, bravó.

BELÜGYES: És még kérdezed, mért akarlak a férjedtől megszabadítani? Ő egy fantáziátlan, sötlan alak, aki mindenét egy lapra tette fel, hogy ő legyen a város legjobb hentesa és mészárosa.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem bírom az olyan embereket, akik nem akarnak semmit az élettől! Te például mit akarsz?

BELÜGYES: Nem jöttél rá? Téged! (Letérdel elé, átöleli a derekát, a fejét az ölébe fúrja.) Téged!

JEDLÍK NAGYMAMA.ellöki magától: És ha engem akarsz, a férjemtől próbálsz elkérni?

BELÜGYES: Ugyan, dehogy! Ettől a rozsdás hurkától?

JEDLÍK NAGYMAMA.lekever neki egy pofont: Te a jelenlétemben ne beszélj ilyen közönségesen!

BELÜGYES.meghökken: Nem úgy értettem! Csak valami ócskát akartam mondani, amit napra nap használ. Valami olyasmit, amit mindennap megérint, ami ő, ami sokkal inkább ő, mint az a buta arca.

JEDLÍK NAGYMAMA: És a te arcod talán valami okos arc, azt hiszed?

BELÜGYES: Azt nem tudom. Szerintem van rajta valami célratörő okosság. És nem merültem soha olyan buta önsajnálatba, mint ő.

JEDLÍK NAGYMAMA: Az nemcsak önsajnálát. Én is sajnálom őt, hogy összeomlott körülötte a világ!

BELÜGYES: Ugye? Te is ezt mondd! Körülötte, nem körülötte! Te nem fogsz elkeseredni holmi vagyonnal, amit a sírba úgyse visz magával az ember.

JEDLÍK NAGYMAMA: Meg akarsz ölni minket?

BELÜGYES: Ti már rég halottak vagytok. Ha akar-nám, azt tehetnék veletek, amit csak akarok. De nem vagyok én állat. Csak azt akartam mondani, hogy te is csak sajnálsz őt, és nem szereted. Nem is szeretted soha. Őt nem lehet szeretni, mert fo-galma sincs a szerelemről. Annyi fölvágott hasú disznót látott, hogy szerintem kicsit undorodik a testtől. A sajátjától is, és a nőtől még jobban. Az enyhe vérszagtól.

JEDLÍK NAGYMAMA: Mindez talán igaz. De akkor se hiszem, hogy köztünk lehetséges lenne bármi.

BELÜGYES: Benned mindenféle kispolgári előíté-lek mozognak. De már nem vagyunk kispolgárok. Szabadok vagyunk, értsd meg, Anna! Szabadság, ez a legnagyobb ajándéka a mai világnak.

JEDLÍK NAGYMAMA: Én egyáltalán nem érzem szabadnak magamat.

BELÜGYES: Majd én megtanítalak a szabadságra!

JEDLÍK NAGYMAMA: Vedd már észre, hogy amit te szabadságnak hiszel, az csak neked szabadság. Ha én azt mondom, nem kérek a tanításodból, akkor elmész?

BELÜGYES: Dehogy! Te se ismered a szerelmet?

JEDLÍK NAGYMAMA: Nos, ha ez a szerelem: ez az erőszakosság, akkor csak hálát adok érte Istennek, hogy nem ismertem meg eddig. Köszönöm. Sokat tanultam máris, de most már hordd el magad! Ta-karodj, könyörögök, takarodj!

BELÜGYES: Könyörögsz? Mintha máris használna a tanításom. Nem akarsz eljönni hozzánk dol-gozni az államvédelemre?

JEDLÍK NAGYMAMA: Mi lenne az a munka?

BELÜGYES: Megijesztesz. Azt hittem, föl fog hábo-rítani az ajánlatom.

JEDLÍK NAGYMAMA: Fölháborít. De nincs állásom.

BELÜGYES: Te okos nő vagy. Lehetnél nálunk persze börtönkonyhás, ha csak állás kell, de ha elég bátor vagy, márpedig az vagy, akkor lehetnél kihallgatótiszt is. Na, mit szólsz?

JEDLÍK NAGYMAMA: Tiszt? Egy iskolázatlan hentesfeleség? Szó se lehet róla. Nem vállalom.

BELÜGYES: Ez most a nagy lehetőségek, a nagy ki-ugrások országa.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem tudok hinni az ilyen kiugrásokban.

BELÜGYES: Nézz rám! Itt az élő példa!

JEDLÍK NAGYMAMA: Hiszen én épp miattad nem hiszek az ilyen karrierekben. Te olyan rendes em-ber voltál korábban. Kedveltelek. Igen, kedvelte-lek. Pre cso csumis? De most? Szörnyeteg vagy. Ilyen az, amikor valaki több akar lenni, mint ami-re alkalmas. Mint amire képes. Te tényleg csak egy hentessegéd vagy, semmi más. Nem lehetsz a város első embere. Nem te viszed a válladon a szocializmust.

BELÜGYES: Ezt rosszul látod. Most jobb, ha me-gyek. Hamarosan találkozunk. (El.)

JEDLÍK NAGYMAMA: Ez tényleg azt hiszi, hogy ért a nőkhöz?

24. jelenet
A REND HELYREÁLLT

Közben egy pillantást vetünk a boltra. Apa és fia meg-döbbenve látják a pusztítást.

ÖREG JEDLÍK: Hát itt meg mi történt?

ID. ESZIK OTTÓ *alighanem most dönti el, nem mond-ja meg, ki küldte haza az apjáért*: Fogalmam sincs.

ÖREG JEDLÍK: Nem zártad be a boltot? Csak nem bíztad rá valakire?

ID. ESZIK OTTÓ: Dehogy. Kire is bízhattam vol-na? Úgy emlékszem, ráfordítottam a kulcsot.

ÖREG JEDLÍK: Akkor hogy lehet, hogy belülről van a zárban?

ID. ESZIK OTTÓ: Rosszul emlékeztem.

ÖREG JEDLÍK: Nyitva hagytad, és mivel nem a mi-énk, a kárt majd meg kell térítsd.

ID. ESZIK OTTÓ: Azt mondja, apám?

ÖREG JEDLÍK: Egy fenét! Nem ért semmit az egész. Inkább csináljunk itt rendet. *(Az ajtón gyor-san elfordítja a nyitva táblát, és megvonja a vállát, hogy ez se volt megcsinálva. Aztán a felmosórongyot leveszi a húsról, a még ép darabokat fölszededegeti, a falikútjánál megmossa.)*

ID. ESZIK OTTÓ: Ilyet régen sose csinált volna!

ÖREG JEDLÍK: Ilyen régen sose történt volna.

ID. ESZIK OTTÓ: Na, akkor se volt azért minden fenékig tejföl!

ÖREG JEDLÍK: Az nem, de én nem hagytam volna őrizetlenül a boltot.

ID. ESZIK OTTÓ: Igaz, igaz, bocsánatot kérek.

ÖREG JEDLÍK: Ne kérj bocsánatot, már te vagy a főnök. Inkább segíts!

ID. ESZIK OTTÓ *összeszedi a szétszórt kolbászdara-bokat, a harapott részt levágja és kidobja*: Neheztel rám?

ÖREG JEDLÍK: Elvállaltad, hogy a főnököm legyél!

ID. ESZIK OTTÓ: Kérem, apám, ne hagyjon ma-gamra, látja, mire megyek maga nélkül. *(Söpri a bolt kövét.)*

ÖREG JEDLÍK: Látom. Megpróbálom. De nem me-rek ígérni semmit. *(A felmosórongyra mutat, hogy a fia azzal folytassa.)* A rend mindenesetre helyreállt.

25. jelenet
IGAZI BOLDOG CSALÁD

Ugyanaznap otthon. Ebédre terítve. Az asztalnál a két férfi. Jedlik nagymama behozza a levesestálat, ő maga is az asztalhoz telepszik, szedni kezd.

JEDLÍK NAGYMAMA: A gyerek majd eszik, ha megjött az iskolából.

ÖREG JEDLÍK: Ha még mienk lenne a bolt, beáll-hatna inkább inasnak.

ID. ESZIK OTTÓ: Nem árt, ha tanul a gyerek.

JEDLÍK NAGYMAMA *a tányért a férje elé teszi*: Leb-bencsleves.

ÖREG JEDLÍK: Nem szeretem, amit az iskolában tanul. Összezavarják.

ID. ESZIK OTTÓ: Hátha lesz belőle valami.

JEDLÍK NAGYMAMA: Guszto, örülök, hogy végre bement a munkahelyére.

ÖREG JEDLÍK: A munkahelyemre?

JEDLÍK NAGYMAMA: Hát az, ha tetszik, ha nem. Ha néha sikerül elfelejtenie, hogy már nem a mi nevünkön van, nem olyan nagy a különbség.

ÖREG JEDLÍK: Nem olyan nagy a különbség? Olyan ócska az áru, hogy nem tudok a régi vevő-im szemébe nézni.

ID. ESZIK OTTÓ: Nem ránk haragszanak, ne fél-jen, apám.

ÖREG JEDLÍK: Szerinted is elrontottam az életemet?

ID. ESZIK OTTÓ: Az életet nem lehet elrontani, mert nem tudhatjuk, ha másképp alakul, az nem lenne-e még rosszabb.

JEDLÍK NAGYMAMA: El kéne járniuk a templomba, akkor nem lennének ilyen fölösleges gondolataik.

ÖREG JEDLÍK: Asszony, mondanom kell valamit... JEDLÍK NAGYMAMA: Hogy mégis komolyan gon-dolja a válási szándékát?

ÖREG JEDLÍK: Nem tud nekem megbocsátani? Minek emlegeti ezt annyit? Én egyáltalán nem gondolom komolyan. Ha beidéznék, nem me-gyünk el.

ID. ESZIK OTTÓ: Lehet olyat?

JEDLÍK NAGYMAMA: Válni és házasodni sosem kötelező.

ÖREG JEDLÍK: Hiszen maga is családi döntés alap-ján jött hozzám. Úgy adták.

JEDLÍK NAGYMAMA: De igent mondtam. Az én apám nem öl meg, ha nemet mondok a jó partira.

ÖREG JEDLÍK: Szóval akkor szeretett egy kicsit, amikor hozzám jött?

ID. ESZIK OTTÓ: Nocsak, apám, mi ez az érzelés?

JEDLÍK NAGYMAMA: Szerettem, persze. Hát maga szeret engem? Ha már el akar válni?

ÖREG JEDLÍK: Nem akarok válni. Mikor ez a válás szóba jött, akkor döbbentem rá, hogy nem tud-nám elképzelni az életemet maga nélkül.

ID. ESZIK OTTÓ: De szép ez! Az ember szülei vallo-mást tesznek egymásnak az ebédlőasztalnál. Igazi boldog család.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem szoktunk mi vallo-mákat tenni.

ÖREG JEDLÍK: Nem is illendő.

ID. ESZIK OTTÓ: Ha a gyerek itthon lenne már. Na meg persze, ha én nem lennék özvegy, akkor tökéletes lenne a boldogságom.

ÖREG JEDLÍK: Semmink sincs.

ID. ESZIK OTTÓ: Mit számít az!

JEDLÍK NAGYMAMA: Majdcsak kivergődünk eb-ből is.

ÖREG JEDLÍK: Nekem már nincs erőm.

ID. ESZIK OTTÓ: Apám, maga segít nekem, én magának. Nyebo ne, mamko?

JEDLÍK NAGYMAMA: De még mennyire!

ÖREG JEDLÍK: Valamit mondanom kell.

ID. ESZIK OTTÓ: Ki vele!

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem fogok neki örülni, igaz?

ÖREG JEDLÍK: Én se örülök. De nem tudtam meg-úszni. Meghívtam a Vojtát vasárnap ebédre.

26. jelenet
A HENTES ÓRULÉSI JELENETE

A bíróságon. Egy adminisztrátornő ül az asztalánál, aki már láthatólag hosszú ideje várakoztatja az asztala előtt álldogáló Jedliket.

ÖREG JEDLÍK: Bocsánat, a világért se szeretném feltartani.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *föl se nézve a papírjai kö-zül*: Nem tart föl. Várjon egy kicsit.

ÖREG JEDLÍK *téblából, hogy akkor leüljön-e vagy mihez fogjon*: Én ráérek. De nem följelentési ügy-ről van szó.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *ugyanúgy*: Nem?

ÖREG JEDLÍK: Éppen egy kereset visszavonását szeretném kieszközölni.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: A följelentést nem lehet visszavonni.

ÖREG JEDLÍK: Mondom, hogy nem följelentésről van szó... de tudja, mit? Ha annyira erőlteti, föl-jelentést szeretnék tenni.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Megteheti névtelen le-vélben is.

ÖREG JEDLÍK: Az becstelenség lenne.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Egy börtönviselt ne érte-kezzen a becsületről! Megkapta az idézést?

ÖREG JEDLÍK: Nem. Semmilyen idézésről nem tudok.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Biztos a felesége dugta el. Örömmel értesítjük, hogy válópere megkezdődik.

ÖREG JEDLÍK: Visszavonom! De még előtte feljelentést is teszek.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Ellenem? Én a szabályoknak megfelelően jártam el.

ÖREG JEDLÍK: Maga ellen? Mért jelenteném föl? Csak a munkáját végzi. Otszenás Béla, államvédelmi főhadnagy ellen, hivatali túlkapás miatt.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Erről inkább lebeszél-ném. Nagyon megütheti a bokáját. Itt már nem lehet ilyen ármánykodással a népet kijátszani. Itt szabadság van.

ÖREG JEDLÍK *csökönyösen*: Feljelentést akarok tenni.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Jószándékúan figyelmeztetem, hogy az törvénytelen. A törvény embe-re ellen nem fordulhat. Inkább koncentráljunk a válóperére.

ÖREG JEDLÍK *azt se tudja, mihez fogjon*: Vissza szeretném vonni a keresetet.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Az első tárgyalási napot jövő hét szerdára tűztük ki.

ÖREG JEDLÍK: Na, most már magát is föl akarom jelenteni, hiszen maga úgy tesz, mintha nem hal-laná, amit mondok.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Jól értem, hogy süketség miatt akar följelenteni?

ÖREG JEDLÍK *elborult aggyal*: Nagyon jól!

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *jogos fölháborodása tudatában, méltósággal*: Ezzel nagyon súlyos törvény-sértést követ el, hiszen valakit származása vagy testi hibája miatt különböztet meg, sőt, üldöz, ez rasszista cselekedet, lényegében háborús bűn. Azért pedig statáriális bíróság előtt fog felelni.

ÖREG JEDLÍK: Jó! Ennek örülök. Legalább nem érem meg a válóperemet. Világosan megmond-tam, hogy nem akarok válni.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Akkor végül is minek jött be?

ÖREG JEDLÍK: Hát nem maguk hívtak?

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Már a harmadik ügyet veti föl, de döntení se tud. Magának alighanem egy elmeorvosra lenne szüksége. Ebben a pillan-atban közveszélyes.

ÖREG JEDLÍK *ordít*: A köz! A köz! A köz! Köpök a közveszélyre, a közösségre, mindenre, ami köz. A köztársaságra és a szocialista köztársaságra. Köpök a munkásosztályra! A közkönyvtárakra, a közétkeztetésre. Köpök a közvilágításra, a köztu-lajdonra, a közhaszonra és a községre. Köpök a közönyösökre, kiköpöm a közhelyeiteket, meg az ócska kolbászt, amit ti csináltok és velem akarjátok eladatni, hogy én szégyenkezzek miatta. Ez a kolbász bűdös, szarszagú, de drága is, csak jegyre

van, vagy jegyre nincs. Köpök a közönségesekre, rátok mind, köpök a közterületre, ezentúl mindig ott végzem majd a szükségemet.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *fölveszi a telefont*: Segít-ség! Orvost, rendőrt, közvádlót!

ÖREG JEDLÍK *lerogy*: Úristen, mit csináltam!

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Nyugodjon meg, mind-járt itt a mentő.

BELÜGYES *belép, szélesen mosolyog*: Guszti bátyám, mit művel maga, hát szabad ezt?

ÖREG JEDLÍK: Nem, dehogy. Nem tudom, mi ütött belém.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ *a Belügyeshez*: Látja, megint arra célozgat, hogy maguk az ávón megverték.

ÖREG JEDLÍK: Nem, nem, nem, dehogy. Ez a nő hazudik. De jó, hogy itt vagy, Béla, panaszt aka-rok nálad tenni ez ellen a nőszemély ellen. Hihe-tetlenül önkényesen bánik az ügyfelekkel.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Hallja az ellenforradal-mi uszítást, főhadnagy úr?

BELÜGYES: Sajnos, hallom. És én még azt hittem, hálálkodni jött be, hogy segítünk megszabadulni egyre terhesebbé váló házsártos feleségétől.

ÖREG JEDLÍK: Hiszen én szeretem Annát.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Még jó, hogy ezt nem hallotta az a szerencsétlen nő, különben biztos röhögőgörcsöt kap. Ha itt így viselkedik, milyen lehet otthon? De jó, hogy én nem mentem férjhez!

ÖREG JEDLÍK: Nem tudom, mi volt ez. Még na-gyon feszült vagyok a sok változástól. Hölgyem, bocsánatot kérek magától, és persze tőled is, Béla. Tudom, hogy mind a ketten csak a javamat akar-ták és akarják. Természetesen semmilyen följe-lentéssel nem kívánok élni. De azt kérem azért, hogy a válóperemet függesszék fel.

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Ó, minket nem lehet megsérteni. Mi nem is személyek vagyunk, ha ránk néz, magát az államot látja. A nép államát.

BELÜGYES: Volt valami feljelentésről szó? Nem is emlékszem. *(Jedlíkre kacsint.)* Tudtam, hogy egy-szer majd a barátságomat fogod kérni. Még gondol-kozzom. Majd a vasárnapi ebédnél megbeszéljük.

ÖREG JEDLÍK: Épp azt akartam mondani, hogy beteg a gyerek, halasszuk el inkább egy-két héttel.

BELÜGYES: Ó, nem vagyok én olyan félős. Egy ilyen meghívást semmi pénzért nem mulasztanék el. Már nagyon várom azt a békés, családias han-gulatot. Tudod, nekem nem maradt senkim, csak az anyám, de már az apám is gyakran emlegette, hogy a Jedlíké, azok olyanok, mintha a mi igazi családunk volnának. Mi lenne, ha a jobb hangulat kedvéért elhívnám magammal Varga elvtársnőt is.

ÖREG JEDLÍK: Az meg ki?

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Hát én! A névtáblámat se olvasta el?

ÖREG JEDLÍK: Hol van itt névtábla?

BÍRÓSÁGI ÜGYINTÉZŐ: Köszönet a kedves meg-hívásért, főhadnagy úr. A szüleimet látogattam volna meg vidéken, de egy ilyen alkalomért szíve-sen lemondom az utazást. Biztos remek disznóto-rost kapunk a híres hentesnél.

BELÜGYES: Na, mit szólsz?

ÖREG JEDLÍK *belevörösödik*: A feleségem el lesz ra-gadtatva.

27. jelenet

NEM CSODA, HOGY NEM VAGY JÓ TANULÓ

Kint sötétedik, de Jedlíknének nincs kedve lámpát gyújtani, nyugtalanul járkál a lakásban, megjön az unokája, ledobja a sarokba a táskáját.

JEDLÍK NAGYMAMA: Hol voltál ilyen sokáig? Bent tartottak az iskolában?

ESZIK OTTÓ: Ellógtam az első óra után.

JEDLÍK NAGYMAMA: Micsoda, te elmentél az is-kolából?

ESZIK OTTÓ: Olyan borzalmasat álmodtam, hogy nem bírtam egyhelyben ülni.

JEDLÍK NAGYMAMA: De hát mért nem mondtad el nekünk?

ESZIK OTTÓ: Nagypapának, aki úgy járkál, mint-ha nappal is rémálmok gyötörnék? Apának – aki fél a saját apjától? Neked...

JEDLÍK NAGYMAMA: Hát persze, hogy nekem. Hiszen most is nekem mondd el, amikor már megvan a baj.

ESZIK OTTÓ: Baj? Ugyan. Kit érdekel az iskola?

JEDLÍK NAGYMAMA: És mi volt az az álom?

ESZIK OTTÓ: Már elfelejtettem.

JEDLÍK NAGYMAMA: Az hogy lehet?

ESZIK OTTÓ: Az álmokat elfelejtjük, nagy, mint a könyveket. Azért butaság, hogy az iskolában könyvek cselekményét akarják tőlünk számon kérni. Ha nem olvasod el, de valaki elmondja, mi van benne, akkor emlékezni fogsz rá és jelest kapsz. Ha elolvasod, akkor belemerülsz, aztán tö-kéletesen elfelejted és megbuksz.

JEDLÍK NAGYMAMA: Milyen furcsa gondolataid vannak. Nem csoda, hogy nem vagy jó tanuló.

ESZIK OTTÓ: Azt álmodtam, hogy maguk megsütötték az anyámat, és én az egyik csontjáról rágom le a húst.

JEDLÍK NAGYMAMA *félzokog*: Már értem, mért nem akarsz húst enni. Szerintem is undorító. De ilyesmit ebben a kolbászos családban nemhogy kiejteni, még gondolni se volt szabad soha. Sze-rencse, hogy államosítottak mindent, nem kell jó arcot vágni ehhez a véres hízókurárhoz.

ÖREG JEDLÍK *belép*: Dobri vecser!

JEDLÍK NAGYMAMA *ijedten törölgeti a szemét*: Na, hogy tetszett az első munkanap?

ÖREG JEDLÍK: Amíg Ottó eljött értem, valaki be-mocskolta a húsokat.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem tudnak maguk már a boltra se vigyázni?

ÖREG JEDLÍK: Viszont van egy hírem. Jövő héten lesz a válóperünk.

JEDLÍK NAGYMAMA: Nem azt mondta, hogy visszavonja?

ESZIK OTTÓ: Nagypapa, ti elváltok? Nem akarom! Nem akarom!

ÖREG JEDLÍK: Nem, én se akarom. De nem hagy-ják visszavonni. Ezért a Béla mellett még valami ügyintézőnőt is meghívtam a vasárnapi ebédre, hogy talán majd itt rábeszélésem őket.

JEDLÍK NAGYMAMA: Guszto, maga megőrült. Magunknak sincs tisztességes ebédrevalónk.

ESZIK OTTÓ: De szeretem a vendégeket! Akkor ugye nem váltok el?

JEDLÍK NAGYMAMA *hirtelen ötlettel*: Tudja mit, ha ezek idetolják a képüket, akkor én meg elhí-vom a plébános urat!

ESZIK OTTÓ: Ma meggyóntatott.

JEDLÍK NAGYMAMA: Ezért megdicsérlek.

ESZIK OTTÓ: Pedig emiatt tartottak bent a suliban.

JEDLÍK NAGYMAMA: Megmondtad, hogy a temp-lomban voltál?

ESZIK OTTÓ: Dehogy, csak a lógás miatt.

JEDLÍK NAGYMAMA: Tebeléd mégis szorult vala-mi az én családomból.

ÖREG JEDLÍK: A maga családja? Mért, az enyé-m milyen? Ezek szerint elege van belőlem? Ne is vonjuk vissza a válópert? Én azért hívtam ezeket ide, maga meg most provokálná őket.

ESZIK OTTÓ: Félek a plébánostól.

JEDLÍK NAGYMAMA: Szerintem ők is félnek. Ezért jön.

ÖREG JEDLÍK: Értse meg, Anna, előtte nem be-szélhetünk nyíltan az ügyeinkről.

JEDLÍK NAGYMAMA: Szerintem csak előtte be-szélhetünk nyugodtan, úgy, hogy tanúnk is le-gyen, akinek van valami fogalma arról, mit lehet és mit nem. Mert nekünk, azt hiszem, mindent be lehet adni.

ÖREG JEDLÍK: Buták lennénk?

JEDLÍK NAGYMAMA: Úgy éltük le az életünket, hogy észre se vettük, milyen buták vagyunk min-den másban a disznódaraboláson és a kolbászke-verésen kívül. De ennek vége. Az unokám egye-temre fog járni. Mérnök urat nevelünk belőle.

ÖREG JEDLÍK: Vagy papot?

ESZIK OTTÓ: Mindegy, csak ne kelljen hentesnek állnom.

ÖREG JEDLÍK: Szóval nem akarsz a nyomomba lépni? És az apád még a neveteket is magyarosí-totta.

JEDLÍK NAGYMAMA: Ez ennyire zavarja?

ÖREG JEDLÍK: Engem mindenki elárult.

JEDLÍK NAGYMAMA: Hát válni nem én akartam.

28. jelenet
SZOMBAT DÉLUTÁN A PARÓKIÁN

Késő délutáni fények a parókia nappali szobájában. A pap leül, tölt magának egy konyakot, fáradt. Id. Eszik Ottó ekkor kopog be hozzá.

ID. ESZIK OTTÓ *nem tudja eldönteni, hogyan köszönjön, dadog, belezavarodik:* Szabadság... Illetve: Jó napot kívánok! Vagyis: Dicsértessék, tisztelendő elvtárs!
PAP *elneveti magát, int, hogy üljön le:* Mindörökké, ámen, fiam. Látom, elég nagy bajban vagy.
ID. ESZIK OTTÓ: Hát igen.
PAP: Magad se tudod, hogy ki vagy, hogy kivel tartasz, és hogy boldog vagy-e vagy boldogtalan.
ID. ESZIK OTTÓ: Ezt az utolsót tudom. Boldogtalan.
PAP: Ugyan, dehogy. Már alig bírsz parancsolni magadnak, hogy teljes szívvel ne csatlakozz ehhez az új világhoz.
ID. ESZIK OTTÓ: És nagyon helytelen lenne, ha megtenném?
PAP: Helytelen. Persze, hogy az. De ne félj, már megtetted. Már az övék vagy. Már nincs miről töprengened. Nincs miért hezitálnod.
ID. ESZIK OTTÓ *elképedve:* Már megtettem?
PAP: Sajnos igen. Majd megérezd, ahogy egyre mélyebbre merülsz ebben az új világban, hogy mekkora kő fog leesni a szívedről.
ID. ESZIK OTTÓ: De én nem akarok csatlakozni hozzájuk. Tönkretettek minket.
PAP: Azt hiszed?
ID. ESZIK OTTÓ: Talán nem? *(Megréműl.)* Vagy tisztelendőséged is az ő emberük már?
PAP: Az a taktikájuk, hogy mindenkit hozzászoktatnak magukhoz. Hozzáédesgetnek. Hozzárémítgetnek. De engem még nem sikerült. Csak annyit akartam mondani, hogy nem árt, ha a világi javakról képesek vagyunk lemondani, és nem árt, ha meg tudjuk, mennyit érünk nélkülük.
ID. ESZIK OTTÓ: Uramisten, akkor az apám tényleg semmit nem ér.
PAP: Nem beszélsz szépen róla.
ID. ESZIK OTTÓ: Bocsanat, de most valamit megértettem. Én tényleg nem akarok némi vagyon és egy állás lenni. Nem akarok egy kisvárosban betöltött szerep lenni. Nem, nem, nem.
PAP: Csak ne heveskedj! Valaminek lennünk kell. El tudsz engem képzelni reverenda nélkül? Ha mondjuk, kiugranék egy nő miatt, és elmennék traktorosnak.
ID. ESZIK OTTÓ *élesen felnevet, aztán zavartan félbehagyja:* Erre készülsz?
PAP: Na látod, hogy rögtön letegezted?
ID. ESZIK OTTÓ: Úristen, bocsanat. Magam se értem. De furcsa.

PAP: Tulajdonképpen miben segíthetek?
ID. ESZIK OTTÓ: Tisztelendőséged meg van hívva hozzánk a holnapi ebédre.
PAP: Igen.
ID. ESZIK OTTÓ: És eljön?
PAP: Nem utasítottam vissza a meghívást.
ID. ESZIK OTTÓ: Szóval nem?
PAP: Mért akarod, hogy ne menjek el?
ID. ESZIK OTTÓ: Tudja, hogy egy ávós és a titkár-nője is ott lesz?
PAP: A Béla? Ő nem a barátotok inkább?
ID. ESZIK OTTÓ: Az apja volt az apám barátja. Én mindig utáltam, sunyi, gyáva kis alak. Karrierista törtető.
PAP: Téged elragadott az indulat. Nem lenne jobb, ha inkább barátkozni próbálnál vele?
ID. ESZIK OTTÓ: Egy ávóssal?
PAP: Fontos lelki gyakorlat olyan iránt föltámasztani magunkban az embertársi szeretetet, akit utálunk.
ID. ESZIK OTTÓ: Ráadásul még az anyámra is szemet vetett.
PAP: Elég régóta ismerem a Bélát. Ezt azért még órála se hiszem el.
ID. ESZIK OTTÓ: Én se hinném el a régebbiek alapján. De már beleszokott a hatalomba.
PAP: Szerencsétlen ember. Aki ilyen pozícióba kerül, menthetetlenül elszörnyesedik.
ID. ESZIK OTTÓ: Kérem, ne jöjjön el holnap, mégse.
PAP: Már elfogadtam a meghívást.
ID. ESZIK OTTÓ: Apám azt szeretné elérni, hogy függesszék fel a válopert, amire a börtönben rábeszéltek.
PAP: Úristen, micsoda aljasság. És nem akarják hagyni, hogy visszalépjen?
ID. ESZIK OTTÓ: Azt hazudták neki, hogy nem lehet.
PAP: Jó, hogy jöttél. Nem voltam biztos benne, hogy oda fogok érni, de most már világos, mindenképpen ott kell, hogy legyek!
ID. ESZIK OTTÓ *fölláll, menni készül:* Köszönöm, főttisztelendő atyám, nagyon köszönöm.

29. jelenet
ANGYALOK A KONYHÁBAN

Vasárnap a konyhában. Jedlíkné a levest meri át egy levesestálba a láboshól. A konyha udvari ajtaja felől toppan be a vendégségbe a pap.

PAP *vicces hangulatban:* Szabadság! Jó napot a háziaknak!
JEDLÍK NAGYMAMA *fölkapja a fejét:* Tisztelendő atyám, de jó, hogy eljött, nagyon félek ettől a vendégségtől. Jön egy olyan ember is, akit nem ismerek. Ennek a Bélának a helyettese. Vagy főnöke? Egy nő.

PAP: Van olyan ember a városban, akit te nem ismeresz?
JEDLÍK NAGYMAMA: Van, egyre több.
PAP: A miséről is egyre fogynak az emberek.
JEDLÍK NAGYMAMA: Lehet, hogy félnek. Nem tudhatják, ki jelenti fel őket. Hiszen magát se ismerhetik...
PAP: Attól félnek, hogy én jelenthetem föl őket?
JEDLÍK NAGYMAMA: Jó lesz ma vigyázni, mit beszél.
PAP: Egy papnak nem a rendőrök miatt kell erre ügyelnie. Figyelj csak, lányom, ugye jól sejtem, hogy annak idején ennek a Bélának a fejére öntötted rá a véres kolbásztölteléket, ami nem is volt benne az edényben. Ő volt a csoda áldozata?
JEDLÍK NAGYMAMA: Hát igen. Nem felejtette el?
PAP: Egy csodát nem felejt el az ember. De ő talán csak annyit fogott föl, hogy leöntötted, nem?
JEDLÍK NAGYMAMA: Azt mondta, szerelmes belém.
PAP: De ha akar tőled valamit, kész csoda, hogy nem él vissza a hatalmával. Lehet, hogy nem is olyan aljas, mint gondoljuk? Akkor viszont ez a valódi csoda.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ilyen csodák nincsenek.
PAP: Ne legyél ennyire reményvesztett, lányom.
JEDLÍK NAGYMAMA: Hogyne lennék, amikor elenyészett a csodám, és nem mentem vele semmire.
PAP: A csoda sosemvész el.
JEDLÍK NAGYMAMA: Csak átalakul. Katasztrófává.
PAP: Ugyan, ugyan!
JEDLÍK NAGYMAMA: Könyörögtem az anygáloknak, akik akkor itt voltak, hogy maradjanak még. De szerintem eltűntek. Segítene bevinni a tányérokat, tisztelendő atyám? *(Ő maga fölveszi a levesestálát, a pap a tányérok halmát kapja kézbe, elindulnak a belső szoba felé.)*

30. jelenet
EGY APA LETÉRDEL A FIA ELÉ

Ugyanakkor a gyerek szobában. Az idősebb Eszik Ottó igyekszik felkészíteni a vendégségre a fiát.

ID. ESZIK OTTÓ: Fiam, beszélnem kell veled!
ESZIK OTTÓ: Csak azt ne! Milyen hülye egy nap. Máskor legalább a vasárnap nyugis volt.
ID. ESZIK OTTÓ: Te se akarod, hogy nagyapáék elváljanak.
ESZIK OTTÓ: Nem, persze. De kizárt dolog, hogy ez egy ebédnél dőljön el.
ID. ESZIK OTTÓ: El se tudod képzelni, hány dolog dől el az asztal mellett vagy az ágyban.
ESZIK OTTÓ: Arra célzol, hogy...

ID. ESZIK OTTÓ: Igen. Nagyfiú vagy, már nyugodtan beszélhetünk ilyesmiről.
ESZIK OTTÓ: Hogy alvás közben dőlnek el a dolgok?
ID. ESZIK OTTÓ: Inkább arról, hogyan születik a kisbaba.
ESZIK OTTÓ: Épp most akarsz felvilágosítani? Mindjárt itt vannak a vendégek. Attól, hogy tudom, mi az a kefézés, még nem fogok jobban kussolni, ha ti már minden módon megaláztátok magatokat.
ID. ESZIK OTTÓ: Szerinted nincs értelme ennek az ebédnek?
ESZIK OTTÓ: Csak szórakoznak veletek. Vagyis az öregekkel. Van valami a háttérben, amit nem tudok.
ID. ESZIK OTTÓ: A Bélának tetszik a nagyí.
ESZIK OTTÓ: Úgy érted, hogy szerelmes belé? Mint nő érdeklí? Egy nagymama? Ez hülye.
ID. ESZIK OTTÓ: Mért, szerinted nem szép?
ESZIK OTTÓ: Gyönyörű. De nagymama. Úristen, bele fogom vágni a villámat a combjába.
ID. ESZIK OTTÓ: Eszedbe ne jusson!
ESZIK OTTÓ: Az legalább volna valami!
ID. ESZIK OTTÓ *letérdel elé:* Kisfiam, könyörögve kérek, ne csinálj botrányt!
ESZIK OTTÓ: De hát ti minek gondoltok engem? Botrányhősnek?
ID. ESZIK OTTÓ *fölpattan:* Még csodálkozol?
ESZIK OTTÓ: Neked, apa, azt hiszem, fogalmad sincs rólam.
ID. ESZIK OTTÓ: Dehogynem. Hiszen a fiam vagy.
ESZIK OTTÓ: Az is lehet, hogy úgy általában az embereket nem ismered?
ID. ESZIK OTTÓ: Az meglehet. Na, jó. Akkor egy szót se egész ebéd alatt, rendben?
ESZIK OTTÓ: Rendben. Az ésszerűség határain belül.
ID. ESZIK OTTÓ: Jól van. Túrd be az inged! Kezet mostál?
ESZIK OTTÓ *méltatlankodva:* Apa!

31. jelenet
A VENDÉG A HÁZIGAZDÁT NEVELI

A nagyszobába belép a Beliügyes. Kicsit zavarban van. Virágot is hozott. Az öreg Jedlík fogadja. A virágot egyszerűen a komódra fektetik.

BELÜGYES: Hát itt vagyok. A kedves felesége?
ÖREG JEDLÍK: Hogyhogy egyedül?
BELÜGYES: Varga kisasszony... azaz elvtársnő... nem tudott mégse jönni. Az apja váratlanul meghalt.

ÖREG JEDLÍK: Nocsak, a halál titeket is fenyeget?
BELÜGYES: Most mért kell így beszélned, Guszti bátyám. Látod, hogy azóta se üzentem. Tudod, amit megbeszéltünk.
ÖREG JEDLÍK: Nem, nem, tényleg nem üzentél, ezt köszönöm. De kevesebbet vagyok itthon újabban, az is igaz.
BELÜGYES: Mindenkinek be kell járnia dolgozni, különben ki is rúghatják.
ÖREG JEDLÍK *ráismer az érvelésre*: Szóval te fenyegetted meg a fiamat a múltkor, azért rohant olyan lóhalálában értem?
BELÜGYES: Elment a boltból munkaidőben. Az tilos!
ÖREG JEDLÍK: Jóságos ég! Te csináltad azt a disznóolat a hússal, igaz?
BELÜGYES: És aztán belopóztam ide. Végre csak ugyan nem voltam eredménytelen.
ÖREG JEDLÍK *fölkapja a piszkavasat a kályha mellől*: Megöllek!
BELÜGYES: Várj, várj! Ajánlok egy üzletet. Nekem már nem kell a te öregedő feleséged. Ha most egy szó nélkül végigbírod a vacsorát, összetépem a válsási papírt.
ÖREG JEDLÍK: Egy szó nélkül?
BELÜGYES: Persze az ésszerűség határain belül.
ÖREG JEDLÍK: Miféle ésszerűség?
BELÜGYES: Elmagyarázzam? A kérdésekre válaszolsz, de csak röviden, nem balhézol, nem okoskods. Velem nem állsz le vitatkozni. Nem kiabálsz a feleségeddel.
ÖREG JEDLÍK: Nem szoktam.
BELÜGYES: És nem bánom, egymáséi maradhatok. *(Felvidul.)* Láthatod, hogy nem vagyunk mi olyan rossz fiúk.
ÖREG JEDLÍK: Én csak téged látlak. És nincs sok örömöm benne.
BELÜGYES: Na, pont az ilyen megjegyzésektől tartózkodsz a következő pár órában.

32. jelenet
CSERÉPTÖRÉS

Az ebédlőbe egyszerre érkezik a pap meg Jedlikné, és a két Eszik. Ahogy a két egymás melletti ajtón betoppannak, a kisfiú a papnak ütközik, és a meglepett gyerek kiveri a tányérokat a kezéből.

ID. ESZIK OTTÓ *megpróbálja visszarántani a fiát*: Vak vagy?
PAP a megsúsztott tányér után kap, és így a többi is lecsúsz: Jaj, nem akartam.
JEDLIK NAGYMAMA: A hozományom!
ÖREG JEDLÍK: Úgyse használjuk sose.
BELÜGYES *Jedliknek*: Nem mondtam, hogy kuss?
ESZIK OTTÓ: Jaj, nem akartam!

ID. ESZIK OTTÓ *a fiának*: Nem mondtam, hogy kuss?
PAP: Majd küldetek új tányérokat.
BELÜGYES: A kis krózus!
JEDLIK NAGYMAMA: Kérem a vendégeimet, hogy ne veszekedjenek.
PAP: A kapitány úrnak igaza van.
BELÜGYES: Hadnagy elvtárs, nem kapitány úr.
PAP: De csak nem nevezhetjük egymást elvtársnak? Ez a megszólítás lutri. Hátha nem igaz. A mi esetünkben biztos, hogy nincs egyetlen közös elvünk se, amiben társak lennénk.
BELÜGYES: Biztos, hogy nincs?
PAP: Nem hinném, hogy ez az a hely, ahol az egyháznak és az államnak meg kéne kötnie a szövetségét.
ID. ESZIK OTTÓ: Az egyháznak és a pártnak!
ÖREG JEDLÍK *a fiának*: Nem mondtam, hogy kuss?
ID. ESZIK OTTÓ: Hogy beszél a főnökével, apám?
PAP: Hogy beszélsz az apáddal, fiam?
JEDLIK NAGYMAMA: Ne szóljon rá a fiamra, tisztelendő atyám.
ESZIK OTTÓ *lehajol, a tányérokat vizsgálja*: Kettő nem törött el.
ID. ESZIK OTTÓ: Az egyetlen épelméjű a társaságban a gyerek.
JEDLIK NAGYMAMA: Söpörjete fel, én hozok másik tányérokat. *(El a konyha felé.)*
PAP: Inkább átszaladok a parókiára, és hozok én. Anynyi garnitúrát ajándékoztak még az ántivilágban az elődömnök, hogy igazán nem győzöm összehajolni. *(Kifelé indul.)*
ÖREG JEDLÍK *megpróbálja megállítani*: Fogyó eszköz!
BELÜGYES: Hadd fusson!
ESZIK OTTÓ: Elkísérhetem?
ID. ESZIK OTTÓ: Szó se lehet róla.
JEDLIK NAGYMAMA *bejön*: Közben minden oda-kozma.
PAP: Nem elszökni akarok, csak tányérért megyek. Te, fiam, velem jöhetsz cipekedni. *(Ő és a gyerek el.)*

33. jelenet
PISZTOLY AZ ASZTALON

BELÜGYES *a pap után néz*: Hogy került ez az ember ide?
ID. ESZIK OTTÓ: Anyám hívta meg.
JEDLIK NAGYMAMA *szténnéz*: Na, nem mozdulnátok? Guszto, tudod hol a partvis! Vagy te, Ottó!
BELÜGYES: Szívesen segíték.
ID. ESZIK OTTÓ: Még mit nem!
JEDLIK NAGYMAMA: A vendég?
ÖREG JEDLÍK: Túlságon is otthon van itt!
BELÜGYES *Jedlikhez*: Ez volt az utolsó dobásod, amit elnézek.
JEDLIK NAGYMAMA: Eredj már a partvisért!

ÖREG JEDLÍK: Még őt véded? Vajon miért?
BELÜGYES: Megmondtam, hogy...
ID. ESZIK OTTÓ: Majd én hozom a lapátot meg a partvist. *(Kinyúl értük.)*
JEDLIK NAGYMAMA *visszamegy a konyhába*
ÖREG JEDLÍK: Teljesen elment az étvágyam.
BELÜGYES: Remélem, nem a boltból hoztátok a húst.
ID. ESZIK OTTÓ *miközben söpör*: Erről jut eszembe, ha már így egymás között vagyunk, mit művelt maga kedden a boltban?
ÖREG JEDLÍK: Ez tönkre akar tenni mindegyikünket.
BELÜGYES *Jedlikhez*: Te hívtál meg! Megkövetelem a vendégnek kijáró tiszteletet!
ID. ESZIK OTTÓ: Tiszteletet követelsz? Hogy oda ne rohanjak.
ÖREG JEDLÍK: Fiam, fiam! A kezében vagyunk.
BELÜGYES: Már eljátszottátok az esélyeiteket!
ID. ESZIK OTTÓ *odaugrik elé, hirtelen érezhető, hogy sokkal erősebb a Belügyesnél*: Nagyon szeretek játszani! *(Megfékezi magát.)* Végül is mi rossz történt most? Pár tányér eltört, és attól mindenki ideges egy kicsit. De ez már így van, a régi dolgok eltörnek, újak lépnek a helyükbe. Főhadnagy elvtárs, mi nem vagyunk ellenségei a mai világnak. *(A sarokba támasztja a seprűt és ott hagyja a lapátot a cserepekkel.)*
JEDLIK NAGYMAMA *belép*: Végül nem ment semmi tönkre. Hol vannak már azok a tányérok?
ÖREG JEDLÍK: Azt mondta, maga hoz!
PAP *belép*: Megjöttünk. Nem Zsolnay, de azért szép. *(A gyerek azonnal elkezd szétrakni az asztalon az új tányérokat.)*
JEDLIK NAGYMAMA: Várj, előbb talán el kéne mosni őket! *(A gyerek megtorpan.)*
PAP: Tiszták. A vitrinben voltak.
ÖREG JEDLÍK: Elég lesz konyharuhával kitöröli egy kicsit! *(Jedlikné az egyik fiókból tiszta konyharuhát vesz elő, törölget.)*
BELÜGYES: Nem vagyunk mi olyan kényesek! Én még a szenteltvíztől se félek.
ESZIK OTTÓ: Akkor a bácsi nem lehet ördög.
ID. ESZIK OTTÓ: Szerinted ez vicces?
ÖREG JEDLÍK: Nem ülünk le? Én olyan fáradt vagyok, mintha egy egész disznót földaraboltam volna ma már. Holott az idejét se tudom, mikor láttam egyben egy egész disznót.
BELÜGYES *észreveszi a virágot*: Ezt majdnem el is felejtettem! A ház asszonyának hoztam.
JEDLIK NAGYMAMA *átveszi*: Köszönöm. Nem kellett volna. Mi nem adunk az ilyen formásokra.
BELÜGYES: Ez tetszik! Olyanok, mint a kommunisták.
ESZIK OTTÓ: Én egyszer, majd belépek a pártna.
ID. ESZIK OTTÓ: Nem tudja, mit beszél, bocsánat.
JEDLIK NAGYMAMA: Kitől kérsz te bocsánatot, és miért?

PAP: Tőlem nem kell!
ÖREG JEDLÍK: Alighanem tőlem.
BELÜGYES: Nagyon dicséretes a gyerek terve! Mindannyiunkat ő ment meg. Mindannyiunkat a fiatalság ment meg, ahogy mindig.
ESZIK OTTÓ: Nem hiszem, hogy meg tudnék menteni bárkit is.
JEDLIK NAGYMAMA: Akkor én ezt vízbe teszem. *(Kiszalad a virággal, és szinte rögtön egy vázában hozza vissza.)*
PAP: Ez gyönyörű.
ÖREG JEDLÍK: Nehogy az asztalra tedd! *(A nő a virágot a komódra teszi, messze az asztaltól.)*
BELÜGYES: Ki hol ül?
ID. ESZIK OTTÓ: Az apám, ha jól emlékszem, itt ült a városi börtönben.
JEDLIK NAGYMAMA: Nincs ülésrend. Én itt ülök. *(Az egyik székhöz lép leül.)* Mellettem a férjem és a fiam. *(Ők is elhelyezkednek a mondott rendben.)*
PAP *leül az öreg Jedlik másik oldalára, és a három ültőre mutat*: Királynő, király, futó. *(A gyerek leül az apja mellé.)*
ÖREG JEDLÍK: Én, király?
BELÜGYES *leül az utolsó szabad helyre, a pap és a gyerek közé*: Igen, a kolbászkirály. Vagy már nem is emlékszel?
ÖREG JEDLÍK: Ti mindent megtettetek, hogy ne emlékezzek.
BELÜGYES: Mi mindent megteszünk, amit az ország érdekében kell. És mindenre emlékszünk.
ID. ESZIK OTTÓ: Édesapám kolbászreceptjét ismeri?
JEDLIK NAGYMAMA: Azt nem ismerheti senki, még nekem se árulta el.
PAP *egy üveget vesz elő, az asztalra teszi*: Én meg virág helyett egy kis pálinkát hoztam.
ÖREG JEDLÍK: Akkor koccinthatnánk is. *(Töltöget.)*
BELÜGYES *fölkáll*: A kommunizmus győzelmére!
ESZIK OTTÓ: Mért, talán nem győzött még?
JEDLIK NAGYMAMA: Inkább arra, hogy jövőre ünnepeljük a 40. házassági évfordulónkat.
BELÜGYES *megsértődik, visszaül*: Azt meg is kell ám élni.
ID. ESZIK OTTÓ: Kérem, hagyja békén a szüleimet.
BELÜGYES: Engem azért hívtak ide, hogy megpróbáljanak megfélemlíteni?
JEDLIK NAGYMAMA *főlelelem a levesestál fedelét*: Kinek szedhetek a levesből?
PAP *nyújtja a tányérját*: Húsleves?
JEDLIK NAGYMAMA: Mi más! Sokan voltak a misén?
PAP: Rengetegen járnak.
ÖREG JEDLÍK *int, hogy most a Belügyes tányérja kövüljön*: Ez azért megnyugtató.
BELÜGYES *odaadja a tányérját*: Hát engem egyáltalán nem nyugtat meg.
JEDLIK NAGYMAMA: Kérem a következő tányért.
PAP *mikor már mindenki előtt ott gőzölög a leves, fölkáll*: A rendőr urat zavarná, ha elmondanék egy áldást?

ÖREG JEDLÍK: Csak magunkban!
BELÜGYES *beclőz*: Aki ételt-italt adott, annak neve legyen áldott.
JEDLÍK NAGYMAMA: De szép is lenne, ha minden ilyen egyetértésben és harmóniában történe a világban.
PAP: A főhadnagy urat bármikor szívesen látom ministrálni.
ÖREG JEDLÍK: Akkor azt is mondja meg neki, hogy mi egyházi esküvőt is tartottunk. És az egyház nem ismeri el a válást.
BELÜGYES *enni kezd*: Minek ebből ekkora ügyet csinálni? Elválnak, ezt már én sem tudom megakadályozni. Aztán legfeljebb nem költöznek külön.
ESZIK OTTÓ: Nem akarom, hogy a nagyiék elváljanak.
ID. ESZIK OTTÓ: Nem lehet erre kötelezni őket.
JEDLÍK NAGYMAMA: Mindenre kötelezni lehet bárkit. Hogy menjen ehhez, vagy ne menjen ahhoz. Hogy főzzön és mosson egy emberre, akitől viszolyog, hogy gyerekeket szüljön neki.
ÖREG JEDLÍK: Ezt rád érti, Anna?
BELÜGYES: Hát persze, hogy rád.
JEDLÍK NAGYMAMA: Dehogy. Csak a női sorsról beszélnek.
PAP: Ezt a válást az egyház sohasem fogja elismerni.
ÖREG JEDLÍK: Ez a válás sohasé fog megtörténni.
BELÜGYES: Meg fog.
ESZIK OTTÓ: Nem fog.
ID. ESZIK OTTÓ: Ne szólj bele, fiam!
JEDLÍK NAGYMAMA: Te ne szólj bele, fiam!
ÖREG JEDLÍK: Csak élőtlől lehet elválni, ugye?
BELÜGYES: A törvények minden előre vonatkoznak. Ezt jól érted, ha egyébként nem is nagyon értesz semmihez. A minap ellenőriztem a húсок minőségét a hentesboltban, és siralmas állapotokat találtam.
ESZIK OTTÓ: Ki kell mennem vécére.
ID. ESZIK OTTÓ: Ebéd közben nem állunk föl az asztaltól.
JEDLÍK NAGYMAMA: Béla, hagyjon nekünk békét! A legjobban tenné, ha fogná magát és elhordaná a sátorfáját. Vigye azt a szar virágot is.
PAP: Ejnye, így nem lehet beszélni a vendéggel!
BELÜGYES: Anna, ne színészkedjen, hiába komédiázunk, már mindenki rájött, hogy viszonyunk van.
ESZIK OTTÓ *főlugrik, elszalad az asztaltól*
ID. ESZIK OTTÓ: Ezt igazán köszönöm magának, főhadnagy elvtárs! *(A fia után rohan.)*
JEDLÍK NAGYMAMA *fölsír*: Rágalom!
ÖREG JEDLÍK *erősen kételkedve*: Tudom én, hogy az. Tudom én.
BELÜGYES: Csak éljetez az örökös hazugságaitokban, ahogy minden tőkés, minden idealista és minden elnyomó teszi!
JEDLÍK NAGYMAMA: Én ugyan melyik vagyok ezek közül?

PAP: Hát az idealista. *(Föhláll, eltolja a teli levesestányért.)* Ha nem haragszanak, nekem mennem kell. *(Kifelé indul.)*
ÖREG JEDLÍK: Megijedt, tisztelendő úr? Ne hagyjon magamra vele!
PAP: Nem vagyok ijedős ember. De ne is haragudjanak, úgy érzem itt magam, mintha nyers húst tettek volna elé.
JEDLÍK NAGYMAMA: De hiszen ez még csak a leves. Talán nem ízlik?
PAP: Itt senki se jó ember, attól tartok. Imádkozni fogok magukért.
BELÜGYES: Állj, egy pap nem beszélhet így! *(Pisztolyt vesz elő, leteszi az asztalra.)* Maga most szépen visszajön, és végigeszi velünk az ebédet.
PAP *visszasomfordál*: Nem akartam ám igazából elmenni. És szerintem Anna biztos, hogy jó ember itt. Na meg az unokája. A gyerekek tiszták. Engedjétek hozzám a gyerekeket, mondta Jézus is.
BELÜGYES *elteszi a pisztolyt*: Akkor mindenkinek jó étvágyat kívánok!

34. jelenet
ÖSSZEVESZÉS EBÉD UTÁN

Miután elment a két vendég, előszólitják az asztaltól elvonultakat, aztán visszaülnek a helyükre.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ottó! És Ottóka! Gyertek ti is enni!
ÖREG JEDLÍK: Nem lenne szabad enni kapjanak.
ESZIK OTTÓ *rögtön előkerül*: De utálok ezt a rendőrt. Elment?
ID. ESZIK OTTÓ *is jön*: Én meg a papot. Bocsanat. Hogy sikerült?
ÖREG JEDLÍK: Ti mindenestre mindent megtettek, hogy ne sikerüljön. *(Föhláll, az ajtó felé indul.)*
ESZIK OTTÓ: Ez a leves már kihűlt.
JEDLÍK NAGYMAMA: Szedek rá egy kis meleget. *(Megfogja a tálat.)* Ez is hideg. *(Utánaszól a férjének.)* Egy szót se szabad elhinni abból, amit ezek beszélnek, érti, egy szót se.
ÖREG JEDLÍK: Értem. *(El.)*

35. jelenet
NEM LEHETÜNK EGYSZERRE ZSARNOKOK ÉS JÓ FEJEK

A konyha, Jedlík nagymama mosogat, kint már jócskán sötétedik. A Belügyes kopogtatás nélkül belép, odaoson a nőhöz, hátulról átöleli.
JEDLÍK NAGYMAMA: Na végre! Azt hittem, teljesen el is felejtetted, hogy neked feleséged is van!
BELÜGYES: Nekem?

JEDLÍK NAGYMAMA *hátranéz, felsikolt*: Úristen!
BELÜGYES: A férjed talán bujkál előled?
JEDLÍK NAGYMAMA: Mit csináltak vele a börtönben? Nem a régi. És meztelenül nem is mer mutatkozni előttem.
BELÜGYES: Biztos rájött, hogy milyen csúnya. Nem vállalom a felelősséget. Mi hazaengedtük.
JEDLÍK NAGYMAMA: Egy reszketeg öregembert. Hol a férjem?
BELÜGYES: Tőlem kéred őt? Volt rá lehetőség kiérdemelni és megkapni. Elszalasztottad az alkalmat, ahogy ti, tótok mindig elszalasztjátok.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ide mered tolni a képed? Hogy viselkedtél az ebédnél? Szegény apád forgott a sírjában.
BELÜGYES: Az apám, az apám. Hiszen én csak segíteni akartam, de a férjed, a fiad, az unokád meg az a pap rám támadt. Én csak védtem magam.
JEDLÍK NAGYMAMA: Pistollyal?
BELÜGYES: Mert a végén te is rám támadtál.
JEDLÍK NAGYMAMA: Ne tegeződjünk.
BELÜGYES: Rendben, magázódjunk. Hivatalos ügy. A férjed válni akar. *(Egy papírt dob elé az asztalra.)*
JEDLÍK NAGYMAMA: Tudom. Nem akar. Te vagy az ügyvédje?
BELÜGYES: Szeretnéd, hogy összetépjem?
JEDLÍK NAGYMAMA: Te döntöd el, akar-e válni?
BELÜGYES: Összetépem a papírt, ha legalább egy csókot adsz.
JEDLÍK NAGYMAMA: Hűtlenségemért az ő hűsége a jutalom? Szép kis világot hoztatok ti.
BELÜGYES: A világ korábban még keményebb és igazságtalanabb volt.
JEDLÍK NAGYMAMA: Takarodj a szemem elől.
BELÜGYES: Akkor ezt a papírt visszateszem a helyére. Varga elvtársnő már úgyis kereste. Jól döntöttél. Szabad akarsz lenni. Köszönöm. *(El.)*

36. jelenet
AKIK NEM SZOKTAK
A MÁSIK MEGÉRTÉSÉHEZ

ÖREG JEDLÍK *idegesen beront a konyhába*: Ki járt itt?
JEDLÍK NAGYMAMA: Csakhogy végre szólsz hozzám!
ÖREG JEDLÍK: El akarok válni, jobb, ha tudod.
JEDLÍK NAGYMAMA: Mégis? Ezt még a Béla se hitte komolyan el.
ÖREG JEDLÍK: Szóval a Béla volt itt?
JEDLÍK NAGYMAMA: Neked egyszerűen Béla? Ti ilyen jóban l ettetek?
ÖREG JEDLÍK: És mit akart?
JEDLÍK NAGYMAMA: Fölajánlotta, hogy összetépi azt a papírt. A maga valóperes beadványát.

ÖREG JEDLÍK: Mégis nála volt? Az ebédnél azt mondta, hogy neki erre nincs befolyása. És összetépte?
JEDLÍK NAGYMAMA: Természetesen nem.
ÖREG JEDLÍK: Veszélyesen ravasz ember. Még itt ólálkodik a ház körül?
JEDLÍK NAGYMAMA: Te félsz?
ÖREG JEDLÍK: Az apja volt a barátom. Ő az ellenségem.
JEDLÍK NAGYMAMA: Akkor ugye nem akarsz elválni?
ÖREG JEDLÍK: De. Nem. Nem tudom.
JEDLÍK NAGYMAMA: Megverték, amikor odabent voltál?
ÖREG JEDLÍK: Nem. De. Nem tudom.
JEDLÍK NAGYMAMA: Még azt se mondhatom, hogy legalább 10 évet öregedtél az utóbbi időben. Úgy nézel ki, mint egy hulla. Te már az övék vagy. A kisujjukat se kell megmozdítsák.
ÖREG JEDLÍK: De azt hiszem, te is!
JEDLÍK NAGYMAMA: Én már nem is akarom a kisujjam se mozdítani érted.
ÖREG JEDLÍK: Mért vagy velem ilyen? Most kéne összetartanunk.
JEDLÍK NAGYMAMA: Csakhogy rájöttem, sose tartoztunk össze.
ÖREG JEDLÍK *elfordul, kimegy*: Kérlek, bocsáss meg, ha tudsz.

37. jelenet
KÖTÉL

Jedlíkéék üres pajtája. Belép az öreg, csak amikor cigaretta gyújt, veszi észre, hogy a Belügyes ott várja.
BELÜGYES: Nem kell megijedni!
ÖREG JEDLÍK *összerezzen*: Úristen, ki az? Hát már ide is utánam jössz? Hallom, fölajánlottad az aszszonynak, hogy...
BELÜGYES: Mindent elmondott?
ÖREG JEDLÍK: Nem kérdeztem. Te majd most mindenfélével fogsz dicsekedni, ugye? Tulajdonképpen mért kell neked?
BELÜGYES. Ő a gyerekkori nagylány-szerelmem. A reménytelen.
ÖREG JEDLÍK: Még emlékszel a gyerekkorodra? Jó lehet.
BELÜGYES: Nem hiszem, hogy ti ilyen egyszerűen ki tudjátok beszélni a problémáitokat. És hogy ilyen egyszerűen hallgatni tudtok arról, amiről hallgatni kell. Egyszerűen nem hiszem, szerintem ti összevesztetek.
ÖREG JEDLÍK: Ez nem a mi problémánk. Te csináltad. Ti vagytok a probléma. Neked a lámpavaszon lenne a helyed.

A melankólia végtelen tájai

Tóth Krisztina: Világadapter

A 2009-es *Magas labda* című kötet után viszonylag sokat kellett várni Tóth Krisztina új verseskötetére. Bár novelláskötetei (*Pixel*, *Pillanatragszó*) és regénye (*Akvárium*) is jelent meg a köztes időszakban, sokakban felmerült a kérdés, visszatér-e még a versekhez, vagy végleg maga mögött hagyja a líra műnemét. A *Világadapter* – annak ellenére, hogy vékonyka kötet – mégis azt jelzi, hogy szerzője nem szakadt el a költészettől, sőt, a *Porhó* óta ismerős hangot sem veszítette el, halad tovább az olvasó számára is ismerős úton. Az új kötet nem hoz igazi megújulást, vagy fordulópontot a pályán, ugyanakkor tartja a megszokott színvonalat, igen erős verseket tartalmaz, és nem válik önismétlővé. A témák, a formák sokfélék, de a szemlélődő nézőpont, a melankolikus, hétköznapi, közvetlen és személyes hang egybetartja őket.

A kifejezetten letisztult és kecses borítón egy vitorlázórepülő látható, magasan a ködbe, felhőbe burkolózott hegyek fölött. Az ég kékje, a repülő karcsú teste, a magasság, a nagy tér valamiképpen az időtlenség érzetét kelti, nyugalmat áraszt, mintha egy pillanatra kívül kerülnénk a világon. A borító felidézheti még a jól ismert Radnóti-vers perspektíváját is („Ki gépen száll fölébe, annak térkép e táj”), melyet különösebb gond nélkül köthetünk a lírai én nézőpontjához. Bár a versekben megszólaló hang a részvét hangján beszél (és nem részvételen idegen, mint a *Nem tudhatom* pilótája), a kívülről, témájától bizonyos távolságot tartó pozíció mindenképpen jellemző rá. A cím is többféleképpen értelmezhető, sőt, kifejezetten arra épít, hogy nagyon tág asszociációs mezőt alakítson ki. Az adapter (villamos átalakító egység, vagy illesztő egység) egy hétköznapi tárgy, mely eltérő elven működő készülékek összehangolására, összekötésére képes.

Akár a költészet metaforája is lehet, hiszen a más-más „szabvánnyal”, tapasztalatokkal, nyelvi háttérrel rendelkező szubjektumokat összekötheti, összekapcsolhatja egymással és a világgal. A címadó vers így fogalmaz: „és sejteni vélem, hogy az utazók közt / ki az, akinek van: ki tudja / bármikor konvertálni a világot, gépeit / ismeretlen szívek lüktetésére kötni...”. Aki rendelkezik a metaforikus értelemben vett világadapterrel, az képes konvertálni, átalakítani a világot, azaz befogadhatóvá, megérthetővé tenni.

A verseket a szerző négy ciklusba szerkesztette, melyeket erős tematikus, hangulati hasonlóság köt össze. A *Futamidő* verseinek témája közös: az idő lényege, működése, valamint kérlelhetetlen múlásának tapasztalata jelenik meg az itt található szövegekben. Tóth Krisztinát nem elvont fogalomként érdekli az idő, sokkal inkább a személyes, megélt idő az, amit megérteni próbál. Az idő múlása és elmúlása, a halál felé tartó idő: „úgy villan cinkosan rád egy-egy pillanatra / barátaid arcából a halál.” (*Hogy vagytok?*) „Honnan tudnám. Akikkel megszülettem, / már szétszéledtek, a sorból kilépnek. / Ropog a hó, sár meg hamu a testünk” (*Háromnegyed*). A barátok, kortársak halála mellett az idő múlásával kapcsolatban a gyermekkor emlékei is előkerülnek (*Háromnegyed*, *Zápor*), valamint a visszatérő kér-

BELÜGYES: Meg akarsz ölni?
ÖREG JEDLÍK: Dehogy. Ám ha valaki fölakasztana, nem védenék meg.
BELÜGYES: Próbáljuk ki!
ÖREG JEDLÍK: Ezt hogy érted?
BELÜGYES: Van valami jó erős kötéled?
ÖREG JEDLÍK: Egy istállóban mindig akad.
BELÜGYES: Tudsz hurkot kötni?
ÖREG JEDLÍK: Milyet?
BELÜGYES: Hóhércsomót.
ÖREG JEDLÍK: Mit akarsz a hóhércsomóval?
BELÜGYES: Ki akarom próbálni, végignézed-e, hogy fölakasszanak.
ÖREG JEDLÍK: Ki akasztana föl itt téged?
BELÜGYES: Én megcsinálom, ha azt parancsolt. Persze utána neked kell a feleséged szemébe nézni.
ÖREG JEDLÍK: Meg a barátaidéba, mi? De tessék, csináld! Azt hiszem, megéri. A szavam nem mástom meg.
BELÜGYES megkötöti a csomót, átdobja az egyik gerendán: Kész. Van itt valami széked?
ÖREG JEDLÍK: Szék? Na, az nincs. De akad egy bak. (*Előhozza.*)
BELÜGYES: Állítsd csak ide! Úgy! Jó. (*Fölláll a bakra, fejét a hurokba illeszti.*) És most rúgd ki alólam!
ÖREG JEDLÍK: Azt már nem. Nem foglak megölni. Rúgd ki te!
BELÜGYES: Nem érted? Utálok a munkámat, utálok magamat. Meg akarok szabadulni ettől az egésztől. Könörgök, segíts rajtam, én nem merem. Nem tudom rászánni magam. Rúgd ki a bakot!
ÖREG JEDLÍK: Nem.
BELÜGYES: Te élvezed, hogy kínozod? (*Kiveszi a hurokból a fejét.*) Most te jössz!
ÖREG JEDLÍK: Én nem akarok meghalni.

BELÜGYES leugrik a bakról, a belső zsebéből előveszi a pisztolyt: Csak játék.
ÖREG JEDLÍK: Meg akarsz ölni?
BELÜGYES int a pisztolyával: Csak játszunk. De szeretném, ha te is tudnád, mit éreztem az előbb.
ÖREG JEDLÍK: Mondtam, hogy nem öllek meg.
BELÜGYES: Az apám emléke miatt meg kellett volna védjél. Vagy mi nem vagyunk barátok? (*Látja, hogy az öreg nem mozdul.*) Na, mi lesz már?
ÖREG JEDLÍK: Ízületesek a tagjaim, segíts fölmászni!
BELÜGYES segít neki: Milyen odafönt?
ÖREG JEDLÍK: Egy kis huzatot érzek.
BELÜGYES: Óvatosan tedd bele a fejed a hurokba.
ÖREG JEDLÍK: Félek.
BELÜGYES: Ugye, milyen rossz? De te elnézted, amikor én csináltam. Csak játék az egész. Na, gyereünk! (*Mutatja a pisztolyával, hogy mit csináljon.*)
ÖREG JEDLÍK beledugja a hurokba a fejét: Igen, azt hiszem, meg kellett volna védjelek. Ez borzalmas.
BELÜGYES: Nem akarsz meghalni?
ÖREG JEDLÍK: Ne... (*Nem tudja végigmondani, mert a bak kibillen alóla, a Belügyes lába belegabalyodik a bak lábába, elesik, szentséggel, közben az öreg a kötélén rángatózik, amikor egy petróleumlámpával a kezében belép az istállóba Jedlik nagymama.*)
JEDLÍK NAGYMAMA: Ne haragudj, butaságokat beszéltem, mindig is összetartoztunk, szeretlek! (*A kötélén abbamarad az öreg rángása, a nő most veszi észre, felsikolt.*) Uramjézus, segíts! (*Megtántorodik. Bele kell kapaszkodjon valamibe.*)
BELÜGYES az árnyékban gyorsan kímászik az istállóból.

FÜGGÖNY

dés, hogy mi köti össze a múltbeli és a jelenbeli ént: „hogy mivel is kéne hazamenni, és kit talál sz ott, / ahogy magadat hagytad ezelőtt néhány évvel.” (*Környék*). Az idő múlását, az öregedést, a halált a tragikusság helyett inkább egyfajta rezignáltsággal tálalják a versek, s nemritkán még a humor is felbukkan bennük, mint például az *Idő, idő, idő* című versben, mely az időt húzni és a kifutni az időből kifejezésekkel játszik. „Húzom az időt, át az életem / árnyas rengetegén: lába összekötve, / húzom magam után, elejtve vonzszolom, / mint egy szánkót, a holt időt.”

A második ciklus, a *Turista* versei az eddigi egyes szám első személyű megszólalásokhoz képest legtöbbször egyes szám második személyben szólalnak meg, valakihez beszélnek, valakin mintha számon kérnék a magányt. A beazonosíthatatlan és hiányként jelen lévő megszólított(ak) hoz intézett monológok között vannak narratívával rendelkező versek, melyek olyanok, mint egy-egy sűrített kis novella (*Zsarnokgyík, Turista*), ezek többnyire távoli utazások történeteit mesélik el. A legfontosabb szervezőelv azonban a turista nézőpontja, aki a többiek számára megszokott látványra rácsodálkozik, hiszen nem a közegben él, hanem nyilvánvalóan idegen. A lírai én sok helyen képes a saját életére ebből a kívülálló nézőpontból tekinteni, kiesve a világból, hirtelen idegenné válva saját sorsában. „Tulajdonképpen neked köszönhetem, / hogy profi turista lettem az életemben, / átkelek évből évbe, sohasem / elfelejtve, hogy egyszer mindenholnan haza kell menni.” (*Turista*) Ebben a ciklusban a saját múltjától elidegenedett szubjektum a legdominánsabb, akinek nem egy, de több élete van, sehol nem rendezkedik be tartósan, az otthonosság érzését nem, vagy csak ideig-óráig ismeri. A kötet egyik legerősebb verse, a *Dal a titkos életről* egy metaforacsokor, mely az emberben élő párhuzamos, titkos, sokszor csak gondolatban, fantáziában élő lehetőségek világát tárja fel. Hírt hoz egy titkos repedésről, az időn túlról, egy lehetséges világról, mely a valóságban többnyire nem, csak lelkünk mélyén létezik.

A következő, *Tanítvány* című ciklus a szerző irodalmi hagyományhoz való viszonyát fedi fel. Parafrázisok, átdolgozások és rájátszások olvashatóak itt, párbeszédet létesítve Vörösmartyval, Weöres Sándorral, Dantéval, Kertész Imrével,

Katonával, Kálnokyval, Kosztolányival, Balassival, több koron átíelve idézve meg a hatalmas irodalmi tradíció alakjait, tisztelegve a szerzők előtt, aktualizálva, átdolgozva az általuk felvetett kérdéseket, problémákat. Az utolsó ciklus (*Hosszúalvó*) versei között talán a legnehezebb a koherenciát megadni. Egy részük az apa halálát próbálja feldolgozni, ezekre a versekre az egyszerű forma, a rövidség, a lecsupaszítottság, egyfajta minimalizmus jellemző. Rendkívül megrendítő versek ezek, talán éppen azért, mert pátosz nélkül rajzolják meg a haldokló ember, a haldokló apa alakját: „Rákos apám / karján a szeplők felragadnak. / Ettől a kéztől félttem.” Ebben a záró részben található a címadó vers, a *Világadapter*, mely egy narratívával rendelkező szöveg, egy kis hétköznapi emlékből bomlik ki, többek között az elvesztegetett lehetőség, a soha vissza nem térő alkalom témáját dolgozza fel.

A kötet verseit nemcsak a ciklusonkénti tematika köti össze, hanem egy nagyon erős motívumrendszer, mely szinte már hálót alkotva tartja össze ezeket a sokszínű szövegeket. A hó és a halál összekapcsolása több versben megjelenik, de fontos motívum még a víz (akár csöpögő csap, örvény, folyó vagy vihar képében is jelenik meg), vagy a bűvár, a víz alatti lélegzés metaforája. A víz alá leúszás általában az elfojtott, elfelejtett világba való megérkezést jelenti: „Odalent viszont egy titkos, hideg medence hallgat. / Ha egy mélyebb álomban egyszer addig leúsznál, / érinthetnéd a csönddel bélelt, derengő beton-aljat” (*Ház*). A merüléshez kötődő légszomj, az oxigén hiánya ennek a rétegnek a megközelíthetlenségét, elérhetőségének problematikáját sejteti. Ezenkívül többször tér vissza a távoli, égve hagyott villanyú házak képe, melyek mintha az én múltbeli vagy elképzelt bűvőhelyei, lehetőségei lennének. Tóth Krisztina egy interjúban úgy fogalmazott, hogy versírás közben az elsődleges célja az, hogy a „nyelvvvel körbevegyen, sejtessen valami titkot.” Versei valóban ezen az elven működnek, a gondolatiságnál erősebb bennük a sejtetés, a megfoghatatlan vágyak, elvágódások mögött álló érzések visszaadása. Az olvasó úgy „ért” meg bizonyos helyzeteket, hogy kizárhatja a racionalitást, a képek, hangulatok megidézésével utazik a melankólia végtelen, ismerős tájaira, ahol egész biztosan járt már a valóságban is.

FODOR GYÖRGY ◀

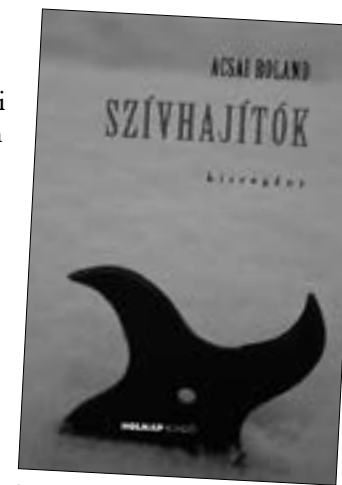
Telitalálat

Acsai Roland: Szívhajítók

Acsai Roland második jin-jang kötete a *Szívhajítók*. 2016 áprilisában jelent meg a *Jin és Jang – különleges történet az összetartozásról*, amelyet szavakkal festett képregénynek írt le Mészöly Agnes. A *Szívhajítók* egy metafizikus kalandregény, motívumrendszere teljes mértékben követi a távol-keleti, elsősorban a kínai taoizmusban megjelenő, az ősidőktől fennálló, egymással szemben álló, de mégis egymást kiegészítő kozmikus erőket, amelyek megtalálhatóak a világegyetem összes jelenségében. „Égen-földön, sötétben és ragyogásban, világvégi tengerparton és az űrben, hideg rácsok mögött és holdsütés-szemű farkasok közt, föld alatt és vízen, halálban és sokszoros feláradásban – a halhatatlan szerelmeseket nem lehet elválasztani.” – írja Szabó T. Anna a kötet hátsó borítójának ajánlójában. A szívek cseréjéről és/vagy egyesüléséről már olvashattunk az *Esumi és Asao* című modern nó-dráma imitációban is. A motívum az örök szerelem záloga, amely nem ritka a japán mitológiában.

Jin: a külsín. A kötet fejezeteit elkülönítő lapok feketék, amelyeken fehér, körszerű szimbólumok találhatók. Mindig mást ábrázolnak, és mindig máshol helyezkednek el a lapon. Ezek hagyományos toposzok: két szembeforduló páva az indítás, fehér alapon szürkék, majd fekete alapon fehér körben dobócsillag, páfrányfenyő, körte, tekerics, krizantém-, szilva- és cseresznyefavirágok. A borítóban is ott a fehér-fekete kettőse: elől egy hóban elmerülő fekete dobócsillag, miközben a *Szívhajítók* cím pirossal felírva, a hátsó borítón szintén fekete-fehér a szövegkontraszt, a belső fülben elől a piros szívszín és a fehér szövegszín vegyül egy fekete szilvafavirág-emblémával; a hátsó fülben a szerző látható havas táj előtt fekete nindzsa-szettben, amint éppen dobócsillagot ha-

jít. Mindez megelőlegezi a beltartalmat, hiszen alapvetően egy szerelmi történet kibontakozásáról van szó feketén-fehéren, 9 fejezetben. 9 fejezet, 9 élet (egy fejezet tkp. egy élet, eggyel elcsúsztatva, hiszen a végnél visszatérünk a kezdetekhez, sőt, az azt megelőző pillanathoz), a nindzsák kilenc élete, 9 képesség egy személyben. A nindzsák 9 ujj-jelzést alkalmaznak a szellem és a természeti erők örök kapcsolatának ábrázolására, A kudzsiki-kiri, a „kilenc szó vágás” szimbolikus erőrácsokat jelent, melyeket a levegőbe kell írni a kezekkel, amelyek által a nindzsa megerősíti a saját magába vetett hitét, elvonja az ellenfél figyelmét, és mozgósítja a rejtett erőtartalekokat. Összesen 81-féle ujj-jelzés van. A kötet összesen 81 oldalból áll. A szerkesztést tehát erősen (szám-)misztikusnak nevezném. Ehhez tartozik a 06. 16-os reinkarnációs dátum, amely a történetben szereplő nindzsai apjának halálozási napja és a nindzsaként újjászületett fiú születésének napja – megjegyzem: Imafuku Tomokijó neves szamuráj éppen ugyanazon a napon halt meg 1581-ben (!), amikor maga Acsai Roland is született 1975-ben (véletlenül továbbra sincsenek). Szerepel továbbá a 7 és 47, mint szamuráj-számok. Egy szamuráj mindenekfelett, ugyanakkor minden szamuráj egyben. A kard ereje csak a használatától függ, az a kard győzi le a Semmi kardját, amit nem a félelem táplál.

Holnap Kiadó, Budapest, 2016

A só allegóriájának lepárlása

Nádas Péter: Az élet sója

A mesékben a szeretet mértékegysége, a gasztronómiában a legfontosabb fűszer, mely ízesít és tartósít, de Nádasnál nem. Nála ásványkincs, kereskedelmi cikk, városok születnek forrásainál. Szállítására utak épülnek, árusításának logisztikája meghatározza a város szerkezetét, piacai és templomai elhelyezkedését. „A lassú dehidratáció következtében kivetült sóvirág” akkora értéket képvisel a helyi lakosok, a kereskedők és a sóoldatban boldogan úszkáló turisták számára, hogy nemcsak a város történelmét, gazdaságát és társadalmi berendezkedését, de kultúráját, értékrendszerét és vallását is meghatározza.

Nádas Péter alkot egy sójáról híres fürdővárost, és elbeszélésének tárgyát a sókristály alakzatához tapasztja. Még ha nehezen is hisszük el, hogy a só megjelenési formáiról, a párlás eljárásairól, a kristályosításról akár enciklopédikus igényteliséggel írni. A történelmi esszéként is olvasható százötvenöt oldalas kötet kétflekkés darabjai az útikönyvek stílusát imitálják, s látszólag nem vezetnek bennünket messzebb egy német fürdőváros piactereinél, lépcsőinél, tornyánál és székesegyházánál. Mindez egy hotelszoba ablakából tárul eléink. Mintha egy művelt utazó, nem éppen turista, mert az elbeszélő irtózik a tömeges fürdőzés élvezetétől, nyitna ablakot a történelmi múltba. Hatalmas tudással és kíváncsisággal figyeli a közösségi tereket, az épületeket, a művészettörténész jártasságával rekonstruálja az utazásai során bevésődött részletekből alkotott várost.

Az élet sója a romantika kora óta az egyén körül zajlik: „Elvileg nem lehet különbség sókristály és sókristály között. Mégis van közöttük különbség, ízleléssel határozottan érzékelhető különbség.” (12.) Nádas szemantikájával élve a sókristály és a sóvirág egy töről fakad: „S nem csak a sóvirágnak van minden más sótól elütő íze és illata.” (12.) Ám ha valaki rendszerszintű történelmi és szellemtörténeti folyamatokról akar beszélni, akkor a

nőtt, kisfiú és kislány, férfi és nő, élet és halál, a fehér ruhás angyal és a fekete ördög, a gésa és a nindzsa, ellenséges klánok, érzelmek, korok, helyek, emlékek csatája olyan sűrítésben, amely-nél csak a haiku erősebb – belénk ivódhattak *A szívindzsa haikui*. Mindegy hogy keresztény vagy távol-keleti (akár sintó) mitológia kerül a szövegbe, a cél az állandó körforgás megélése, a cél az irodalmi-mitológiai intertextus, a keleti jin-jang, a nyugati flow, de elsősorban az átmenet. Örök tanulás a felnőtté válás folyamatáról, öröklés mibenlétéről. Megértése annak, honnan jöttünk, hová tartunk, milyen félelmeink vannak, és mi az az eszme, amely célhoz vezet. Ha a szerelem és összetartozás a cél, akkor a férfi és nő kölcsönösen egymásra vannak utalva, egymásból táplálkoznak, egymásból születnek és egymásért halnak meg. Magzatlétünk hordozza az ősök mindentudását a sejtek szintjén, örökségünk örökíteni a legnemesebb kötelesség, amelyet csak szívvel-lélekkel lehet teljesíteni. Ezért a férfi és nő minden fejezetben megmentik egymást, szívet cserélnek, Mindent cserélnek, hogy ne veszítsék el egymást, önmagukat. A szívindzsa áthajítja szívét a lány szívének helyébe, értelmet nyer a kötet cím – amely mögött szintén vannak nem titkolt autobiografikus elemek: tekintettel a ([J(in) Kovács] *Judit* név többszöri megjelenésére. Ez a túlélés titka talán? Aligha. De a mögötte rejlő tartalom és tan elementáris erővel talál teli-be: önzetlenség és elvárások nélküli szeretet, tisztelet, patyolatfehér szerelem. Teljesen hétköznapi igény egy kapcsolatban, itt misztikus köntösbe öltöztetve. Vajon a nindzsa- és szamurájmaszkok éppen a legérzelmesebb emberek mindennapi arcait fedik? Miért kell fekete külső mögé rejtetni a legtisztább lelkeket? Még nincs objektív válasz.

A végső tanulság: a szívhajítók bizony közöttünk élnek. Acsai Roland a magyar–japán kultúra irodalmi kapcsolatait egy új szívfolttal írja újra. Vagyis neki sikerült komoly, tiszteletreméltó íróként újjászületnie, ahogyan e regényében maga is megírta.

Jang: a belbecs. Miközben minden egyetlen emberben koncentrálódik, sok újjászületés alkalmával emlékezünk a korábbi életekre. Ezek a tudatalatti emlékei, vizuális-akusztikus játékok, álmok, víziók, az agy korlátlan működésének visszahullámai a lét és nemlét határmezsgyéjén. A Semmiből születik meg egy elemi erő, egy kisfiú, aki állandó harcban áll a Semmi kardjával, majd többszöri szívkváltást követően szamurájja érve újra és újra felveszi a harcot a Semmi ellen, hogy végső soron elérje a tökéletes megtestesülést, a Mindent. Tulajdonképpen a Semmi és a Minden egy és ugyanaz. A születés a Semmi születése, a szellemé, a léleké, az anyagé. Egy gyermeké, aki ellentétben és egységben van a felnőttel. Egy hullámé a tengerben, amely bár kioltódik, újabb ered a helyébe. A Hajnalé, amely indítja a történetet, majd a sötét (értsd: éjjeli) erők feltámadása után visszatérünk a kezdetekhez. A történet ideje egy kozmikus nap, A Nap, az Élet egyetlen napja, újraélve, amíg meg nem ismerjük az egyetlen tökéletes érzés száz arcát: ez a szerelem. A Szerelem a Minden. A Szerelem a tisztaság, a fehérség, a (hold)fény, a hó, az élet, a végtelen, a döntés. A Mindent elrontó negatívumok szintén felismerhető vándormotívumokban koncentrálódnak: hatyú helyett holló, szó helyett suttyogás, arc helyett kámzsa, kard helyett csillag, nap helyett hold, ez mind saját tudatunk falansztere, a bennünket folyton üldöző farkasok rémületével, az állandó készség feszültsége, amely folyamatosan rettegésben tartja a lelkünket. Ugyanakkor ebben benne van a döntőképeségünk ébren tartása is, mindig mindenhol a maximumot adni, pattanásig feszülni, elégni, egyesülni a végtelennel. A Végtelenben utazni újra meg újra azt is jelenti, hogy nemcsak térben, hanem időben is megállíthatatlanul haladunk egy bizonyos irányba. A cél elérése azonban időtlen és tér nélküli. Mindig úton vagyunk.

Tájcsitu vagy Flow. Egy a fontos, hogy van cél. Ez a cél pedig a másik fél szíve, ugyanis a jin-jang két fél egybefonódása is. Gyermek és fel-

család túl szűk, a társadalom egészének vizsgálata – mind az esszé, mind az elbeszélés műfajában – beláthatatlanul tág perspektíva. Marad az egyént körülvevő várostörténet.

A könnyed elbeszélismód dacára, a Szent Mihály templom tizenegy harangjának aprólékos leírása során, mégis kissé unatkozom, olvasói tapasztalatom erősebb impulzusokra vár. Pásztázom a szöveget, hiszen Nádas mindent határozott céllal tesz. Követem őt, bárhová vezessen, már-már élvezem is új, régimódi stílusát. Tűröm az időhúzást, a félrevezetést. Olykor ki is zökkenek az archaizmusból kiszóló szemérmelenség: „Mocskos kis falu. Még a szoknyájukat sem csapják föl ott, állva hugyoznak az asszonyok.” (30.); hétköznapi trágárság: „Hát nem vagy te annyira szarfaszú, hogy mindent így eltűrj.” (29.); homofóbia láttán: „Nem is az én fiam vagy te, köcsögöt én nem szülök, s így tovább.” (29.)

Megtudjuk, hogy a városi polgárok adójából végeztették el a harangöntés munkáját, „Tiszteség ne essék szólván, baszta is a csőrüket, hogy ők fizessék, de beleszólásuk ne legyen abba, hogy a lovagok mire költik a pénzüket.” (52.) Kétszáz év telik el, mire fellépnek a comburgi lovagrend és a ferencesek ellen, hogy a kolostor lebontása lehetővé tegye a piacok terjeszkedését. „Azonban nem kereskedésről, hanem furcsa módon hitük tisztaságáról (...) beszéltek. (...) A szerzetesek bűnbán fetrengenek (...) Ami felerészben sem volt igaz, de a másik fele biztosan alaptalan vádaskodás.” (31.) A fertőzött köveket útépitésre

Holnap Kiadó, Budapest, 2016

A kocsmától a templomig

Milbacher Róbert: *Szűz Mária jegyese*

Holnap Kiadó, Budapest, 2016

Milbacher Róbert Margó-díjas kötetének, a *Szűz Mária jegyese*nek sikerét sok minden indokolja. A laza, mégis dinamikus kötet szerkesztés, az egyes novellák jól megformáltsága, kerekessége rendkívül élvezetessé, könnyen olvashatóvá teszi a művet. A novellafüzér önállóan is olvasható, rövid történetei majdnem összeállnak egy regénnyé, de aztán mégsem. Műfajilag éppen ezért nagyon izgalmas a kötet, hiszen nehéz eldönteni, hogy novellákkal van dolgunk, vagy egy nagyon töredezett, sok kihagyással, utalással dolgozó regénnyel. A kérdés persze költői, hiszen maga a szerző is több interjúban hivatkozik Mikszáth Kálmánra mint választott elődre, így tudható, hogy *A jó palócok* és a *Tót atyafiak* szerkesztési elve köszön vissza a *Szűz Mária jegyese*ben is. Milbachernél az egyes történetek és a kötet egésze is olyan témákat hoz felszínre, amelyekkel egyszer mindannyiunknak számot kell vetnünk: a titkok működés módjával, a traumák, tabuk közösségre való hatásával, az egyén saját felelősségével és azzal, hogy mit kell/kéne együtt hordoznunk, vállalnunk, feldolgoznunk. Van-e az egyéni sorsoknak valami célja, és hogyan válik ezekből kollektívum? Hogyan, mitől marginalizálódik az egyén és/vagy az egész közösség? Mi a szerepe a hitnek, a transzcendensnek mindebben? A felvetődő problémák általános jellegével összhangban van a választott miliő meghatározatlansága, kereteinek bizonytalanítása. Annnyit tudunk, hogy valamikor a Kádár-korszakban vagyunk, egy magyar faluban. Tájékozódási pont a tanács, a pártbizottság (ami még a könyv utolsó lapján is megjelenik, tehát a rendszerváltásig nem jutunk el időben), a besúgó-gyanús szereplők, illetve egy helyen a pénz leírása (Ady Endre képe az 500 forintson) – de igazán pon-

tos idő- és helymegjelölés nincsen a könyvben. Nyilvánvalóan ez sem véletlen, hiszen a *Szűz Mária jegyese* nem kifejezetten (vagy legalábbis nem elsősorban) szociográfia, sokkal inkább látlet egy a valóságról szinte teljesen levált, a hatalom által mégis elnyomott, a belülről (valószínűleg kívülről is) értelmezhetetlen rendszerben még csak nem is vergődő, hanem stagnáló vidéki közösségről, ahol az emberek kommunikációra való képessége lassan elsorvad, végképp ellehetetlenül.

„A másokért való beszéd szolgálatába állított nyelv a kötet etikai alapállása” – olvashatjuk Gaborják Ádám laudációjában a könyvesblogon. Érzésem szerint az egész mű központi kérdése voltaképpen maga a nyelv, annak működése, pontosabban működésképtelensége és ennek a működésképtelenségnek a következményei.

A *Szűz Mária jegyese* szereplői attól lesznek végérvényesen magukba zárva, hogy szinte teljesen képtelenek a kommunikációra. A nyelv mint eszköz nem áll rendelkezésükre. A legtöbb kritika kiemeli, hogy a történet térben két helyszín között oszlik meg, a kocsmá és a templom profán, illetve szakrális terei között. Mindkét helyszínt tekinthetjük a nyelv szempontjából kiemelten fontosnak. Mind a kocsmában, mind a templomban a beszéd, a beszélgetés hozza össze az embereket. A helyszínek a nyelven keresztül keverednek is, Bizdó Józsika például a könyv végén már a kocsmában akar „prédikálni”.

használgák, így évtizedek rágalomhadjárata, a babona, a közös ellenségkép kereskedelmi hasznót hajt. Persze „Kockázatos vállalkozásokhoz csöndesen munkálkodó érdek vezet, ezen túl terülnek el az eszmék hegyvidékei.” (38.) – hangzik Nádas keserű aforizmája.

A narrátor ironikus kiszólásai, főként írásművészetére vonatkozóak, hangsúlyt kapnak: „Én azonban egy idő óta nem használok a saját szövegeimben se felkiáltójelet, se kérdőjelet.” (60.) Érdeklődésünk a szerző vagy narrátor (a kettő eléggé közel áll egymáshoz) elbeszéltekhez való viszonyulására irányul. Szóval megszabadulunk a cselekményvárástól. Néha bele is feledkezünk a szöveg lélegztetvételeibe, Forgách András képeskönyvet idéző rajzaiba, melyek áprilistól márciusig színekkel telítődnek. Visszakeressük, hogy valóban azonosak-e a képecskék a fejezetkezdő iniciálékban. Pörgetjük a tizenkét hónapoz társított szövegegyeségeket, melyek eredetileg havonta jelentek meg a Litera.hu oldalán a folytatás megújuló ígéréteivel. A kötet aranymetszéses szerkesztésében háromhónapos késleltetés előzi meg, pontosabban tizenegy harang leírása, a Szent Mihály-templomba való belépésünket.

A harangokról szóló eszmefuttatás során megjeljük a láthatatlan vezérszólámat: „Fülnek édes harmóniát, hízelgőt, ami aztán a történeti tudat vagy kapcsolati tudat harmonikus rendezőelvének szinonimája lesz.” (74.) A harangok három fejezetre nyújtott hangját hallgatva döbbenek rá, hogy ebben a városban nincs is igazi mozgás, mert az uralkodó nézőpont vagy egy hotel erkélyéről láttat, vagy a Szent Mihály-templom ötvenkét fokára kapaszkodik fel, vagy onnan ereszkedik alá. A gondolkodás koncentrikus körökben mozog, a történelemben pedig oda-vissza járunk. A könyv bemutatóján Nádas Péter úgy fogalmazott: „Huncutság ez olyan értelemben, hogy becsábítok valakit valamibe, de nem oda vezetem, ahová vágyik” – majd hozzáfűzte, hogy szemben egy Agatha Christie-regénnyel: „nála fekszik a hulla, de nem biztos, hogy megkerül a tettes.”

Nádas az idő és a tér dimenzióit kihasználva beszél múltról és jelenről. Egy város szerkezetének felvázolásában találja meg azt a párhuzamos világot, mely az allegorikus beszédmódnak látszólag ellen tartva, mégis áthallásosan szól korunkhoz. A fikatív, de nagyon is valóságos várostörténet időkeréke a keltáktól napjainkig forog, majd megáll a reformáció korszakánál. Hogy miért éppen ott? Talán mert a reformáció maga is egy olyan kulturális toposz, mely valódi szemléletváltást, a polgárok akaratának, szabadságának érvényesülését jelöli.

A protestantizmus korában „az egyéni készségek és a közös igények pászentesak lesznek.” (111.) Tudós prédikátorok jelennek meg, mint Johannes Brenz, akit a közösség saját akaratának és ízlésének megfelelően választ: „a sójáról híres városka tanácsnokai torkig lettek már azokkal az egyházi férfakkal, akiket a hatalmasságok ültettek a nyakukba”, s „akiknek még fizetniük is kellett a botrányos idomtalanóságokért.” (103.) Brenz és két paptársa képes értékcentrikus közösséget teremteni: „először is alapítottak egy latin tannyelvű iskolát, mert azon a véleményen voltak, hogy tudáson kívül nincs tudás. (...) Aki nem holtig tanul, mint a jó pap, az holtig szolga lesz.” (112.) S ha a szemléletváltás megtörténik, akkor az egyén úgy érezheti, hogy a sokféleség nem kívülről van, hanem benne, ezért a résznek szabad magát egészen éreznie.

Mivel idejétmúlt a példázatosság, ezért a narrátor sok mindent tesz a kikívánczozó üzenet leplezésére. Hosszasnak tűnő ásványtani, só-feldolgozási folyamatok leírásába bocsátkozik, a város keletkezésének ködbe vesző, fiktív történelmét építgeti, valóságos társadalmi folyamatoknak vet ágyat, hogy minél később kelljen kimondani azt a magot, melynek a várostörténet csupán burka: „akadnak korszakok, amikor a maga helyét és formáját minden szépen megtalálja, míg bőségben jönnek aztán más korszakok, amikor semmi nem pászentes többé semmivel (...) mindenki körkörösén védekezik és leharcolt, és csak abban tudnak megegyezni, hogy együtt égetik fel a termést ígérő földeket, együtt rabolják ki a magtárakat, a kincstárakat, együtt pusztítják el azt a várost, ahol élniük kell.” (111.)

Nádas felvázolja a „múlt utópiáját”, amikor elmarad a templomrombolás, vallási türelem uralkodik; iskolák épülnek, eltörölik a tandíjat; tudós papok tanítják a folyó szegény és gazdag partjáról érkező fiúkat és lányokat. Rendbe hozzák az ispotályt, megszervezik a szegénygondozást; és a város minden tagja rájön, hogy mindez nem ördögtől való, inkább üdvös. Persze ehhez az kell, hogy szerencsésen találkozzon az egyéni és a közösségi érdek, jöjjön egy Kálvin, de legalább három Johannes Brenz.

Erről zeng a *Sófőző* és az *Ütőharang*, mely „Minden egyes órában egyetlen ütésével világossá teszi, hogy az ember harmóniára törekedne, áhítozik is rá kicsi lelke, ám testét meglöki a zűrzavar, s fejét kapkodhatja a diszsonanciákra.” (68.) Jelen és múlt találkozási pontja Nádas Péter *Az élet sója* című legutóbbi megjelent munkája.

Az emberek azért járnak a kocsmába, hogy együtt legyenek, és ezzel megeremtsék a beszéd lehetőségét, még pontosabban fogalmazva, elkerülik a csendet: „Mert a csöndet a legnehezebb elviselni, mert akkor arra kell gondolni, hogy hogyan lesz ezután. A csönd az, hogy haza kell menni, aztán este lesz meg reggel. Másnap meg kezdődik minden előlről. Hát kinek hiányzik ez?” (48.) Mindemellett elképesztően korlátozott a nyelvi kód, amit működtetni tudnak, így sokszor képtelenek kifejezni az érzéseiket vagy mondanivalójukat, rendszeresen konfliktusba is keverednek emiatt. A műben nagyon sok szó esik magáról a nyelvről, szinte minden második oldalon találunk utalást, megjegyzést egy-egy szereplő beszédmódjáról, stílusáról, szóhasználatáról. Az elbeszélő folyton tudatosítja a szavak jelentőségét, a szereplők érzik is a bennük rejlő erőt. Egyrészt a nyelvi készségek fejlettségét egyértelműen társadalmi szintekhez rendelik: az Esperestől elvárják, a Tanárúrnak (aki köztetes szintet képvisel, hiszen „művelt ember” léte-re nem az „előkelőbb” kocsmába jár) elnézik a mívesebb beszédet, bonyolultabb szóhasználatot. Egymás között azonban nem tűrik meg, ha bárki próbálkozni kezd egy magasabb nyelvi szinttel, azonnal letorkolják. Részint mert sérti őket az „urizáló” beszéd, részint mert szentségtörésnek számít átlépni a magasabb nyelvi regiszterbe. Ezzel mintegy magukat korlátozzák, zárják be az alacsonyabb nyelvi regiszterbe. Pedig vannak szereplők, akik próbálkoznak a kitöréssel: „(...) olyan volt, mintha csak egy úr lenne a Dodi Laci, amikor elővette és kipattintotta a cigarettatárcáját, és úgy kínálta meg a Havanyik Gyurkát. Még azt is mondta, hogy parancsolsz, kérlek, cigaretta, de a Havanyik csak ráfordult, hogy talán lexikont reggelizett a Laci, meg hogy mi a faszt játssza itt a fejét a Laci a cigarettatárcájával.” (46.) Az idézett helyen Dodi Laci talán inkább csak imitálja azt a beszédmódot, amit a szép cigarettatárcához köt, de ebből is kiderül, hogy a szereplők érzékelik a társadalmi különbségeket és az ezekhez tartozó eltérő nyelvi formákat. Bizdó Józsikáról viszont egyértelműen kiderül, hogy szándékosan törekszik egy magasabb nyelvi kód használatára: „Azt is a Bizdó Józsika terjesztette a Csicsiről, hogy asszonyt nem is ismert soha, magyarán megmondva, hogy még nem is baszott soha a Csicsi, csak a Bizdó Józsika mindig olyan különlegesen akart beszélni, mintha nem is pa-

rasztpicsa szarta volna a világra azt is.” (203.) Itt a narrátor megjegyzéséből derül ki, hogy Józsika mindig valaki másnak, valami többnek akar látszani, és ennek érdekében próbál minél bonyolultabban fogalmazni. (Józsika teljes örülete a kötet végén éppen ezért az egyik legtragikusabb mondanivalója a műnek: nincs esély a kitörésre, a változásra.) Megfigyelhető, hogy legtöbbször a „templom nyelvét” próbálja beépíteni a hétköznapi beszédbe vagy a kockás füzet szövegeibe, hiszen a közösség számára a templom az egyetlen olyan hely, ahol emelkedettebb nyelvi kóddal találkozhatnak.

Szép példa a két nyelvi regiszter találkozására, majd ütközésére Káczi Oli esete, aki „sose tette le a nyolcat, mert hát nem volt egy észlény”, viszont gyönyörű hangja volt, ám idővel az Esperes megtiltotta neki, hogy a templomban énekeljen, mert „a szövegeket képtelen volt megjegyezni rendesen, és mindig azt énekelte, ami épp az eszébe jutott. Érthetetlen szavakat mondott, mint aki halandzsázik, de mégis, mintha jelentettek volna valamit. Olyankor mintha nem lett volna magánál a szegény Oli. Aztán már suttogni kezdtek a templomban, hogy megszállta a Szentlélek a szegény Káczi Olit, és nyelveken szól.” (35.) Káczi Oli nem tudta megjegyezni a szövegeket, mert nyilván egy szót sem értett belőlük, de ez a megértés csak a szavak szintjén nem valósult meg. Sokkal mélyebben, artikulátlanul megértette, és így voltaképpen sokkal közvetlenebb utat talált a transzcendenshez, megkerülve a nyelvből adódó számtalan korlátot. Az Esperes és Oli anyja azonban hamar véget vetnek a dolognak. Az Esperes zavarni kezdi, hogy a fiú artikulátlan éneke jobban megszólítja a híveket, mint az ő szavakban megformált prédikációja, az anyja pedig úgy érzi, hogy kinevetik a fiát.

Érdemes közelebbről megvizsgálni a hatodik történetet (*Valaki folygúítja a berakó Jenő tanyáját*), ahol egy egész „szóláncot” találunk egy kifejezésre felfűzve, a különböző regiszterek szerint. A narrátor még el is játszik a szavakkal, ízeletgeti, értelmezi őket, sőt, felvillantja a szavakban rejlő poézis lehetőségét is: „Pedig az az igazság, hogy tényleg lóbaszó volt a foglalkozása. Mert hogy ő volt a berakóember a faluban, vagy ahogy a Tanárúr mondta: inszeminátor. De a Tanárúr is mindig csak okoskodik, mert ennek nem sok értelme van. Azt, hogy berakó, azt mindenki érti. Vagy még szebb, hogy megtermékenyítő,

azt az újság írta. Mert az már majdnem olyan, mint a teremő. Hogy teremő állatokat.” (101.) Egy bekezdésen belül így jutunk el a lóbaszótól a teremőig, vagyis a közösség által is alpárinak tartott (bár ettől függetlenül teljesen általános) szóhasználatától a transzcendensig, úgy is mondhatnánk: a kocsmától a templomig. A felsorolásban öt nyelvi regiszter kerül említésre. A trágár és a „népnyelvi” kifejezés a faluban általánosan elfogadott, a berakóembert azért érti mindenki, mert itt a legegységelműbb a jelölő és a jelölt közti viszony. A foglalkozás megnevezése konkrétan a tettet jelöli. Az újságok által használt, tehát kívülről jövő és kissé tudományos színezetű szó vezet el a szakrális térből tanult kifejezéshez, a teremőhöz.

Megfigyelhető, hogy annak ellenére, hogy szinte mindenki él vele, a közösség számára mégis nyilvánvaló, hogy a trágárság a legalsó nyelvi regiszter, ami minősíti is használóját. Ezt mutatja Havanyik Gyurka alakja, akinek „elvágták a torkát”, vagyis „az orvosok vágta el neki, mert beleköltözött a rák a torkába neki” és csak úgy tudott beszélni, „mintha robot volna.” Havanyik Gyurka volt a legtrágárabb ember a közösségben, de a műtét után elhallgatott. A narrátor így kommentálja a dolgot: „Szerintem biztos megbánta a Gyurka, hogy annyit szidta az istent meg a szenteket. Mert a hangjával fizetett érte, hogy elvette az isten, mert minek szidta annyit, mintha elszámolnivalója lett volna vele.” (86.) A kocsmá és a templom a nyelvben nem válik, nem válhat el teljesen, hiszen Havanyik Gyurka is magára hozta a bajt azzal, hogy annyit szidta istent.

A mű címszereplőjének sorsa is leírható a nyelvi regisztereken keresztül. Rofsics Józsi, aki magát Szűz Mária jegyesének vallja, „szentes ember”, vagyis a közösség egy olyan tagja, aki közelebb áll a templomhoz, mint a kocsmához. Köztisztelőben álló személy, „talpig úriember”, aki mindig pontosan érkezik a templomba. Szé-

pen beszél, sőt, szépen is olvas: „Szépen zengett a hangja, amikor a Józsi kieresztette, szereték is hallgatni az asszonyok. Mondták is neki, hogy kár, hogy nem lett pap a Józskából (...)” (82.) Végül megtört alkoholista lesz belőle, aki folyton a kocsmában bóg és káromkodik, mert nem bírt ellenállni a kísértésnek, és megkóstolta az oltáriszentséget, ami nem változott át Krisztus testévé: „Semmi hús, csak sima ostya.” (90.) A közösség szemében a még nagyobb hibát akkor követi el, amikor elkezd könyvtárba járni és rengeteget olvasni, hogy kiderítse, mi az igazság az oltáriszentség kapcsán: „(...) egy időben a Józsi tényleg sokat olvasott. Mindenféle könyveket vett ki a könyvtárból, és naphosszat csak azokat bújt. Mondta is neki a Rihulákné, hogy nem lesz ennek jó vége, Józskám, mert tisztára belebolondulsz abba a sok könyvbe. De hiába beszélt neki, most meg itt van, tessék, iszik meg káromkodik, mint a kocsi és nem hisz semmiben.” (91.) Rofsics Józsi kétszeresen is hübriszt követ el, amikor megkóstolja az oltáriszentséget, és a hübrisz oka a nyelvben rejlik: szó szerint veszi és hiszi el a Biblia és a liturgiák szavait, nem tudja értelmezni a képletes beszédet, és amikor csalódik, újra a nyelvhez fordul, ugyanolyan trágárrá (sőt, trágárabbá) válik, mint a kocsmá törzsven-degei. Így válik áldozattá Szűz Mária jegyese is: a kilátástalanság, az eszköztelenség áldozatává, magára hagyva a hitben, a transzcendens nyelvben való csalódásával.

Milbacher Róbert hősei térben, időben és nyelviileg is bezárt hősök, akiknek nincsen esélyük a kitörésre, történeteik éppen ezért szívfájdítóak, ijesztőek, borzasztóak, nevetségesek, de mindeközben néha meglepően szívet melengetőek is. A szerző a mottóval („Azoknak, akiket illet, csak nem tudják elmondani.”) egyszerre áll ki a hőseiért és az általuk képviselt tömegekért, és hívja fel az olvasó figyelmét a közös felelősségvállalás fontosságára.

► BERTHA ZOLTÁN

Erdélyi sors- és identitáskérdések

Dani Erzsébet: Identitásgyarmatosítás Erdélyben

Az évszázados hagyományokra visszatekintő (1875-től datálható s 1912 óta a Kós Károly tervezte gyönyörűséges épületben működő) sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumnak, vagy az ősi székelyudvarhelyi református kollégium és más felekezeti, állami iskolák tárgyi, erkölcsi örökségét is hordozó Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtárának a közösségi önazonosságőrző tevékenysége az erdélyi magyar művelődéstörténet kiemelkedő fejezeteit jelenti. Ennek a küzdelmes, példaállító, emblemikus küldetésnek a sokrétű bemutatását végzi el Dani Erzsébet kitűnő kultúrhistóriai munkája: *Székelyföldi intézményi sors – két meghatározó kulturális közgyűjtemény történetének tükrében* (2015). A történelmi hányattatások közepette is megtartó erőt sugárzó szellemi kincsek alapos és széles körű felleltározásának fő tanulsága: egy nép megmaradását legtávlatosabban csak az akár hősieken is megvédett sajátos és teljes értékvilágának a szüntelen számontartása, ápolása és gyarapítása szolgálhatja. (Erről tanúskodnak természetesen a jeles szentgyörgyi centenáriumra megjelent reprezentatív kötetek, a *Kós Károly Székely Nemzeti Múzeuma* /2012/ vagy *A Székely Nemzeti Múzeum* /szerk. Kinda István, 2013/ is.)

A szerző új könyve (*Identitásgyarmatosítás Erdélyben – Identitásdramák és interkulturális stratégiák a Trianon utáni székelymagyar irodalomban*) ugyancsak az erdélyi magyar kisebbség sorskérdéseit faggatja – két háború közötti irodalmi (elsősorban epikai) művek tükrében. Az utóbbi évtizedekben az anyaországban is öröndetesen megnövekedett az érdeklődés az erdélyi literatúra iránt, és tudományos értekezések sokasága foglalkozott elfeledett vagy elhanyagolt írói életművekkel is. Ennek ellenére még mindig

hiánypótlónak tekinthető egy-egy olyan elemzés, amely újrafelfedezi például Ignác Rózsa, Kacsó Sándor, Böződi György vagy Nyíró József prózaremekeit, Makkai Sándor, László Dezső és a többiek transzszilván nézeteit. Őrölük még monográfia sem született, s Dani Erzsébet szempontbővítő tanulmányorozatának egyik fő érdeme, hogy tág látószöggel irányítja rájuk is a figyelmet. Mégpedig olyan elmélyülten szövegközeli, egyszersmind felidéző erejű vizsgálódásokkal, amelyek valóban híven közvetítik e műalkotások lényegi üzeneteit, s mutatnak rá elévülhetetlen esztétikai és etikai értékvonásaikra.

A könyv a napjainkban élesen aktuális posztkoloniális diskurzus megvilágító szempontjait is alkalmazva boncolgatja a kisebbségi lét számtalan traumatikus problémáját és paradoxonát, a (fél)gyarmati módon alávettett közösség (a sziklaszilárd ellenállástól a megalkuvó árulásig terjedő karakterológiai, viselkedéstani ambivalenciákban tetten érhető) túlélési stratégiáinak a különböző lehetőségeit (midőn „újfajta identitáskonstrukciók jöttek és jönnek létre, megváltozik a nemzeti múlthoz és kultúrához való hozzáállás, viszony, de egyfajta identitás mag nagyon sokáig megmarad a maga változó változhatatlanságában” – ahogyan a kötetről szóló méltatásában Balog László megállapítja /*Székelyföld*, 2015/12.) – s az identitásfilozófiában mértékadó, világhírű teoretikusok (Bhabha, Assmann, Eriksen) terminológiáit és fogalmi készletét hasznosítva értelmezi a „close reading” konkrétságával a (kényszerű) mimikri, az önazonosságvédelem, a felforgató hibridításban megtapasztalható identitáselbizonytalanodás vagy -keveredés ezer változatát; az inter- és multiethnikus dilemmák, konfliktusok és magatartásminták (a meghason-

lástól a gerinces önszerveződésig terjedő kommunikatív válságreakciók) jellegzetes típusait. Ez a fajta kritikai beszédmód és analitikus megközelítés mintegy beemeli a világirodalmi gondolkodásmód kontextusába azokat a jelenségeket (s a sokat vitatott transzvilvanizmus megannyi problémakörét), amelyek a jeles erdélyi szerzők munkáiban (az esszé- és prózafajterén a történelem-, társadalom- és morálbölcseleti dimenziókban, a prózaműveket és regényvilágokat tekintve pedig a cselekményábrázolás, a figurarajz, az eseményelbeszélés árnyaltos rétegeiben) ugyancsak markánsan fejeződik ki. A személyiség és a kollektívum szabadság- és megmaradásvágyából táplálkozó, ösztönös és tudatos, lelki és erkölcsi önaffirmáció hol egyszerűbb, hol bonyolalmasabb megnyilvánulásai mind az eredendő létesély újrakeresésének és újjáteremtésének az eklatáns példái. Az önmegőrzés evidenciája a folyton alakuló és gyakran ellenséges körülmények

rengetegében úgy képes érvényesülni, ha azt a történelmi sorscsapásokat érzelmileg és intellektuálisan egyaránt feldolgozó és valamiképpen legyűrni próbáló emberi életakarat őselve erősíti meg, azaz a cselekvések és történések színpadán lezajló identitásdramák egyszerre kapcsolódnak a legmélyebb antropológiai, humánontológiai, illetve a legmagasabb rendű eszmei, etikai távlatok összefüggésszereire – így igazolva egyúttal a felvonultatott (élet)művek egyetemes jelentőségét is. S hogy például a romlásba, pusztulásba, elidegenítő önmegtagadásba taszított erdélyi havasok, falvak, városok népe (Nyíró, Böződi, Ignác, Balázs Ferenc és a többiek megjelenítésében) vitathatatlanul univerzális létrendi emberjogokhoz, alapvető egzisztenciális törvényszerűségekhez ragaszkodik, amikor mindennemű erőzió közepette is át kívánja menteni tágasan sajátos és emberiséggazdagító értéktelenségét, tradicionálisan és transzcendentálisan is szavatolt anyanyelvi, kulturális, szülőföldi létezésformáját. Amikor például archetipikus

mesei Ábel-hőst Tamási Áron a szabadság- és igazságszenvédelem elemi vitalizmusával és humanizmusával, s a tiszta önérték és önbecsülés, a székely furfang és lelemény, a genuin értelem és szikrázó intelligencia minden ártalmas szándékot átlátó és felülmúló szellemiségével ruhazza föl. S különösen izgalmas, amint fejtegetéseiben

Dani Erzsébet a megsemmisítő erőszakos román politikai-hatalmi asszimiláció és homogenizáció (a kisebbségeket nem pusztán másságukban, de gyökeres-önazonos emberi mivoltukban is megálázó) tényei mellett a látzólag egészen másféle, de szintén identitásválasztó (sőt azt drasztikusan felszívó, kolonizáló) amerikai „melting pot” és az elnyomatás nélküli önkéntességből fakadó uniformizáció elviselhetetlenségét is taglalja a szimbolikus Ábel-figura kalandjai kapcsán. Vagy ahogy a székelység, csángóság, szórványmagyarok művészien meg-

örökített gyötrelmeinek a felelevenítése közben őserények és gyarlóságok a maguk sokoldalúságában domborodnak ki; „erényeit nem túlzom, hibáit el nem titkolom” – fogalmazta mint ars poeticát *Édes anyaföldem!* című önéletrajzában Benedek Elek is.

Az identitáskérdések állnak egy szintén frissen megjelent monográfia (Szilveszter László Szilárd: *Félúton Ég és Föld között – Identitásalakzatok a második világháború utáni erdélyi lírában*, Bp., 2016) középpontjában is, így Dani Erzsébet megkapó empátiával elkészített könyve a tehát megint égetően időszerű elmélkedések közébe illeszkedik. Munkájában a „tudományos adalékok tengernyi sokaságát és az elemző biztonsággal az olvasó elé tárt műértelmezéseket valójában ez a személyes érdeklődés és érdekelttség fogja össze” (amint azt a kötetborítón olvasható ajánlásában Pomogáts Béla is kiemeli). Újszerűsége és korszerűsége jelentősen lendítheti tovább az erdélyi prózáról eddig kialakult ismereteinket és megfontolásainkat.

Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2016

Az előző számunk tartalmából

Forradalom – Megtorlás – Konszolidáció

Simai Mihály: Töredék 1956 novemberében, Fekete Pál: Hatvan év távlatából, Fekete Pálné B. Kovács Ágnes: Két tárgyalás – Részletek egy titkos naplóból, Simai Mihály: Szabadság... Rabság... Szerelem – Fekete Pál és Fekete Pálné B. Kovács Ágnes 1956-os emlékezéseihez, M. Szabó András: Emlékezés – Hatvan éve történt

Márton László, Ferdinandy György, Ványai Fehér József elbeszélései

Markó Béla, Pollágh Péter, Miklya Zsolt versei

A Békés megyei alkotók számára meghirdetett 1956-os szépirodalmi pályázat díjazott alkotásaiból (Józsa Péter, Erdődi Ferenc, Csillag Tamás, Tömő Ákos, Karkó Ádám)

Sáfár Gyula, Bódán Zsolt, Gyarmati György történelmi tanulmányai

Filep Tamás Gusztáv, Jánosi Zoltán, Ekler Andrea, Nagygéci Kovács József irodalmi tanulmányai

Deák Csillag–Kölös Lajos: Szervátiusz Jenő és Szervátiusz Tibor

Banner Zoltán: Most és mindörökké – Két művészeti jegyzet 1956 kapcsán

Kritikák Illyés Gyula, Forgách András, Grecsó Krisztián, Márkus Béla, Gálfalvi György köteteiről

Bárka

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta. Kiadja a Békéscsabai Jókai Színház

Felelős kiadó: Seregi Zoltán igazgató. Szerkesztőség: 5600 Békéscsaba, Andrásy út 1–3.

Telefon: 66/519-558, Fax: 66/519-560, E-mail: barkaszerk@barkaonline.hu; Internet: <http://www.barkaonline.hu>

Szerkesztőségi fogadóórák: hétfőn 14.00–16.00 óráig.

A lapot tervezte: Lonovics László

Alapította: Cs. Tóth János (a Tevan Kiadó igazgatója) és Kántor Zsolt (főszerkesztő) 1993-ban

HU ISSN 1217 3053

Nyomdai kivitelezés: Kolorprint Kft., Békéscsaba

Megrendelhető a szerkesztőségben. Előfizetési díj: 1 évre 3.000 Ft.

Terjeszti a LAPKER Zrt.

Kéziratokat nem őrzünk meg, de minden, felbélyegzett válaszborítékkal ellátott küldeményt megválaszolunk.